

ΑΠΟΦΑΣΗ ΑΡΙΘΜ. *761/2021
Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

ΣΕ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ

Συνεδρίασε στην Αίθουσα Συνεδριάσεων του 1ου ορόφου του κτιρίου των γραφείων της, επί της οδού Κότσικα 1Α, Αθήνα, την 7^η Οκτωβρίου 2021, ημέρα Δευτέρα και ώρα 13:00, με την εξής σύνθεση:

Πρόεδρος: Ιωάννης Λιανός

Μέλη: Καλλιόπη Μπενετάτου(Αντιπρόεδρος)

Παναγιώτης Φώτης (Εισηγητής)

Ιωάννης Στεφάτος

Μαρία Ιωαννίδου

Μαρία Ιωάννα Ράντου

Σωτήριος Καρκαλάκος και

Ιωάννης Πετρόγλου

Γραμματέας: Ευγενία Ντόρντα.

Θέμα της συνεδρίασης: Λήψη απόφασης επί της αυτεπάγγελτης έρευνας στην αγορά κατασκευής μαρμάρινων μνημείων εντός του Α' και Β' Κοιμητηρίου Μυτιλήνης προκειμένου να διαπιστωθεί εάν συντρέχουν οι προϋποθέσεις εφαρμογής των διατάξεων του άρθρου 1 του Ν. 3959/2011, περί «Προστασίας του Ελεύθερου Ανταγωνισμού», όπως ισχύει, ή/και του άρθρου 101 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Σ.Λ.Ε.Ε.).

Πριν την έναρξη της συνεδρίασης, ο Πρόεδρος της Επιτροπής όρισε Γραμματέα της υποθέσεως την Ευγενία Ντόρντα με αναπληρώτρια αυτής την Ηλιάνα Κούτρα.

Στη συνεδρίαση οι νομίμως κλητευθέντες παραστάθηκαν ως ακολούθως: 1) το Ίδρυμα «ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ» διά των πληρεξουσίων δικηγόρων, Νικόλαου Κοσμίδη και Νάσου Νικολόπουλου, 2) ο Παναγιώτης Αγιασιώτης, ο ίδιος μετά του πληρεξουσίου δικηγόρου, Εμμανουήλ Αρμενάκα, 3) η εταιρεία Αφοί Καμάτσου ΟΕ, με το νόμιμο εκπρόσωπό της, [...] μετά του πληρεξουσίου δικηγόρου, Εμμανουήλ Αρμενάκα, 4) ο Χρήστος Σακαράκας, δια του πληρεξουσίου δικηγόρου, Εμμανουήλ Αρμενάκα, 5) οι Βασίλειος Ευστρ. Σαλαβός, Γεώργιος Ραφαήλ Παττέ και Παναγιώτης Κων. Μωραΐτης δια της πληρεξουσίας δικηγόρου, Αγγελικής Σαντή, 6) η

* Η παρούσα απόφαση εκδίδεται σε επιπλέον δεκαεπτά (17) εκδόσεις: (1) Προς Δημοσίευση στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, (2) «Έκδοση για Παττέ Γεώργιο-Ραφαήλ», (3) «Έκδοση για Μιχαήλ Παύλου ΟΕ», (4) «Έκδοση για Γρηγορέλλη Αικατερίνη», (5) «Έκδοση για Γρηγορέλλη Θεόδωρο», (6) «Έκδοση για Τελωνιάτη Νικ. Παναγιώτη», (7) «Έκδοση για την I & A Βερβερίδου και ΣΙΑ ΕΕ», (8) «Έκδοση για Καραγκούνη Αριστοτέλη», (9) «Έκδοση για Ψαρρός Γεώργιος Ψαρρού Μάγδα ΟΕ», (10) «Έκδοση για Ψαρρό Αναστάσιο», (11) «Έκδοση για Μωραΐτη Κων. Παναγιώτη», (12) «Έκδοση για Γιαννάκα Σταυρούλα», (13) «Έκδοση για Αφοί Καματσου ΟΕ», (14) «Έκδοση για Αγιασιώτη Παναγιώτη», (15) «Έκδοση για Χρήστο Σακαράκα» (16) «Έκδοση για Βασίλειο Εστρ. Σαλαβό» και (17) «Έκδοση για τα ΦΚΜ». Από τις παραπάνω εκδόσεις έχουν αφαιρεθεί τα απόρρητα επιχειρηματικά στοιχεία (όπου η ένδειξη [...]) τα οποία δεν θα πρέπει να περιέλθουν σε γνώση του αντίστοιχου αποδέκτη της έκδοσης, σύμφωνα με το άρθρο 41 του ν. 3959/2011 (ΦΕΚ 93 Α'/20.4.2011), όπως ισχύει, και τον Κανονισμό Λειτουργίας και Διαχείρισης της Επιτροπής Ανταγωνισμού (ΦΕΚ 54 Β'/16.1.2013).

εταιρεία Ψαρρός Γεώργιος - Ψαρρού Μάγδα ΟΕ, δια της πληρεξούσιας δικηγόρου, Αγγελικής Σαντή, 7) η εταιρεία Βερβερίδου Ι & Α και ΣΙΑ ΕΕ, με τη νόμιμη εκπρόσωπο [...] μετά της πληρεξούσιας δικηγόρου, Αγγελικής Σαντή, 8) η εταιρεία Μιχαήλ Παύλου ΟΕ διά της πληρεξούσιας δικηγόρου, Θάλειας Γεωργαλά, 9) οι Παναγιώτης Νικ. Τελωνιάτης, Αικατερίνη Γρηγορέλλη, Θεόδωρος Γρηγορέλλης και Αριστοτέλης Καραγκούνης διά της πληρεξούσιας δικηγόρου, Θάλειας Γεωργαλά.

Οι νομίμως κλητευθέντες Αναστάσιος Ψαρρός και Σταυρούλα Γιαννάκα δεν προσήλθαν στη συνεδρίαση.

Ο Πρόεδρος έδωσε το λόγο στον αρμόδιο Εισηγητή Παναγιώτη Φώτη, ο οποίος ανέπτυξε συνοπτικά την υπ' αριθ. πρωτ. 5321/17.6.2021 γραπτή εισήγησή του, και λαμβάνοντας υπόψη όσα αναφέρονται αναλυτικά στην εισήγηση, πρότεινε, τα εξής:

Α. Να διαπιστωθεί η ως άνω περιγραφείσα παράβαση του άρθρου 1 παρ. 1 του Ν. 703/1977 και 1 παρ. 1 του Ν. 3959/2011 και για το χρονικό διάστημα από το έτος 2007 μέχρι το έτος 2021, ανάλογα με το χρόνο συμμετοχής εκάστης επιχείρησης στην αναλυτικά περιγραφείσα πρακτική.

Β. Να επιβληθεί πρόστιμο στις κατωτέρω εμπλεκόμενες επιχειρήσεις για την ως άνω παράβαση του άρθρου 1 παρ. 1 του Ν. 3959/2011, για τη διάρκεια συμμετοχής εκάστης στην παράβαση κατά το ανωτέρω χρονικό διάστημα, ήτοι στις επιχειρήσεις ως ακολούθως:

Φιλανθρωπικά Καταστήματα Μυτιλήνης: 21 Μαρτίου 2007 – 20 Ιανουαρίου 2021.

Παττές Γεώργιος – Ραφαήλ: 21 Μαρτίου 2007 – 20 Ιανουαρίου 2021.

Παύλου Μιχαήλ ΟΕ: 21 Μαρτίου 2007 – 20 Ιανουαρίου 2021.

Σακαράκας Χρήστος: 21 Μαρτίου 2007 – 20 Ιανουαρίου 2021.

Ψαρρός Γεώργιος Ψαρρού Μάγδα ΟΕ: 21 Μαρτίου 2007 – 20 Ιανουαρίου 2021.

Ψαρρός Αναστάσιος: 21 Μαρτίου 2007 – 20 Ιανουαρίου 2021.

Γρηγορέλλη Αικατερίνη: 8 Ιουνίου 2007 – 14 Δεκεμβρίου 2012.

Γρηγορέλλης Θεόδωρος: 6 Ιουνίου 2016 – 20 Ιανουαρίου 2021.

Τελωνιάτης Παναγιώτης: 7 Σεπτεμβρίου 2010 – 20 Ιανουαρίου 2021.

Βερβερίδου Ι&Α και ΣΙΑ ΕΕ) – Αντώνης Καστάνης: 8 Ιουνίου 2012 – 20 Ιανουαρίου 2021.

Καραγκούνης Αριστοτέλης: 1 Μαρτίου 2010 – 31 Ιουλίου 2014 και 3 Οκτωβρίου 2017 – 20 Ιανουαρίου 2021.

Μωραΐτης Παναγιώτης: 18 Ιουλίου 2009 – 20 Ιανουαρίου 2021.

Γιαννάκα Σταυρούλα: 17 Ιουνίου 2016 – 21 Ιουλίου 2020.

Αγιασώτης Παναγιώτης: 8 Δεκεμβρίου 2009 – 20 Ιανουαρίου 2021.

Καμάτσου Αφοί ΟΕ: 22 Νοεμβρίου 2010 – 20 Ιανουαρίου 2021.

Σαλαβός Βασίλειος: 10 Μαΐου 2008 – 20 Ιανουαρίου 2021.

Κατόπιν, το λόγο έλαβαν οι πληρεξούσιοι δικηγόροι των εταιριών και οι νόμιμοι εκπρόσωποί τους, οι οποίοι τοποθετήθηκαν επί της προαναφερόμενης εισήγησης, ανέπτυξαν τις απόψεις τους, έδωσαν διευκρινίσεις και απάντησαν σε ερωτήσεις που τους υπέβαλαν ο Πρόεδρος και τα μέλη της Επιτροπής.

Με την ολοκλήρωση της ακροαματικής διαδικασίας και την εξέταση των μαρτύρων οι πληρεξούσιοι δικηγόροι ζήτησαν και ο Πρόεδρος της Επιτροπής χορήγησε προθεσμία επτά

(7) εργάσιμων ημερών μετά την παραλαβή των πρακτικών από τα ενδιαφερόμενα μέρη, προκειμένου να υποβάλουν τα συμπληρωματικά υπομνήματά τους.

Η Επιτροπή συνήλθε σε διάσκεψη την 6^η Δεκεμβρίου 2021 (ημέρα Δευτέρα και ώρα 12:00 π.μ.), η οποία συνεχίστηκε την 21^η Δεκεμβρίου 2021 (ημέρα Τρίτη και ώρα και ώρα 12:00, και ολοκληρώθηκε την 30^η Δεκεμβρίου 2021, ημέρα Πέμπτη και ώρα 12:00, στην ως άνω αίθουσα συνεδριάσεων του 1^{ου} ορόφου των Γραφείων της, με τη συμμετοχή του Εισηγητή Παναγιώτη Φώτη, ο οποίος δεν έλαβε μέρος στην ψηφοφορία και αφού έλαβε υπόψη τα στοιχεία του φακέλου της κρινόμενης υπόθεσης, την Εισήγηση, τις απόψεις που διατύπωσαν προφορικός τα ενδιαφερόμενα μέρη κατά τη συζήτηση της υπόθεσης και με τα υπομνήματα τα οποία υπέβαλαν, καθώς και τα όσα κατέθεσαν οι μάρτυρες κατά την ακροαματική διαδικασία,

ΣΚΕΦΘΗΚΕ ΩΣ ΕΞΗΣ:

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Αφορμή για την έναρξη της παρούσας αυτεπάγγελτης έρευνας υπήρξε η κοινοποίηση στην Επιτροπή Ανταγωνισμού (εφεξής και «ΕΑ») στις [...] του υπ' αριθμ. πρωτ. [...]εγγράφου του Τμήματος Μηνύσεων της Εισαγγελίας Πρωτοδικών Μυτιλήνης με το οποίο διαβιβάστηκαν αντίγραφα της δικογραφίας με [...]. Η εν λόγω δικογραφία υποβλήθηκε στις 30.06.2020 από την Εισαγγελία Πρωτοδικών προς τον Εισαγγελέα Εφετών Βορείου Αιγαίου μετά συνημμένου σχεδίου κατηγορητηρίου που αφορούσε τις πράξεις:
 - α) εφαρμογή εναρμονισμένης πρακτικής κατά παράβαση του άρθρου 1 του Ν. 3959/2011 από επιχειρήσεις που είναι μεταξύ τους πραγματικοί ανταγωνιστές κατά συναυτουργία (αρ. 1, 44 παρ.1 εδαφ. α' και γ' Ν. 3959/2011 ως ισχύει 45ΠΚ) και
 - β) συνέργεια σε εφαρμογή εναρμονισμένης πρακτικής κατά παράβαση του άρθρου 1 του Ν. 3959/2011 από επιχειρήσεις που είναι μεταξύ τους πραγματικοί ανταγωνιστές κατά συναυτουργία (αρ. 1, 44 παρ.1 εδαφ. α' και γ' Ν. 3959/2011 ως ισχύει άρθρα 45,47 ΠΚ), με φερόμενο χρόνο τέλεσης 2015 έως 2020.
2. Σύμφωνα με το προαναφερόμενο σχέδιο κατηγορητηρίου ως κατηγορούμενοι φέρονται δεκαπέντε (15) μαρμαρογλύπτες – κατασκευαστές μαρμάρων σε ταφικά μνημεία στη Μυτιλήνη, έξι (6) μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου (εφεξής και «ΔΣ») και μία (1) διοικητική υπάλληλος των Φιλανθρωπικών Καταστημάτων Μυτιλήνης (εφεξής και «ΦΚΜ»).
3. Η εν λόγω υπόθεση, σύμφωνα πάντα με την δικογραφία, ξεκίνησε με την από 15.05.2018 μηνυτήρια αναφορά [...] κατά του κ. Ιωάννη Μαυρογιάννη (μέλος ΔΣ των ΦΚΜ και έφορο των Α' και Β' Κοιμητηρίων Μυτιλήνης από το 1972), ο οποίος, σύμφωνα με την μηνυτήρια αναφορά, [...].
4. Στον διαβιβαζόμενο φάκελο της υπόθεσης περιέχονται καταθέσεις των εμπλεκόμενων μερών, (μαρμαροτεχνιτών, μελών ΔΣ και διοικητικών υπαλλήλων των ΦΚΜ, μαρτύρων), καθώς και συμπληρωματικά υπομνήματα - διευκρινίσεις των μαρτύρων, έγγραφα, επιστολές και πρακτικά ΔΣ των ΦΚΜ.
5. Η Υπηρεσία αφού μελέτησε τον φάκελο της υπόθεσης, έκρινε απαραίτητη την αποστολή ερωτηματολογίων παροχής στοιχείων προς τα εμπλεκόμενα μέρη, ήτοι τους δεκαπέντε (15) μαρμαρογλύπτες και τα ΦΚΜ.

II. ΤΑ ΕΜΠΛΕΚΟΜΕΝΑ ΜΕΡΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΑ ΥΠΟΘΕΣΗ

6. Τα εμπλεκόμενα μέρη στην παρούσα υπόθεση αποτελούν δεκαπέντε (15) επιχειρήσεις μαρμαρογλύπτες - κατασκευαστές ταφικών μνημείων που δραστηριοποιούνται στην περιοχή της Μυτιλήνης καθώς και τα ΦΚΜ.
7. Οι δεκαπέντε (15) επιχειρήσεις μαρμαροτεχνιτών είναι οι κάτωθι:
 - 1) Παττές Γεώργιος-Ραφαήλ, 2) Μιχαήλ Παύλου ΟΕ, 3) Γρηγορέλλη Αικατερίνη, 4) Γρηγορέλλης Θεόδωρος Επενδύσεις Δαπέδων και Τοίχων, 5) Τελωνιάτης Νικ. Παναγιώτης, 6) I & A Βερβερίδου και ΣΙΑ ΕΕ, 7) Καραγκούνης Αριστοτέλης Τοποθέτηση Πλακιδίων Τζάκια – Επενδύσεις - Μονώσεις, 8) Ψαρρός Γεώργιος Ψαρρού Μάγδα ΟΕ, 9) Ψαρρός Αναστάσιος, 10) Μωραϊτης Κων. Παναγιώτης, Επεξεργασία-Εμποριο Μαρμάρων & Οικοδομικών Υλικών, 11) Γιαννάκα Σταυρούλα, Πλακάκια-Μάρμαρα-Είδη Υγιεινής, 12) Χρήστος Σακαράκας, Εμπόριο Μαρμάρων Τοποθετήσεις, 13) Αγιασώτης Παναγιώτης, 14) Αφοί Καμάτσου ΟΕ και 15) Βασιλείος Ευστρ. Σαλαβός.
8. Τα Φιλανθρωπικά Καταστήματα Μυτιλήνης είναι νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου που διέπεται από τις διατάξεις του Ν.Δ. 3414/55¹ και του Α.Ν. 2039/39², όπως αυτός αντικαταστάθηκε με το ν. 4182/2013 «Κώδικας κοινωφελών περιουσιών, σχολαζουσών κληρονομιών και λοιπές διατάξεις»³. Οι σκοποί του Ιδρύματος είναι:
 - Η διοίκηση και συντήρηση της μονάδας Φροντίδας Ηλικιωμένων και χρονίως πασχόντων ατόμων "Ο Άγιος Γεώργιος Μυτιλήνης"⁴.
 - Η συντήρηση και Διοίκηση των Α΄ και Β΄ Νεκροταφείων Μυτιλήνης⁵.
 - Η διοίκηση και διαχείριση των κληροδοτημάτων:
 - ✓ Γεωργίου Βοστάνη
 - ✓ Καραντώνειο
 - ✓ Νικολάου Μητρέλια
 - ✓ Βασιλείου Καμπά
 - ✓ Εριφύλης Αρχοντοπούλου
 - ✓ Θρασυβούλου Αρχοντοπούλου
 - Η χορήγηση υποτροφιών για προπτυχιακές και μεταπτυχιακές σπουδές.
9. Η περιουσία του Ιδρύματος έχει αποκτηθεί από κληρονομίες, κληροδοσίες, δωρεές ή σύμφωνα με το νόμο 2508/1920 και το Ν.Δ. της 25 Φεβρουαρίου 1926 περιουσία των ευαγών Ιδρυμάτων της επί τουρκοκρατίας Χριστιανικής Κοινότητας Μυτιλήνης. Οι οικονομικοί πόροι του ιδρύματος εξασφαλίζονται από την διαχείριση της αστικής και αγροτικής του περιουσίας.
10. Τα ΦΚΜ, το Γηροκομείο και τα Κληροδοτήματα διοικούνται από εννεαμελές Διοικητικό Συμβούλιο στο οποίο προεδρεύει ο εκάστοτε Μητροπολίτης Μυτιλήνης και συμμετέχουν πρόεδροι των επιστημονικών και παραγωγικών τάξεων καθώς και δυο μέλη της τοπικής

¹ ΝΟΜΟΣ υπ' αριθ. 3464 ΦΕΚ Α΄350/31.12.1955 Περί τροποποίησης και συμπλήρωσης των περί ασφαλίσεως ανεργίας διατάξεων.

² ΑΝΑΓΚ. ΝΟΜΟΣ υπ' αριθ. 2039 ΦΕΚ Α΄455/24.10.1939 Περί τροποποίησης, συμπλήρωσης και κωδικοποίησης των Νόμων περί εκκαθαρίσεως και διοικήσεως των εις το Κράτος και υπέρ κοινωφελών σκοπών καταλειπομένων κληρονομιών, κληροδοσιών και δωρεών.

³ Βλ. σχετικά το από 25.11.2021 συμπληρωματικό υπόμνημα των ΦΚΜ, σελ. 5.

⁴ Σύμφωνα με το άρθρο 2 του Ν.Δ. 3414 της 8/8-10-55 (Α 280) περί διοικήσεως του Ιδρύματος «Φιλανθρωπικά Καταστήματα Μυτιλήνης».

⁵ Ο.π.

κοινωνίας. Στην υπηρεσία των ΦΚΜ και του Γηροκομείου εργάζονται 65 μόνιμοι υπάλληλοι και εποχιακά κατά μέσο όρο 20 επιπλέον εργαζόμενοι στην εκμετάλλευση της αγροτικής περιουσίας.

11. Σύμφωνα με το άρθρο 98 του Α.Ν. 2039/39 σχετικά με τα Καταστατικά Κοινοφελών Ιδρυμάτων, «. [ο] οργανισμός ή το καταστατικόν προβλέπει περί της διοικήσεως, διαχειρίσεως, εκπροσωπήσεως του ιδρύματος, εκλογής των διοικητών, προσλήψεως και αντιμισθίας του απαιτητού προσωπικού, τρόπου εκτελέσεως του σκοπού και περί πάσης άλλης λεπτομερείας, μη προβλεπομένης εν τη συστατική πράξει ή ατελώς ρυθμιζομένης δι' αυτής, συντάσσεται υπό των διοικητών του ιδρύματος και εν αμελεία αυτών υπό του Υπουργείου Οικονομικών και εγκρίνεται διά Β.Δ/τος εκδιδόμενου μετά γνωμοδότησιν του Σ.Ε.Κ., προτάσει του Υπουργού των Οικονομικών, και του ως εκ του σκοπού αρμοδίου Υπουργού, δυναμένων να τροποποιώσι τας διατάξεις του καταστατικού η οργανισμού ή να προσθέτωσι νέας τοιαύτας, τηρουμένων όμως των όρων της διαθήκης ή άλλης συστατικής πράξεως»⁶.

Σύμφωνα δε με το άρθρο 69 ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΑ' (Δικονομικές Διατάξεις) του ν. 4182/13, «..... [η] αρμόδια αρχή⁷ νομιμοποιείται, πέραν των εκκαθαριστών, εκτελεστών διαθήκης και διοικητών κοινοφελών ιδρυμάτων:

α) Να ασκεί αιτήσεις και αγωγές σε δικαστήρια για την αναγνώριση ή τη διεκδίκηση δικαιώματος σε κάθε περιουσία, που έχει διατεθεί για κοινοφελή σκοπό ή σε κοινοφελές ίδρυμα,

β) να επισπεύδει αναγκαστική εκτέλεση για την ικανοποίηση των δικαιωμάτων αυτών,

γ) να ζητεί τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων για την εξασφάλιση κάθε περιουσίας, σύμφωνα με τα άρθρα 682 και επόμενα του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας,

δ) να ασκεί παρέμβαση σε κάθε στάση δίκης η οποία αφορά περιουσία υπέρ κοινοφελούς σκοπού ή κοινοφελών ιδρυμάτων ή αφορά το κύρος των πράξεων τους, με την υποβολή προτάσεων και χωρίς την κοινοποίηση δικογράφου παρέμβασης,

ε) να ζητεί την επανάληψη της δίκης ή να καλείται για την επανάληψη της δίκης, αν επήλθε διακοπή δίκης με διάδικο ένα από τα πρόσωπα του πρώτου εδαφίου και για λόγους που αφορούν τα πρόσωπα αυτά.

2. Τα εισαγωγικά δικόγραφα των δικών, που αναφέρονται στην προηγούμενη παράγραφο, κοινοποιούνται στην αρμόδια αρχή, από οποιονδήποτε κι αν ασκούνται, εκτός αν ορίζεται ειδικά διαφορετικά στον παρόντα Κώδικα, επί ποινή απαραδέκτου της συζήτησης, που εξετάζεται και αυτεπαγγέλτως. Κατά τα λοιπά εφαρμόζονται οι διατάξεις περί δικών και προθεσμιών του Δημοσίου»⁸.

⁶ Βλ. σχετικά το από 25.11.2021 συμπληρωματικό υπόμνημα των ΦΚΜ, σελ. 8. Η έμφαση από τον συντάκτη του συμπληρωματικού υπομνήματος.

⁷ Όπου αρμόδια αρχή νοείται το Εθνικό Συμβούλιο Ελέγχου των Κληροδοτημάτων, το οποίο υπάγεται στο Υπουργείο Οικονομικών. Βλ. σχετική αναφορά του πληρεξούσιου δικηγόρου των ΦΚΜ, Συνεδρίαση 129^η ΕΑ, Πρακτικά της 7^{ης} Οκτωβρίου 2021, σελ. 5.

⁸ Βλ. σχετικά το από 25.11.2021 συμπληρωματικό υπόμνημα των ΦΚΜ, σελ. 9-10. Η έμφαση από τον συντάκτη του συμπληρωματικού υπομνήματος.

III. ΕΝΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΜΠΛΕΚΟΜΕΝΩΝ ΜΕΡΩΝ

III.1 Ως προς την υποτιθέμενη παραβίαση της αρχής της μυστικότητας της ποινικής προδικασίας διαδικασίας

12. Τα ΦΚΜ ισχυρίστηκαν αορίστως το πρώτον κατά την ακροαματική διαδικασία (βλ. σελ. 4 των Πρακτικών της από 07.10.2021 της με αρ. 129 συνεδρίασης της ΕΑ) και διευκρίνισαν μερικώς με το από 25.11.2021 συμπληρωματικό Υπόμνημα, ότι το περιεχόμενο της δικογραφίας της ποινικής προδικασίας διαβιβάστηκε στην ΕΑ δήθεν κατά παράβαση της αρχής της μυστικότητας που διέπει την εν λόγω διαδικασία και συνεπάγεται την ακυρότητα και της ενώπιον της ΕΑ διαδικασίας. Η εν λόγω ένσταση πρέπει να απορριφθεί ως αορίστως και αλυσιτελώς προβαλλόμενη και επικουρικά ως νόμω και ουσία αβάσιμη. Πιο αναλυτικά:
13. Σύμφωνα με το άρθρο 241 ΚΠΔ, *«[η] ανάκριση γίνεται πάντοτε εγγράφως και χωρίς δημοσιότητα· διενεργείται με την παρουσία δικαστικού γραμματέα ή δεύτερου ανακριτικού υπαλλήλου ή, αν δεν υπάρχουν αυτοί, με παρουσία δύο μαρτύρων που έχουν τις προϋποθέσεις του άρθρου 150. Αν δεν είναι δυνατό να βρεθούν τέτοιοι μάρτυρες, όποιος διενεργεί την ανάκριση είναι υποχρεωμένος να την ολοκληρώσει και μόνος του. Για κάθε ανακριτική πράξη συντάσσεται έκθεση σύμφωνα με τους νόμιμους τύπους»*. Σύμφωνα με το άρθρο 147 ΚΠΔ, *«αντίγραφα των αποφάσεων, των ποινικών διαταγών, των διατάξεων, των πρακτικών, των βουλευμάτων, καθώς και κάθε εγγράφου της ποινικής διαδικασίας δίνονται μετά το τέλος της σε κάθε διάδικο της ποινικής δίκης, ενώ σε οποιονδήποτε άλλον που έχει συμφέρον δίνονται με αίτησή του και με έγκριση του προέδρου του δικαστηρίου. Κατά τη διάρκεια της ανάκρισης εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 100 και 107, κατά τη διάρκεια δε της προκαταρκτικής εξέτασης οι διατάξεις του άρθρου 244. Σε οποιονδήποτε τρίτο που έχει έννομο συμφέρον είναι δυνατόν να δοθούν αντίγραφα με ομόφωνη έγκριση του ανακριτή και του εισαγγελέα, μετά δε το πέρας της προκαταρκτικής εξέτασης με έγκριση του αρμόδιου εισαγγελέα»*.
14. Από τις προεκτεθείσες διατάξεις προκύπτει ότι η προβλεπόμενη στο άρθρο 241 ΚΠΔ αρχή της μυστικότητας της προδικασίας δεν έχει την έννοια του αποκλεισμού με κάθε τρόπο της πρόσβασης στην ποινική δικογραφία άλλων αρχών, ούτε ταυτίζεται με το απόρρητο έναντι πάντων. Συναφώς, η ανάγκη εκτέλεσης νομίμου καθήκοντος θεμελιώνει έννομο συμφέρον, το οποίο δικαιολογεί την πρόσβαση στην ποινική δικογραφία, ακόμα και κατά τη διάρκεια της προανάκρισης/ κύριας ανάκρισης⁹.
15. Εξάλλου, η αρχή της μυστικότητας της ανακρίσεως σημαίνει ότι δεν επιτρέπεται σε οποιονδήποτε πολίτη να παρίσταται και να παρακολουθεί τη διενέργεια των επί μέρους ανακριτικών πράξεων, δηλαδή ότι κυριαρχεί η ονομαζόμενη «λαϊκή ή εξωτερική μυστικότητα» της ανάκρισης, κατ' αντίστιξη προς την κύρια διαδικασία, η οποία διεξάγεται προφορικά και, κατά κανόνα, δημόσια (βλ. ΝΣΚ 17/2018, παρ. 28). Δικαιοπολιτικά δικαιολογείται πρωτίστως από την ανάγκη διαλεύκανσης των εγκλημάτων, προκειμένου να καταλείπεται η απρόσκοπτη και αποτελεσματική

⁹ Βλ. ΝΣΚ 137/2017, παρ. 19.

ευχέρεια των ανακριτικών οργάνων στη συλλογή των στοιχείων που αναφέρονται στην εξακρίβωση του εγκλήματος, αλλά και από την ανάγκη προστασίας του κατηγορουμένου, υπό το πρίσμα του τεκμηρίου αθωότητας. Ενόψει αυτών, η μη τήρηση της διατάξεως για τη μυστικότητα της προδικασίας δεν επισύρει κάποια δικονομική κύρωση, δηλαδή, είτε απόλυτη είτε σχετική ακυρότητα, στο βαθμό που δεν εμποδίζει την υπεράσπιση του κατηγορουμένου και την άσκηση των δικαιωμάτων που του παρέχονται¹⁰.

16. Από τη συστηματική αξιολόγηση των διατάξεων του ν. 3959/2011 συνάγεται ότι ο Έλληνας Νομοθέτης επιθυμεί η διακρίβωση της διοικητικής παράβασης να προηγηθεί της ποινικής δίωξης του αντίστοιχου πλημμελήματος. Η θέση αυτή προκύπτει από την επιλογή του Νομοθέτη να εξαλείψει το αξιόποινο των υπόψη πλημμελημάτων εφόσον ο τελέσας τις αντίστοιχες διοικητικές παραβάσεις, είτε συμβάλλει στη διερεύνηση των υποθέσεων εντασσόμενος στο πρόγραμμα επιείκειας του άρθρου 25.8. (νυν άρθρο 29B επ.) του ν. 3959/2011 με πλήρη απαλλαγή του προστίμου ή επιβολή μειωμένου προστίμου και ολοσχερή εξόφλησή του, είτε παραδεχθεί την τέλεσή τους εντασσόμενος στη διαδικασία διευθέτησης της διαφοράς κατ' άρθρο 25^α (νυν άρθρο 29Α) με ολοσχερή εξόφληση του προστίμου του ίδιου νόμου. Η επιλογή αυτή συνάγεται, περαιτέρω, το μεν, από την πρόβλεψη περί αναβολής της προόδου της ποινικής δίωξης των υπόψη πλημμελημάτων για όσο χρόνο αυτά, ως διοικητικές παραβάσεις, ερευνώνται από την ΕΑ (άρθρο 44. παρ. 5. ν. 3959/2011), το δε, από την υποχρέωση που θέτει στην τελευταία να ανακοινώσει στον Εισαγγελέα την απόφαση που εξέδωσε, μάλιστα μέσα σε προθεσμία δέκα ημερών, από τη δημοσίευσή της (άρθρο 43 ν. 3959/2011)¹¹. Αντιθέτως, η υιοθέτηση ενός κανόνα ο οποίος θα απαγόρευε στην ΕΑ να χρησιμοποιεί πληροφορίες που έχουν διαβιβασθεί από άλλες αρχές, θα παρενέβαλλε υπέρμετρα προσκόμματα στην άσκηση από την Επιτροπή της αποστολής επαγρυπνήσεως για την προσήκουσα εφαρμογή του περί ανταγωνισμού δικαίου¹².
17. Εξάλλου, τόσο η ανάγκη διασφάλισης της μυστικότητας όσο και το τεκμήριο αθωότητας του τυχόν κατηγορουμένου διασφαλίζονται απόλυτα στη διαδικασία ενώπιον της ΕΑ. Πράγματι, τόσο η έρευνα της ΓΔΑ - η οποία σκοπεύει, άλλωστε, στη διακρίβωση της αλήθειας, όπως ακριβώς και η ποινική προδικασία – όσο και η ενώπιον της ΕΑ διαδικασία γίνονται σε καθεστώς μυστικότητας και εχεμύθειας, η παραβίαση του οποίου επισύρει και ποινικές κυρώσεις¹³. Περαιτέρω, τα δικαιώματα άμυνας του ελεγχόμενου ενώπιον της ΕΑ και τυχόν κατηγορούμενου διασφαλίζονται πλήρως, αφού καλείται σε ακρόαση ενώπιόν της, αφού λάβει πρόσβαση στα απαραίτητα για την άμυνά του μη απόρρητα στοιχεία του φακέλου της υπόθεσης¹⁴. Σημειώνεται άλλωστε ότι ο ποινικός δικαστής ουδόλως δεσμεύεται από την κρίση της ΕΑ και αποφαινεται επί της προόδου της σχετικής διαδικασίας και της ουσίας της κατηγορίας κατά την

¹⁰ Βλ. 1709/2009 Πλημμ Αθ, 1327/2009 Εφ Αθ.

¹¹ Βλ. ΝΣΚ 154/2021, παρ. 18.

¹² Βλ. ΔΕΕ C-469/15.P - FSL Holdings and Others κ. Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ECLI:EU:C:2017:308, σκ. 35 – 38.

¹³ Βλ. ιδίως άρθρα 15 παρ. 9B και 41 του ν. 3959/2011.

¹⁴ Βλ. άρθρα 15 και 41 του ν. 3959/2011 και άρθρα 12 -15 του ΚΛΔ της ΕΑ.

κρίση του, τηρώντας όλες τις σχετικές διαδικαστικές εγγυήσεις για τον τυχόν κατηγορούμενο.

18. Ενόψει των ανωτέρω, η ένσταση των ΦΚΜ περί υποτιθέμενης ακυρότητας της ενώπιον της ΕΑ διαδικασίας είναι απορριπτέα πρωτίστως ως αορίστως αλυσιτελώς προβαλλόμενη και επικουρικά ως νόμω και ουσία αβάσιμη.
19. Ειδικότερα, όπως προκύπτει από τα ήδη αναφερθέντα, ο αρμόδιος Εισαγγελέας νομίμως χορήγησε στην ΕΑ το φάκελο της ήδη περατωθείσας προκαταρκτικής εξέτασης, στο πλαίσιο της εκτέλεσης νομίμου καθήκοντος και, σε κάθε περίπτωση, συντρέχοντος εννόμου συμφέροντος της ΕΑ, που συνίστατο στην ανάγκη εκτέλεσης του καθήκοντός της προς διερεύνηση ενδεχόμενης παράβασης του ν. 3959/2011. Για τον ίδιο λόγο, δεν συντρέχει καμία παράβαση ούτε της νομοθεσίας περί προσωπικών δεδομένων, όπως όλως αορίστως ισχυρίζεται η καθής. Σε κάθε περίπτωση, τα Φιλανθρωπικά Καταστήματα Μυτιλήνης ουδόλως επικαλούνται ούτε τεκμηριώνουν με σχετικά αποδεικτικά στοιχεία τον τρόπο με τον οποίο η υποτιθέμενη μη τήρηση των εφαρμοστέων διατάξεων παραβιάζει τα δικαιώματα άμυνάς τους, είτε ενώπιον της ΕΑ είτε ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου. Αντιθέτως, όπως προκύπτει από την ενώπιον της ΕΑ τηρηθείσα διαδικασία, τα μέρη έλαβαν πρόσβαση στην με αρ. πρωτ. 7994/14.9.2020 επιστολή διαβίβασης αντιγράφων της δικογραφίας και είχαν κάθε ευκαιρία να τοποθετηθούν επ' αυτής, όπως προκύπτει και από τα Πρακτικά της ακροαματικής διαδικασίας και τα υποβληθέντα ενώπιον της ΕΑ υπομνήματά τους.

III.2 Ως προς την υποτιθέμενη υποχρέωση πρόσκλησης του Υπουργείου Οικονομικών στη διαδικασία

20. Τα Φιλανθρωπικά Καταστήματα Μυτιλήνης ισχυρίστηκαν αορίστως το πρώτον κατά την ακροαματική διαδικασία (βλ. σελ. 5 των Πρακτικών της από 07.10.2021 της με αρ. 129 συνεδρίασης της ΕΑ) ότι η ΕΑ όφειλε να παρέχει τη δυνατότητα στο Υπουργείο Οικονομικών να παρέμβει στην ενώπιον της ΕΑ διαδικασία, σύμφωνα με τα οριζόμενα στην ειδική νομοθεσία, η οποία διέπει τα κοινωφελή ιδρύματα. Η εν λόγω ένσταση πρέπει να απορριφθεί ως νόμω και ουσία αβάσιμη για τους λόγους που εκτίθενται κατωτέρω.
21. Όπως προκύπτει σαφώς από το γράμμα του άρθρου 69 με τίτλο «Δίκες κοινωφελών περιουσιών», το οποίο εντάσσεται στο Κεφάλαιο ΙΑ' με τίτλο «δικονομικές διατάξεις» του ν. 4182/2013, η εποπτεύουσα των κοινωφελών ιδρυμάτων αρχή νομιμοποιείται, μεταξύ άλλων, να ασκεί παρέμβαση με υποβολή προτάσεων σε κάθε στάση της δίκης, όταν η δίκη αφορά κοινωφελή περιουσία ή αφορά το κύρος των πράξεων κοινωφελών ιδρυμάτων, προς τούτο δε της κοινοποιούνται τα σχετικά δικόγραφα. Ωστόσο, η ΕΑ είναι διοικητική αρχή και δεν δύναται να εφαρμοσθούν ενώπιόν της δικονομικές διατάξεις, πέραν των ειδικών διατάξεων που διέπουν τη λειτουργία της¹⁵ ¹⁶. Κατά τις ειδικότερες διατάξεις, οι οποίες διέπουν την ενώπιον της ΕΑ διαδικασία, μπορούν να

¹⁵ Βλ. ΣτΕ 2774/2014, σκ. 23 που αφορούσε το χρόνο ισχύος του ν. 703/1977.

¹⁶ Τούτο προφανώς με την επιφύλαξη των οριζόμενων σε ειδικότερες διατάξεις, όπως το άρθρο 48 του ν. 3959/2011, κατά το οποίο οι κλητεύσεις και επιδόσεις γίνονται σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 47 έως 57 ΚΔΔικ.

παρίστανται κατά τη συζήτηση τα περιοριστικώς αναφερόμενα στη διάταξη του άρθρου 15 παρ. 9 του ν. 3959/2011 πρόσωπα, ήτοι οι επιχειρήσεις και ενώσεις επιχειρήσεων κατά των οποίων κινήθηκε η ενώπιον της Επιτροπής Ανταγωνισμού διαδικασία, καθώς και όσοι προβλέπονται από τον Κανονισμό Εσωτερικής Λειτουργίας και Διαχείρισης της Επιτροπής. Εξάλλου, όλως επικουρικός επισημαίνεται ότι, ακόμα και αν ήθελε θεωρηθεί ότι η καταρχήν εν λόγω διάταξη καταλαμβάνει και τις ενώπιον της ΕΑ διαδικασίες, η παρούσα διοικητική διαδικασία δεν αφορά ούτε την παρουσία ούτε το κύρος πράξης των ελεγχόμενων και κατά τούτο δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της διάταξης λόγω αντικειμένου. Σε κάθε περίπτωση, η εποπτεύουσα αρχή είχε τη δυνατότητα να αιτηθεί τη συμμετοχή της στη συζήτηση κατά τις διατάξεις του ΚΛΔ της ΕΑ (βλ. άρθρο 23), αλλά δεν το έπραξε, ούτε προκύπτει ότι η καθής την κάλεσε να το πράξει.

22. Εν όψει των ανωτέρω, η προβληθείσα από την καθής ένσταση σύμφωνα με την οποία η ΕΑ όφειλε να προσκαλέσει το Υπουργείο Οικονομικών να παρέμβει ενώπιον της ΕΑ είναι απορριπτέα.

III.3 Ως προς το τεκμήριο νομιμότητας

23. Τα ΦΚΜ με το συμπληρωματικό τους υπόμνημα (βλ. σελ. 12) ισχυρίζονται ότι δήθεν οι αρμοδιότητες τους ανήκουν στην σφαίρα της δημόσιας εξουσίας και οι πράξεις τους «.....συνιστούν εν ευρεία έννοια διοικητικές πράξεις που εκδίδονται για την εξυπηρέτηση σκοπού δημοσίου συμφέροντος..... [και]φέρουν το τεκμήριο της νομιμότητας και δεσμεύουν τα ΦΚΜ μέχρι την ακύρωση ή την ανάκλησή τους. Στο πλαίσιο αυτό, ακόμα και αν η ΕΑ κρίνει (εσφαλμένα) ότι οι πράξεις αυτές αντιβαίνουν στο δίκαιο ανταγωνισμού, η ακυρότητά τους θα είναι *ex nunc[...]*, ενώ δεν θα μπορεί νόμιμα να επιβληθεί η όποια κύρωση (σε ΦΚΜ και μαρμαροτεχνίτες) για όσο χρόνο αυτές οι πράξεις ήταν σε ισχύ».
24. Ως προς την φύση των δραστηριοτήτων των ΦΚΜ βλ. ανάλυση στην Ενότητα «Αξιολόγηση ως προς το ΝΠΙΔ Φιλανθρωπικά Καταστήματα Μυτιλήνη» κατωτέρω.

IV. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

IV.1 Σχετική Αγορά Προϊόντος

25. Στο πλαίσιο ορισμού της σχετικής αγοράς τίθενται τα όρια μέσα στα οποία επικρατούν σχετικά ομοιογενείς συνθήκες ανταγωνισμού. Η σχετική αγορά ορίζεται σε συνάρτηση με τους ανταγωνιστικούς περιορισμούς που υπάρχουν για τις επιχειρήσεις σε προϊόντα και γεωγραφικές αγορές¹⁷. Συνεπώς, η σχετική αγορά προσδιορίζεται ως προς δύο διαστάσεις:

- Τα προϊόντα/υπηρεσίες που πωλούνται/προσφέρονται στην εν λόγω αγορά (σχετική αγορά προϊόντων)
- Τη γεωγραφική περιοχή στην οποία πωλούνται/προσφέρονται τα προϊόντα/ υπηρεσίες (σχετική γεωγραφική αγορά).

¹⁷ Βλ. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «όσον αφορά τον ορισμό της σχετικής αγοράς για τους σκοπούς του κοινοτικού δικαίου ανταγωνισμού», Επίσημη εφημερίδα («ΕΕ») αριθ. C 372 της 09/12/1997.

26. Η σχετική αγορά προϊόντων ή υπηρεσιών περιλαμβάνει το σύνολο των προϊόντων ή υπηρεσιών που θεωρούνται από τον καταναλωτή εναλλάξιμες ή δυνάμενες να υποκατασταθούν μεταξύ τους, λόγω των χαρακτηριστικών τους, της τιμής τους και της σκοπούμενης χρήσης τους¹⁸. Στη σχετική αγορά προϊόντων περιλαμβάνονται αφενός το προϊόν (ή τα προϊόντα) που αφορούν στην υπό εξέταση υπόθεση καθώς και όλα τα προϊόντα που είναι υποκατάστατά τους είτε από πλευράς ζήτησης είτε από πλευράς προσφοράς και των οποίων η διαθεσιμότητα (ή δυνητική διαθεσιμότητα) εμποδίζει τις ελεγχόμενες επιχειρήσεις να αυξήσουν επικερδώς την τιμή τους κατά ένα μικρό αλλά σημαντικό ποσοστό για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα.
27. Σημειώνεται ότι η ακριβής οριοθέτηση της σχετικής αγοράς δεν αποτελεί κρίσιμο στοιχείο για τη νομική αξιολόγηση της παρούσας υπόθεσης - σύμπραξης. Και τούτο, διότι κατά πάγια ενωσιακή νομολογία και πρακτική δεν απαιτείται η ακριβής οριοθέτηση της σχετικής αγοράς για την εφαρμογή του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, όταν οι κρινόμενες συμφωνίες ή εναρμονισμένες πρακτικές έχουν ως αντικείμενό τους τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού¹⁹. Συναφώς, δεν απαιτείται κατ' αρχήν, για τη διαπίστωση παράβασης ειδική οικονομική ανάλυση για τις συνθήκες της οικείας αγοράς, ούτε και για τον προσδιορισμό αυτής²⁰. Η αρχή αυτή μπορεί να εφαρμοστεί αναλογικά και στην περίπτωση του άρθρου 1 του Ν. 3959/2011. Συναφώς, έχει κριθεί ότι δεν είναι η εκάστοτε αρχή ανταγωνισμού που επιλέγει κάθε φορά «κατ' αυθαίρετο» τρόπο τη σχετική αγορά προϊόντων, αλλά οι ίδιες οι συμπράττουσες επιχειρήσεις που επικεντρώνουν την αντί-ανταγωνιστική τους συμπεριφορά σε ορισμένο/-α προϊόν/τα (καθορίζοντας έτσι και το εύρος της σχετικής έρευνας)^{21,22}.
28. Τα εμπλεκόμενα μέρη δραστηριοποιούνται σε δυο σχετικές αγορές, αφενός στην αγορά κατασκευής ταφικών μνημείων και αφετέρου στην αγορά διαχείρισης κοιμητηρίων.
29. Η ΕΑ εξετάζοντας αντίστοιχες υποθέσεις, έχει αποφανθεί σχετικά, διακρίνοντας δύο αγορές, αφενός την αγορά κατασκευής μνημείων και αφετέρου την αγορά διαχείρισης κοιμητηρίων²³.
30. Επικουρικά, και ενώ ο ακριβής ορισμός της προϊόντικής αγοράς θα μπορούσε να μείνει ανοικτός, αυτή δύναται να οριστεί: ως α) η αγορά κατασκευής ταφικών μνημείων, στην οποία, στην προκειμένη υπόθεση, δραστηριοποιούνται οι 15 μαρμαροτεχνίτες / επιχειρήσεις και β) η γειτνιάζουσα στην αγορά (α), αγορά διαχείρισης κοιμητηρίων, στην οποία, εν προκειμένω, δραστηριοποιούνται αποκλειστικά τα ΦΚΜ.

¹⁸ Βλ. Φώτης Π. «Βιομηχανική Οργάνωση και Πολιτική Ανταγωνισμού», σελ. 507, Εκδόσεις Προπομπός.

¹⁹ Βλ. ενδεικτικά Αποφάσεις ΠΕΚ T-38/02 Groupe Danone κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής, σκ. 99 και T-48/02 Brouwerij Haacht NV κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής, σκ. 58 (καθώς και στη σχετική νομολογία που παραπέμπουν).

²⁰ Βλ. απόφαση ΣτΕ 2780/2012, σκ. 4.

²¹ Βλ. απόφαση ΠΕΚ T-71/03, Tokai Carbon κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής, σκ. 90.

²² Βλ. και Faull & Nikpay «The EU Law of Competition», 3^η έκδοση, παρ. 8.453 «The Commission is not obliged to define the relevant market in a decision applying Article 101, except where it would be impossible without such a definition to determine the agreement or concerted practice in question was liable to affect trade between Member States and had as its object or effect the prevention, restriction or distortion of competition within the internal market [...]».

²³ Βλ. την υπ' αριθ. 336/V/2007 Απόφαση της ΕΑ

IV.2 Σχετική Γεωγραφική Αγορά

31. Η σχετική γεωγραφική αγορά περιλαμβάνει την περιοχή, στην οποία οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις πωλούν τα σχετικά προϊόντα υπό επαρκώς ομοιογενείς συνθήκες ανταγωνισμού²⁴.
32. Η ΕΑ σε αντίστοιχες υποθέσεις έχει δεχθεί ως γεωγραφική αγορά το χώρο του κοιμητηρίου, καθώς σε αυτόν οι συνθήκες πρόσβασης καθορίζονται από τον εκάστοτε διαχειριστή αυτού προκειμένου να καθίσταται δυνατή η παροχή των υπηρεσιών κατασκευής μνημείων που δεν μπορούν να διασφαλιστούν παρά μόνο ύστερα από την έκδοση άδειας από τον διαχειριστή^{25,26}.
33. Σχετικά με τις περιοχές του νησιού που εξυπηρετούνται²⁷ από τα κοιμητήρια Α' και Β', καθώς και τα όργανα διοίκησης αυτών, προκύπτει ότι εκτός από τα εν λόγω Νεκροταφεία, η περιοχή της πόλεως "Μυτιλήνη", εξυπηρετείται και από άλλα Κοιμητήρια, όπως π.χ. της Παναγίας Χρυσομαλλούσας, της Ευαγγελίστριας Ακλειδιού και του Άνω Χάλικα. Όλα εξυπηρετούν την εν λόγω περιοχή, άλλα διοικούνται από τον Δήμο Μυτιλήνης, σαν Δημοτικά, και άλλα από τα αντίστοιχα εκκλησιαστικά συμβούλια που διαφέρουν από την Διοίκηση του Ιδρύματος.
34. Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι ως σχετική γεωγραφική αγορά θα μπορούσε να οριστεί στενά, ως τα Α και Β νεκροταφεία Μυτιλήνης αλλά και ευρύτερα ως η συνολική περιοχή της Μυτιλήνης. Ωστόσο, όποια και αν είναι η επιλογή της γεωγραφικής αγοράς, όπως θα διαπιστωθεί και στη συνέχεια, δεν επηρεάζει το τελικό αποτέλεσμα της παρούσας ανάλυσης.

V. Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΥΤΕΠΑΓΓΕΛΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΗΣ ΓΔΑ

35. Αφορμή για την εκκίνηση της αυτεπάγγελτης έρευνας, όπως αναφέρεται στην παρ. 1 της παρούσας, υπήρξε η κοινοποίηση στην Υπηρεσία του υπ' αριθμ. πρωτ. [...] εγγράφου του Τμήματος Μηνύσεων της Εισαγγελίας Πρωτοδικών Μυτιλήνης, με το οποίο διαβιβάζονταν αντίγραφα της υπ' αριθ. [...] δικογραφίας. Η από [...] υποβληθείσα δικογραφία στην Εισαγγελία Εφετών Βορείου Αιγαίου αφορούσε τις πράξεις: α) εφαρμογή εναρμονισμένης πρακτικής κατά παράβαση του άρθρου 1 του Ν. 3959/2011 από επιχειρήσεις που είναι μεταξύ τους πραγματικοί ανταγωνιστές κατά συναυτουργία (αρ. 1, 44 παρ.1 εδαφ. α' και γ' Ν. 3959/2011 ως ισχύει 45ΠΚ) και β) συνέργεια σε εφαρμογή εναρμονισμένης πρακτικής κατά παράβαση του άρθρου 1 του Ν. 3959/2011 από επιχειρήσεις που είναι μεταξύ τους πραγματικοί ανταγωνιστές κατά συναυτουργία (αρ. 1, 44 παρ.1 εδαφ. α' και γ' Ν. 3959/2011 ως ισχύει άρθρα 45,47 ΠΚ), με φερόμενο χρόνο τέλεσης 2015 έως 2020.

V.1 Το σχέδιο κατηγορητηρίου της διαβιβασθείσας δικογραφίας

36. Σύμφωνα με το προαναφερόμενο σχέδιο κατηγορητηρίου φέρονται ως κατηγορούμενοι οι δεκαπέντε (15) προαναφερόμενοι μαρμαρογλύπτες – κατασκευαστές μαρμάρινων

²⁴ Βλ. Φώτης Π. «Βιομηχανική Οργάνωση και Πολιτική Ανταγωνισμού», σελ. 507.

²⁵ Βλ. την υπ' αριθ. 336/V/2007 Απόφαση της ΕΑ

²⁶ Βλ. επίσης απόφαση ΠΕΚ Τ-71/03, Tokai Carbon κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής, σκ. 90.

²⁷ Βλ τις υπ' αριθ. πρωτ. 32/25.1.2021, 737/26.1.2021, 3261/13.4.2021 και 3630/22.4.2021 απαντητικές επιστολές των ΦΚΜ.

ταφικών μνημείων στη Μυτιλήνη, έξι (6) μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου των ΦΚΜ²⁸ και μία (1) διοικητική υπάλληλος²⁹ των ΦΚΜ. Οι 15 συμπράττοντες κατασκευαστές μαρμάρων κατηγορούνται ως υπαίτιοι του ότι ενεργώντας κατά συναυτουργία, κατόπιν συναπόφασης και συνεκτέλεσης στη Μυτιλήνη της Λέσβου κατά τα έτη 2015-2020, με πρόθεση εφάρμοζαν εναρμονισμένη πρακτική, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό και τη νόθευση του ανταγωνισμού καθώς επικαλούμενοι απόφαση του ΔΣ των ΦΚΜ, η οποία περιλαμβάνεται στο υπ' αριθ. 1142/3225/28.03.2007 Πρακτικό ΔΣ καθώς και την απόφαση του ΔΣ των ΦΚΜ, η οποία περιλαμβάνεται στο υπ' αριθ. 1220/3330/27.05.2016 Πρακτικό ΔΣ, εφάρμοζαν εναρμονισμένη πρακτική αναφορικά με την κατασκευή μαρμαρίνων τάφων εντός των Α' και Β' Νεκροταφείων Μυτιλήνης σύμφωνα με την οποία:

- α) η ανάθεση κατασκευής μαρμαρίνων μνημείων θα γινόταν από αρμόδιο υπάλληλο των ΦΚΜ κατά τρόπο ώστε όλοι οι κατασκευαστές να αναλαμβάνουν τον ίδιο αριθμό προσωρινών και τον ίδιο αριθμό οικογενειακών μνημείων αλλά και μνημείων «MINI³⁰» με αποτέλεσμα να στερείται από τον πολίτη-συναλλασσόμενο το δικαίωμα της ελεύθερης επιλογής τεχνίτη για την κατασκευή μνημείου,
- β) υπήρξε καθορισμένος εκ των προτέρων τιμοκατάλογος αμοιβών (χαρακτηριστικά αναφέρονται Μνημείο Καβάλας απλό 650 ΕΥΡΩ, Μνημείο Λευκό απλό 1250 ΕΥΡΩ, Οικογενειακό λευκό: 4500 ΕΥΡΩ) για όλους τους συμπράττοντες στην ως άνω πρακτική κατασκευαστές μαρμάρων, στερώντας στον πολίτη-συναλλασσόμενο να διαπραγματεύεται ελεύθερα την τιμή κατασκευής μνημείου με τους κατασκευαστές και
- γ) υπήρξε εξάρτηση της σύναψης συμβάσεων από την αποδοχή εκ μέρους των συναλλασσόμενων πολιτών, πρόσθετων παροχών, οι οποίες από τη φύση τους ή σύμφωνα με τις εμπορικές συνήθειες δεν συνδέονται με το αντικείμενο των συμβάσεων αυτών καθώς προβλέπονταν ότι από τις ως άνω προαναφερόμενες τιμές που θα εισέπρατταν οι συμπράττοντες κατασκευαστές μαρμάρων από τους πολίτες συναλλασσόμενους θα απέδιδαν υπό τον τύπο της δωρεάς ποσό 100€ όταν επρόκειτο για κατασκευή μνημείου Καβάλας, ποσό 150€ όταν επρόκειτο για κατασκευή μνημείου λευκού απλού και ποσού 300€ όταν επρόκειτο για οικογενειακό λευκό μνημείο, στα ΦΚΜ, ποσά κατά τα οποία οι κατασκευαστές μαρμάρων μετακυλούσαν στον πολίτη-συναλλασσόμενο. Επιβαρυντική περίσταση κατά την τέλεση της ως άνω πράξης είναι ότι οι ως άνω κατασκευαστές μαρμάρων είναι μεταξύ τους πραγματικοί ανταγωνιστές.

²⁸ 1) [...] ([...] - Πρόεδρος του ΔΣ των Φιλανθρωπικών Καταστημάτων Μυτιλήνης), 2) [...] (έφορος και μέλος ΔΣ των Φιλανθρωπικών Καταστημάτων Μυτιλήνης από το 1972, 3) [...] (Δικηγόρος Μυτιλήνης), 4) [...] (μέλος ΔΣ κατά τη λήψη του υπ' αριθ. 1220/3330/27.05.2016 Πρακτικό ΔΣ), 5) [...] (μέλος ΔΣ κατά τη λήψη του υπ' αριθ. 1220/3330/27.05.2016 Πρακτικό ΔΣ), 6) [...] (μέλος ΔΣ κατά τη λήψη του υπ' αριθ. 1220/3330/27.05.2016 Πρακτικό ΔΣ),

²⁹ [...], αλλά όχι μέλος του ΔΣ.

³⁰ Μνημεία MINI είναι τάφικά μνημεία λητής-οικονομικής κατασκευής τα οποία θα πρέπει να απέχουν από το έδαφος 22 εκατοστά και να επιστρώνονται με βότσαλο.

37. Σύμφωνα με το ίδιο σχέδιο κατηγορητηρίου, τα έξι (6) μέλη του ΔΣ και η διοικητική υπάλληλος των ΦΚΜ, κατηγορούνται ως υπαίτιοι του ότι ενεργώντας από κοινού κατόπιν συναπόφασης και συνεκτέλεσης στη Μυτιλήνη της Λέσβου κατά τα έτη 2015 έως 2020 προσέφεραν με πρόθεση στους δεκαπέντε (15) κατασκευαστές μαρμάρων τη συνδρομή τους πριν και κατά την τέλεση της ως άνω πράξης καθώς παρείχαν αφενός νομιμοποίηση στην ως άνω υπό 1) αναφερόμενη πρακτική εφόσον διατηρούσαν σε ισχύ το ως άνω αναφερθέν υπ' αριθ. 1142/3225/28.03.2007 Πρακτικό ΔΣ των ΦΚΜ με το οποίο καθιερώθηκε η ως άνω πρακτική αλλά και επέκτειναν αυτήν με το υπ' αριθ. 1220/3330/27.05.2016 Πρακτικό ΔΣ και αφετέρου εφαρμόζαν στην πράξη την ως άνω πρακτική καθώς παρέπεμπαν τον εκάστοτε πολίτη-συναλλασσόμενο σε κατασκευαστή μαρμάρων που συμπεριλαμβάνονταν στη διατηρούμενη λίστα και μάλιστα κατά τρόπο ώστε όλοι οι κατασκευαστές να αναλαμβάνουν τον ίδιο αριθμό προσωρινών και τον ίδιο αριθμό οικογενειακών μνημείων και με προκαθορισμένες τιμές.
38. Ως Μάρτυρες αναφέρονται [...] και ως σχετικά έγγραφα: 1) Η από 15/5/2018 Μηνυτήρια Αναφορά, 2) Το υπ' αριθ. 1142/3225/28.03.2007 Πρακτικό Συνεδριάσεως του ΔΣ των ΦΚΜ, 3) Το υπ' αριθ. 1220/3330/27.05.2016 Πρακτικό Συνεδριάσεως του ΔΣ και 4) Η από 13/6/2016 με αριθμό πρωτοκόλλου 430 Επιστολή Ιδρύματος ΦΚΜ.

V.2 Το περιεχόμενο του φακέλου της διαβιβαζόμενης δικογραφίας

39. Στο φάκελο της δικογραφίας που απεστάλη στην Υπηρεσία περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων:

A) Η Μηνυτήρια αναφορά [...] με ημερομηνία [...], στην οποία κατηγορεί τον ταμία των ΦΚΜ κ. Μαυρογιάννη ότι αρνείτο να της εκδώσει άδεια κατασκευής τάφου σε περίπτωση που δεν χρησιμοποιούσε μαρμαρά από συγκεκριμένη λίστα την οποία της επέδειξε. [...] επιβεβαίωσε με ένορκη κατάθεσή της τα περιγραφόμενα στην μήνυσή της. Τα ίδια ανέφερε και [...] σε ένορκη εξέταση του την [...]. Επιπλέον των περιγραφόμενων στη μήνυση, ανέφερε ότι όταν επισκέφθηκε στο Κοιμητήριο τον κ. Μαυρογιάννη και του ζήτησε να του υποδείξει τον νόμο που απαγορεύει στον πολίτη την επιλογή δικού του τεχνίτη-μαρμαρά, ο τελευταίος του επέδειξε μια Απόφαση του ΔΣ των ΦΚΜ.

B) Δύο Πρακτικά ΔΣ των ΦΚΜ που, μεταξύ άλλων, αφορούν την παρούσα υπόθεση.

40. Στο υπ' αριθ. 1142/3225/28.03.2007 Πρακτικό Συνεδριάσεως του ΔΣ των ΦΚΜ, υποβάλλεται (εκτός ημερησίας διατάξεως), έγγραφο πέντε μαρμαροτεχνιτών, σχετικά με την κατασκευή μνημείων στο Α' και Β' Νεκροταφείο. Στο εν λόγω έγγραφο, το οποίο έχει ημερομηνία 21.03.2007 (αρ. πρωτ. ΦΚΜ 160/21.03.2007) και αποδέκτη τα ΦΚΜ, αναφέρεται ότι *«κατόπιν συνεννοήσεως των κάτωθι επιχειρήσεων μαρμάρου Μυτιλήνης».....«προτείνουμε σχετικά με την κατασκευή των μνημείων στο 1^ο και 2^ο νεκροταφείο Μυτιλήνης τα εξής.....».*
41. Στο συγκεκριμένο έγγραφο οι μαρμαροτεχνίτες προτείνουν συνοπτικά, ο υπάλληλος του νεκροταφείου να αναθέτει σε αυτούς τον ίδιο αριθμό τόσο προσωρινών όσο και οικογενειακών μνημείων. Ο ίδιος υπάλληλος να διατηρεί κατάλογο με το σύνολο των μνημείων που έχει αναθέσει στον καθένα από αυτούς ανά νεκροταφείο, ώστε να είναι

δυνατός ο έλεγχος σε περίπτωση διαφορών ανάμεσα τους. Τέλος, προτείνουν να διατηρηθεί κατάλογος με τιμές και φωτογραφίες ανά μνημείο αναφέροντας χαρακτηριστικά ...α) ΜΝΗΜΕΙΟ ΚΑΒΑΛΑΣ ΑΠΛΟ 650€, β) ΜΝΗΜΕΙΟ ΛΕΥΚΟ ΑΠΛΟ 1250€, γ) ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΑΠΛΟ ΛΕΥΚΟ 4500».

42. Σχετικά με τα ποσά δωρεών, αναφέρουν ότι από τις προαναφερόμενες τιμές τα ΦΚΜ θα εισπράττουν 100€ από το ΜΝΗΜΕΙΟ ΚΑΒΑΛΑΣ ΑΠΛΟ, 150€ από το ΜΝΗΜΕΙΟ ΛΕΥΚΟ ΑΠΛΟ και 300€ από το ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΑΠΛΟ ΛΕΥΚΟ, και επιπλέον 30€ για την κατασκευή μια βάσης μόνο για τα μνημεία υπό α) και β). Για τα συγκεκριμένα ποσά δεν θα εκδίδουν απόδειξη καθώς δεν είναι δικά τους έσοδα αλλά των ΦΚΜ. Στο τέλος της επιστολής υπάρχουν οι επωνυμίες και οι υπογραφές 15 επιχειρήσεων και συγκεκριμένα των 1.ΓΡΗΓΟΡΕΛΛΗ, 2.ΠΑΤΤΕ, 3.ΠΑΥΛΟΥ, 4.ΨΑΡΡΟΥ, 5.ΣΑΚΑΡΑΚΑ, 6.ΑΓΙΑΣΩΤΗ, 7.ΤΕΛΩΝΙΑΤΗ, 8. ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗ, 9. ΣΑΛΑΒΟΥ, 10. ΨΑΡΡΟΥ, 11. ΜΩΡΑΪΤΗ, 12. ΚΑΜΑΤΣΟΥ 13. ΒΕΡΒΕΡΙΔΟΥ, 14. ΓΙΑΝΝΑΚΑ και 15.ΓΡΗΓΟΡΕΛΛΗ.
43. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα ονόματα των μαρμαροτεχνιτών από το 5 έως και το 15 ανωτέρω είναι γραμμένα χειρόγραφα στην από 21.03.2007 επιστολή τους προς τα ΦΚΜ. Από το περιεχόμενο του Πρακτικού, αλλά και την ανωμοτί εξέταση της προιστάμενης του Ιδρύματος στις 11.11.2019 (βλ. παρούσα Ενότητα, υπό ΣΤ), συνάγεται ότι το έγγραφο αυτό υπεγράφη αρχικά από 5 μαρμαράδες και οι λοιποί το υπέγραψαν σε μεταγενέστερη χρονική στιγμή.
44. Στο ίδιο Πρακτικό σημειώνεται ότι [...] ανέφερε ότι είχε συνάντηση με τους επαγγελματίες μαρμαράδες, και πέντε (οι μαρμαροτεχνίτες υπό 1 έως 5 ανωτέρω) εκδήλωσαν ενδιαφέρον και υπέγραψαν το έγγραφο. Ο Σεβασμιότατος εξέφρασε την άποψη ότι τελικά εκείνοι που θα θιγούν από αυτή τη διαδικασία θα είναι οι συγγενείς των τεθνεώτων που καλούνται να πληρώσουν την κατασκευή των μαρμάρων αφού οι επαγγελματίες θα αυξήσουν τις τιμές τους προκειμένου να πληρώσουν το ίδρυμα. Για το λόγο αυτό πρότεινε οι συγγενείς να έρχονται σε επικοινωνία με το λογιστήριο του Ιδρύματος και ο αρμόδιος υπάλληλος να τους ενημερώνει για όλους τους τύπους των μαρμάρων και τις τιμές τους, και ο πελάτης να επιλέγει σύμφωνα με τις οικονομικές δυνατότητές του. Στη συνέχεια θα καλείται ο μαρμαράς στον οποίο θα ανατίθεται η κατασκευή. Ο κ. [...] (μέλος του ΔΣ των ΦΚΜ) και η Προϊσταμένη του Ιδρύματος εξέφρασαν την αντίθεση τους στην εμπλοκή των ΦΚΜ με την είσπραξη και κατασκευή μαρμάρων στους τάφους, αφού το Ίδρυμα θα λειτουργεί στην ουσία ως μεσάζοντας εισπράττοντας από τους συγγενείς των τεθνεώτων χρήματα που αφορούν την κατασκευή τάφων για να τα αποδώσει στη συνέχεια στους επαγγελματίες μαρμαράδες. Τέλος, ο [...] πρότεινε οι δωρεές των μαρμαράδων να δίδονται στους Νεκροταφειακούς Ναούς για την αγιογράφησή τους και την κατασκευή της αίθουσας μνημοσύνων στο Α' Νεκροταφείο, με την προϋπόθεση όμως το βιβλίο δωρεών να ελέγχεται κάθε δίμηνο από το Σεβασμιότατο Πρόεδρο του ΔΣ. Μετά από συζήτηση μεταξύ των μελών του ΔΣ αποφασίστηκε ομόφωνα «να εφαρμοστούν και στα δύο Νεκροταφεία τα όσα αναφέρονται στην ανωτέρω επιστολή των μαρμαράδων δοκιμαστικά». Το ανωτέρω πρακτικό υπογράφεται από τον Μητροπολίτη Μυτιλήνης κ. [...] (Πρόεδρο του ΔΣ), τον κ. [...] (Γεν. Γραμματέα), τους κ.κ. Ι. Μαυρογιάννη, [...] (Μέλη).

45. Στο με ημερομηνία³¹ 27.05.2016 Πρακτικό του ΔΣ των ΦΚΜ μεταξύ των λοιπών θεμάτων εκτός ημερησίας διατάξεως ήταν και η ανέγερση μνημείων «MINI» κατά προτεραιότητα, όπου αναφέρεται από τον κ. Μαυρογιάννη ότι λόγω της οικονομικής κρίσης οι συγγενείς των νεκρών επιθυμούν να κατασκευάζουν μνημεία MINI. Βάσει του υπ' αριθ. 1142/3225/26-3-2007 πρακτικού δεν υπήρχε ο όρος «ισομερής ανάθεση»³². Ύστερα από επιθυμία των μαρμαροτεχνιτών ο [...] προτείνει στο ΔΣ να εγκρίνει την ανάθεση μνημείων MINI ισομερώς σε όλους τους μαρμαρογλύπτες, εισήγηση την οποία το ΔΣ ενέκρινε ομόφωνα.

Το εν λόγω πρακτικό υπογράφεται από τον Μητροπολίτη Μυτιλήνης κ. [...] (Πρόεδρο του ΔΣ) και από τους κ.κ. [...], [...], [...] (Μέλη).

Γ) Δύο (2) επιστολές των ΦΚΜ για την εφαρμογή των Αποφάσεων του ΔΣ.

46. Στις **18.03.2010** αποστέλλεται η υπ' αριθ. πρωτ. **1871** επιστολή των ΦΚΜ, την οποία υπογράφει ο κ. Μαυραγάνης, μέλος του ΔΣ και έφορος των Νεκροταφείων, προς:

α) τους Ιερούς Ναούς: 1) Αγ. Παντελεήμονα και 2). Αγ. Κυριακής,

β) τους Μαρμαροτεχνίτες: 1) Π. Τελωνιάτη, 2) Γ. Ψαρρό, 3) Τ. Ψαρρός, 4) Μ. Παύλου, 5) Ι. Παττέ, 6) Ε. Γρηγορέλλη, 7) Β. Σαλαβό, 8). Χ. Σακαράκα, 9) Π. Αγιασσώτη, 10) Α. Καραγκούνη και

γ) τα Γραφεία Τελετών: [...],

στην οποία μνημονεύεται η **υπ. αριθ. 1169/3252/15.03.2010** Απόφαση του ΔΣ των ΦΚΜ και πληροφορεί τους παραλήπτες της ότι από 18.3.2010 εφαρμόζεται υποχρεωτικά ο κανονισμός λειτουργίας του Α' και Β' Κοιμητηρίου, Ιδιοκτησίας των ΦΚΜ, σύμφωνα με τον οποίο «[...] Απαγορεύεται στους μαρμαρογλύπτες, στους εργάτες της αφής των κανδηλίων, στα ταφικά μνημεία στο χώρο των Νεκροταφείων να αναλαμβάνουν οποιαδήποτε εργασία, εάν προηγουμένως δεν έχουν εφοδιαστεί από τον Έφορο των Νεκροταφείων των ΦΚΜυτιλήνης με την σχετική άδεια κατασκευής ή διαμόρφωσης μνημείων διαρκούς (οικογενειακού τάφου) ή τριετούς χρήσης, υποβάλλοντας δε προς τούτο σχετική αίτηση από τους ενδιαφερόμενους με τα πλήρη στοιχεία των». Ενημερώνουν επίσης τους παραλήπτες ότι «[...] η τήρηση και εφαρμογή των εν λόγω υποχρεωτικών προϋποθέσεων και δεσμεύσεων κρίνεται απαραίτητη, σύμφωνα με την νομοθεσία, για την εύρυθμο λειτουργία των Νεκροταφείων χωρίς καμιά παρέκκλιση ή ελαστικότητα από την Υπηρεσία μας».

47. Στις **13.06.2016** αποστέλλεται η υπ. αριθ. πρωτ. **430** επιστολή των ΦΚΜ, την οποία υπογράφει ο [...] μέλος του ΔΣ και έφορος των Νεκροταφείων προς τους μαρμαροτεχνίτες: 1) Π. Αγιασώτη, 2) Ι. Βερβερίδου, 3) Θ. Γρηγορέλλη, 4) Σ. Γιαννάκα, 5) Α. Καραγκούνη, 6) Μ. Καμάτσο, 7) Π. Μωραΐτη, 8) Μ. Παύλου, 9) Γ. Παττέ, 10) Β. Σαλαβό, 11) Χ. Σακαράκα, 12) Π. Τελωνιάτη, 13) Γ. Ψαρρό και 14) Α. Ψαρρό, στην οποία σημειώνεται

³¹ Δεν διακρίνεται ο αριθμός πρωτοκόλλου αλλά συνάγεται από άλλα στοιχεία ότι είναι το υπ. αριθ. 1220/3303/27.05.2016 Πρακτικό.

³² Θα πρέπει να σημειωθεί ότι και στο προηγούμενο Πρακτικό υπήρχε η διατύπωση «...ώστε όλοι να αναλαμβάνουν τον ίδιο αριθμό μνημείων».

ότι στο υπ' αριθ. 1142/3225/26-03-2007 Πρακτικό του ΔΣ δεν υπήρχε ο όρος της ισομερούς ανάθεσης μνημείων μεταξύ των μαρμαροτεχνιτών. Όμως, συνεχίζει η επιστολή, καθώς οι ενδιαφερόμενοι συγγενείς των νεκρών επιθυμούν την κατασκευή κυρίως μνημείων «MINI» το ΔΣ των ΦΚΜ αποφάσισε (υπ' αριθ. 1220/3303/27-05-2016), τα «MINI» μνήματα να αναθέτονται ισομερώς δηλαδή προς όλους τους μαρμαρογλύπτες που έχουν υπογράψει το σχετικό συμφωνητικό³³. Επιπρόσθετα, ζητάει από τους μαρμαρογλύπτες το κόστος συγκεκριμένου μνήματος «MINI» ώστε «να υπάρξει μια ενιαία αντιμετώπιση του όλου θέματος» όπως χαρακτηριστικά αναφέρει. Τέλος, η επιστολή υπογραμμίζει ότι σε περίπτωση που κάποιος από τους παραπάνω επιχειρηματίες δεν απαντήσει δεν θα μπορεί να έχει την σχετική άδεια, για την κατασκευή μνημείων.

Δ) Μία (1) επιστολή με ημερομηνία 23.06.2016 (αριθ. πρωτ. ΦΚΜ 492/29.06.2016)

48. Η εν λόγω επιστολή των μαρμαροτεχνιτών: 1) Π. Αγιασώτη, 2) Ι. Βερβερίδου, 3) Θ. Γρηγορέλλη, 4) Σ. Γιαννάκα, 5) Α. Καραγκούνη, 6) Μ. Καμάτσο, 7) Π. Μωραϊτή, 8) Μ. Παύλου, 9) Γ. Παττέ, 10) Β. Σαλαβό, 11) Χ. Σακαράκα, 12) Γ. Ψαρρό και 13) Α. Ψαρρό προς το ΔΣ των ΦΚΜ, ως απάντηση της από 13.06.2016 επιστολής των ΦΚΜ, αναφέρει ότι στα πλαίσια μιας εκ νέου συμφωνίας μεταξύ του ΔΣ των ΦΚΜ και των υπογραφόντων για ισομερή και δίκαιη ανάθεση των μνημείων και για την αντιμετώπιση κάποιων προβλημάτων που έχουν παρουσιαστεί προτείνουν:

- ο να υπάρχει ισομερής και δίκαιη ανάθεση κάθε τύπου μνημείου,
- ο να τηρηθεί βιβλίο στους ναούς όπου θα αναγράφονται όλες οι κηδείες με ημερομηνίες και δίπλα ποιος μαρμαράς έκανε το μνημείο και τι τύπος ήταν αυτό με ελεύθερη πρόσβαση σε αυτό από κάθε μαρμαρογλύπτη,
- ο να μην εμπλέκονται γραφεία τελετών στην ανάθεση μνημείων και
- ο να απαγορευθεί η κατασκευή μνημείων από ανθρώπους που δεν είναι επαγγελματίες.

49. Επίσης παραθέτουν τον κατωτέρω τιμοκατάλογο με προτεινόμενες τιμές ανά τύπο μνημείου

«MINI 400€ (συμπεριλαμβάνετε το ποσό των ΦΚΜ 50€), ΚΑΝΟΝΙΚΟ ΚΑΒΑΛΑΣ 650€ (συμπεριλαμβάνετε το ποσό των ΦΚΜ 100€), ΚΑΝΟΝΙΚΟ ΛΕΥΚΟ 1200 € (συμπεριλαμβάνετε το ποσό των ΦΚΜ 150€)»

και αναφέρουν ότι και για τα μεταχειρισμένα μάρμαρα θα είναι η ίδια σειρά με τα λοιπά μάρμαρα.

Ε) Ένορκες καταθέσεις:

50. Ένορκη εξέταση του κ. [...], δημοτικού υπαλλήλου, προϊστάμενου της [...], η οποία έλαβε χώρα στις [...] και στην οποία ανέφερε ότι ο Δήμος Λέσβου δεν έχει στη διαχείρισή του το Β' Νεκροταφείο Μυτιλήνης, συνεπώς δεν είναι αρμόδιος για την έκδοση αδειών.

³³ Αφορά το συμφωνητικό-επιστολή των μαρμαροτεχνιτών του 2007.

51. Ένορκη εξέταση της [...], η οποία έλαβε χώρα στις [...] και στην οποία, αναφέρει ότι βάσει του Ν.Δ 3414/1955³⁴ “περί διοικήσεως του Ιδρύματος Φιλανθρωπικών Καταστημάτων Μυτιλήνης”, τα ΦΚΜ έχουν τη διοίκηση και συντήρηση των Α' και Β' Νεκροταφείων μετά των εν αυτοίς ιερών ναών Αγίου Παντελεήμονα και Αγίας Κυριακής. Γνωρίζω ότι τα νεκροταφεία ήταν περιουσία των πρώην Χριστιανικών Κοινοτήτων που πέρασαν στα Φιλανθρωπικά Καταστήματα Μυτιλήνης. Δεν είναι λοιπόν παράτυπη η διαχείριση αυτή, αφού υπάρχει το ανωτέρω προεδρικό διάταγμα, η Υπηρεσία μας εποπτεύει τα Φιλανθρωπικά Καταστήματα Μυτιλήνης, καταθέτει ισολογισμούς, κλπ και ενδεικτικά σας καταθέτω ισολογισμό εσόδων-εξόδων για το έτος 2019. Δεν έχουμε δεχθεί παράπονα για τη διαχείριση αυτών των κοιμητηρίων».
52. Ένορκη εξέταση της κας [...], η οποία έλαβε χώρα στις 18.12.2018 αναφέρει μεταξύ άλλων ότι τα Α' και Β' Νεκροταφεία Μυτιλήνης είναι **ιδιωτικά** και την διοίκηση και διαχείριση έχουν τα ΦΚΜ. Ως προς τη διαδικασία για την άδεια αναφέρει ότι «[...] **Για να μην υπάρχει ανταγωνισμός μεταξύ των μαρμαράδων**^[35], αλλά ούτε και αθέμιτος, ήρθαμε σε συνεννόηση με τους επιχειρηματίες, **μετά από δικό τους αίτημα**^[36], έτσι ώστε να υπάρχει ένας κατάλογος με τις επιλογές που έχουν οι ενδιαφερόμενοι ως προς την κατασκευή μαρμάρων, ανάλογα με την οικονομική τους δυνατότητα». Στη συνέχεια ανέφερε ότι στην περίπτωση απόρων δεν λαμβάνουν χρήματα³⁷, ενώ σημείωσε ότι όλα τα χρήματα που εισπράττονται με αυτό τον τρόπο καταλήγουν σε φιλανθρωπικούς σκοπούς.

ΣΤ) Ανωμοτί καταθέσεις προσωπικού των ΦΚΜ

53. Ανωμοτί εξέταση της κας [...] στις 11.11.2019, στην οποία ανέφερε μέσω Υπομνήματος ότι, στις αρχές του 2007 περιήλθαν σε γνώση των ΦΚΜ καταγγελίες από πολίτες σχετικά με τη συμπεριφορά των τότε υπάλληλων της οι οποίοι έχοντας έρθει σε προηγούμενη συμφωνία με ορισμένους μαρμαράδες της Μυτιλήνης κατήυθναν σ' αυτούς αποκλειστικά τους συγγενείς των αποβιωσάντων που ήθελαν να κατασκευάσουν μνημείο, λαμβάνοντας από εκείνους (μαρμαράδες) διάφορα χρηματικά ποσά για την «εξυπηρέτηση» αυτή. Τα ΦΚΜ απευθύνθηκε στους μαρμαροτεχνίτες της Μυτιλήνης και τους εξέθεσαν τα καταγγελλόμενα. Στη συνέχεια πέντε εκ των μαρμαροτεχνιτών ήτοι, οι Γρηγορέλλης, Παττές, Παύλου Μιχαήλ, Ψαρρός Γεώργιος και Σακαράκας απηύθυναν προς το ΔΣ των ΦΚΜ το από 21-3-2007 έγγραφο με το οποίο ζητούσαν από τα ΦΚΜ να παρέμβουν για την επίλυση του θέματος /εκθέτοντας συγχρόνως την άποψη τους για τον τρόπο επίλυσης του. Στο εν λόγω έγγραφο προτεινόταν από τους μαρμαροτεχνίτες να τηρείται λίστα όλων των μαρμαράδων οι οποίοι με την σειρά θα ανελάμβαναν την κατασκευή των μνημείων στα νεκροταφεία με συγκεκριμένο τιμοκατάλογο. Επιπλέον πρότειναν κάθε ένας από

³⁴ Στο Άρθρο 2 του Ν.Δ. 3414 της 8/8-10-55 (Α 280) περί διοικήσεως του Ιδρύματος «Φιλανθρωπικά Καταστήματα Μυτιλήνης», αναφέρεται μεταξύ άλλων ότι: «Σκοπός του Ιδρύματος είναι:....Γ) Η συντήρησης και διοικήσεως: α) Των Α' και Β' Νεκροταφείων Μυτιλήνης μετά των εν αυτοίς ιερών Ναών Αγίου Παντελεήμονος και Αγίας Κυριακής και β) του Ιερού Ναού Αγίων Θεράποντος μετά των παρεκκλησίων αυτού Αγίων Ακινδύνων, Αγίας Ειρήνης και Αγίου Κωνσταντίνου».

³⁵ Η έμφαση από τον συντάκτη της παρούσας.

³⁶ Ο.π.

³⁷ Σχετικά με την μηνυτήρια αναφορά της [...] αναφέρει ότι «Τα 50ευρώ στα οποία αναφέρεται η μηνύτρια, συμπεριλαμβάνονται στα έξοδα και τα πληρώνει ο πολίτης, αλλά τα καταβάλλει σε εμάς ο μαρμαράς από το σύνολο του ποσού που απαιτείται για την κατασκευή του μνημείου».

αυτούς που θα ανελάμβανε την κατασκευή μνημείου να καταβάλλει στα ΦΚΜ. χρηματικό ποσό ως δωρεά για την εικονογράφηση των νεκροταφειακών ναών. **Η συγκεκριμένη επιστολή εστάλη αρχικά από τους πέντε προαναφερόμενους μαρμαροτεχνίτες και συμπληρώθηκε με τις υπογραφές άλλων δέκα μαρμαροτεχνιτών που αποτελούσαν, σύμφωνα με την κα [...], το σύνολο στην πόλη της Μυτιλήνης.** Αφού συμπληρώθηκε ο κατάλογος των μαρμαροτεχνιτών το ΔΣ των ΦΚΜ (συνεδρίαση 28.3.2007) ενέκρινε τα όσα ανέφεραν οι μαρμαροτεχνίτες περί υπάρξεως λίστας τούτων για την κατασκευή μνημείων στα Α και Β νεκροταφεία κατά σειρά προτεραιότητας. Καταλήγοντας η κα [...] ανέφερε ότι «[...] με τον τρόπο αυτό που οι ίδιοι οι μαρμαράδες επέλεξαν και πρότειναν προς τα ΦΚΜ εξαιρέθηκε το φαινόμενο να αναλαμβάνουν κατασκευή μνημείων στα νεκροταφεία ορισμένοι μόνο μαρμαράδες, όπως γινόταν προηγούμενα καθώς έκτοτε την κατασκευή των μνημείων ανελάμβαναν όλοι οι μαρμαράδες οι οποίοι κατείχαν την απαιτούμενη προς τούτο επαγγελματική άδεια, τηρούμενης σειράς προτεραιότητας εξαιριθέντος του θορύβου που περιέπεσε στην αντίληψη μας στις αρχές του έτους 2007».

54. Σε συμπληρωματικές ανωμοτί εξηγήσεις την 02.06.2020 η κα [...] επανέλαβε την άποψη ότι η Απόφαση 1142/3225/28-03-2007 του ΔΣ των ΦΚΜ ήταν αποτέλεσμα έγγραφης αίτησης μαρμαροτεχνιτών, μετά από υπόδειξη του [...] με την οποία ζητούσαν από τα ΦΚΜ να τηρείται κατάλογος μαρμαροτεχνιτών από κάθε νεκροταφείο, ώστε να ανατίθεται η κατασκευή ίσου αριθμού μνημείων σε αυτούς. Ανέφερε επίσης ότι το συγκεκριμένο κατάλογο τον είχαν συντάξει οι ίδιοι οι μαρμαροτεχνίτες και τη διαδικασία της ανάθεσης των μνημείων την τηρεί μέχρι και σήμερα ο έφορος των νεκροταφείων [...]. Συμπλήρωσε δε ότι το ΔΣ των ΦΚΜ με την υπ' αριθ. 1220/3303/27.05.2016 απόφασή του και σε συνέχεια της από 2007 αρχικής απόφασης, συμπεριέλαβε την κατηγορία μνημείων MINI (ως απλούστερη κατασκευή) στην αρχική λίστα.
55. Ο Μητροπολίτης Μυτιλήνης [...] κατέθεσε στις [...] γραπτό υπόμνημα με τις εξηγήσεις του το οποίο αναφέρει ακριβώς τα ίδια με αυτά που αναφέρονται στις γραπτές ανωμοτί εξηγήσεις που κατατίθενται την ίδια μέρα από την κα [...]. Επιπρόσθετα ανέφερε σχετικά με την υπ' αριθ. πρωτ. 430/13-06-2016 επιστολή που απέστειλαν τα ΦΚΜ προς τους μαρμαράδες ότι αυτή συνετάγη και εστάλη από τον κ. Μαυρογιάννη ενεργούντος ως εφόρου των Α' και Β' Νεκροταφείων, χωρίς να έχει ληφθεί σχετική απόφαση από το ΔΣ για την αποστολή αυτής και το περιεχόμενο της.
56. Σύμφωνα με τις ανωμοτί εξηγήσεις³⁸ του στις 14.01.2019 ο [...] ³⁹ αρνείται όσα ανέφερε η μηνύτρια ([...]) αναφέροντας ότι λόγω των πληροφοριών περί αθέμιτου ανταγωνισμού στις κατασκευές μνημείων, από διάφορους μαρμαρογλύπτες, το ΔΣ για την αντιμετώπιση του θέματος **κάλεσε⁴⁰ τους επαγγελματίες μαρμαρογλύπτες να προτείνουν** προς τα ΦΚΜ τρόπους - λύσεις, ώστε να εξυπηρετούνται καλύτερα, τόσο εκείνοι όσο και οι πολίτες που θα τους χρειαζόνταν για την κατασκευή τάφων στα νεκροταφεία. Κατόπιν αυτών οι

³⁸ Στην ανωμοτί εξέτασή του ο [...] στις 02.06.2020 αναφέρει ότι αναφέρεται σε όσα κατέθεσε στις 14-01-2019 με το υπόμνημά του, τα οποία επιβεβαιώνει και πάλι.

³⁹ Μέλος του ΔΣ των ΦΚΜ στη θέση του ταμιά και έφορος των Α και Β' νεκροταφείων της πόλης της Μυτιλήνης.

⁴⁰ Βλ. σχετικά και Ενότητα «Πρακτικό ΔΣ των ΦΚΜ υπ. αριθ. 1142/3225/28.03.2007», παρ. 76-62 της παρούσας.

μαρμαροτεχνίτες απέστειλαν τις προτάσεις τους στο ΔΣ στις οποίες ανέφεραν τις κατώτερες τιμές και ποσό δωρεών⁴¹ προς τα ΦΚΜ ανά μνημείο.

«Α) Μνημεία με μάρμαρο Θάσου λευκό 850,00€ Β) Μνημείο με μάρμαρο Καβάλας γκρι 650,00€ και Γ) Μνημείο με βότσαλο 400,00€».

57. Στη συνέχεια ανέφερε ότι το ΔΣ αποφάσισε να τηρείται κατάλογος των επαγγελματιών μαρμαράδων, υπό την επίβλεψη του εφόρου των ΦΚΜ ούτως ώστε κάθε ένας απ'αυτούς «να παίρνει ισάριθμο κατασκευής μνημείων στα Νεκροταφεία». Ανέφερε επίσης ότι το ΔΣ αποφάσισε, ότι για να δοθεί και να ληφθεί άδεια κατασκευής μνημείου στα Νεκροταφεία, έπρεπε προηγουμένως ο κάθε επαγγελματίας μαρμαράς να δώσει το ανάλογο ποσό σύμφωνα με την κατασκευή του μνήματος που θα έκανε. Σχετικά με την μήνυση [...] ανέφερε ότι εξήγησε και στην ίδια και στον [...] ότι η παραπάνω διαδικασία είναι Απόφαση του ΔΣ των ΦΚΜ, αλλά παρόλα αυτά λόγω των οικονομικών της δυσχερειών, τα ΦΚΜ θα έκαναν δωρεά τα μάρμαρα των τάφων και δεν θα πλήρωνε τα 50€ για τον Ιερό Ναό της Αγίας Κυριακής που υποχρεούται να δώσει ο μαρμαράς. Τέλος, ανέφερε ότι εάν ο γνωστός της μαρμαράς ήταν μέσα στη λίστα μαρμαράδων που έχουν εγκριθεί από το ΔΣ, θα της έδινε την άδεια.

Ζ) Ανωμοτί καταθέσεις μαρμαροτεχνιτών

58. Στην Ανωμοτί εξέτασή του ο [...] στις 21.11.2019 ανέφερε ότι από κοινού με άλλους τέσσερις (4) μαρμαροτεχνίτες ήταν οι μόνοι που πριν από 12 χρόνια είχαν ζητήσει να μπουν στη λίστα των ΦΚΜ προκειμένου να μπορούν να κατασκευάζουν μνημεία στα νεκροταφεία. Στη συνέχεια ανέφερε ότι γνωρίζει ότι έγινε ένα Πρακτικό από τα ΦΚΜ για το συγκεκριμένο θέμα. Σχετικά με τους λοιπούς, πλην της αρχικής πεντάδας, μαρμαρογλύπτες, ανέφερε ότι εκδήλωσαν ενδιαφέρον να εισέλθουν στη λίστα τα επόμενα χρόνια κάτι το οποίο έγινε. Επίσης σημείωσε ότι ήταν πολλοί μαρμαρογλύπτες στη λίστα αυτή και όχι μόνο πέντε και κατά συνέπεια θεωρεί ότι δεν υπάρχει θέμα παραβίασης ελεύθερου ανταγωνισμού. Τέλος ανέφερε ότι τα ΦΚΜ ήθελαν να γίνει αυτή η λίστα για να ελέγχουν ποιος μπαίνει στα νεκροταφεία και για να υπάρχει μια ευθύνη από την πλευρά των μαρμαράδων.
59. Στην συμπληρωματική του ανωμοτί εξέταση, η οποία έλαβε χώρα στις 26.05.2020, ο μαρμαροτεχνίτης [...] ανέφερε ότι για να μπορέσει να κατασκευάσει μνημεία στο Α' και Β' Νεκροταφείο, έπρεπε ο ενδιαφερόμενος να πάρει άδεια από τα ΦΚΜ και έτσι θα έπρεπε να είναι και ο ίδιος στη λίστα παρά το γεγονός ότι δεν συμφωνούσε με αυτό, λόγω κόστους. Στη συνέχεια ανέφερε ότι αναγκάστηκε να ζητήσει να μπει στη λίστα ώστε να μπορεί να «παίρνει» δουλειές, χωρίς να γνωρίζει ότι αυτό είναι παράνομο. Αναφορικά με τις τιμές σημείωσε ότι υπήρχαν συγκεκριμένες τιμές, οι οποίες όμως δεν τηρούνταν.

⁴¹ Οι μαρμαράδες από τα χρήματα που θα έπαιρναν θα έκαναν δωρεά στο Ναό για την περίπτωση Α το ποσό των 150,00€ περίπτωση Β το ποσό των 100,00€ περίπτωση Γ το ποσό των 50,00€.

60. Η Ανωμοτί και η συμπληρωματική ανωμοτί εξέταση του μαρμαρογλύπτη [...] στις 21.11.2019 και 26.5.2020 αντίστοιχα, κινούνται στα ίδιο πλαίσιο με τα αναφερόμενα στη συμπληρωματική ανωμοτί εξέταση του [...].
61. Η Ανωμοτί εξέταση του μαρμαρογλύπτη [...], στις 26.05.2020 ανέφερε ότι επειδή είχαν δημιουργηθεί διάφορα περιστατικά κατασκευής μνημείων όπου παρενέβαιναν τα γραφεία τελετών και ο τότε νεκροθάφτης, με αποτέλεσμα να υπάρχουν εξωφρενικές τιμές για την κατασκευή μνημείων, τα ΦΚΜ δημιούργησαν ένα κατάλογο πριν από αρκετά χρόνια, όπου να υπάρχουν μόνο οι πιστοποιημένοι μαρμαρογλύπτες της πόλης. Αρχικά ο αριθμός των επιχειρήσεων ήταν περιορισμένος (5-6 εταιρείες) και συνέχεια, μπήκαν και άλλες επιχειρήσεις στον κατάλογο από διάφορα μέρη του νησιού, με αποτέλεσμα να είναι αρκετά τα άτομα. Επίσης ανέφερε ότι δεν τηρείτο η σειρά και υπήρχαν φαινόμενα να παρεισφρήθουν άτομα που δεν ήταν του επαγγέλματος, με συνέπεια *«τα τελευταία χρόνια να μην υπάρχει έλεγχος και τήρηση της σειράς από τα ΦΚΜ»*.
62. Στην Ανωμοτί εξέταση του μαρμαρογλύπτη [...], στις 21.11.2019, αναφέρονται ακριβώς τα ίδια με τον [...] (21.11.2019), ενώ προσκομίζονται επιπλέον τα δύο (2) έγγραφα του 2010 και του 2016 των ΦΚΜ, τα οποία απευθύνονται σε περισσότερους των πέντε (5) μαρμαροτεχνιτών, και αναφέρονται ανωτέρω στην παρούσα (βλ. ενότητα ανωτέρω: *«Δύο (2) επιστολές των ΦΚΜ για την εφαρμογή των Αποφάσεων του ΔΣ»* παρ. 46-47). Σε συμπληρωματική του ανωμοτί εξέταση (25.05.2020) ο [...], ανέφερε ότι η λίστα έγινε για να υπάρχει ισομερής κατανομή μεταξύ των μαρμαροτεχνιτών χωρίς όμως αυτό να τηρηθεί στην πράξη.
63. Στην Ανωμοτί εξέταση του μαρμαρογλύπτη [...], στις 25.05.2020 αναφέρεται ότι πριν από μερικά χρόνια, χωρίς να θυμάται ακριβή ημερομηνία, τα ΦΚΜ⁴² κάλεσαν τον ίδιο και άλλους μαρμαρογλύπτες αναφέροντάς τους ότι θα έπρεπε να τηρείται μια σειρά για τους τάφους που κατασκευάζονται ώστε να υπάρξει μια τάξη και να αποφεύγονται γενικότερα φαινόμενα αισχροκέρδειας. Παρά τη συμφωνία η οποία έγινε, ουσιαστικά δεν τηρήθηκε γιατί δεν έπαιρναν όλοι οι μαρμαρογλύπτες τον ίδιο αριθμό έργων.
64. Η Ανωμοτί εξέταση του μαρμαρογλύπτη [...] στις 25.05.2020 κινείται στα ίδιο πλαίσιο με τα αναφερόμενα στη ανωμοτί εξέταση του κ. Αναστάσιου Ψαρρού.
65. Η Ανωμοτί εξέτασή του μαρμαρογλύπτη [...] ⁴³ στις 21.11.2019 κινείται και αυτή στο ίδιο πλαίσιο με τις αντίστοιχες των κ.κ. Παττέ και Παύλου.
66. Στην Ανωμοτί εξέτασή του στις 25.05.2020 ο [...], ανέφερε ότι το 2009 που προσπάθησε να κατασκευάσει ένα μνημείο στο Α΄ νεκροταφείο, ενημερώθηκε ότι θα έπρεπε να πάρει άδεια από τα ΦΚΜ διότι υπήρχε μία λίστα επιχειρηματιών-μαρμαρογυπτών. Τα ΦΚΜ έδιναν άδεια κατασκευής μνημείων μόνο στις επιχειρήσεις της λίστας με συγκεκριμένη σειρά. Ο ίδιος ανέφερε ότι εισήλθε σε αυτή τη λίστα καθώς δεν θα μπορούσε να κατασκευάσει μνημείο χωρίς την άδεια των ΦΚΜ. Σχετικά με τις τιμές ανέφερε ότι αυτές ήταν καθορισμένες και ότι όλες οι συνεννοήσεις γίνονταν με τον κ. Μαυρογιάννη.
67. Οι Ανωμοτί εξετάσεις του μαρμαρογλύπτη [...] στις 26.05.2020 κινούνται στο ίδιο πλαίσιο με τα αναφερόμενα του Παναγιώτη Αγιασώτη.

⁴² Ανέφερε ότι η συζήτηση έγινε με τον κ. Μαυρογιάννη

⁴³ Ο κ. [...] ανέφερε ότι η επιχείρηση ήταν μέχρι το 2012 της συζύγου του και ότι από το 2012 είναι συνταξιούχος.

68. Στην Ανωμοτί εξέταση του μαρμαρογλύπτη [...] στις 25.05.2020 αναφέρεται ότι χρειάζεται άδεια από τα ΦΚΜ προκειμένου να κατασκευάσει κάποιος μαρμαράς μνημείο στο Α' και Β' Νεκροταφείο Μυτιλήνης. Έτσι δημιουργήθηκε μία λίστα που συμμετείχαν διάφοροι μαρμαρογλύπτες μεταξύ των οποίων και ο ίδιος και είχαν οριστεί και τιμές για την κατασκευή των μνημείων. Η πρωτοβουλία για αυτό ανέφερε ότι ήταν των ΦΚΜ⁴⁴, όμως στην πράξη υποστήριξε ότι δεν τηρήθηκε η συμφωνία καθώς σημειώνει «[...]για παράδειγμα εγώ έχω πάνω από 6 μήνες να κάνω κατασκευή στο Β' Νεκροταφείο».
69. Η Ανωμοτί εξέτασή της [...], η οποία έλαβε χώρα στις 26.05.2020 αναφέρει ότι το 2016, εισήλθε στον κατάλογο που διατηρούσαν τα ΦΚΜ με τις πιστοποιημένες επιχειρήσεις μαρμάρων, για να μπορεί να έχει πρόσβαση στα Α' και Β' Νεκροταφεία για την κατασκευή ταφικών μνημείων. Σύμφωνα με την ίδια η λίστα είχε δημιουργηθεί ώστε να μπορούν να κατασκευάζουν ταφικά μνημεία μόνο πιστοποιημένοι επιχειρηματίες. Σχετικά με τις τιμές, τον έλεγχο τήρησης της σειράς και το άτομο των ΦΚΜ με τον οποίον συνεννοούνταν επιβεβαίωσε τα ίδια με τους λοιπούς μαρμαρογλύπτες. Αναφορικά με την εφαρμογή της Απόφασης των ΦΚΜ, σημείωσε ότι η σειρά δεν τηρήθηκε απόλυτα και δεν υπήρχε ισομερής κατανομή.
70. Η Ανωμοτί εξέταση του μαρμαρογλύπτη [...] στις 26.05.2020 κινείται στο ίδιο πλαίσιο με τα αναφερόμενα στη ανωμοτί εξέταση του κ. Μιχαήλ Καμάτσου, με επιπλέον αναφορά ότι ο ίδιος πιστεύει ότι η εν λόγω διαδικασία είναι σωστή ώστε να προστατεύεται το επάγγελμα των μαρμαροτεχνιτών και να έχουν όλοι δουλειές.
71. Στην Ανωμοτί εξέτασή του ο μαρμαροτεχνίτης [...] στις 27.05.2020 ανέφερε ότι για να εισέλθει στα Α' και Β' νεκροταφεία έπρεπε να υπογράψει σχετικό κατάλογο που υπήρχε με απόφαση του ΔΣ και ότι ο ενδιαφερόμενος πρέπει να πληρώσει άδεια για την κατασκευή μνημείου στα ΦΚΜ της τάξης των 100€, το οποίο συνήθως αφαιρείται από την τιμή για το μνημείο. Σε γενικές γραμμές αυτός ο κατάλογος που υπάρχει τηρείται.
72. Η Ανωμοτί εξέταση του μαρμαρογλύπτη [...] στις 27.05.2020 κινείται στο ίδιο πλαίσιο με τα αναφερόμενα στη ανωμοτί εξέταση του [...], αναφέροντας επιπλέον ότι ο [...], ο οποίος διαχειριζόταν αυτή την κατάσταση, επενέβαινε ώστε να μειώνουν οι μαρμαρογλύπτες τις τιμές που έδιναν στους πελάτες τους, όμως η τιμή για την άδεια κατασκευής που έπαιρναν τα ΦΚΜ δεν μειωνόταν ποτέ.

VI. ΤΑ ΜΕΤΡΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ

73. Η ΓΔΑ στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων της έκρινε απαραίτητη την αποστολή επιστολών παροχής στοιχείων στα εμπλεκόμενα μέρη, ήτοι στους 15 μαρμαροτεχνίτες⁴⁵ και στα

⁴⁴ Ανέφερε ότι οι συνεννοήσεις για όλα αυτά τα θέματα γίνονταν με τον κ. Μαυρογιάννη.

⁴⁵ Τις υπ' αριθ. πρωτ.: 11047/23.12.2020 και 3304/14.4.2021 στη Σταυρούλα Γιαννάκα, 11050/23.12.2020 και 3295/14.4.2021 στον Γεώργιο Ψαρρό, 11049/23.12.2020 και 3300/14.4.2021 στον Παναγιώτη Μωραΐτη, 11048/23.12.2020 και 3305/14.4.2021 στον Χρήστο Σακαράκα, 11046/23.12.2020 και 3303/14.4.2021 στον Σίμο Γρηγορέλη, 11045/23.12.2020 και 3301/14.4.2021 στον Παναγιώτη Τελωνιάτη, 11041/23.12.2020 και 3297/14.4.2021 στην Βερβερίδου Ιωάννα, 11036/23.12.2020 και 3291/14.4.2021 στον Αναστάσιο Ψαρρό, 11037/23.12.2020 και 3292/14.4.2021 στον Αριστοτέλη Καραγκούνη, 11038/23.12.2020 και 3293/14.4.2021 στον Βασίλειο Σαλαβό, 11039/23.12.2020 και 3294/14.4.2021 στο Γεώργιο Ραφαήλ Παττέ, 11040/23.12.2020 και 3296/14.4.2021 στον Θεόδωρο Γρηγορέλη, 11044/23.12.2020 και 3306/14.4.2021 στον Παναγιώτη Αγιασώτη, 11043/23.12.2020 και 3299/14.4.2021 στον Μιχαήλ Παύλου, 11042/23.12.2020 και 3298/14.4.2021 στον Μιχαήλ Καμάτσο επιστολές παροχής στοιχείων.

ΦΚΜ⁴⁶. Τα εμπλεκόμενα μέρη, τόσο τα ΦΚΜ⁴⁷ όσο και οι μαρμαροτεχνίτες^{48,49} προσκόμισαν τις σχετικές απαντήσεις τους με επισυναπτόμενα σε αυτές στοιχεία, από τις οποίες προκύπτουν τα κάτωθι:

VI.1 Υπ' αριθ. Πρακτικό 1142/3225/28.03.2007 του ΔΣ των ΦΚΜ

VI.1.1 Αναφορικά με την πρωτοβουλία για συμφωνία ΦΚΜ-Μαρμαροτεχνιτών

74. Σχετικά με την εν λόγω Απόφαση τα ΦΚΜ ανέφεραν, ότι αρχικά πέντε (5) μαρμαροτεχνίτες εκδήλωσαν ενδιαφέρον με κοινή αίτησή τους (160/21.3.2007), για συνεργασία με τα ΦΚΜ ως προς την διαδικασία⁵⁰ κατασκευής ταφικών μνημείων στο χώρο ευθύνης τους, και ότι το ΔΣ απλά ενέκρινε την εν λόγω πρόταση. Την αρχική πρόταση, υπέγραψαν στην συνέχεια και οι υπόλοιποι μαρμαροτεχνίτες (15 στο σύνολο), οι οποίοι όμως δεν αποτελούν, σύμφωνα με τα ΦΚΜ, το σύνολο των επαγγελματιών της Μυτιλήνης.
75. Από την πλευρά τους, η πλειοψηφία των μαρμαροτεχνιτών (10 στους 15) ανέφεραν ότι η από 21.3.2007 επιστολή τους δεν συντάχθηκε στο πλαίσιο απόφασης κάποιου συλλογικού τους οργάνου (π.χ. σωματείο)⁵¹, αλλά από τα ΦΚΜ, τα οποία κατέστησαν την υπογραφή της υποχρεωτική για όσους επαγγελματίες επιθυμούσαν να διεκπεραιώνουν εργασίες εντός των Κοιμητηρίων της δικαιοδοσίας τους, ήτοι του Α' και Β' Νεκροταφείου Μυτιλήνης. Σύμφωνα με αυτούς, αρχικά υπέγραψαν οι 5 επαγγελματίες που αναγράφονται στην επιστολή, ήτοι οι Γρηγορέλλης, Παττές, Παύλου, Σακαράκας και Ψαρρός, ενώ εν συνεχεία συνυπέγραψαν και οι υπόλοιποι ενδιαφερόμενοι.
76. Συγκεκριμένα σύμφωνα με τις απαντήσεις των πέντε (5) μαρμαροτεχνιτών που υπέγραψαν πρώτοι την εν λόγω επιστολή, αυτή είχε ήδη προ-συνταχθεί από τα ΦΚΜ όταν αυτοί προσκλήθηκαν να την υπογράψουν⁵². Ενδεικτικά παρατίθεται στη συνέχεια χωρίο της

⁴⁶ Τις υπ' αριθ. πρωτ. 10704/15.12.2020 και 3016/5.4.2021 στα ΦΚΜ επιστολές παροχής στοιχείων.

⁴⁷ Βλ τις υπ' αριθ. πρωτ. 32/25.1.2021, 737/26.1.2021, 3261/13.4.2021 και 3630/22.4.2021 απαντητικές επιστολές των ΦΚΜ.

⁴⁸ Τις υπ' αριθ. πρωτ. απαντήσεις: 1638/22.2.2021 από [...], 1343/11.2.2021, 1492/11.2.2021 και 4396/19.5.2021 από [...], 1081/4.2.2021 και 4396/19.5.2021 από [...], 673/25.1.2021 από [...], 1227/9.2.2021 από [...], 1157/8.2.2021 και 4246/14.5.2021 από [...], 1148/8.2.2021, 3775/26.4.2021 και 4396/19.5.2021 από [...], 2842/30.3.2021 από [...], 1228/9.2.2021 και 4246/14.5.2021 από τον [...], 1149/8.2.2021 και 4396/19.5.2021 από [...], 1082/4.2.2021 και 4396/19.5.2021 από [...], 1158/8.2.2021 και 4246/14.5.2021 από τον [...], 546/20.1.2021, 677/20.1.2021 και 3932/5.5.2021 από [...], 1159/8.2.2021 και 4246/14.5.2021 από τον [...], 676/25.1.2021 και 3922/5.5.2021 από [...].

⁴⁹ Σύμφωνα με την υπ' αριθ. πρωτ. 2842/30.3.2021 επιστολή του [...], «Σας γνωρίζω ότι η επιχείρησή μου είναι ανενεργή από το 2012 χωρίς ρεύμα και χωρίς αντικείμενο εργασιών [...]», δεν απάντησε επί της ουσίας στην επιστολή παροχής στοιχείων της Υπηρεσίας.

⁵⁰ Με ευθύνη υπαλλήλου των ΦΚΜ θα τηρούνταν αναλυτικός κατάλογος από τον οποίο να προκύπτει ότι οι 15 συμμετέχοντες στη συμφωνία θα αναλάμβαναν τον ίδιο αριθμό προσωρινών και οικογενειακών μνημείων σε κοινές τιμές για όλους, ενώ από τα έσοδα τα ΦΚΜ θα εισέπρατταν συγκεκριμένα ποσά.

⁵¹ Αναφορικά με την ύπαρξη συλλογικού οργάνου των κατασκευαστών μνημείων της Μυτιλήνης, οι 14 μαρμαρογλύπτες (που απάντησαν στην επιστολή παροχής στοιχείων της Υπηρεσίας) στο σύνολό τους κατέστησαν σαφές αφενός πως δεν υφίσταται σωματείο κατασκευαστών μνημείων και αφετέρου ότι δεν αποτέλεσαν οι ίδιοι ποτέ μέλη σε κάποιο συλλογικό όργανο σωματειακού τύπου.

⁵² Αυτό άλλωστε προκύπτει και από τις απαντήσεις των άλλων μαρμαροτεχνιτών, οι οποίοι υπέγραψαν αργότερα. Οι [...] («Αν κρίνω όμως από την εμπειρία που αποκόμισα μετά την προσχώρηση εκτιμώ ότι οι ίδιοι λόγοι συνέτρεχαν για την ανάληψη της πρωτοβουλίας αυτής εκ μέρους των ΦΚΜ») υποστήριξαν

απάντησης ενός εξ αυτών, πανομοιότυπη με άλλες δύο απαντήσεις⁵³: «Τον Μάρτιο του 2007 έλαβα μια επιστολή – πρόσκληση από τα Φιλανθρωπικά Καταστήματα Μυτιλήνης (στο εξής ΦΚΜ), με την οποία με καλούσαν να πάω στα γραφεία τους. Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειώσω ότι τα Α' και Β' Νεκροταφεία Μυτιλήνης είναι ιδιοκτησία των ΦΚΜ και η διοίκηση και διαχείρισή τους ασκείται αποκλειστικά από τα ΦΚΜ. Ανταποκρινόμενος στην παραπάνω πρόσκληση, πήγα στα γραφεία των ΦΚΜ και εκεί βρήκα τον Ταμία των ΦΚΜ και Έφορο των Α' και Β' Νεκροταφείων Μυτιλήνης κ. Ιωάννη Μαυρογιάννη και εκεί ήταν ακόμη άλλοι τέσσερεις γνωστοί σ' εμένα και στην πόλη μας μαρμαράδες [...]. Φυσικά υπήρχαν κι άλλοι μαρμαράδες στην πόλη της Μυτιλήνης, δεν ήταν αυτοί οι μοναδικοί. Εκεί ο [...] μας είπε ότι πρέπει να μπει μια τάξη στα Νεκροταφεία της Μυτιλήνης, ότι τα πράγματα θ' αλλάξουν και ότι εφεξής δεν θα έμπαινε πλέον ο καθένας ελεύθερα να κατασκευάζει μνημεία στα Α' και Β' Νεκροταφεία της πόλης, τα οποία είναι ιδιοκτησία των ΦΚΜ.[...] Εγώ διαφώνησα με όλα αυτά γιατί θεώρησα τα ποσά που ανέφερε ότι θα έπρεπε να καταβάλλονται για την έκδοση των αδειών υπερβολικά και γιατί δεν θα δεχόμουν να μου πει κάποιος άλλος πως θα κοστολογήσω τη δουλειά μου, αλλά ο [...] έκανε απόλυτα σαφές ότι επρόκειτο για «ειλημμένη απόφαση» και δεν άφησε κανένα περιθώριο ότι υπήρχε περίπτωση ν' αλλάξει κάτι. Μάλιστα, κατόπιν μας παρουσίασε ένα έγγραφο λέγοντας «τα έχουμε γράψει ήδη εδώ» και μας ζήτησε να υπογράψουμε»⁵⁴.

77. Η πρωτοβουλία των ΦΚΜ ως προς τη σύνταξη της επιστολής υπογραμμίζεται, μεταξύ άλλων, και από την απάντηση ενός ακόμα⁵⁵ από τους πρώτους υπογράφοντες μαρμαροτεχνίτες, ο οποίος αναφέρει ότι πήγε στο γραφείο των ΦΚΜ αιτούμενος τη χορήγηση άδειας κατασκευής μνημείων και τότε ο υπεύθυνος του ζήτησε να υπογράψει ένα έγγραφο το οποίο φαινόταν σαν επιστολή δική του και των άλλων μαρμαράδων.
78. Αξιοσημείωτες είναι και οι απαντήσεις δύο (2) ακόμη μαρμαροτεχνιτών σχετικά με το ποιο από τα δύο μέρη είχε την πρωτοβουλία σύνταξης της εν λόγω επιστολής. Σύμφωνα με τον πρώτο⁵⁶, υπήρξε αρχικά τηλεφωνική επικοινωνία των ΦΚΜ με τους 5 μαρμαρογλύπτες αρχικά από τους οποίους ζητήθηκε να προσκομίσουν επιστολή στην οποία να αναφέρονται συγκεκριμένα στοιχεία προκειμένου να εγκριθεί από το ΔΣ: «[...] Εγώ ανέλαβα την επιχείρηση το 2013. Κατά το έτος 2007 ο πατέρας μου ήταν αυτός που υπέγραψε τη συμμετοχή της επιχείρησης σε εργασίες μνημείων στα Α και Β Νεκροταφεία. Από ό,τι μου είχε πει τα παλαιότερα χρόνια πρόσβαση στα νεκροταφεία είχε μόνο εργαζόμενος στα νεκροταφεία, ο οποίος έκανε και όλες τις σχετικές δουλειές. Τα ΦΚΜ επεδίωξαν να δώσουν πρόσβαση σε νόμιμους επαγγελματίες και κάλεσαν τηλεφωνικά τους τότε (5) μαρμαράδες για να ρωτήσουν αν θέλουν να παίρνουν δουλειές στα νεκροταφεία και πόσο κοστολογούν περίπου τα μνημεία. Εν συνεχεία τους είπαν να φέρουν μία επιστολή με αυτά τα στοιχεία για να την περάσουν από το συμβούλιό τους. Κατόπιν τους ενημέρωσαν ότι βγήκε απόφαση και ότι θα πρέπει σε κάθε κατασκευή μνημείου να πληρώνουν μία δωρεά

ότι γνωρίζουν πως η από 21-3-2007 επιστολή δε συντάχθηκε από μαρμαρογλύπτες ή κατασκευαστές μνημείων αλλά με πρωτοβουλία των ΦΚΜ.

⁵³ Πρόκειται για την απάντηση του [...]. Την ίδια απάντηση έδωσαν και οι [...], καθώς και υιός του, [...].

⁵⁴ Η έμφαση από τον συντάκτη της παρούσας.

⁵⁵ Το χωρίο προέρχεται από την απάντηση του [...]. Ως προς αυτή εναρμονίζεται και η θέση του [...].

⁵⁶ Χωρίο από την απάντηση του [...].

για τη συντήρηση των Νεκροταφείων και την ασιογράφηση των ναών. [...] Η πρόταση έγινε από τα ΦΚΜ και τη δέχθηκαν οι επιχειρηματίες που συμβλήθηκαν από όσο έχω πληροφορηθεί.»⁵⁷.

79. Ο δεύτερος ζαρμαροτεχνίτης⁵⁸ αναφέρθηκε σε τηλεφωνική πρόσκληση-επικοινωνία των ΦΚΜ σημειώνοντας: «Η πρόσκληση αυτή δεν έγινε με κάποια ειδική διαδικασία, απλά τηλεφώνησαν σε καθέναν από εμάς να ρωτήσουν αν συμφωνούμε με τη σκέψη τους. Φυσικά και δέχθηκα, όπως και οι κκ. Σακαράκας, Παττές, Παύλου, Γρηγορέλλης. Εν συνεχεία μας ζήτησαν κάποιες ενδεικτικές τιμές για να μπορέσουν τα ΦΚΜ να καθορίσουν το ύψος των τελών-δωρεών που θα προέβλεπαν. Δε μαζευτήκαμε ουδέποτε μεταξύ μας για να δώσουμε τιμές για τη σύνταξη του εγγράφου. Αν θυμάμαι καλά από τα ΦΚΜ μας είχαν ζητήσει ενδεικτικές τιμές και μας είχαν δώσει και τα ποσά των τελών-δωρεών που αντιστοιχούν για να το περάσουν από το ΔΣ των ΦΚΜ, όπως μας ενημέρωσαν.», «Συγκεκριμένα, η ανωτέρω επιστολή εστάλη στο αρμόδιο όργανο των ΦΚΜ **κατόπιν αιτήματος του οργάνου αυτού**, αφού είχαν προηγηθεί πολλαπλές διαμαρτυρίες πολλών εξ ημών (επιχειρηματιών μαρμαροτεχνιτών), διότι διαπιστώσαμε ότι στα εν λόγω νεκροταφεία συμμετείχαν τα ΦΚΜ στη διαδικασία ανάθεσης κατασκευής ταφικών μνημείων, προτείνοντας είτε ορισμένους εξ ημών επιχειρηματίες, είτε τεχνίτες που εργαζόνταν παράνομα, μη έχοντας άδεια άσκησης επαγγέλματος κλπ. [...] Όπως προανέφερα, εκτός της **απάντησης στο αίτημα των ΦΚΜ** για μία λίστα ενδεικτικών τιμών για να μπορέσουν να υπολογίσουν το ύψος των δικών τους τελών, η λογική, ο σκοπός και το νόημα της επιστολής είχε την έννοια της έγγραφης διαμαρτυρίας μας και προσπάθειάς μας να προστατευθούμε από τον αθέμιτο ανταγωνισμό της «μαύρης» αγοράς και των παράνομα εργαζόμενων»⁵⁹.
80. Επισημαίνεται ότι οι υπόλοιποι 4 από τους 14 μαρμαροτεχνίτες δεν απάντησαν ρητά στο εν λόγω ερώτημα, προβάλλοντας το επιχείρημα ότι υπέγραψαν την επιστολή αργότερα και, συνεπεία αυτού, δε γνώριζαν τη διαδικασία σύνταξής της⁶⁰.

⁵⁷ Η έμφαση από τον συντάκτη της παρούσας.

⁵⁸ Χωρία από την απάντηση του [...].

⁵⁹ Η έμφαση από τον συντάκτη της παρούσας.

⁶⁰ Ο [...] απάντησε «Διατηρώ ατομική επιχείρηση εμπορίας ειδών υγιεινής, σιδηρικών, χρωμάτων και τζαμιών, οικοδομικών υλικών τοποθέτησης πλακιδίων, μαρμάρων κ.λπ... από το έτος 1997. [...] Δεν έχω ίδια γνώση για το τι συνέβαινε κατά το προηγούμενα χρόνια στο χώρο των νεκροταφείων. Κατά το 2010 που αιτήθηκα εγώ να αναλαμβάνω δουλειές στα Α' και Β' Νεκροταφεία απευθύνθηκα στα ΦΚΜ και μου δόθηκε να υπογράψω την παραπάνω επιστολή». Παρομοίως, κατά τον [...] «Κατά το χρόνο υπογραφής της ανωτέρω επιστολής δεν εξεδήλωσα ενδιαφέρον για τη συμμετοχή μου. Η δική μου επιχείρηση έχει έδρα στην Παναγιούδα Λέσβου και προφανώς για το λόγο αυτό δεν ενημερώθηκα. Εκ των υστέρων, όταν ζήτησα να συμμετέχω και εγώ δεν υπήρξε κάποια απόφαση κάποιου συλλόγου. Μου ανέφεραν από τα ΦΚΜ ότι υπάρχει αυτή η επιστολή και ότι αν την υπέγραφα θα συμμετείχα και εγώ στα μνημεία που τυχόν θα υπήρχαν προς κατασκευή στα δύο αυτά νεκροταφεία... Εγώ, αν θυμάμαι καλά προσχώρησα κατά το έτος 2015». Ο [...] στην απάντηση του ρητά επισημαίνει ότι «Σχετικά με το έγγραφο που εμφανίζεται ως «η από 21-03-2007 επιστολή» με την υπ' αριθμ. ΑΒΜ:Β 2018/91 δικογραφία ξέρω ότι είναι το έγγραφο που μου είχε δώσει ο [...] να υπογράψω το 2010 λέγοντάς μου ότι πρέπει να το υπογράψω και ότι είναι ένα έγγραφο που υπογράφουν όλοι οι μαρμαράδες. Δε γνωρίζω τίποτα παραπάνω σχετικά με το έγγραφο αυτό, ούτε πότε και από ποιον συντάχθηκε, ούτε πότε το υπέγραψαν άλλοι μαρμαρογλύπτες [...] καθώς, όπως σας προανέφερα, εγώ για πρώτη φορά κατασκεύασα μνημείο το 2010, άρα δεν ξέρω τι γινόταν το 2007». Με τον ίδιο τρόπο ακριβώς τοποθετήθηκε και ο [...], στην απάντηση του οποίου παρατίθεται ότι «Δε γνωρίζω τίποτα παραπάνω σχετικά με το έγγραφο αυτό, ούτε πότε και από ποιον συντάχθηκε [...], καθώς, όπως σας προανέφερα, εγώ ξεκίνησα να ασχολούμαι με την τοποθέτηση μαρμάρων και συναφών εργασιών το έτος 2011, άρα ήταν και αντικειμενικά αδύνατον να γνωρίζω καν τι συνέβαινε το 2007». Τέλος, η [...] ανέφερε «Κατά την έναρξη εργασιών της επιχείρησής μου, μου γνωστοποιήθηκε από συναδέλφους ότι για

81. Προς επίρρωση του ισχυρισμού ότι δεν συνέταξαν οι ίδιοι την επίμαχη επιστολή, αλλά τα ΦΚΜ, η πλειοψηφία των μαρμαροτεχνιτών (10 εκ των 13 που απάντησαν στην εν λόγω ερώτηση), υπογράμμισε ότι δεν υπήρξε ποτέ συνάντηση μεταξύ τους προκειμένου να συμφωνηθεί και να οριστικοποιηθεί το περιεχόμενο της, ούτε έχουν γνώση ότι κάτι τέτοιο⁶¹ έγινε από άλλους συναδέλφους τους. Από τις απαντήσεις, μάλιστα, των τεσσάρων (4) μαρμαροτεχνιτών, που ανήκουν σε αυτούς που πρώτοι υπέγραψαν την επιστολή, συνάγεται ότι δεν συναντήθηκαν εκ των προτέρων για να καθορίσουν το περιεχόμενο της επιστολής, τουναντίον, όπως αναφέρουν, υπήρξε προηγούμενη πρόσκληση από τα ΦΚΜ για συνάντηση στα γραφεία των τελευταίων με τον Ταμία των ΦΚΜ και Έφορο των Α' και Β' Νεκροταφείων Μυτιλήνης κ. Ιωάννη Μαυρογιάννη, όπου κλήθηκαν να υπογράψουν μία επιστολή ήδη καταρτισμένη⁶².
82. Συμπερασματικά από τα ανωτέρω διαφαίνεται ότι υπάρχει διάσταση απόψεων ανάμεσα στους μαρμαροτεχνίτες και τα ΦΚΜ, αναφορικά με το ποιος είχε την πρωτοβουλία για τη μεταξύ τους συνεργασία και ποιος συνέταξε την επίμαχη επιστολή η οποία οδήγησε, σύμφωνα με τα ΦΚΜ, στη λήψη της Απόφασης ΔΣ με αριθ. 1142/3225/28.3.2007.
83. Οι μαρμαροτεχνίτες στο σύνολό τους ανέφεραν ότι η πρωτοβουλία ανήκε στα ΦΚΜ, τα οποία είτε τηλεφωνικά είτε μέσω επιστολής, και προκειμένου να αντιμετωπισθούν οι προστριβές που δημιούργησε η ανάληψη εργασιών από μη νόμιμους επαγγελματίες και το εν γένει φαινόμενο του αθέμιτου ανταγωνισμού, προσκλήθηκαν στα γραφεία των ΦΚΜ

να έχω τη δυνατότητα να κατασκευάζω μνημεία στα κοιμητήρια Αγίου Παντελεήμων και Αγίας Κυριακής στη Μυτιλήνη, έπρεπε πρώτα να εγγραφώ σε κατάλογο των Φιλανθρωπικών Καταστημάτων Μυτιλήνης. [...] Κατόπιν τούτων, θεωρώντας ότι η σύσταση του εν λόγω καταλόγου είναι απόλυτα σύννομη, καθότι ήταν μία προϋφιστάμενη κατάσταση, η οποία ουδέποτε είχε αμφισβητηθεί τόσο ενώπιον των ΦΚΜ, όσο και των αρμόδιων δικαστηρίων, εγγράφηκα στο συγκεκριμένο κατάλογο ως επιχείρηση από το έτος 2006 και έκτοτε. Σύμφωνα λοιπόν με τα ανωτέρω, η κατάσταση αυτή προϋπήρχε της λειτουργίας της επιχείρησής μου, χωρίς να έχω συμμετάσχει ούτε στον ορισμό των τιμών για την κατασκευή του εκάστοτε μνημείου...». (Η έμφαση στις απαντήσεις έχει προστεθεί)

⁶¹ Πρόκειται για τους [...] («Συνάντηση κατά το έτος 2007 μεταξύ των πέντε πρώτων υπογραφόντων δεν γνωρίζω αν έγινε»), [...] («Συνάντηση κατά το έτος 2007 μεταξύ των πέντε πρώτων υπογραφόντων δεν γνωρίζω αν έγινε»), [...].

⁶² Ενδεικτικά αναφέρονται αποσπάσματα από τις εν λόγω απαντήσεις: «Δεν έγινε κάποια συνάντηση μεταξύ των πέντε ημών που υπογράψαμε την επιστολή κατόπιν υπόδειξης των ΦΚΜ» και «Δεν μαζευτήκαμε ουδέποτε μεταξύ μας για να δώσουμε τιμές για τη σύνταξη του εγγράφου» (απάντηση [...]), «Ανταποκρινόμενος στην παραπάνω πρόσκληση, πήγα στα γραφεία των ΦΚΜ και εκεί βρήκα τον Ταμία των ΦΚΜ και Έφορο των Α' και Β' Νεκροταφείων Μυτιλήνης κ. Ιωάννη Μαυρογιάννη και εκεί ήταν ακόμη άλλοι τέσσερις γνωστοί σ' εμένα και στην πόλη μας μαρμαράδες και συγκεκριμένα οι κύριοι Ψαρρός, Πατιές, Γρηγορέλλης και Σακαράκας» (απάντηση [...]), «Εγώ πράγματι πήγα και εκεί βρήκα τον Ταμία των ΦΚΜ και Έφορο των Α' και Β' Νεκροταφείων Μυτιλήνης κ. Ιωάννη Μαυρογιάννη και τους κυρίους Ψαρρό, Πατιέ, Παύλου και Σακαράκα, οι οποίοι είχαν την εποχή εκείνη επιχειρήσεις που ασχολούνταν με τα μάρμαρα και ήταν γνωστοί» (απάντηση [...]), «Σύμφωνα με τα όσα μου ανέφερε ο πατέρας μου δεν έγινε κάποια συνάντηση μεταξύ των επαγγελματιών. Όλα αυτά έγιναν τηλεφωνικά και εν συνεχεία του ζήτησαν τα ΦΚΜ κάποια έγγραφα που να προκύπτει η ιδιότητά του, ώστε να μπει στη λίστα.» (απάντηση [...]), ο πατέρας του οποίου υπέγραψε τη συμμετοχή της επιχείρησης σε εργασίες μνημείων στα Α και Β Νεκροταφεία κατά το έτος 2007).

όπου συνάντησαν τους υπόλοιπους 4 μαρμαροτεχνίτες και υπέγραψαν ένα ήδη έτοιμο-έγγραφο, την επιστολή^{63, 64}.

84. Ένας κύριος λόγος για τον οποίο τα ΦΚΜ, προέβησαν σε μια τέτοια ενέργεια εκτιμούν οι μαρμαροτεχνίτες, ήταν ότι την εποχή που εκδόθηκε η εν λόγω Απόφαση τον κύριο έλεγχο της κατάστασης στα Νεκροταφεία Α' και Β' είχαν οι εργαζόμενοι εντός αυτών οι οποίοι και κατεύθυναν τους πιθανούς πελάτες σε συγκεκριμένους εργάτες ή πραγματοποιούσαν τις εργασίες οι ίδιοι, χωρίς να διαθέτουν κάποια σχετική επαγγελματική ενασχόληση (φορολογικές υποχρεώσεις κλπ). Αυτό θα είχε ως θετικό αποτέλεσμα να στηριχθούν

⁶³ Κατά τον [...] «Την εποχή που εξεδόθη η από 28.3.2007 απόφαση των ΦΚΜ, η κατάσταση ήταν ως εξής: τον κύριο έλεγχο της κατάστασης στα Νεκροταφεία Α' και Β' αρμοδιότητας των ΦΚΜ είχαν οι εργαζόμενοι εντός των νεκροταφείων οι οποίοι και διένειμαν τυχόν δουλειές, δηλαδή κατεύθυναν τους πιθανούς πελάτες σε συγκεκριμένους εργάτες ή τις έκαναν οι ίδιοι, χωρίς να διαθέτουν κάποια σχετική επαγγελματική ενασχόληση (φορολογικές υποχρεώσεις κλπ). Όταν αυτό υπέπεσε στην αντίληψη των ΦΚΜ κατόπιν προστριβών που δημιουργήθηκαν κάλεσαν τους πέντε επαγγελματίες-έμπορους μαρμάρων στην πόλη της Μυτιλήνης, διότι κατά το χρόνο αυτό ο Δήμος Μυτιλήνης περιλάμβανε μόνο την πόλη της Μυτιλήνης και τους πρότεινε να γίνει μια προσπάθεια να στηριχθούν οι νόμιμοι επαγγελματίες του χώρου για να εκλείψουν τα φαινόμενα αθέμιτου ανταγωνισμού που είχαμε με τρίτους, αλλά και να μπορούν τα ΦΚΜ να ελέγχουν την κατάσταση (τήρηση κάποιων κανόνων, καθαριότητα κλπ) και να λαμβάνουν κάποια δικαιώματα. Η πρόσκληση αυτή δεν έγινε με κάποια ειδική διαδικασία, απλά τηλεφώνησαν σε καθέναν από εμάς να ρωτήσουν αν συμφωνούμε με τη σκέψη τους. Φυσικά και δέχθηκα, όπως και οι κκ. Σακαράκας, Παττές, Παύλου, Γρηγορέλλης. Εν συνεχεία μας ζήτησαν κάποιες ενδεικτικές τιμές για να μπορέσουν τα ΦΚΜ να καθορίσουν το ύψος των τελών-δωρεών που θα προέβλεπαν.»

⁶⁴ Στην απάντηση του [...] εντοπίζονται τα εξής: «Τον Μάρτιο του 2007 έλαβα μια επιστολή – πρόσκληση από τα Φιλανθρωπικά Καταστήματα Μυτιλήνης (στο εξής ΦΚΜ), με την οποία με καλούσαν να πάω στα γραφεία τους. Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειώσω ότι τα Α' και Β' Νεκροταφεία Μυτιλήνης είναι ιδιοκτησία των ΦΚΜ και η διοίκηση και διαχείρισή τους ασκείται αποκλειστικά από τα ΦΚΜ. Ανταποκρινόμενος στην παραπάνω πρόσκληση, πήγα στα γραφεία των ΦΚΜ και εκεί βρήκα τον Ταμία των ΦΚΜ και Έφορο των Α' και Β' Νεκροταφείων Μυτιλήνης κ. Ιωάννη Μαυρογιάννη και εκεί ήταν ακόμη άλλοι τέσσερις γνωστοί σ' εμένα και στην πόλη μας μαρμαράδες και συγκεκριμένα οι κύριοι Ψαρρός, Παττές, Γρηγορέλλης και Σακαράκας. Φυσικά υπήρχαν κι άλλοι μαρμαράδες στην πόλη της Μυτιλήνης, δεν ήταν αυτοί οι μοναδικοί. Εκεί ο [...] μας είπε ότι πρέπει να μπει μια τάξη στα Νεκροταφεία της Μυτιλήνης, ότι τα πράγματα θ' αλλάζουν και ότι εφεξής δεν θα έμπαινε πλέον ο καθένας ελεύθερα να κατασκευάζει μνημεία στα Α' και Β' Νεκροταφεία της πόλης, τα οποία είναι ιδιοκτησία των ΦΚΜ. Συγκεκριμένα μας ενημέρωσε ότι [...]. Εγώ διαφώνησα με όλα αυτά γιατί θεώρησα τα ποσά που ανέφερε ότι θα έπρεπε να καταβάλλονται για την έκδοση των αδειών υπερβολικά και γιατί δεν θα δεχόμουν να μου πει κάποιος άλλος πως θα κοστολογήσω τη δουλειά μου, αλλά ο [...] έκανε απόλυτα σαφές ότι επρόκειτο για «ειλημμένη απόφαση» και δεν άφησε κανένα περιθώριο ότι υπήρχε περίπτωση ν' αλλάξει κάτι. Μάλιστα, κατόπιν μας παρουσίασε ένα έγγραφο λέγοντας «τα έχουμε γράψει ήδη εδώ» και μας ζήτησε να υπογράψουμε. Παρόλες τις διαφωνίες και την αντίδρασή μου, εντέλει υπέγραψα και εγώ όπως και άλλοι από τους παρευρισκόμενους. Υπό τις ίδιες περιστάσεις έλαβε γνώση της ύπαρξης της επιστολής και ο [...] ο οποίος, ωστόσο, δεν υπέγραψε την επιστολή («Μετά μας έβγαλε μπροστά μας ένα έγγραφο, μας είπε «τα έχουμε γράψει ήδη εδώ» και μας ζήτησε να υπογράψουμε. Εγώ αποχώρησα χωρίς να διαβάσω ή να υπογράψω το έγγραφο, όχι μόνο γιατί διαφωνούσα, αλλά και γιατί η επιχείρηση ανήκε στη γυναίκα μου και δεν μπορούσα να υπογράψω εγώ που δεν εκπροσωπούσα την επιχείρηση. Κατόπιν, ενημέρωσα τόσο τη γυναίκα μου όσο και το γιο μου για το τι έγινε στα ΦΚΜ και το ζήτημα έμεινε εκεί»), την οποία υπέγραψε ο υιός του – [...]– όταν ανέλαβε την οικογενειακή επιχείρηση («Λίγο καιρό μετά, όταν πήγα στο Α' Νεκροταφείο Μυτιλήνης μαζί μ' ένα πελάτη της επιχείρησης που μας ζήτησε να του κατασκευάσουμε κάποιο μνημείο, με προσέγγισε ο τότε υπεύθυνος του Κοιμητηρίου (νεκροθάφτης) και μου είπε ότι για να μπω να κάνω το μνημείο θα πρέπει να πάω στα ΦΚΜ να υπογράψω κάποια χαρτιά και να του πάω μια άδεια, αλλιώς δεν θα μπορώ να κάνω μνημεία. Πράγματι, πήγα στα ΦΚΜ, όπου συνάντησα τον κ. Ιωάννη Μαυρογιάννη, ο οποίος μου είπε ότι θα πρέπει πρώτα να του φέρω τα έγγραφα που θα αποδεικνύουν ότι η επιχείρηση είναι νόμιμη και ότι έχουν βάλει μια τιμή για κάθε τύπο μνημείου και επιπλέον ότι θα πρέπει για κάθε μνημείο να εκδίδεται προηγουμένως μια άδεια κατασκευής, η οποία θα είχε διαφορετική τιμή ανάλογα με τον τύπο του μνημείου και μου έδειξε το έγγραφο που υπάρχει στη δικογραφία ως «η από 21-3-2007 επιστολή».)

οικονομικά οι νόμιμοι επαγγελματίες και να εκλείψουν τα φαινόμενα «αθέμιτου» ανταγωνισμού που υπήρχαν^{65,66}, αλλά και να επιβληθεί μια «τάξη» στα Νεκροταφεία της Μυτιλήνης^{67,68,69}.

85. Ένας άλλος λόγος, σύμφωνα με τους μαρμαροτεχνίτες ήταν και η προσπάθεια εκ μέρους των ΦΚΜ να προσδιορίσουν κατά προσέγγιση τις τιμές των πιο συνηθισμένων μνημείων ώστε να διευκολυνθούν στον καθορισμό των τελών που θα εισέπρατταν από τους αναθέτοντες πελάτες⁷⁰.
86. Από την άλλη πλευρά τα ΦΚΜ υποστηρίζουν ότι αρχικά πέντε (5) μαρμαροτεχνίτες εκδήλωσαν ενδιαφέρον με κοινή αίτησή τους, η οποία είχε συνταχθεί από αυτούς, για συνεργασία με τα ΦΚΜ, κάτι που εισακούστηκε από το ΔΣ των ΦΚΜ και εκδόθηκε η Απόφαση ΔΣ.
87. Παρά ταύτα κανένα από τα δύο μέρη δεν προσκόμισε στην Υπηρεσία κάποιο στοιχείο (πχ. επιστολή-πρόσκληση ΦΚΜ) προς απόδειξη των ανωτέρω ισχυρισμών του.

VI.1.2 Αναφορικά με το περιεχόμενο της επιστολής και το βαθμό εφαρμογής της στην πράξη

88. Σχετικά με τον βαθμό εφαρμογής της από 28.03.2007 απόφασης του ΔΣ., αναφορικά με τις τιμές ανά ταφικό μνημείο που αναφέρονταν στο έγγραφο και κατόπιν της Απόφασης του ΔΣ, καθώς και ενδεχόμενης μεταβολής της, τα ΦΚΜ ανέφεραν ότι οι τιμές ήταν καθορισμένες από τους μαρμαροτεχνίτες, σύμφωνα με το έγγραφό τους, και δεν γνωρίζουν αν μεταβλήθηκαν, ούτε αν εφαρμόζονταν στην πράξη καθώς η πληρωμή του μνήματος γινόταν απευθείας από τους συγγενείς χωρίς καμία ανάμειξη τους⁷¹. Αναφορικά με το ποσό των δωρεών τα ΦΚΜ υποστηρίζουν ότι οι Ιεροί Ναοί των Κοιμητηρίων εισέπρατταν τα ποσά των δωρεών που είχαν προτείνει οι μαρμαρογλύπτες ανά τύπο ταφικού μνημείου και τα ποσά δεν μεταβλήθηκαν από το 2007 μέχρι την πρόσφατη κατάργησή τους με απόφαση του ΔΣ.
89. Οι 13 από τους 14 μαρμαροτεχνίτες που απάντησαν για το εν λόγω θέμα, ισχυρίστηκαν πως οι τιμές που αναφέρονται στην επιστολή ήταν ενδεικτικές και ελεύθερες⁷². Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τρεις μαρμαροτεχνίτες, οι τιμές ήταν σε γενικές γραμμές ελεύθερες και μάλιστα οι ίδιοι – εκτός και αν πιέζονταν από τη Διοίκηση των ΦΚΜ – δεν συμμορφώνονταν με τον κατάλογο, δεδομένου ότι οι τιμές ήταν χαμηλές. Οι μαρμαροτεχνίτες αναφέρουν επίσης ότι κάποιες φορές ο έφορος των ΦΚΜ τους καλούσε

⁶⁵ Ο [...] αναφέρει «Από ό,τι μου έχει πει τα παλαιότερα χρόνια πρόσβαση στα νεκροταφεία είχε μόνο εργαζόμενος στα νεκροταφεία, ο οποίος έκανε και όλες τις σχετικές δουλειές. Τα ΦΚΜ επεδίωξαν να δώσουν πρόσβαση σε νόμιμους επαγγελματίες», «Η πρόταση έγινε από τα ΦΚΜ και τη δέχτηκαν οι επιχειρηματίες που συμβλήθηκαν από όσο έχω πληροφορηθεί».

⁶⁶ Απάντηση [...].

⁶⁷ Απάντηση [...].

⁶⁸ Απάντηση [...].

⁶⁹ Απάντηση [...].

⁷⁰ Απάντηση [...].

⁷¹ Η μόνη μεταβολή που ανέφεραν ήταν η τιμή για τα μνήματα τύπου "MINI", την οποία καθόρισαν και πάλι οι μαρμαρογλύπτες σε σχετική επιστολή τους (492/29.06.2016).

⁷² Μόνο [...] υποστήριξε ότι «Μάλιστα, οι τιμές για την κατασκευή κάθε είδους μνημείου ήταν προκαθορισμένες για όσους εγγράφονταν στον εν λόγω κατάλογο».

τηλεφωνικά για να τους αναθέσει την κατασκευή ενός μνημείου και επενέβαινε στις τιμές λέγοντας ότι επρόκειτο για κάποιο φιλικό του πρόσωπο και επιθυμούσε χαμηλότερη τιμή, κάτι που εφαρμοζόταν αναγκαστικά. Πεποίθηση των ίδιων αποτελεί ότι δεν τηρήθηκαν τα αναγραφέντα στην επιστολή ως προς το ζήτημα των καθορισμένων τιμών⁷³.

90. Ένας μαρμαροτεχνίτης⁷⁴ δηλώνει πως από την επικοινωνία του με τα ΦΚΜ είχε καταστεί σαφές πως οι τιμές ήταν ενδεικτικές και μπορεί να τις διαμορφώνει ανάλογα με την επιχειρηματική του γνώμη, τις τιμές που αγοράζει και τις προτιμήσεις του πελάτη, ενώ δεν υπήρχε η δυνατότητα ή η πρόθεση ελέγχου των άλλων επιχειρήσεων. Η διαμόρφωση των τιμών βάσει των προτιμήσεων του πελάτη υποστηρίχθηκε και από άλλους δύο μαρμαροτεχνίτες⁷⁵. Δύο μαρμαροτεχνίτες ανέφεραν ότι ανεξάρτητα από τις τιμές του καταλόγου εφάρμοζαν την τιμολογιακή τους πολιτική, ενώ δε δέχτηκαν ποτέ έλεγχο για το συγκεκριμένο ζήτημα.^{76,77}
91. Ο ενδεικτικός χαρακτήρας των τιμών υπογραμμίστηκε και από έναν ακόμα μαρμαρογλύπτη, ο οποίος κατέθεσε πως είχε ενημερωθεί κατά την υποβολή της αίτησής του στα ΦΚΜ πως οι τιμές ήταν ενδεικτικές, όπως ήταν και λογικό, κατά τον ίδιο, δεδομένου ότι οι τιμές των μαρμάρων δεν είναι σταθερές. Ο ίδιος ουδέποτε δέχτηκε έλεγχο ως προς τις τιμές που χρεώνει.⁷⁸ Σύμφωνα με απάντηση άλλου κατασκευαστή μνημείων, ο οποίος επίσης υποστηρίζει πως δεν τηρούνταν οι τιμές της επιστολής, σημειώνεται ότι ο ενδεικτικός χαρακτήρας των τιμών που είχαν καθοριστεί το 2007 θα μπορούσε να αποδοθεί στην προσπάθεια των ΦΚΜ να καθορίσουν τις κλίμακες αδειοδοτήσεων εκ μέρους τους⁷⁹.
92. Έτερος μαρμαροτεχνίτης⁸⁰ ανέφερε σχετικά: *«Οι τιμές που δόθηκαν στην επιστολή μας και καταγράφηκαν στην απόφαση των ΦΚΜ ήταν ενδεικτικές και όχι οι απόλυτες και προκαθορισμένες τιμές για την κατασκευή κάθε είδους μνημείου,[...]. Εμείς, οι επιχειρηματίες, εξ όσων γνωρίζω, ουδέποτε, ούτε πριν το 2007 ούτε μετά και μέχρι σήμερα, εφαρμόσαμε τις τιμές αυτές. Κανένας δεν μπορούσε και δεν γνωρίζω να προσπάθησε κανείς ποτέ να ελέγξει τις τιμές και τις αμοιβές που εισέπραττε κάθε επιχειρηματίας. Δεν καταγράφονταν κάπου, δεν υπήρχε κανένας τιμοκατάλογος. Ούτε φυσικά μπορούσα να ρωτήσω συνάδελφο πόσα πήρε, όπως δεν ρωτήθηκα κι εγώ ποτέ. Αυτό που μπορώ να πω είναι ότι η πολιτική του δικού μου καταστήματος ήταν να έχω πάντα*

⁷³ Αυτή την απάντηση έδωσαν οι [...]

⁷⁴ [...]

⁷⁵ Κατά [...] «Στο διάστημα που εγώ συμμετέχω, κι όποτε έχουν απευθυνθεί στην επιχείρησή μου πελάτες από τα ΦΚΜ δίνω τιμές ανάλογα με το τι ζητάνε οι πελάτες. Φυσικά και κάποιοι από αυτούς έχουν απευθυνθεί κι έχουν επιλέξει άλλες επιχειρήσεις.» και κατά [...] «Όσον αφορά τις τιμές των μνημείων, απ' όσο ξέρω αυτό δεν εφαρμόστηκε ποτέ, ο καθένας είχε τις δικές του τιμές, ούτε ασχολήθηκε κανείς από τα ΦΚΜ με αυτό το θέμα. Οι τιμές διαμορφώνονταν ανάλογα με τις απαιτήσεις και τα ζητούμενα του πελάτη, όπως και στις υπόλοιπες δραστηριότητες. Μάλιστα, ακόμα και το ίδιο μνημείο το έχω κάνει σαν επιχείρηση σε διαφορετικές τιμές, σε περιπτώσεις που επρόκειτο για κάποιο συγγενή ή τακτικό πελάτη ή γιατί μπορεί να επρόκειτο για διαφορετική ποιότητα μαρμάρου (πχ. για τα μνημεία τύπου Καβάλας εγώ στην επιχείρησή μου έχω τρεις διαφορετικές ποιότητες μαρμάρου σε διαφορετικές τιμές, γεγονός που επιδρά ανάλογα και στο τελικό κόστος του μνημείου). Τα ανωτέρω αποδεικνύονται και από τα σχετικά δελτία αποστολής της επιχείρησής μου, τα οποία συνοδεύονται και από τις αντίστοιχες αποδείξεις.

⁷⁶ [...]

⁷⁷ [...]

⁷⁸ [...]

⁷⁹ [...]

⁸⁰ [...]

ανταγωνιστικές τιμές, για να μπορώ να παραμένω ενεργός στην αγορά της Μυτιλήνης και να είμαι επιλέξιμος από τους πελάτες, οι οποίες όμως τιμές δεν επέλεξα ποτέ να είναι τόσο χαμηλές που να απειλούν την επιβίωση της επιχείρησής μου. [...] Εξ αρχής αντιμετώπισα τις τιμές του εγγράφου που είχε σταλεί προς τα ΦΚΜ, ώστε να εκδοθεί η απόφασή τους, ως ενδεικτικές και όχι ως τιμοκατάλογο στον οποίο έπρεπε να συμμορφωθώ εγώ ή κάποιος άλλος εκ των υπογραφόντων. [...].».

93. Τέλος, δύο μαρμαροτεχνίτες⁸¹ ανέφεραν πως λειτουργούσαν ανεξάρτητα χωρίς μάλιστα να γνωρίζουν τις τιμές που αναφέρονταν στην επιστολή.
94. Ως προς τα ποσά που προβλεπόταν να εισπράττει το Ίδρυμα ανά τύπο ταφικού μνημείου, από το σύνολο των 14 μαρμαροτεχνιτών που απάντησαν, τρεις^{82,83,84} ισχυρίζονται ότι τα προβλεπόμενα ποσά ανά είδος ταφικού μνημείου ήτοι 100€, 150€ και 300€, δεν έχουν μεταβληθεί διαχρονικά, με εξαίρεση την προσθήκη της κατηγορίας «MINI» και ότι η καταβολή του ποσού ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για τη χορήγηση άδειας κατασκευής μνημείων εντός των νεκροταφείων. Τα ποσά αυτά, αναφέρουν τέσσερεις (4) μαρματεχνίτες, εισπράττονταν από τα ΦΚΜ ως δωρεές, **αλλά στην ουσία δεν επρόκειτο για δωρεές**^{85,86}. Οκτώ μαρμαροτεχνίτες επισημαίνουν ότι η καταβολή του ποσού της αδειας αποτελεί προϋπόθεση για την κατασκευή ή επιδιόρθωση μνημείων στα Α' και Β' Νεκροταφεία⁸⁷. Μάλιστα, τρεις εξ αυτών αναφέρουν ότι το μόνο το οποίο επέβλεπαν αυστηρά και φρόντιζαν να τηρούν απαρέγκλιτα τα ΦΚΜ δια του Εφόρου των Νεκροταφείων κ. Μαυρογιάννη ήταν η πληρωμή του ποσού που αφορούσε στην έκδοση της άδειας κατασκευής, του ποσού δηλαδή που εισέπρατταν τα ΦΚΜ, γιατί χωρίς άδεια και εξοφλητική απόδειξη δεν επέτρεπαν την είσοδο στα Νεκροταφεία⁸⁸.

⁸¹ Το απόσπασμα εντοπίζεται στην απάντηση των [...]. «Σχετικά με το θέμα των τιμών, όπως ανέφερα και παραπάνω εγώ δεν γνώριζα τις τιμές που αναφέρονται στο παραπάνω έγγραφο. Όσον αφορά εμένα, εγώ ρωτούσα τον κάθε πελάτη τι ακριβώς ήθελε (λ.χ. τύπο μαρμάρου, διαστάσεις, θήκες για καντηλάκια, για βάζα, χάραξη στο μάρμαρο, κλπ.) και στη συνέχεια βάσει αυτών του έλεγα την τιμή, η οποία περιελάμβανε το κόστος των υλικών – τα οποία θα έπρεπε να αγοράσω από κάποια επιχείρηση που εμπορεύεται μάρμαρα, καθώς εγώ δεν διατηρώ επιχείρηση με μάρμαρα – της εργασίας μου για την κατασκευή και τοποθέτηση μαρμάρων και τον ενημέρωνα και για το κόστος για την έκδοση της άδειας για την κατασκευή του μνημείου που θα έπρεπε να πληρωθεί στα ΦΚΜ, ανάλογα με τον τύπο του μνημείου. Κανένας δεν μου είπε ποτέ πόσο θα κοστολογήσω την εργασία μου, ούτε παρενέβη στην τιμή αυτή, ούτε με ρώτησε ποτέ κανείς, γιατί ήταν θέμα που αφορούσε καθαρά εμένα και τον πελάτη. Άλλωστε, αυτά που είδα μόλις πρόσφατα να αναφέρονται στο έγγραφο αυτό ως «τιμές μνημείων», δεν θα μπορούσαν να τυποποιηθούν, γιατί δεν υπάρχουν μόνο αυτές οι τρεις κατηγορίες. Υπάρχουν πολλοί παράγοντες που επηρεάζουν την τιμή κάθε φορά, πολλοί τύποι και ποιότητες μαρμάρων (λευκό, με «νερά», γκριζαρισμένο, κλπ), αν ο πελάτης ζητούσε πχ. να στρογγυλέψουμε το μάρμαρο, αν ήθελε να τοποθετήσουμε επάνω περισσότερες θήκες για εκκλησιαστικά είδη (καντηλάκια, βάζα, κλπ.) κ.ο.κ. και το κόστος διαμορφώνεται ανάλογα. Δεν ασχολήθηκα ποτέ με το τι τιμές είχαν άλλοι μαρμαράδες, ούτε ενδιαφέρθηκα γι' αυτό. Ο [...] δεν ασχολήθηκε ποτέ με το θέμα των τιμών των μνημείων, ούτε με ρώτησε ποτέ σχετικά με αυτό»

⁸² [...]

⁸³ [...]

⁸⁴ [...]

⁸⁵ [...]

⁸⁶ [...].

⁸⁷ [...] Οι τρεις τελευταίοι χρησιμοποιούν τη διατύπωση: «Δεν νομίζω ότι είχε κάποιος την ευχέρεια να μην πληρώσει. Δεν υπήρχε περίπτωση να κατασκευαστεί ταφικό μνημείο, χωρίς να έχει καταβληθεί το ανάλογο τέλος, και δεν παρέκλινε κανένας από αυτό τον κανόνα».

⁸⁸ [...] Ο τελευταίος, μάλιστα, προσθέτει: «Γνωρίζω επιπλέον ότι στην απόδειξη είσπραξης που εξέδιδαν τα ΦΚΜ και που αφορούσε και συνόδευε την άδεια κατασκευής που πλήρωνε σε αυτά ο πελάτης, το σχετικό ποσό αναφερόταν ως «δωρεά υπέρ του Ιερού Ναού, αλλά δε γνωρίζω το λόγο».

95. Αναλυτικότερα, ένας μαρμαροτεχνίτης⁸⁹ ανέφερε σχετικά με τη διαδικασία ότι «...αφού πληρωνόταν από τον πελάτη το αντίστοιχο ποσό, πέραν του εγγράφου της άδειας κατασκευής που δινόταν από τα ΦΚΜ (στο οποίο αναγραφόταν τα στοιχεία μου ως κατασκευαστή (ονοματεπώνυμο, ΑΦΜ), το όνομα του πελάτη μου και το συγκεκριμένο Νεκροταφείο (Α' ή Β') για το οποίο μου παρεχόταν άδεια να κατασκευάσω το συγκεκριμένο κάθε φορά μνημείο, και στο τέλος «Απόφαση Δ.Σ. ΦΚΜ υπ' αριθ. 1169/3352/2010»), τα ΦΚΜ έδιναν ως εξοφλητική απόδειξη μία απόδειξη είσπραξης στο όνομά μου ως κατασκευαστή στην οποία αναγραφόταν το καταβληθέν για την άδεια κατασκευής ποσό ως «δωρεά υπέρ της Αποπεράτωσης του Ιερού Ναού, με βάση της απόφασης του Δ.Σ. των ΦΚΜ 1142/27-3-2007» και μία απόδειξη είσπραξης του ίδιου ποσού στο όνομα του πελάτη».
96. Συμπερασματικά από τα ανωτέρω προκύπτει ότι σχετικά με τις συγκεκριμένες τιμές οι οποίες αναφέρονταν στην Απόφαση του ΔΣ στις 28.03.2007, οι μαρμαροτεχνίτες ανέφεραν ότι ήταν ενδεικτικές και όχι δεσμευτικές και ότι δεν τηρήθηκαν στην πράξη. Επίσης αναφέρουν ότι κανένας εξ αυτών δεν είχε τη δυνατότητα ελέγχου των τιμών των λοιπών μαρμαροτεχνιτών και των τυχόν αποκλίσεων τους από τις αναγραφόμενες στην επιστολή^{90,91,92,93}. Από την πλευρά τους τα ΦΚΜ ανέφεραν ότι δεν γνωρίζουν αν οι τιμές εφαρμόστηκαν στην πράξη από τους μαρμαροτεχνίτες. Αναφορικά με τα ποσά που κατέθεταν ανά τύπο μνημείου οι μαρμαρογλύπτες στα ΦΚΜ, τόσο τα ΦΚΜ όσο και οι μαρμαρογλύπτες ανέφεραν ότι όντως αυτά ήταν καθορισμένα και παρέμειναν διαχρονικά σταθερά.

VI.1.3 Ισομερής κατανομή κατασκευής ταφικών μνημείων - Τήρηση βιβλίου και «σειράς»

97. Σχετικά με την ισομερή ανάθεση κατασκευής ταφικών μνημείων, τα ΦΚΜ ανέφεραν ότι τηρούσαν βιβλίο με τα ονόματα των τεχνιτών που αναλάμβαναν την κατασκευή καθώς και των συγγενών των τεθνεώτων, για τον μεταξύ τους έλεγχο. Η κατανομή δεν ήταν απόλυτα ισομερής καθώς τα ΦΚΜ, κατά δήλωσή τους, δεν είχαν τη δυνατότητα να εμποδίσουν την βούληση των συγγενών να επιλέξουν συγκεκριμένο μαρμαρά.

⁸⁹ [...].

⁹⁰ [...] «Δεν είχα τη δυνατότητα να ελέγγω άλλη επιχείρηση ούτε και εγώ έχω ελεγχθεί από κανέναν. Κι εξάλλου υπάρχουν μεγάλες αποκλίσεις στο τι ζητάει ο κάθε πελάτης. Πολλές φορές ο πελάτης δεν έχει κάτι συγκεκριμένο. Μπορεί να δει ένα μάρμαρο στην επιχείρηση και να διαλέξει. Το κάθε μάρμαρο έχει τιμή ανάλογα με τη διαλογή του και την ποσότητα που διαθέτει η επιχείρηση. Επιπλέον διαφοροποιούνται και τα διακοσμητικά. Δεν μπορεί κανείς να υποχρεώσει τον πελάτη που θέλει γρανίτη, να βάλει μάρμαρο Καβάλας ή και το αντίστροφο. Οπότε δεν υπήρχε αυτή η δυνατότητα ελέγχου των τιμών των άλλων επιχειρήσεων ή ευθυγράμμιση σε πράγματα εκ των προτέρων άγνωστα. Εξάλλου, οι επιχειρήσεις μας, λειτουργούν με βάση τον ανταγωνισμό διότι ο πελάτης που θα μπει για το μνημείο, ίσως φέρει μια μεγαλύτερη δουλειά σε επόμενο στάδιο».

⁹¹ [...]. «Εγώ ως επαγγελματίας, δεν έχω ειδικότερη γνώση για τις τιμές που οι επιχειρήσεις πωλούν τα μάρμαρα, καθώς κι εγώ αγοράζω από αυτές διότι δεν εμπορεύομαι μάρμαρα. Αποκλίσεις μεταξύ των επιχειρήσεων ως προς τις τιμές σαφώς εκτιμώ ότι υπήρχαν. Αλλά δεν υπήρχε ούτε διαδικασία ελέγχου ούτε κάποια άλλη κύρωση. Κάθε επιχείρηση τιμολογούσε ανάλογα με την πολιτική της. Μιλώντας για τη δική μου επιχείρηση ουδέποτε ρωτήθηκα από κανέναν άλλο επιχειρηματία ή τα ΦΚΜ πόσο τιμολόγησα ούτε μου ζητήθηκαν αντίγραφα αποδείξεων. Οπότε ούτε έλεγχος υπήρχε ούτε μέτρα».

⁹² [...].

⁹³ [...].

98. Σε διευκρινιστική ερώτηση της Υπηρεσίας σχετικά με τις από 02.06.2020 ανωμοτί εξηγήσεις του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτη Μυτιλήνης [...] προς την κα Πταισματοδίκη Μυτιλήνης ότι η από 21.3.2007 επιστολή των μαρμαροτεχνιτών προς τα ΦΚΜ έλαβε χώρα ύστερα από υπόδειξη του ελεγκτή του Σ.Δ.Ο.Ε. [...], τα ΦΚΜ υποστήριξαν ότι το 2007 πραγματοποιήθηκε διαχειριστικός έλεγχος από τον [...]. Του απεύθυναν προφορικό ερώτημα σχετικά με τον ορθό φορολογικό τρόπο έκδοσης αποδείξεων για την λήψη δωρεών προς τους Ιερούς Ναούς των Α' και Β' Νεκροταφείων. Του αναφέρθηκε επίσης ότι κατόπιν αιτήσεως των μαρμαροτεχνιτών τηρείται βιβλίο όπου καταγράφονται οι κατασκευές ταφικών μνημάτων από τον κάθε μαρμαρά. Για τα παραπάνω εξέφρασε προφορικά την άποψή του και ανέφερε ότι το βιβλίο αυτό θα ήταν χρήσιμο και για τις αρμόδιες ελεγκτικές υπηρεσίες στα πλαίσια του ελέγχου τήρησης των φορολογικών υποχρεώσεων των μαρμαράδων που κατασκευάζουν μνήματα για τους πελάτες τους.
99. Αναφορικά με την τήρηση ή μη, από υπάλληλο των ΦΚΜ, βιβλίου ή καταλόγου σχετικά με τις αναθέσεις κατασκευής σε κάθε νεκροταφείο, εννέα⁹⁴ (9) μαρμαροτεχνίτες ανέφεραν ότι δεν γνώριζαν την ύπαρξη βιβλίου τέτοιου είδους ενώ πέντε^{95,96,97} εξ' αυτών ανέφεραν ότι η προσπάθειά τους να αποκτήσουν πρόσβαση σε ενδεχόμενο τέτοιο βιβλίο έπεσε στο κενό. Οι διατυπώσεις σχετικά με την άγνοια για την ύπαρξη του βιβλίου ποικίλουν:

«Δεν υπήρξε τέτοιο βιβλίο το οποίο εγώ να έχω δει»⁹⁸,

«Δεν γνωρίζω να υπάρχει βιβλίο με αναθέσεις. Κάποιες επιχειρήσεις είχαν ζητήσει να βρίσκεται μέσα στα νεκροταφεία, για να έχουμε πρόσβαση, αλλά ουδέποτε έγινε κάτι τέτοιο και όπως κι εγώ, θεωρώ ότι κανείς από τους μαρμαράδες δεν έχει διαπιστώσει την ύπαρξη τέτοιου βιβλίου»⁹⁹,

«Από όσο γνωρίζω δεν υπήρχε τέτοιο βιβλίο ή τουλάχιστον εγώ δεν έλαβα ποτέ γνώση τέτοιου βιβλίου»¹⁰⁰,

«Ουδέποτε έλαβα γνώση ύπαρξης κάποιου βιβλίου αναθέσεων»¹⁰¹.

100. Ως προς την ισομερή κατανομή κατασκευής ταφικών μνημείων, και τον έλεγχο αυτής από τον υπάλληλο των ΦΚΜ, έντεκα (11) μαρμαροτεχνίτες από τους 14 που απάντησαν υποστήριξαν ότι δεν ανατίθεντο ίδιος αριθμός μνημείων σε καθέναν από τους υπογράψαντες, χωρίς ωστόσο να έχουν τη δυνατότητα ελέγχου. Σύμφωνα με διατύπωση τριών εξ αυτών, εμπειρικά διαπίστωναν ότι κάποιοι έκαναν περισσότερα μνημεία από άλλους και όταν ζήτησαν να δουν το βιβλίο αναθέσεων δε τους το έδειχνε ποτέ κανένας, ούτε ο έφορος, ούτε οι άλλοι υπάλληλοι¹⁰². Σύμφωνα με άλλες απαντήσεις προς την ίδια

⁹⁴ Οι υπόλοιποι 5 από τους 14 που προσκόμισαν απάντηση στην επιστολή παροχής στοιχείων της Υπηρεσίας δεν αναφέρθηκαν στο ερώτημα

⁹⁵ Η απάντηση προέρχεται από [...]. Σχεδόν πανομοιότυπες και οι απαντήσεις των [...] και [...].

⁹⁶ [...]

⁹⁷ [...].

⁹⁸ [...].

⁹⁹ [...].

¹⁰⁰ [...].

¹⁰¹ [...].

¹⁰² [...]

κατεύθυνση αναφέρθηκε ότι: «Δεν υπήρχε τέτοια δυνατότητα από την πλευρά μου. Ενδεικτικά αναφέρω ότι κατά μέσο όρο κατά τα έτη 2015-2017 ανέλαβα 7 μνημεία το έτος. Από το 2018 μέχρι σήμερα ζήτημα να έχω κατασκευάσει περίπου 3 μνημεία το έτος»¹⁰³.

101. Έτερος μαρματεχνίτης από τους 14 που απάντησαν ανέφερε ότι δε γνωρίζει αν ο υπάλληλος των ΦΚΜ φρόντιζε να ανατίθεται ο ίδιος αριθμός εργασιών σε όλους τους συνεργαζόμενους επιχειρηματίες και ότι έχει τις αμφιβολίες του, καθώς αναφέρει ότι ο μόνος τρόπος να διαπιστωθεί η ισομερής ή μη ανάθεση είναι η διασταύρωση των στοιχείων μεταξύ των κατασκευαστών μνημείων, υπό την προϋπόθεση ότι όλοι τελούν σε ειλικρίνεια. Ωστόσο, επειδή ανάμεσα τους υφίστανται σχέσεις ανταγωνισμού, αυτό δεν είναι εφικτό¹⁰⁴. «Αν κρίνω από το γεγονός ότι τα περισσότερα μνημεία που έχω κάνει είναι πελατών της επιχείρησής, θεωρώ ότι σειρά δεν τηρούταν»¹⁰⁵ και «Δεν υπήρχε ίση κατανομή. Ωστόσο αυτό δεν μπορεί να ελεγχθεί από εμένα»¹⁰⁶. Τέλος, ένας μαρμαροτεχνίτης ανέφερε ότι δεν υπήρχε δυνατότητα ελέγχου από τον ίδιο της τήρησης σειράς ανάθεσης¹⁰⁷.

¹⁰³ [...].

¹⁰⁴ Πρόκειται για την απάντηση [...], η οποία συμπληρώνει «Μιλώντας μόνο για τη δική μου επιχείρηση, διαπιστώνω ότι η γνωστοποίηση της επιχείρησής μου από τα ΦΚΜ είναι σε ελάχιστες περιπτώσεις τα χρόνια της συνεργασίας. Διαπιστώνω ότι στις περισσότερες περιπτώσεις απευθύνονται σε εμένα πελάτες (οι οποίοι μας γνωρίζουν κι επιλέγουν την επιχείρηση) ή καταναλωτές που αναζητούν μια προσφορά. Κατά τα λοιπά η επιχείρησή μου μπορεί να μπει στο χώρο των Νεκροταφείων μόνο αν τηρηθεί η διαδικασία της άδειας από τα ΦΚΜ, άλλως δεν μπορώ να μπω ως επιχείρηση στα Α' και Β' Νεκροταφεία Μυτιλήνης».

¹⁰⁵ [...]

¹⁰⁶ [...].

¹⁰⁷ Πιο αναλυτικά, ο [...] αναφέρει: «Ήταν δεδομένο ότι δεν μπορούσα να ελέγξω με κανέναν τρόπο τα θέματα της «σειράς». Το μεγαλύτερο πρόβλημα όμως ήταν το θέμα της «σειράς»: Πάμπολλες φορές αναγκάστηκα να διώξω πελάτες που είχαν έρθει στην επιχείρησή μου και ήθελαν να τους κατασκευάσω κάποιο μνημείο, γιατί ο [...] αρνούνταν να εκδώσει άδεια για να κατασκευάσω εγώ το μνημείο, λέγοντας μόνο «δεν έχεις σειρά», χωρίς καμία άλλη αιτιολόγηση και χωρίς να υπάρχει καμία δυνατότητα ελέγχου αυτής της «σειράς» απ' τη δική μου πλευρά. Είχε τύχει να μου ζητηθούν την ίδια περίοδο να κατασκευάσω δύο και τρία μνημεία και να μην εκδίδει καμία άδεια και να αναγκάζομαι να διώχνω τους πελάτες απ' την επιχείρησή μου. Οι φορές που δεν έβγαζε άδειες κατασκευής με μόνη εξήγηση το «δεν έχεις σειρά» ήταν περισσότερες απ' τις φορές που την έδινε, τουλάχιστον όσον αφορά τη δική μου επιχείρηση. Είχα διαμαρτυρηθεί πολλές φορές, καθώς είμαι ελεύθερος επαγγελματίας και με αυτό τον τρόπο ο [...] καθόριζε επί της ουσίας πόσο εγώ δικαιούμαι να δουλέψω, όποτε τον ρωτούσαμε «ε, τι σειρά έχουμε τελικά;» εκείνος ή θα έλεγε κάποιο νούμερο σκέτο πχ 25, 15, 30 και τίποτα άλλο ή θα απαντούσε «τα περισσότερα μνημεία απ' όλους έχεις κάνει» λες και ήταν κακό να είμαι καλός στη δουλειά μου και να έχω πελατεία, έχοντας καταλήξει τελικά να καθορίζει εκείνος πόσο δικαιούμαι να δουλέψω. Γνωρίζω δε ότι παρόμοιες διαμαρτυρίες υπήρχαν κι από άλλους μαρμαράδες. Παρά τις επανειλημμένες διαμαρτυρίες μου, εξακολουθούσε η ίδια κατάσταση, την οποία αναγκάζομαι να ανέχομαι γιατί δεν υπήρχε κάποια άλλη επιλογή πέραν του να αποχωρήσω εντελώς απ' την κατασκευή μνημείων. Είχε συμβεί επανειλημμένα να μην μπορώ να εξυπηρετήσω ακόμα και συγγενή μου, λόγω της άρνησης του κ. Μαυρογιάννη να εκδώσει τη σχετική άδεια κατασκευής μνημείου ή να μας ζητάει μέχρι και πιστοποιητικό συγγένειας, γιατί δεν είχα υποτίθεται «σειρά»! Το χειρότερο ήταν ότι δεν υπήρχε καμία απολύτως απάντηση ή δυνατότητα ελέγχου απ' τη μεριά μου για να μπορώ να δω με ποιον τρόπο προέκυπτε αυτή η «σειρά», κάνοντας με εύλογα να σκέφτομαι ότι ο [...] λόγω της θέσης του έδινε άδειες κατά βούληση, αφού δεν ελεγχόταν από κανέναν. Οι μόνες δυνατές επιλογές ήταν ότι ή θα συμβιβαζόσουν μ' αυτή την κατάσταση ή θα αποχωρούσες εντελώς. Είναι απορίας άξιο ποιον εξυπηρετούσαν τελικά αυτές οι «σειρές», πάντως σίγουρα όχι εμάς τους επαγγελματίες που προσπαθούσαμε απλώς να κάνουμε τη δουλειά μας. Χαρακτηριστικό του ότι δεν είχαμε καμιά δυνατότητα αντίδρασης σε αυτές τις συμπεριφορές, είναι το εξής: μεταξύ των αδειών κατασκευής μνημείων που σας προσκομίζω, βρίσκεται και η από 8-5-2014 Άδεια Κατασκευής Μνήματος στο Β' Νεκροταφείο, στην οποία όμως παρέχεται άδεια κατασκευής όχι σ' εμένα, αλλά στον κ. [...] και στην οποία ο [...] έχει σημειώσει χειρόγραφα ότι «η κατασκευή θα γίνει από [...]» ο οποίος ήταν τότε νεκροθάφτης. Το αξιοπρόσεκτο εδώ δεν είναι ότι η κατασκευή του μνήματος θα γινόταν από κάποιον ο οποίος βρισκόταν εκτός της λίστας των μαρμαράδων που είχαν υπογράψει στα ΦΚΜ, αλλά το γιατί έχω

102. Σε αντίθεση με τις ανωτέρω απαντήσεις σχετικά με τον έλεγχο της ίσης κατανομής ταφικών μνημείων, δύο μαρμαροτεχνίτες υποστήριξαν την άποψη ότι η ανάθεση των εργασιών από τα ΦΚΜ γινόταν ισομερώς. Κατά τον πρώτο¹⁰⁸: «Στον προαναφερόμενο κατάλογο ορισθείς υπάλληλος των ΦΚΜ κατέγραφε τις αιτήσεις όσων πολιτών επιθυμούσαν την κατασκευή μνημείου και εν συνεχεία προχωρούσε σε ανάθεση στην εκάστοτε επιχείρηση, **τηρώντας, σύμφωνα με τα λεγόμενα του υπαλλήλου, σειρά προτεραιότητας, για την κατασκευή κάθε μνημείου**».¹⁰⁹
103. Κατά τον δεύτερο¹¹⁰ «**Δεν γνωρίζω ποια διαδικασία τηρούσε ο υπάλληλος. Έως και πριν πέντε έτη, μπορώ να πω ότι είχαμε μια σταθερή σχετικά παρουσία πελατών που είχαν έρθει σε εμένα κατόπιν σχετικής πρότασης – συστάσεων από τα ΦΚΜ. Και από την παρουσία μου στα νεκροταφεία αυτά, διαπίστωνα ότι οι επιχειρηματίες είχαν μία αναλογική και ισορροπημένη παρουσία, το οποίο σημαίνει προφανώς ότι τα ΦΚΜ τηρούσαν σειρά προτεραιότητας και δεν προωθούσαν όσους απευθύνονταν εκεί σε έναν ή δύο μόνο επιχειρηματίες**»¹¹¹.
104. Σχετικά με την ύπαρξη «σειράς» ανάθεσης εργασιών από τα ΦΚΜ πέντε (5) εκ των 14 μαρμαροτεχνιτών τόνισαν ότι αναγκάζονταν διαρκώς να απορρίπτουν προτάσεις πελατών ακριβώς επειδή δεν τους χορηγούσαν τα ΦΚΜ άδεια ένεκα «σειράς»^{112,113,114}. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα¹¹⁵ τη σταδιακή απώλεια πελατείας.

εγώ τη συγκεκριμένη άδεια: Αυτό συμβαίνει λοιπόν διότι ο κ. [...] ήρθε σ' εμένα προκειμένου να προμηθευτεί από την επιχείρησή μου απλώς τα μάρμαρα για την κατασκευή του μνημείου και ο [...] με ενημέρωσε ότι η σχετική άδεια θα «χρεωνόταν» σ' εμένα (γι' αυτό και μου την έδωσε), δηλαδή θα φαινόταν σα να είχα κάνει εγώ το μνημείο, θα έχανα και την «σειρά μου» κι ενδεχομένως να διέτρεχα και κίνδυνο αν αυτό εμφανιζόταν σε κάποιο σχετικό έλεγχο της Εφορίας. Ακόμα και αυτό όμως έπρεπε να το δεχτώ, γιατί ούτως ή άλλως δεν εισακούγονταν οι διαμαρτυρίες μου και επίσης ήταν δεδομένο ότι δεν μπορούσα να ελέγξω με κανέναν τρόπο τα θέματα της «σειράς». Το μόνο το οποίο θα συνέβαινε κατά πάσα πιθανότητα αν διαμαρτυρόμουν κι έλεγα ότι δεν θέλω να «χρεωθεί» σ' εμένα η κατασκευή του μνημείου, ήταν να αποτρέψει ο [...] απ' το να αγοράσει τα μάρμαρα από εμένα και να τον κατευθύνει σε κάποια άλλη επιχείρηση η οποία θα το δεχόταν κι έτσι θα έχανα και την πώληση των μαρμάρων.»

¹⁰⁸ [...]

¹⁰⁹ Η έμφαση από τον συντάκτη της παρούσας.

¹¹⁰ [...]

¹¹¹ Η έμφαση από τον συντάκτη της παρούσας.

¹¹² [...]

¹¹³ [...]

¹¹⁴ [...]

¹¹⁵ [...] «Αυτό το οποίο ήξερα ήταν ότι αν ο [...] έλεγε στον πελάτη ότι «δεν έχω σειρά», τότε δεν θα μπορούσα να κατασκευάσω το μνημείο και θα έπρεπε να τον διώξω. Από εκεί και πέρα όποτε τύχαινε να έχω κάποιον πελάτη που μου ζητούσε να του κατασκευάσω κάποιο μνημείο, τον παρέπεμπα πρώτα στα ΦΚΜ προκειμένου να ζητήσει την έκδοση της άδειας κατασκευής για το μνημείο, χωρίς την οποία ήταν απολύτως σαφές από τα ΦΚΜ ότι δεν υπήρχε περίπτωση να μας επιτρέψουν να μπούμε στο Κοιμητήριο. Σταδιακά, εμφανίστηκαν περιπτώσεις, όπου ο πελάτης επέστρεφε και μου έλεγε ότι δεν του έβγαζαν άδεια για να του κατασκευάσω μνημείο, γιατί «δεν είχα σειρά». Τότε αναγκαζόμουν να χάσω τον πελάτη, αφού δεν μπορούσα να προχωρήσω. Υπήρχαν φορές που είχα συμφωνήσει με πελάτες που ήθελαν να τους κάνω κάποιο μνημείο και τους έλεγα «πήγαινε στα Φιλανθρωπικά κι αν σου δώσει άδεια ο αρμόδιος, έλα να το κάνουμε». Υπήρχε περίπτωση που είχα αναγκαστεί να επιστρέψω και προκαταβολή που είχα λάβει, γιατί ο [...] δεν τους έλεγε ότι δεν έχω σειρά και δεν έβγαζε την άδεια. Όπως είναι φυσικό, αυτή η κατάσταση και το να χάνω πελάτες που είχαμε συμφωνήσει με ενοχλούσε και διαφωνούσα, αλλά δεν μπορούσα να κάνω κάτι, γιατί ο [...] μου το είχε ξεκαθαρίσει απ' τη στιγμή που υπέγραφα: «Είτε υπογράφετε έτσι και δουλεύει, είτε δεν δουλεύει».

105. Χαρακτηριστική, ως προς το πρόβλημα που δημιουργούσε η σειρά είναι και η απάντηση ενός ακόμα μαρματεχνίτη: «Στην πορεία, όταν έτυχε και είχα άλλους πελάτες που μου ζήτησαν να τους κατασκευάσω κάποιο μνήμα στο Νεκροταφείο, αντιμετώπισα το εξής θέμα: όταν καλούσα τον κ. Ιωάννη Μαυρογιάννη για να εκδώσει τη σχετική άδεια κατασκευής για το μνήμα, εκείνος τις περισσότερες φορές αρνούνταν να την εκδώσει λέγοντας μου «δεν έχεις σειρά». Όταν τον ρώτησα τι θα πει «δεν έχω σειρά», μου είπε ότι έτσι γίνεται, μόλις κάνεις δύο – τρία μνημεία εσύ μπαίνει κάποιος άλλος. Σ' εκείνη τη φάση δεν αντέδρασα καθόλου, γιατί θεώρησα ότι αυτοί ήταν οι κανόνες και έπρεπε να τους ακολουθήσω, όπως μου τους έθεσε ο [...] που ήταν ο υπεύθυνος και διαχειριζόταν τα Νεκροταφεία για λογαριασμό των ΦΚΜ. Όμως, στην πορεία συνειδητοποίησα τι σήμαινε αυτό και ότι μου δημιουργούσε σοβαρό πρόβλημα στη δουλειά μου, καθώς μέσα στα επόμενα χρόνια αναγκάστηκα πολλές φορές να διώξω πελάτες, καθώς ενώ είχα πελάτη που ήθελε να του κατασκευάσω κάποιο μνήμα στο Νεκροταφείο, λόγω της άρνησης του κ. Ιωάννη Μαυρογιάννη να εκδώσει τη σχετική άδεια κατασκευής για το μνήμα με την αιτιολογία «δεν έχεις σειρά», εγώ αναγκαζόμουν να διώχνω τον πελάτη. Προσπαθώντας να βρω λύση σε αυτό, απευθύνθηκα αρχικά στον υπεύθυνο του Κοιμητηρίου – υπάλληλο των ΦΚΜ, ρωτώντας τον «Εσύ δεν έχεις κάποιο βιβλίο που να σημειώνεις ποιος μπαίνει εδώ και τι κάνει; Να το δούμε κι εμείς να ξέρουμε τι γίνεται;» κι εκείνος μου απάντησε «για ό, τι θέλεις να μάθεις, απευθύνσου στον κυρ Γιάννη (Μαυρογιάννη)». Στη συνέχεια, πήγα στον κ. Ιωάννη Μαυρογιάννη, στο γραφείο του οποίου κάποια στιγμή που είχα πάει να πληρώσω για κάποια άδεια είχα δει δυο χοντρά βιβλία που στο εξώφυλλο του ενός έγραφε «Α' Νεκροταφείο» και του άλλου «Β' Νεκροταφείο» και τον είχα δει να τα ανοίγει και να σημειώνει κάτι σε μια σελίδα που στην κορυφή της είχα δει το όνομά μου και υπέθεσα ότι αυτά αφορούσαν αρχεία που κρατούσε ο ίδιος για τις άδειες κατασκευής μνημείων στα Νεκροταφεία. Στις κατά καιρούς διαμαρτυρίες μου και αφού του ζητούσα επίμονα να δω που υπάρχει αυτή η «σειρά», κάνα δυο φορές μου έδειξε μόνο τη σελίδα που έγραφε επάνω το δικό μου όνομα και από κάτω είχε σημειωμένες ημερομηνίες και το όνομα του πελάτη για λογαριασμό του οποίου είχα κάνει κάποιο μνημείο. Όταν στη συνέχεια του ζήτησα να δω και τι έχουν κάνει άλλοι συνάδελφοι, προκειμένου να καταλάβω τι γίνεται με τη «σειρά» που επικαλούνταν για να μου αρνείται την έκδοση αδειών κατασκευής μνημείων, έκλεινε βιαστικά το βιβλίο, το έβαζε μέσα στην τσάντα του και μου έλεγε «[...], έτσι είναι. Άμα δε σ' αρέσει, άνοιξε την πόρτα και φύγε». Μάλιστα, την μία φορά καθώς κοίταξα τι είχε σημειώσει διαπίστωσα ότι υπήρχε και μία εγγραφή για άγνωστο σ' εμένα όνομα και όταν του είπα ότι εγώ δεν είχα κατασκευάσει κανένα μνημείο γι' αυτό το όνομα μου απάντησε: «Ε, και ποιος το έκανε; Έλα, μάλλον λάθος έκανα.» Τότε εγώ του ανταπάντησα ότι με τέτοια «λάθη» εγώ όχι μόνο «χάνω τη σειρά μου», αλλά σε ενδεχόμενο έλεγχο μπορεί να έχω και πρόβλημα με την Εφορία, καθώς δεν θα έχω αντίστοιχο παραστατικό για εργασία που δεν έκανα. Στη διάρκεια των ετών διαμαρτυρήθηκα αρκετές φορές στον ίδιο τον κ. Ιωάννη Μαυρογιάννη λέγοντας του ότι χάνω πελάτες και δουλειές επειδή αρνούνταν να μου εκδώσει άδειες κατασκευής μνημείων για λογαριασμό των πελατών μου και εκείνος δυσανασχετούσε και μου έλεγε ότι έτσι γίνεται κι άμα σ' αρέσει και δεν δεχόταν τίποτα άλλο. Μάλιστα, πριν τρία περίπου χρόνια, αγανακτισμένος καθ' ότι είμαι πατέρας τεσσάρων παιδιών και δεν άντεχα να έρχονται πελάτες, να μου ζητάνε να τους κατασκευάσω μνημεία και να αναγκάζομαι να τους διώχνω γιατί ο [...] μου έλεγε συνεχώς «δεν έχεις σειρά» και δεν εξέδιδε άδεια κατασκευής, επισκέφτηκα μέχρι και το Δεσπότη (ο

οποίος είναι μέλος του Δ.Σ. των ΦΚΜ) στο δεσποτικό και του είπα: «Δέσποτα, έχω πρόβλημα με τον κυρ Γιάννη. Πάω με πελάτες που με θέλουν να τους κατασκευάσω μνημεία και δεν μου βγάζει άδειες με την αιτιολογία «δεν έχεις σειρά, δεν έχεις σειρά» κι αναγκάζομαι και τους διώχνω. Έχω τέσσερα παιδιά, έχει αυτός το δικαίωμα να μου παίρνει το ψωμί μέσα απ' το σπίτι μου;» Το μόνο που μου απάντησε ήταν «καλά, θα το δούμε», αλλά τίποτα δεν άλλαξε και εξακολούθησε η ίδια κατάσταση»¹¹⁶.

106. Συμπερασματικά, από τα ανωτέρω προκύπτει ότι τόσο τα ΦΚΜ όσο και οι μαρμαροτεχνίτες υποστηρίζουν ότι δεν υπήρχε ισομερής κατανομή στην κατασκευή ταφικών μνημείων μεταξύ των επιχειρηματιών που υπέγραψαν την επιστολή, με τους μαρμαροτεχνίτες από την πλευρά τους να αναφέρουν ότι τηρούνταν μια σειρά από τα ΦΚΜ, η οποία δεν μπορούσε να ελεγχθεί από τους ίδιους το κατά πόσο τηρούνταν.

VI.1.4 Χρονικό σημείο υπογραφής της επιστολής

107. Σχετικά με το χρονικό σημείο της υπογραφής της επιστολής από κάθε μαρμαροτεχνίτη, οι δέκα εξ αυτών απάντησαν ότι δε γνωρίζουν πότε υπέγραψε την επιστολή καθένας από τους υπολοίπους¹¹⁷, αλλά ο καθένας ξεχωριστά δίνει τη δική του εκδοχή για το πότε εντάχθηκε στην εξεταζόμενη συμφωνία ή αυτό προκύπτει είτε από τις καταθέσεις, είτε από την εμφάνισή του στους καταλόγους που διατηρούσε το κάθε νεκροταφείο ξεχωριστά. Από τον ισχυρισμό περί μεταγενέστερης υπογραφής της επιστολής από κάποιους προκύπτει ότι αυτή δεν υπεγράφη από όλους στις 21-3-2007¹¹⁸.
108. Για το ίδιο ζήτημα, αξιοσημείωτη είναι η εξής απάντηση¹¹⁹: «Δεν υπήρξε οποιαδήποτε προϋπόθεση εκ μέρους των άλλων επαγγελματιών καθώς η επιχείρησή μας είναι νόμιμη. Γνωρίζω ότι κατά διαστήματα υπήρχαν και άλλοι επιχειρηματίες που προσχώρησαν αλλά δεν γνωρίζω τον ακριβή χρόνο. Αυτό βέβαια, φαίνεται και από τις σχετικές επιστολές που τα ΦΚΜ έστειλαν προς τις επιχειρήσεις που συμμετείχαν στην κατασκευή μνημείων στα Α' και Β' Νεκροταφεία (η από 13.6.2014 επιστολή των ΦΚΜ προς τις επιχειρήσεις

¹¹⁶ [...]

¹¹⁷ «Δε γνωρίζω πότε υπέγραψε καθένας από τους υπογράφοντες την επιστολή» απάντησαν οι [...] και [...]. Η άγνοια ως προς το χρόνο υπογραφής της επιστολής από τους άλλους μαρμαρογλύπτες δηλώθηκε με πολλές διατυπώσεις: «Εμείς δεν μπορούμε να γνωρίζουμε πότε ακριβώς υπέγραψαν αυτοί που φαίνονται στο έγγραφο που παραλάβαμε εμείς το 2010» κατά την εταιρεία [...], «Δεν είχα ειδικότερη γνώση για άλλους επαγγελματίες. Όταν εγώ ζήτησα να με περιλάβουν στη λίστα και να παίρνω δουλειές στα Νεκροταφεία μου ζητήθηκαν έγγραφα που να αποδεικνύουν τη δραστηριότητά μου» κατά τον [...], «Δεν γνωρίζω πότε προσχώρησε ο καθένας. Η δική μου επιχείρηση είναι στην Παναγιούδα και δεν έχω πολλές σχέσεις με τις υπόλοιπες επιχειρήσεις. Εγώ, αν θυμάμαι καλά προσχώρησα κατά το έτος 2015.» κατά τον [...], «Δεν γνωρίζω πότε ακριβώς υπέγραψαν άλλοι μαρμαρογλύπτες το παραπάνω έγγραφο που αναφέρεται ως «από 21-03-2007 επιστολή», αλλά γνωρίζω ότι μετά το 2007 αυξάνονταν οι μαρμαράδες που κατασκεύαζαν και μνημεία και γράφονταν στα ΦΚΜ.» [...], «ούτε πότε το υπέγραψαν οι άλλοι μαρμαρογλύπτες» κατά [...]

¹¹⁸ [...] αναφέρει «Οπότε κρίνοντας από την δική μου μεταγενέστερη συμμετοχή, εκτιμώ ότι κι άλλοι επαγγελματίες προσχώρησαν σε μεταγενέστερο χρόνο. Αλλά δεν γνωρίζω ποιοι, γιατί δεν υπήρχε ενημέρωση από τα ΦΚΜ προς τους ήδη συμμετέχοντες για τους όσους εκδήλωναν στην συνέχεια ενδιαφέρον συμμετοχής. Προφανώς ζητούσαν και από αυτούς σχετικά νομιμοποιητικά έγγραφα, όπως κι από εμένα. Πολλές επιχειρήσεις προσχώρησαν σταδιακά και μετά το 2007 οπότε και υπήρξε αυτή η απόφαση των ΦΚΜ.»

¹¹⁹ Απάντηση [...].

πώλησης μαρμάρων). Η δική μου, για παράδειγμα, επιχείρηση προσχώρησε μετά από μια δεκαετία σχεδόν.»¹²⁰.

109. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η εξής αναφορά¹²¹: «....., αναφέρω ότι δεν μπορώ να γνωρίζω πότε κατέστη γνωστή σε όλους τους συναδέλφους. Η απόφαση των ΦΚΜ από 28.3.2007 ενσωματώνει την ανωτέρω επιστολή, η οποία συντάχθηκε όπως σας προανέφερα, και όποτε εκδηλωνόταν πρόθεση από συνάδελφο να συμμετέχει ουδέποτε ερωτηθήκαμε οι πέντε πρώτοι υπογράφωντες και ουδέποτε παραπονεθήκαμε ή προβάλαμε την παραμικρή ένσταση. Σταδιακά με την ενοποίηση των Δήμων (πρόγραμμα Καλλικράτης) όλο και περισσότεροι συνάδελφοι εξεδήλωναν ενδιαφέρον για συμμετοχή, αλλά δεν υπήρχε ούτε περιορισμός είτε από εμάς, ως πρώτοι υπογράψαντες είτε από τα ΦΚΜ. Ουδέποτε είχε τεθεί τέτοιο ζήτημα, από όσο γνωρίζω. Το 2007 υπέγραψαν πέντε επιχειρήσεις. Οι υπόλοιποι δεν γνωρίζω αν είχαν ενημερωθεί. Εξάλλου κατά το χρόνο αυτό (2007) εκτιμώ ότι τα ΦΚΜ απευθύνθηκαν σε επιχειρήσεις με έδρα την πόλη της Μυτιλήνης, καθώς επιχειρηματίες με έδρα σε άλλες κομοπόλεις του νησιού της Λέσβου δεν δραστηριοποιούνταν στα νεκροταφεία της Μυτιλήνης. Εν συνεχεία, όσοι εκδήλωναν ενδιαφέρον και είχαν νόμιμες επιχειρήσεις ή νόμιμη δραστηριότητα εισέρχονταν χωρίς περιορισμό τοπικό ή οποιοδήποτε άλλο.»¹²².
110. Επομένως, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς των μαρμαροτεχνιτών, η επίμαχη αρχική επιστολή του 2007 υπογράφηκε σε διαφορετική χρονική στιγμή από τον καθένα με σκοπό την απόκτηση του δικαιώματος κατασκευής ταφικού μνημείου στα δύο Νεκροταφεία.

VI.2 Το υπ. αριθ. Πρακτικό 1169/3252/15.03.2010 του ΔΣ των ΦΚΜ

111. Στην από 18.03.2010 επιστολή (αρ. πρωτ. 1871) των ΦΚΜ προς τους αναφερομένους σ' αυτή παραλήπτες, η οποία περιλαμβάνεται στην διαβιβαζόμενη δικογραφία (βλ. Ενότητα V.2 "Το περιεχόμενο του φακέλου της διαβιβαζόμενης δικογραφίας", υπό Γ της παρούσας), γίνεται αναφορά στην υπ' αριθ. 1169/3252/15.03.2010 απόφαση του ΔΣ των ΦΚΜ. Η εν λόγω απόφαση που προσκομίστηκε με την απαντητική επιστολή των ΦΚΜ στην Υπηρεσία μας αναφέρει:

«Χορήγηση ειδικής άδειας κατασκευής μνημάτων στα Νεκροταφεία. Ο [...] Εφορος των Νεκροταφείων ενημερώνει το Δ.Σ. για τις καταγγελίες των νεκροθαπτών. Κατά την κατασκευή των τάφων ακολουθείται μια διαδικασία σύμφωνα με την οποία οι μαρμαροτεχνίτες αναλαμβάνουν την κατασκευή μνημάτων κατά προτεραιότητα την οποία τηρούν οι νεκροθάπτες των δυο Νεκροταφείων. Κάποιοι όμως απ' τους μαρμαροτεχνίτες συνεργάζονται με τα γραφεία τελετών τα οποία αυθαίρετα τους προωθούν για κατασκευή τάφων ενώ δεν έχουν σειρά. Ο Σεβασμιότατος Πρόεδρος προτείνει στο Δ.Σ. να χορηγείται στο εξής στους μαρμαροτεχνίτες που συνεργάζονται με το Ίδρυμα μια ειδική άδεια κατασκευής μνημάτων. Μ' αυτό τον τρόπο θα ελέγχουμε την ανάθεση κατασκευής μνημείων αλλά παράλληλα θα απαγορευτεί και οποιαδήποτε έμμεση συμμετοχή των γραφείων τελετών στην κατασκευή μνημείων στα Νεκροταφεία. [...]».

112. Προκύπτει λοιπόν από την συγκεκριμένη απόφαση η παραδοχή ότι ακολουθείται συγκεκριμένη διαδικασία για την κατά προτεραιότητα κατασκευή ταφικών μνημείων η οποία τηρείται από τους νεκροθάπτες. Επειδή η διαδικασία αυτή παρακάμπτεται από

¹²⁰ Η έμφαση από τον συντάκτη της παρούσας.

¹²¹ Απάντηση [...]

¹²² Η έμφαση από τον συντάκτη της παρούσας.

κάποιους μαρμαρογλύπτες, οι οποίοι συνεργάζονται με κάποια γραφεία τελετών, προτείνεται εφεξής η έκδοση ειδικής άδειας από τα ΦΚΜ ώστε να ελέγχεται η τήρηση της σειράς.

113. Σχετικά με την έναρξη του συστήματος αδειοδότησης για την πρόσβαση και κατασκευή ταφικών μνημείων στα δυο νεκροταφεία, καθώς και τις επιπτώσεις της μη αδειοδότησης στους μαρμαρογλύπτες, τα ΦΚΜ ανέφεραν ότι η χορήγηση άδειας από τον Έφορο των Νεκροταφείων εφαρμόστηκε από το 2007 κατόπιν σχετικής απόφασης του ΔΣ και ότι η επίπτωση ήταν ότι δεν θα μπορούσαν να πραγματοποιήσουν εργασίες εντός των Νεκροταφειακών χώρων άνευ της σχετικής άδειας.
114. Η θέση των μαρμαροτεχνιτών σχετικά με την εν λόγω επιστολή των ΦΚΜ σχετικά με το αν οι μαρμαροτεχνίτες θα μπορούσαν να πραγματοποιούν εργασίες στα συγκεκριμένα κοιμητήρια χωρίς να είναι εφοδιασμένοι με άδεια κατασκευής ή διαμόρφωσης μνημείων από τον Έφορο των κοιμητηρίων ήταν η εξής:
115. Οκτώ¹²³ εκ των 12 που απάντησαν¹²⁴ υποστήριξαν ότι όταν άρχισαν να συνεργάζονται με τα ΦΚΜ, δεν επιτρεπόταν η είσοδος στα κοιμητήρια των ΦΚΜ για εκτέλεση εργασιών σε κανέναν επιχειρηματία χωρίς την κατάλληλη άδεια και συνεπώς χωρίς την πληρωμή του κατάλληλου ως άνω τέλους. Απόρροια αυτού, όποιος δεν είχε άδεια δεν μπορούσε να εκτελέσει καμία εργασία.
116. Τρεις (3) μαρμαροτεχνίτες^{125,126,127} ανέφεραν ότι, ήδη από την από 28.3.2007 απόφαση των ΦΚΜ και έπειτα, η λήψη άδειας για κατασκευή ή διαμόρφωση μνημείων από τον Έφορο των Κοιμητηρίων ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για τη δραστηριοποίηση εντός των νεκροταφείων αυτών, ενώ ένας (1)¹²⁸ δήλωσε ότι δεν γνώριζε κάτι για την εν λόγω επιστολή.
117. Με δεδομένο ότι το καθεστώς έκδοσης αδειών είχε επιπτώσεις ως προς την εφαρμογή των συμφωνιών και των αποφάσεων του 2007 που αναφέρθηκαν ανωτέρω, οι μαρμαρογλύπτες κλήθηκαν να διευκρινίσουν αν τυχόν, λόγω α) της μη τήρησης τιμών, β) της μη τήρησης της διαδικασίας των αναθέσεων και γ) της μη καταβολής των ποσών προς τα ΦΚΜ για κάθε κατασκευή, όπως αυτά είχαν αποφασιστεί από το 2007, υπήρχε περίπτωση να μην τους χορηγηθεί από τα ΦΚΜ άδεια εργασιών. Το σύνολο των απαντήσεων (9) είχαν ως κοινή συνισταμένη ότι αν δεν καταβάλλονταν η προβλεπόμενη στην αρχική επιστολή και

¹²³ Αυτά αναφέρθηκαν από τους [...] («Από το 2010 που γνωρίζω δεν μπορεί να κατασκευάσει κάποιος επαγγελματίας μνημείο χωρίς την απαραίτητη άδεια, όπως προβλέπεται από σχετική νομοθεσία και τον κανονισμό λειτουργίας των Α' και Β' Νεκροταφείων»), [...] («η άδεια κατασκευής ή διαμόρφωσης μνημείων από το 2013 που έχω αναλάβει είναι απαιτητή για την εργασία μέσα στα Κοιμητήρια»), [...] («Από το 2015 που έχω εκδηλώσει ενδιαφέρον προς τα ΦΚΜ να αναλαμβάνω εργασίες μνημείων στα Α' και Β' Νεκροταφεία, πρέπει να μπω εφόσον έχω εκδώσει είτε εγώ είτε ο πελάτης άδεια»), [...] («Από το 2012 που δραστηριοποιείται η επιχείρησή μου στην κατασκευή μνημείων στα Α' και Β' Νεκροταφεία δεν υπάρχει δυνατότητα κατασκευής μνημείου χωρίς άδεια. Ενδεικτικά αναφέρω ότι στην περίπτωση της κατασκευής του μνημείου [...] (Αύγουστο του 2019 έγινε η ταφή στον Άγιο Παντελεήμονα) η άδεια για την κατασκευή του μνημείου εξεδόθη κανονικά στο (ακριβές) ποσό που αντιστοιχούσε στο είδος του μνημείου που κατασκευάσαμε. Ωστόσο τον κανονισμό των ΦΚΜ για τη λειτουργία των νεκροταφείων δεν τον είχα δει ποτέ ούτε μου είχε γνωστοποιηθεί»).

¹²⁴ Οι [...] δεν απάντησαν στη συγκεκριμένη ερώτηση.

¹²⁵ [...]

¹²⁶ [...].

¹²⁷ [...]

¹²⁸ [...].

στην απόφαση ΔΣ των ΦΚΜ αμοιβή για κάθε κατηγορία ταφικού μνημείου, δεν δινόταν άδεια πρόσβασης στον χώρο των κοιμητηρίων.

118. Κάποιες χαρακτηριστικές απαντήσεις που δόθηκαν από τους μαρμαρογλύπτες αναφέρουν τα εξής:

- *«Το μόνο απαγορευτικό ήταν η έλλειψη άδειας. Κατά τα λοιπά ουδέποτε ερωτήθηκα πόσο χρέωσα το μνημείο. Ως προς το ζήτημα της σειράς έχω υποψία ότι δεν τηρούνταν. Κατά μέσο όρο από το 2015 που ανέλαβα δουλειές στο Νεκροταφείο έκανα περί τα 7 μνημεία. Κατά τα τελευταία έτη (2019 και 2020) έκανα σύνολο 5 μνημεία»¹²⁹.*
- *«Μόνο η μη τήρηση έκδοσης άδειας από τον επαγγελματία ή τον πελάτη του, εμποδίζει την κατασκευή μνημείου στα Νεκροταφεία, από όσο γνωρίζω»¹³⁰.*
- *«Η καταβολή του ποσού που αντιστοιχούσε στη δωρεά προς το ΦΚΜ ήταν η μόνη προϋπόθεση για την έκδοση της άδειας. Το ποσό που θα κατέβαλε σε εμάς ο κάθε πελάτης ως αμοιβή για την κατασκευή του μνημείου ήταν και είναι συναλλαγή που γινόταν μεταξύ εμού και του κάθε πελάτη. Τα ΦΚΜ δεν είχαν γνώση ούτε λόγο στη σχέση της επιχειρησής μου και στις συναλλαγές μου με τους πελάτες μου. Ουδέποτε έλαβα γνώση περιστατικού μη έκδοσης άδειας εξαιτίας της τιμολόγησης ενός επιχειρηματία. Ομοίως δε γνωρίζω περίπτωση που η μη τήρηση αναθέσεων στερήσει σε κάποιον επιχειρηματία τη δυνατότητα να εκδώσει άδεια για πελάτη του»¹³¹.*
- *«Η απάντηση που μπορεί να δοθεί από την επιχείρησή μου για τα ερωτήματα α) είναι ότι δεν υπήρχε κάποια επίπτωση από την μη τήρηση των τιμών από την επιχείρησή μου και εκτιμώ και από τις άλλες και β) είναι ότι τη διαδικασία των αναθέσεων, σύμφωνα με όσα μας έχουν γίνει γνωστά, δεν ήταν σε γνώση των επιχειρήσεων. Η μη καταβολή της άδειας ταφής-δωρεάς στα ΦΚΜ απαγορεύει στον οποιονδήποτε να εισέλθει στα ανωτέρω Νεκροταφεία, σύμφωνα με όσα γνωρίζω»¹³².*
- *«Μόνη προϋπόθεση ήταν η έκδοση αδειάς. Για τις τιμές δεν ερωτήθηκα από τα ΦΚΜ ή τρίτους. Δεν υπήρχε καταγραφή γνωστή της σειράς»¹³³.*
- *«Η διοίκηση και η διαχείριση των Α' και Β' Νεκροταφείων Μυτιλήνης ανήκε αποκλειστικά στα ΦΚΜ. Το γεγονός αυτό σήμαινε για εμένα σαν τεχνίτη ότι αν ήθελα να εισέλθω εκεί προκειμένου να δουλέψω, αυτό θα έπρεπε να γίνει με βάση τους κανόνες που έθεταν τα ΦΚΜ, όπως μου τους έθετε ο αρμόδιος Έφορος των Νεκροταφείων [...] και δεν υπήρχε κανένα περιθώριο διαφοροποίησης ή αντίδρασης σε αυτούς. Από το 2007 και έκτοτε, ήταν πάντοτε σαφές ότι αυτό θα γινόταν με τους όρους που έθετε ή αλλιώς δεν θα δούλευα καθόλου στα Νεκροταφεία.»¹³⁴.*
- *«Η διοίκηση και η διαχείριση των Α' και Β' Νεκροταφείων Μυτιλήνης ανήκε στα ΦΚΜ. [...] Από την πρώτη στιγμή που πήγα εκεί το έτος 2011 προκειμένου να ενημερωθώ από τον ίδιο για το τι θα έπρεπε να κάνω για να μπορώ να εισέρχομαι νόμιμα στα Νεκροταφεία αν είχα κάποιον πελάτη που ήθελε να του κατασκευάσω κάποιο μνημείο, αλλά και κατόπιν*

¹²⁹ [...].

¹³⁰ [...].

¹³¹ [...].

¹³² [...].

¹³³ [...].

¹³⁴ [...].

και μέχρι σήμερα, ήταν πάντοτε σαφές ότι αυτό θα γινόταν με τους όρους που έθετε ή αλλιώς θα μου απαγορευόταν η είσοδος. [...]»¹³⁵.

- «Εκείνο το οποίο επέβλεπαν αυστηρά τα ΦΚΜ διά του Εφόρου των Νεκροταφείων κ. Μαυρογιάννη ήταν το θέμα των αδειών κατασκευής, γιατί χωρίς άδεια και εξοφλητική απόδειξη δεν επέτρεπαν την είσοδο στα Νεκροταφεία»¹³⁶.
- «Εκείνο το οποίο εγώ καταλάβαινα ήταν ότι εφόσον τα Α' και Β' Νεκροταφεία Μυτιλήνης ανήκαν στα ΦΚΜ, αυτοί θα έβαζαν τους κανόνες για τη λειτουργία τους και ακόμα κι αν κάτι δεν μου άρεσε δεν υπήρχε κάποιος τρόπος να το αλλάξω. Ήταν πάντοτε ξεκάθαρο ότι ή θα δούλευες έτσι ή καθόλου.»¹³⁷

VI.3 Η υπ' αριθ. πρωτ. 492/23.06.2016 επιστολή των μαρμαροτεχνιτών προς τα ΦΚΜ στο πλαίσιο του υπ' αριθ. 1220/3303/27.05.2016 πρακτικού ΔΣ των ΦΚΜ

119. Η υπ' αριθ. πρωτ. 492/23.6.2016 επιστολή των μαρμαροτεχνιτών προς τα ΦΚΜ, αποτέλεσε απαντητική επιστολή (στην υπ' αριθ. πρωτ. 430/13.6.2016 επιστολή των ΦΚΜ προς τους μαρμαροτεχνίτες), στο πλαίσιο της υπ' αριθ. 1220/3303/27.05.2016 απόφασης ΔΣ των ΦΚΜ. Σχετικά με τον βαθμό εφαρμογής των προτάσεων που περιέλαβαν οι μαρμαροτεχνίτες στην υπ' αριθ. πρωτ. 492/23.06.2016 επιστολή τους προς τα ΦΚΜ, τα τελευταία ανέφεραν ότι δεν γνωρίζουν αν τηρήθηκαν οι αναφερόμενες στην επιστολή τιμές κατασκευής ταφικών μνημείων καθώς και αν υπήρξαν αποκλίσεις από αυτές. Σχετικά με τις δωρεές αυτές γίνονταν προς τους Ιερούς Κοιμητηριακούς Ναούς, ενώ τα ανωτέρω εφαρμόστηκαν μέχρι την από 20.01.2021 απόφαση¹³⁸ του ΔΣ, οπότε και καταργήθηκαν.
120. Σχετικά με τα διαλαμβανόμενα στην από 23.06.2016 επιστολή (αρ. πρωτ. ΦΚΜ 492) 13 τεχνιτών¹³⁹ μαρμάρων προς το ΔΣ των ΦΚΜ, τρεις μαρμαρογλύπτες ανέφεραν πως δεν είναι σε θέση να γνωρίζουν εάν τηρήθηκαν επακριβώς όσα αναγράφονται στην από 23.6.2016 επιστολή¹⁴⁰, ενώ αφού υποστήριξε ότι οι τιμές ήταν ενδεικτικές, ένας κατασκευαστής μνημείων επεξήγησε ότι αν κάποιος ενδιαφερόμενος δεν είχε κάποια επιχείρηση υπόψη, τα ΦΚΜ του ανέφεραν ότι υπάρχουν αυτές οι επιχειρήσεις και ότι οι τιμές είναι περίπου αυτές. Συγκεκριμένα ο εν λόγω μαρμαροτεχνίτης αναφέρει ότι «Μπορεί και να πρότειναν από τα ΦΚΜ επιχείρηση ανάλογα με τη σειρά που υπήρχε, αλλά για το τελευταίο δεν είμαι σίγουρος. Σε κάθε περίπτωση, ο πελάτης είτε πλήρωνε στα ΦΚΜ την άδεια είτε αφού διάλεγε επιχείρηση έδινε το αντίστοιχο ποσό το οποίο το κατέβαλε η επιχείρηση στα ΦΚΜ για την έκδοση της αδείας»¹⁴¹.
121. Έτερος μαρμαροτεχνίτης, αφού προέβη σε ανάλυση των περιστατικών που οδήγησαν στην υπογραφή αυτής της επιστολής, αποσαφήνισε ότι οι τιμές δόθηκαν ενδεικτικά, για να

¹³⁵ [...].

¹³⁶ [...].

¹³⁷ [...].

¹³⁸ Βλ. τις υπ' αριθ. πρωτ. 737/26.1.2021, 3261/13.4.2021 και 3630/22.4.2021 απαντητικές επιστολές των ΦΚΜ.

¹³⁹ Ήτοι: 1) Π. Αγιασώτη, 2) Ι. Βερβερίδου, 3) Θ. Γρηγορέλλη, 4) Σ. Γιαννάκα, 5) Α. Καραγκούννη, 6) Μ. Καμάτσο, 7) Π. Μωραΐτη, 8) Μ. Παύλου, 9) Γ. Παττέ, 10) Β. Σαλαβό, 11) Χ. Σακαράκα, 12) Γ. Ψαρρό και 13) Α. Ψαρρό

¹⁴⁰ [...].

¹⁴¹ [...].

προσδιοριστεί το ποσό των αδειών, ενώ ουδέποτε ελέγχθηκε ο ίδιος ή άλλος επιχειρηματίας ως προς την κοστολόγηση του έργου του¹⁴².

122. Τον ίδιο συλλογισμό εξέφρασε και άλλος μαρμαροτεχνίτης, ο οποίος αναφέρει ότι το 2016 και εκ της δραστηριοποίησής του στα δύο νεκροταφεία είχε την υπόνοια ότι εξακολουθούσαν να αναλαμβάνουν τεχνικές εργασίες κατασκευής τάφων και άνθρωποι που δεν ήταν επαγγελματίες, προφανώς εκδίδοντας τις σχετικές άδειες στο όνομα απευθείας των πελατών τους, επισημαίνοντας ότι αυτή η τακτική αποτελεί μία οικονομική πληγή για τις νόμιμες επιχειρήσεις. Επανήλθαν, όπως παραθέτει, ζητώντας την προστασία τους (των νόμιμα υφιστάμενων επιχειρήσεων) από τη δράση των παράνομα δραστηριοποιούμενων. Κατά τον ίδιο, οι τιμές που τέθηκαν στο με αριθμό πρωτ. 492/29.6.2016 ήταν ενδεικτικές προκειμένου να μπορούν τα ΦΚΜ να υπολογίσουν το ποσό των δωρεών που εισπράττουν. Για αυτό εξάλλου δε δόθηκαν τιμές για γρανίτη, για χρωματιστό μάρμαρο, για διακοσμητικά κλπ., δηλαδή για υλικά που επίσης χρησιμοποιούνται κατά την κατασκευή ταφικών μνημείων. Πέραν αυτού, η τυχόν εκ μέρους των ΦΚΜ παραπομπή των συγγενών των νεκρών σε συγκεκριμένους μόνο επαγγελματίες ήταν κάτι το οποίο δεν θα έπρεπε να γίνεται, και για το λόγο αυτό θίχθηκε και το εν λόγω ζήτημα στην επιστολή αυτή. Όπου ισομερής ανάθεση εννοείτο η υπόδειξη κατά σειρά όλων των νόμιμων επαγγελματικών του κλάδου, ώστε να λάβει ο πελάτης προσφορές ανάλογα με τις επιθυμίες του¹⁴³.
123. Με τον ενδεικτικό χαρακτήρα των τιμών, όπως και στην πρώτη επιστολή, συντάχθηκε και άλλος επαγγελματίας, ο οποίος ανέφερε:

«Οι τιμές, όπως και στην πρώτη επιστολή, τέθηκαν ενδεικτικά για να καθοριστεί το ποσό δικαιωμάτων για την άδεια ταφής που εκδίδουν τα ΦΚΜ. Ως εκ τούτου και αναφορικά με τη δική μου επιχείρηση, τηρούσα κατά το δυνατό τις ενδεικτικές τιμές, καθώς αυτές γνωστοποιούνταν από τα ΦΚΜ στους ενδιαφερόμενους, αλλά κάθε πελάτης είχε το δικαίωμα επιλογής πέραν αυτών, ανάλογα με την προσωπική του αισθητική. Συνεπώς, οι τιμές που έχουν χρεωθεί από την επιχείρησή μου διαφοροποιούνται αναλόγως των επιθυμιών των πελατών που εξυπηρέτησα κατά τα αντίστοιχα διαστήματα και αναλόγως

¹⁴² [...]. ανέφερε χαρακτηριστικά: «Αν και η συγκεκριμένη επιστολή πάλι, όπως και την πρώτη φορά δεν ήταν πρωτοβουλία μας, εξέφραζε κάποιους επιχειρηματίες επειδή ακριβώς όπως και παλαιότερα (βλέπετε παρακαλώ ανωτέρω σχετικά με την επικοινωνία επιχειρηματιών μαρμαροτεχνιτών και των ΦΚΜ κατά το έτος 2007), αρκετοί επιχειρηματίες έβλεπαν και πάλι ότι στα συγκεκριμένα νεκροταφεία αναλάμβαναν έργα κατασκευής μνημείων πολλοί ιδιώτες – μη επαγγελματίες τεχνίτες, οι οποίοι ούτε είχαν άδεια άσκησης επαγγέλματος, ούτε φορολογικά τηρούσαν τις υποχρεώσεις μίας νόμιμης επιχείρησης, χρησιμοποιούσαν μεταχειρισμένα μάρμαρα, δηλαδή χωρίς να αγοράζουν – με το αντίστοιχο κόστος την πρώτη ύλη – αλλά παίρνοντάς το είτε δωρεάν από τον χώρο των νεκροταφείων είτε σε πολύ χαμηλές τιμές από τα ΦΚΜ, το 2016 επανήλθαμε στο θέμα. Τα ΦΚΜ μας ζήτησαν με την με αριθμό πρωτ. 430/13.6.2016 να δώσουμε εκ νέου κατάλογο τιμών για τα ΜΙΝΙ για να μπορέσουν να καθορίσουν τα ποσά που αντιστοιχούν την άδεια που εκδίδουν τα ΦΚΜ υπό την «απειλή» μη συμμετοχής στη διαδικασία έκδοσης. Εν συνεχεία καταθέσαμε την με αριθμό πρωτ. 492/29.6.2016 επιστολή μας, διότι όπως αναφέρεται γνωρίζαμε από καιρό ότι στα νεκροταφεία αυτά, αναλαμβάνουν τρίτοι (όχι νόμιμες επιχειρήσεις) την κατασκευή μνημείων με μεταχειρισμένα μάρμαρα (αποξήλωση παλιών μνημάτων κατά την εκταφή) δωρεάν ή σε πολύ χαμηλές τιμές. Έτσι, με τον τρόπο αυτό, επιδιώξαμε και ζητήσαμε από τα ΦΚΜ να ελέγξουν την κατάσταση και να εμποδίζουν αυτές τις πρακτικές που συνιστούσαν αθέμιτο ανταγωνισμό και παράνομη άσκηση επιχειρηματική δραστηριότητα, αλλά παράλληλα ερχόταν σε αντίθεση και παραβίαζε την από 28.3.2007 απόφαση των ΦΚΜ. Αλλά ομοίως, οι τιμές δόθηκαν ενδεικτικά [...].»

¹⁴³ [...].

της διαθεσιμότητας και της τιμής των υλικών που είχε η επιχείρησή μου κατά τα αντίστοιχα διαστήματα.»¹⁴⁴.

124. **Σχετικά με την απόκλιση από τον εν λόγω τιμοκατάλογο (της επιστολής του 2016) κάποιων επιχειρήσεων, καθώς και το ποιος και με ποιο τρόπο φρόντιζε για την τήρησή του**, οι μαρμαροτεχνίτες υποστήριξαν πως δεν υπήρχε έλεγχος ως προς τη χάραξη της τιμολογιακής πολιτικής. Ένας επαγγελματίας υποστήριξε ότι δεν υπήρχε κάποιος τιμοκατάλογος ούτε κάποιος που να φροντίζει την τήρησή του. Άλλωστε, κατά τον ίδιο πάντα μαρμαροτεχνίτη, ο τιμοκατάλογος δεν μπορούσε να υπάρξει διότι δεν περιλάμβανε μια σειρά υλικών που συνηθίζονται στη δουλειά αυτή¹⁴⁵.
125. Άλλος μαρμαροτεχνίτης ισχυρίστηκε πως η επιχείρησή του μπορούσε να ελέγξει μόνο την δική της τιμολογιακή πολιτική. Αν μία άλλη επιχείρηση διέθετε μάρμαρα αντίστοιχης κατηγορίας σε χαμηλότερες ή υψηλότερες τιμές δεν μπορούσε να το γνωρίζει. Κρίνοντας από το γεγονός ότι κατά τα τελευταία έτη, από το σύνολο των μνημείων που κατασκεύασε η επιχείρησή του, ελάχιστα προήλθαν από σύσταση των ΦΚΜ, καταλήγει πως οι πελάτες έκαναν έρευνα αγοράς πριν την ανάθεση των μνημείων¹⁴⁶.
126. Δεν υπήρχε έλεγχος ούτε μεταξύ των επιχειρήσεων ούτε από τα ΦΚΜ προς τους μαρμαρογλύπτες, όπως παρατίθεται από μαρμαρογλύπτη¹⁴⁷.
127. Δεν υπήρχε ούτε πρόθεση ούτε σκοπός ελέγχου των τιμών κάθε επιχείρησης, ούτε και μπορούσε κάποιος να την κάνει, σύμφωνα με ακόμα έναν επαγγελματία. Ο ίδιος αναφέρει πως οι δουλειές που έπαιρνε από τα ΦΚΜ ήταν ελάχιστες, ενώ δε λάμβανε ούτε προσφορές από πελάτες κατόπιν πρότασης από τα ΦΚΜ. Στις περισσότερες περιπτώσεις κατασκευής μνημείων που έκανε, επρόκειτο για πελάτες της επιχείρησής του¹⁴⁸.
128. Τέλος, άλλος μαρμαροτεχνίτης υποστήριξε ότι δεν υπήρξε καμία συνεννόηση ή απόφαση για την εφαρμογή αυτών των τιμών στους πελάτες του. Δηλώνει ότι η επιχείρησή του, τουλάχιστον, ούτε τις εφάρμοσε ούτε μπορούσε να ελέγξει την τιμολογιακή πολιτική άλλων επιχειρήσεων. Ακόμη και μετά την απόφαση του 2016 έως και σήμερα, δεν άλλαξαν και πολλά πράγματα. Υπάρχουν, δηλαδή, και πάλι υπόνοιες ότι στο χώρο των νεκροταφείων βγάζουν παράνομα εισόδημα αρκετοί ιδιώτες-μη επαγγελματίες. Ξεκαθαρίζει ότι σε όσες κατασκευές μνημείων ανέλαβε η επιχείρησή του από το 2016 (λίγες από τα ΦΚΜ και κάποιες πελατών της επιχείρησης) οι τιμές καθορίζονται με βάση την πολιτική της επιχείρησής μου σε συνάρτηση με το κόστος αγοράς της πρώτης ύλης από τους προμηθευτές μου και τις απαιτήσεις του πελάτη¹⁴⁹.
129. Στην προσπάθεια διερεύνησης της εφαρμογής των προτάσεων περί ισομερούς **ανάθεσης μνημείων, του προσώπου για τον έλεγχο και του τρόπου τήρησή της, που αναφέρονταν στην από 23.6.2016 επιστολή**, από τους 14 μαρμαρογλύπτες που ανταποκρίθηκαν στην επιστολή παροχής στοιχείων της Υπηρεσίας, οι τρεις¹⁵⁰ θεωρούν ότι δεν τηρήθηκε η ισομερής ανάθεση κατασκευής μνημείων, προκειμένου να ευνοηθούν ορισμένοι. Ως προς

¹⁴⁴ [...].

¹⁴⁵ [...]

¹⁴⁶ [...]

¹⁴⁷ [...].

¹⁴⁸ [...].

¹⁴⁹ [...].

¹⁵⁰ [...].

τη δυνατότητα ελέγχου, επεσήμαναν πως δεν υπήρχε βιβλίο στους ναούς και δεν γνωρίζουν εάν έφτιαχναν μνημεία μη νόμιμοι μαρμαρογλύπτες, διότι ο μόνος που γνώριζε και είχε τον απόλυτο έλεγχο όλης της διαδικασίας ήταν ο έφορος των ΦΚΜ και η διοίκηση αυτών. Ολοκλήρωσαν το συλλογισμό τους με το σχόλιο ότι όποιος «τα είχε καλά» με τα ΦΚΜ, και ειδικά με τον έφορο αυτών, έπαιρνε δουλειές, διαφορετικά ήταν στην αναμονή.

130. Δύο¹⁵¹ ακόμα κατασκευαστές μνημείων ανέφεραν πως εκτιμούν ότι δεν υπήρχε ισομερής ανάθεση των έργων κατασκευής, ένας διευκρίνισε ότι δε θα μπορούσε να υπάρχει λόγω της φύσης της δουλειάς¹⁵², ενώ άλλος¹⁵³ σημείωσε πως εκτιμά ότι ουδέποτε εφαρμόστηκε η πρόταση περί ισομερούς ανάθεσης των έργων κατασκευής. Ένας ακόμα μαρμαροτεχνίτης, αφού ισχυρίστηκε ότι ούτε μετά το 2016 υπήρξε ισομερής μεταχείριση των επαγγελματιών, παρέθεσε ότι στη δική του επιχείρηση ελάχιστες φορές απευθύνθηκαν πελάτες που είχαν ακούσει για την επιχείρησή του στα ΦΚΜ και τα μνημεία που έκανε ήταν ελάχιστα¹⁵⁴. Αντίστοιχα για ανάληψη λίγων εργασιών έκαναν λόγο και άλλοι δύο επαγγελματίες, επισημαίνοντας, βέβαια, ότι δεν μπορούσαν να ελέγξουν την τήρηση της σειράς. Οι υπόλοιποι τρεις δεν απάντησαν στην συγκεκριμένη ερώτηση.

131. Προς την ίδια κατεύθυνση υπήρξαν οι απαντήσεις των μαρμαροτεχνιτών στο ερώτημα αν εφαρμόστηκαν οι προτάσεις περί των εισπραττόμενων από τα ΦΚΜ ποσών ανά τύπο ταφικού μνημείου. Πιο συγκεκριμένα, όλοι οι μαρμαρογλύπτες που τοποθετήθηκαν επί του συγκεκριμένου ερωτήματος (ήτοι 5 από τους 14), υποστήριξαν πως οι τιμές των αδειών ταφής προς τα ΦΚΜ εφαρμόζονται μέχρι και σήμερα. Οι σχετικές απαντήσεις είναι οι εξής:

«Γνωρίζω από όσα μνημεία έχω αναλάβει ότι τα ποσά των δωρεών τηρούνται»¹⁵⁵,

«Οι τιμές των αδειών ταφής-δωρεών προς τα ΦΚΜ από το 2010 που συμμετέχω έως σήμερα εφαρμόζονται»¹⁵⁶,

«Οι τιμές των αδειών ταφής-δωρεών προς τα ΦΚΜ εφαρμόζονται έως το τέλος του 2020, οπότε και εξέδωσα άδεια ταφής για λογαριασμό του κ. Δημηρούδη»¹⁵⁷,

«Οι τιμές των αδειών ταφής-δωρεών προς τα ΦΚΜ εφαρμόζονται έως σήμερα και είναι προϋπόθεση για να μπει η επιχείρηση και να κατασκευάσει το μνημείο»¹⁵⁸ και «Τα ΦΚΜ τηρούν απαρέγκλιτα τις δικές τους τιμές»¹⁵⁹.

¹⁵¹ Κατά [...] «Δεν μπορούσα να ελέγξω τήρηση σειράς. Ωστόσο από το 2016 ελάχιστες ήταν οι φορές που τα ΦΚΜ επικοινωνήσαν με την επιχείρησή μου για να με ενημερώσουν ότι κάποιος πελάτης θέλει να λάβει προσφορά από εμένα για την κατασκευή μνημείου», ενώ κατά [...] «Εγώ τουλάχιστον δεν είχα κάποια δυνατότητα ελέγχου για ισομερή ανάθεση. Απλά είδα ότι τα τελευταία δύο χρόνια είχα λίγες περιπτώσεις κατασκευής μνημείων στα δύο αυτά Νεκροταφεία.»

¹⁵² [...].

¹⁵³ [...]

¹⁵⁴ [...]

¹⁵⁵ [...]

¹⁵⁶ [...]

¹⁵⁷ [...]

¹⁵⁸ [...]

¹⁵⁹ [...]

VII. ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΥΝΕΝΝΟΗΣΗΣ - ΤΑ ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ – Η ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ ΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΗΘΕΝΤΩΝ

132. Από τα στοιχεία του φακέλου προκύπτει ότι το 2007 πραγματοποιήθηκε συνάντηση στην έδρα των ΦΚΜ μεταξύ του εφόρου του ιδρύματος και 5 μαρμαροτεχνιτών, οι οποίοι κατασκεύαζαν ταφικά μνημεία εντός των Α΄ και Β΄ νεκροταφείων, με σκοπό τον συντονισμό των ενεργειών τους σχετικά με α) τον καθορισμό ενιαίων τιμών χρέωσης ανά είδος μνημείου, β) τον καθορισμό ενιαίου ύψους δωρεών ανά ταφικό μνημείο προς τους αντίστοιχους νεκροταφιακούς ναούς από τους συγγενείς των τεθνεώτων και γ) την τήρηση από τα ΦΚΜ συγκεκριμένης σειράς ανάληψης κατασκευής ταφικών μνημείων από τους μαρμαροτεχνίτες.
133. Ο εν λόγω συντονισμός ενεργειών αναλήφθηκε από τον έφορο των ΦΚΜ, ο οποίος θα εξέδιδε συγκεκριμένη άδεια κατασκευής σε κάθε μαρμαροτεχνίτη για κάθε μνημείο, εφόσον πρώτα είχε ολοκληρωθεί η δωρεά συγκεκριμένου ύψους (ανάλογα του είδους του ταφικού μνημείου) στους αντίστοιχους ναούς των νεκροταφείων. **Η συγκεκριμένη δωρεά στην πραγματικότητα είχε την θέση αντιτίμου ανά είδος ταφικού μνημείου για την χορήγηση άδειας κατασκευής του στους χώρους των νεκροταφείων.** Η μη πλήρωση της συγκεκριμένης προϋπόθεσης αφαιρούσε το δικαίωμα από τους μαρμαρογλύπτες να πραγματοποιήσουν την κατασκευή.
134. Η συμμετοχή των μαρμαροτεχνιτών στην σύμπραξη καθορίστηκε από την υπογραφή του καθενός της από 21.3.2007 επιστολής των αρχικά 5 μαρμαροτεχνιτών, η οποία περιλήφθηκε στο υπ' αριθ. πρωτ. 1142/3225/28.3.2007 πρακτικό ΔΣ των ΦΚΜ (Βλ. ανωτέρω Ενότητα "Το περιεχόμενο του φακέλου της διαβιβαζόμενης δικογραφίας", υπό Α της παρούσας). Στο εν λόγω έγγραφο αναφέρεται ρητά: «Κατόπιν Συνεννόησης των κάτωθι επιχειρήσεων μαρμάρου Μυτιλήνης», ενώ ταυτόχρονα σε αυτό καθορίζονται σαφώς τόσο οι τιμές, όσο και τα ποσά που θα εισπράττονται από τα ΦΚΜ (ή/και θα δίδονται στους νεκροταφιακούς ναούς για την αγιογράφησή τους και την κατασκευή της αίθουσας μνημοσύνων στο Α΄ νεκροταφείο) για κάθε είδος ταφικού μνημείου.
135. Στην εν λόγω συμφωνία, από 21.3.2007 και μετά και σε διαφορετικά χρονικά σημεία, εντάχθηκαν ακόμα 10 μαρμαροτεχνίτες, ανεβάζοντας τον αριθμό των εμπλεκόμενων μαρμαροτεχνιτών στη σύμπραξη στους 15. Συγκεκριμένα, όπως προκύπτει από καταθέσεις των ιδίων (που βρίσκονται στον διαβιβαζόμενο στην Υπηρεσία φάκελο της υπόθεσης), την εμφάνισή τους στους καταλόγους των Α΄ και Β΄ νεκροταφείων που ζητήθηκαν και προσκομίστηκαν στην Υπηρεσία από τα ΦΚΜ, τις απαντητικές επιστολές των ιδίων των μαρμαροτεχνιτών στην Υπηρεσία, αλλά και από διασταύρωση στοιχείων του φακέλου, οι μαρμαρογλύπτες εντάχθηκαν στην συμφωνία ως εξής (Βλ. και Πίνακα 1: Διάρκεια Συμμετοχής μαρμαροτεχνιτών στη Συμφωνία)¹⁶⁰:

¹⁶⁰ Για τον υπολογισμό της διάρκειας για κάθε μαρμαρογλύπτη, λήφθηκαν υπόψη τα εξής: α) η εμφάνιση του ονόματός του στους καταλόγους των νεκροταφείων, β) η δήλωση των ιδίων σε ανωμοτί καταθέσεις και σε επιστολή παροχής στοιχείων, γ) η έναρξη και η διακοπή λειτουργίας δραστηριότητας στην ΔΟΥ, δ) η υπογραφή στις επιστολές του 2007 και 2016 προς τα ΦΚΜ, ε) η επιστολές των ΦΚΜ προς τους μαρμαρογλύπτες, στις οποίες εμφανίζονται οι παραλήπτες τους και ζ) η απόφαση ΔΣ των ΦΚΜ του 2021 σχετικά με την παύση ισχύος της από 21/3/2007 απόφασης.

- Από την έναρξη της συμφωνίας (**21.03.2007**) συμμετείχαν σε αυτή οι επιχειρήσεις των κ.κ.:
 - 1) Γεώργιου Ραφαήλ Παττέ¹⁶¹,
 - 2) Μιχαήλ Παύλου,
 - 3) Χρήστου Σακαράκα,
 - 4) Γεώργιου Ψαρρού¹⁶²,
 - 5) Αναστάσιου Ψαρρού¹⁶³.

- Στη συνέχεια, εντάχθηκαν διαχρονικά στη συμφωνία, υπογράφοντας μεταγενέστερα την αρχική επιστολή του 2007 και οι επιχειρήσεις των κ.κ.
 - 6) Αικατερίνης Γρηγορέλη το 2007¹⁶⁴,
 - 7) Βασιλείου Σαλαβού το 2008,
 - 8) Παναγιώτη Μωραΐτη το 2009,
 - 9) Παναγιώτη Αγιασώτη το 2009,
 - 10) Παναγιώτη Τελωνιάτη το 2010,
 - 11) Αριστοτέλη Καραγκούνη το 2010¹⁶⁵,
 - 12) Μιχαήλ Καματσου το 2010,
 - 13) Ιωάννας Βερβερίδου το 2012,
 - 14) Θεόδωρου Γρηγορέλη το 2016¹⁶⁶,
 - 15) Σταυρούλας Γιαννακά το 2016.

¹⁶¹ Ο ίδιος αναφέρει στην απάντηση παροχής στοιχείων στην Υπηρεσία ότι [...]. Σχετικά με την διακοπή δραστηριότητας από τον Ιωάννη Παττέ, βλ. και καταταθέν κατά την Συνεδρίαση της 7^{ης} Οκτωβρίου 2022 από την πληρεξούσια δικηγόρο του.

¹⁶² Αδελφός του Αναστάσιου Ψαρρού. Βλ. σχετικά Συνεδρίαση 129^η ΕΑ, Πρακτικά της 7^{ης} Οκτωβρίου 2021, σελ. 14.

¹⁶³ Βλ. σχετικά και την υπ' αριθμ. 526/29.09.2021 επιστολή του μαρμαροτεχνίτη στην Ενότητα ΙΧ.2 της παρούσας.

¹⁶⁴ Ο σύζυγός της [...] εμφανίζεται [...] στην οποία δεν υπέγραψε την επιστολή, [...]. Αυτό έγινε λίγο αργότερα την ίδια περίοδο (**08.06.2007**), κατά δήλωση του ίδιου στην επιστολή παροχής στοιχείων της Υπηρεσίας. Με βάση τα στοιχεία του φακέλου της υπόθεσης η Α. Γρηγορέλλη, ως επιχείρηση, έχει διακόψει την δραστηριότητα της από **14.12.2012**.

¹⁶⁵ Στην υπ' αριθ. πρωτ. 1228/9.2.2021 απαντητική επιστολή του στην Υπηρεσία, προσκόμισε αντίγραφο της υπ' αριθμ. πρωτ. 126/01-03-2010 αίτησής του προς τα ΦΚΜ, με το οποίο ζητούσε να του επιτραπεί η κατασκευή μνημείων στα Α' και Β' Νεκροταφεία Μυτιλήνης.

¹⁶⁶ Ο οποίος κατά δήλωσή του στην απάντηση παροχής στοιχείων στην Υπηρεσία, [...] της Μητέρας του (Α. Γρηγορέλλης) που έκλεισε το 2012. Ο Θεόδωρος το **2016** έκανε έναρξη επαγγέλματος και υπέγραψε και ο ίδιος την επιστολή.

Πίνακας 1: Διάρκεια Συμμετοχής των μαρμαροτεχνιτών στη Συμφωνία

A/A	Μαρμαροτεχνίτες - συμπρακτοντες με ΦΚΜ Όνομα/Επωνυμία	Πρώτη και Τελευταία Εμφάνιση στη λίστα του A Νεκροταφείου	Πρώτη* και Τελευταία Εμφάνιση στη λίστα του B Νεκροταφείου	Διάρκεια Συμμετοχής στη συμφωνία
1	Παττές Γεώργιος Ραφαήλ	Από 20/5/2007** έως 9/9/2020	Από 13/1/2008 έως 22/9/2020	Από 21/3/2007 έως 20/1/2021
2	Παύλου Μιχαήλ του Γρηγορίου / ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΥΛΟΥ ΟΕ	Από 15/7/2007 έως 22/5/2020	Από 12/1/2008 έως 16/12/2020	Από 21/3/2007 έως 20/1/2021
3	Σακαράκας Χρήστος	Από 16/5/2007 έως 25/11/2020	Από 10/1/2008 έως 13/3/2020	Από 21/3/2007 έως 20/1/2021
4	Ψαρρός Γεώργιος / ΨΑΡΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΨΑΡΡΟΥ ΜΑΓΔΑ ΟΕ	Από 8/9/2007 έως 21/11/2020	Από 11/1/2008 έως 6/10/2020	από 21/3/2007 έως 20/1/2021
5	Ψαρρός Αναστάσιος	Από 23/12/2007 έως 14/2/2020	Από 15/1/2008 έως 1/5/2019	Από 21/3/2007 έως 20/1/2021***
6	Γρηγορέλη Αικατερίνη	Από 8/6/2007 έως 14/12/2012	Από 11/1/2008 έως 4/12/2012	Από 8/6/2007 έως 14/12/2012 (διακοπή δραστηριότητας)
7	Σαλαβός Βασίλειος	Από 10/5/2008 έως 10/12/2020	Από 14/1/2008 έως 3/11/2020	Από 10/5/2008 έως 20/1/2021
8	Μωραΐτης Παναγιώτης	Από 18/7/2009 έως 26/5/2019	Από 20/11/2010 έως 2/1/2019	Από 18/7/2009 έως 20/1/2021
9	Αγιασώτης Παναγιώτης	Από 8/12/2009 έως 1/10/2020	Από 20/10/2010 έως 28/11/2020	Από 8/12/2009 έως 20/1/2021
10	Καραγκούνης Αριστοτέλης	Από 18/4/2010 έως 26/11/2020	Από 6/5/2010 έως 18/3/2020	Από 1/3/2010-31/7/2014 και από 3/10/2017 – 20/1/2021
11	Τελωνιάτης Ν. Παναγιώτης	Από 7/9/2010 έως 11/6/2020	Από 3/7/2010 έως 23/9/2020	Από 7/9/2010 έως 20/1/2021
12	Μιχαήλ Καμάτσος / ΚΑΜΑΤΣΟΥ ΑΦΟΙ ΟΕ	Από 22/11/2010 έως 21/7/2020	Από 29/4/2011 έως 11/9/2020	Από 22/11/2010 έως 20/1/2021
13	Ιωάννα Βερβερίδου / I & A ΒΕΡΕΡΙΔΟΥ ΚΑΙ ΚΑΙ ΣΙΑ ΕΕ	Από 8/6/2012 έως 30/12/2020	Από 24/6/2012 έως 22/7/2020	Από 8/6/2012 έως 20/1/2021
14	Γρηγορέλλης Θεόδωρος	Από 8/6/2016 έως 20/1/2021	14/6/2015 έως 26/10/2020	Από 8/6/2016 έως 20/1/2021
15	Γιαννάκα Σταυρούλα	Από 17/6/2016 έως 29/11/2019	Από 3/12/2016 έως 21/7/2020	Από 17/6/2016 έως 21/7/2020

Επεξηγήσεις:

* Σύμφωνα με την από 23.4.2021 διευκρίνιση των ΦΚΜ, «[...] για το έτος 2007 δεν έχουν αποδοθεί στην υπηρεσία μας στοιχεία, από τον τότε ιερέα, συνεπώς αδυνατώ να σας στείλω σχετική ενημέρωση [...]», οπότε δεν διατίθενται στοιχεία πρώτης ημερομηνίας εγγραφής των μαρμαράδων στον κατάλογο του Β νεκροταφείου κατά το έτος 2007

** Σύμφωνα με την από 23.4.2021 διευκρίνιση των ΦΚΜ, προσκομίστηκε η πρώτη απόδειξη που εκδόθηκε στον Γ. Παττέ την συγκεκριμένη ημερομηνία

*** Κατά την ακροαματική διαδικασία η πληρεξούσια δικηγόρος του Γ. Ψαρρού δήλωσε ότι ο Α. Ψαρρός «..... έχει σταματήσει την δραστηριότητά του, αλλά νομίζω ότι δεν μπορεί ακόμα να κάνει την απαραίτητη διαδικασία στην Εφορία»¹⁶⁷. Βλ. σχετικά Συνεδρίαση 129η ΕΑ, Πρακτικά της 7ης Οκτωβρίου 2021, σελ. 14, καθώς επίσης και την υπ' αριθμ. 2842/30.3.2021 επιστολή του Α. Ψαρρού προς την Υπηρεσία, με την οποία δεν απάντησε επί της ουσίας στην επιστολή παροχής στοιχείων της Υπηρεσίας, δηλώνοντας ότι «Σας γνωρίζω ότι η επιχείρησή μου είναι ανενεργή από το 2012 χωρίς ρεύμα και χωρίς αντικείμενο εργασιών [...]».

Πηγή: Ανάλυση στοιχείων φακέλου της υπόθεσης.

136. Η σύμπραξη είναι διαρκής και επιβεβαιώνεται διαχρονικά καθώς με την υπ' αριθ. πρωτ. 1871/18.3.2010 επιστολή τους τα ΦΚΜ ενημερώνουν δυο ναούς, 10 μαρμαροτεχνίτες και 4 γραφεία τελετών σχετικά με την απόφαση ΔΣ των ΦΚΜ για υποχρεωτική εφαρμογή του κανονισμού λειτουργίας των Α' και Β' Κοιμητηρίων, σχετικά με την υποχρεωτική έκδοση άδειας εργασίας από τον έφορο των ΦΚΜ, στα εν λόγω νεκροταφεία (Βλ. ανωτέρω Ενότητα "Το περιεχόμενο του φακέλου της διαβιβαζόμενης δικογραφίας", υπό Γ της παρούσας).

¹⁶⁷ Η έμφαση από τον συντάκτη της παρούσας.

137. Η διαρκής και διαχρονική ισχύς της σύμπραξης επιβεβαιώνεται επίσης και με το από 27.5.2016 πρακτικό ΔΣ των ΦΚΜ, στο οποίο αναφέρεται η ένταξη και των ΜΙΝΙ μνημείων στην ισομερή ανάθεση στους μαρμαροτεχνίτες. Σε συνέχεια αυτού στην υπ' αριθ. πρωτ. 430/13.6.2016 επιστολή των ΦΚΜ προς 14 μαρμαροτεχνίτες αναφέρεται ρητά η ένταξη στη συμφωνία του 2007 και των ΜΙΝΙ ταφικών μνημείων, καθώς και αίτημα προς τους μαρμαροτεχνίτες καθορισμού τιμής της συγκεκριμένης κατηγορίας ως δήλωση από αυτούς αποδοχής της επέκτασης και διατήρησης της συμφωνίας (Βλ. ανωτέρω Ενότητα “*Το περιεχόμενο του φακέλου της διαβιβαζόμενης δικογραφίας*”, υπό Γ της παρούσας). Στο εν λόγω έγγραφο, γίνεται ρητή αναφορά στο υπ' αριθ. 1142/3225/26-3-2007 πρακτικό ΔΣ των ΦΚΜ, στο οποίο δεν προβλέπεται η ισομερής κατανομή και των ΜΙΝΙ μνημείων και θα πρέπει να ενταχθούν και αυτά στην από 2007 συμφωνία λόγω της μεγάλης ζήτησης που είχαν στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης.
138. Στις 23.6.2016 με επιστολή τους προς τα ΦΚΜ, 13 μαρμαροτεχνίτες απαντούν στην εν λόγω επιστολή επιβεβαιώνοντας και διατηρώντας σε ισχύ την προϋπάρχουσα μεταξύ τους συμφωνία (Βλ. ανωτέρω Ενότητα “*Το περιεχόμενο του φακέλου της διαβιβαζόμενης δικογραφίας*”, υπό Δ της παρούσας).
139. Η εφαρμογή της συμφωνίας και ο συντονιστικός ρόλος των ΦΚΜ σε αυτή καταγράφεται στην ένορκη κατάθεση [...] και στην ένορκη κατάθεση [...], η οποία έλαβε χώρα στις [...]. Επίσης, καταγράφεται στις ανωμοτί εξηγήσεις¹⁶⁸ του κ. Μαυρογιάννη στις 14.01.2019 ο οποίος αναφέρει ότι λόγω των πληροφοριών περί «αθέμιτου» ανταγωνισμού στις κατασκευές μνημείων, από διαφόρους μαρμαρογλύπτες, το ΔΣ για την αντιμετώπιση του θέματος κάλεσε¹⁶⁹ τους επαγγελματίες μαρμαροτεχνίτες να προτείνουν προς τα ΦΚΜ τρόπους – λύσεις για την αντιμετώπιση του ζητήματος.
140. Στις ένορκες καταθέσεις των κυρίων [...], καταγράφεται ότι τα Α' και Β' Νεκροταφεία Μυτιλήνης είναι ιδιωτικά και τα ΦΚΜ έχουν τη διοίκηση και συντήρησή τους. (Βλ. ανωτέρω Ενότητα “*Το περιεχόμενο του φακέλου της διαβιβαζόμενης δικογραφίας*”, υπό Ε της παρούσας).
141. Η ισοκατανομή των μνημείων στους συμμετέχοντες στην συμφωνία μαρμαροτεχνίτες καταγράφεται στην ένορκη κατάθεση [...] στις 11.11.2019, όπου αναφέρεται ότι: «[...] οι Γρηγορέλλης, Παττές, Παύλου Μιχαήλ, Ψαρρός Γεώργιος και Σακαράκας απήθυναν προς το Δ.Σ. των ΦΚΜ το από 21-3-2007 έγγραφο με το οποίο ζητούσαν από τα ΦΚΜ να παρέμβουν μεταξύ τούτων για την επίλυση του θέματος /εκθέτοντας συγχρόνως την άποψη τους για τον τρόπο επίλυσης του. Σύμφωνα με αυτόν θα τηρείτο λίστα όλων των μαρμαράδων οι οποίοι με την σειρά τους θα ανελάμβαναν την κατασκευή των μνημείων στα νεκροταφεία με τιμοκατάλογο τον οποίον οι ίδιοι είχαν προτείνει [...]» (Βλ. ανωτέρω παρ. 52). Την ίδια στιγμή προσκομίστηκαν στην Υπηρεσία οι εν λόγω κατάλογοι που τηρούνταν στα 2 νεκροταφεία με το όνομα κάθε μαρμαροτεχνίτη που ανέλαβε κάθε ταφικό μνημείο σε συγκεκριμένη ημερομηνία, καθώς και την αξία δωρεάς από το 2007 έως το 2020.
142. Από την απαντητική επιστολή των ΦΚΜ προκύπτει ότι η αρχική συμφωνία του 2007 πραγματοποιήθηκε ύστερα από κοινή αίτηση των 5 μαρμαροτεχνιτών. Οι Ναοί των

¹⁶⁸ Στην ανωμοτί εξέτασή του ο [...] στις 02.06.2020 αναφέρει ότι αναφέρεται σε όσα κατέθεσε στις 14-01-2019 με το υπόμνημά του, τα οποία επιβεβαιώνει και πάλι.

¹⁶⁹ Βλ. σχετικά και Ενότητα «*Το περιεχόμενο του φακέλου της διαβιβαζόμενης δικογραφίας, υπό ΣΤ*» της παρούσας.

Κοιμητηρίων εισέπρατταν τα ποσά των δωρεών που είχαν προτείνει οι μαρμαροτεχνίτες ανά τύπο ταφικού μνημείου και τα ποσά δεν μεταβλήθηκαν από το 2007 μέχρι την κατάργησή τους το 2021. Τα ΦΚΜ τηρούσαν βιβλίο με τα ονόματα των μαρματεχνιτών που αναλάμβαναν την κατασκευή καθώς και των συγγενών των τεθνεώτων για τον μεταξύ τους έλεγχο.

143. Σύμφωνα με την υπ' αριθ. 1169/3252/15.03.2010 απόφαση ΔΣ των ΦΚΜ, η οποία προσκομίστηκε με την απαντητική τους επιστολή στην Υπηρεσία προτείνεται εφεξής η έκδοση ειδικής άδειας από τα ΦΚΜ ώστε να ελέγχεται η τήρηση της σειράς. Στην ίδια απάντηση αναφέρεται ότι η χορήγηση άδειας εφαρμόστηκε από το 2007 και η έλλειψή της αφαιρούσε το δικαίωμα κατασκευής μνημείων στο εσωτερικό των νεκροταφείων.
144. Από τις απαντήσεις των μαρμαροτεχνιτών στην Υπηρεσία η υπ' αριθ. πρωτ. 160/21-3-2007 επιστολή δε συντάχθηκε στο πλαίσιο κάποιου συλλογικού οργάνου και δεν πραγματοποιήθηκε κάποια συνάντηση μεταξύ τους, αλλά από τα ίδια τα ΦΚΜ, τα οποία κατέστησαν την υπογραφή της υποχρεωτική για όσους επαγγελματίες επιθυμούσαν να διεκπεραιώνουν εργασίες εντός των Α και Β Κοιμητηρίων Μυτιλήνης.
145. Σχετικά με το θέμα τήρησης βιβλίου ή καταλόγου από τα ΦΚΜ, σημαντικός αριθμός των ερωτηθέντων αγνοούσε την ύπαρξή τους, ενώ κάποιοι εξ αυτών ανέφεραν ότι, παρόλο που ζήτησαν δεν απέκτησαν πρόσβαση σε αυτούς. Οι εν λόγω κατάλογοι ζητήθηκαν και προσκομίστηκαν από τα ΦΚΜ. Σχετικά με την ισοκατανομή ταφικών μνημείων στους μαρμαροτεχνίτες, έντεκα (11) εξ' αυτών ισχυρίστηκαν ότι δεν ίσχυσε, ενώ τρεις (3) μαρμαροτεχνίτες ανέφεραν ότι δεν ήταν δυνατό να γνωρίζουν, καθώς δεν υπήρχε η δυνατότητα ελέγχου. Σημειώνεται ωστόσο, ότι 5 μαρμαροτεχνίτες ανέφεραν ότι υπήρξε άρνηση από τα ίδια ΦΚΜ έκδοσης άδειας πρόσβασης στα κοιμητήρια με δικαιολογία της «σειράς».
146. Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι στον κατάλογο του Β νεκροταφείου και μέχρι και το 2011 αναγράφεται και η αξία του κάθε ταφικού μνημείου (στη στήλη είδος ταφικού μνημείου) η οποία είναι κοινή για όλους και σύμφωνη με τα αναφερόμενα στην αρχικά υπογεγραμμένη από όλους επιστολή του 2007, στοιχείο το οποίο καταδεικνύει τον συντονισμό σε επίπεδο τιμών μεταξύ των μαρμαροτεχνιτών.
147. Σύμφωνα με τους μαρμαροτεχνίτες, η έκδοση άδειας από τα ΦΚΜ ήταν υποχρεωτική για την πρόσβασή τους στα 2 κοιμητήρια, ενώ οι τιμές δεν ήταν δεσμευτικές αλλά ενδεικτικές. Αντίθετα, υποχρεωτική ήταν η τήρηση των δωρεών συγκεκριμένου ύψους ανά κατηγορία ταφικών μνημείων που είχε συμφωνηθεί.
148. Συνεπώς, από τα ανωτέρω προκύπτει ότι η σύμπραξη μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών της παρούσας είχε στόχο αφενός τον καθορισμό ενιαίων τιμών ταφικών μνημείων και δωρεών και αφετέρου την κατανομή αγοράς (ισοκατανομή ταφικών μνημείων ανάμεσα στους μαρμαροτεχνίτες).
149. Οι κατασκευαστές μνημείων κλήθηκαν να διευκρινίσουν εάν τα ανωτέρω συμφωνηθέντα ανάμεσα στα ΦΚΜ και στους μαρμαροτεχνίτες ισχύουν μέχρι και σήμερα. Στη συγκεκριμένη ερώτηση ανταποκρίθηκαν 8 από τους 14 μαρμαροτεχνίτες. Σύμφωνα με μία απάντηση¹⁷⁰, αυτό που ισχύει μέχρι σήμερα είναι οι άδειες που εκδίδονται από τα ΦΚΜ. Οι μαρμαροτεχνίτες δεν μπορούν να γνωρίζουν ούτε αν υπάρχουν τρίτοι-μη επαγγελματίες

¹⁷⁰ [...].

που μπορούν να κάνουν εργασίες προσβάλλοντας τις δικές τους επιχειρήσεις και την υφιστάμενη νομοθεσία περί παράνομης, ανασφάλιστης εργασίας και περί φοροδιαφυγής. Κατά την άποψη μαρμαροτεχνίτη, οι τιμές δεν τηρούνται και δεν τηρείται ούτε η ισομερής ανάθεση, η οποία δεν αποτελεί εξάλλου «ανάθεση», αφού τα ΦΚΜ μόνο να προτείνουν μπορούσαν και μπορούν ορισμένους επαγγελματίες. Οι αναθέσεις των έργων γίνονται πάντα από τους πελάτες – συγγενείς των τεθνεότων.

150. Τρεις (3)¹⁷¹ ακόμη μαρμαροτεχνίτες συντάχθηκαν με την άποψη ότι τηρούνται οι υποχρεώσεις ως προς την έκδοση των αδειών. Μάλιστα, ένας¹⁷² εξ αυτών ενδεικτικά επισύναψε μία από 30.12.2020 απόδειξη είσπραξης των ΦΚΜ για ποσό 100€, τα οποία κατέθεσε πελάτης για την άδεια ταφής – δωρεά υπέρ των ΦΚΜ για μνημείο ταφής του υιού του. Τρεις (3) μαρμαροτεχνίτες¹⁷³ δήλωσαν ότι όσα αναφέρθηκαν ίσχυαν μέχρι και την ημέρα συμπλήρωσης της απαντητικής τους επιστολής ήτοι 14.1.2021. Ένας μαρμαροτεχνίτης υποστήριξε πως δεν θεωρεί ότι μπορούν να τηρηθούν όλα και ότι η συμφωνία, όπως ο ίδιος την αντιλαμβάνεται, ήταν ένα πλαίσιο για την καταβολή των ποσών που αντιστοιχούν στα ΦΚΜ¹⁷⁴.

151. Η διάρκεια και η ισχύ της συμφωνίας καταγράφεται και στις ανωμοτί εξηγήσεις του κ. Μαυρογιάννη στις 14.1.2019, όπου αναφέρεται στο περιεχόμενο της αρχικής συμφωνίας το 2007 (**21.03.2007**), καταγράφει τα συμφωνημένα ποσά των ταφικών μνημείων καθώς και τα ποσά δωρεών προς τους ναούς ανά κατηγορία μνημείου, ενώ ταυτόχρονα σημειώνει ότι «[...] έτσι λειτουργεί και σήμερα το σύστημα της εκδόσεως άδειας κατασκευής μνημείων [...]».

152. Η σύμπραξη έληξε με την από 20.1.2021 απόφαση ΔΣ των ΦΚΜ. Στο υπ' αριθ. 1259/3341/20-01-2021 πρακτικό ΔΣ των ΦΚΜ αναφέρεται ρητά ότι:

«Το Διοικητικό Συμβούλιο του Ιδρύματος αφού έγινε ενημέρωση για τα συγκεκριμένα ζητήματα ομόφωνα αποφασίζει:

- 1. Να διακόψει την πρακτική είσπραξης δωρεών, αφού έλαβε γνώση ότι πρόκειται για παράνομη ενέργεια που δεν συνάδει με το Νόμο περί Ανταγωνισμού^[175].*
- 2. Να χορηγείται άδεια εισόδου στους μαρμαρογλύπτες στα Α και Β Νεκροταφεία προκειμένου να κατασκευάζουν μνημεία, με την προϋπόθεση να είναι επαγγελματίες μαρμαράδες, να κατέχουν νόμιμη άδεια και να προσκομίζουν προς απόδειξη τα νόμιμα δικαιολογητικά που θα τους ζητηθούν (π.χ. βεβαίωση εγγραφής στο Επιμελητήριο) χωρίς να έχουν την υποχρέωση των δωρεών προς τους Ιερούς Ναούς.*
- 3. Να εισπραχθούν τα έσοδα των δωρεών που έγιναν μέχρι σήμερα προς τους Ιερούς Ναούς και έχουν εκδοθεί οι σχετικές άδειες. [...]*

¹⁷¹ [...].

¹⁷² [...]. Μάλιστα επισήμανε ότι «Σημειώνεται δε, ότι το δεύτερο τμήμα του εγγράφου με την επιγραφή «ΆΔΕΙΑ κατασκευής μνήματος στο Α' Νεκροταφείο Αγίου Παντελεήμονος» απαιτείται να κατατεθεί πρωτότυπο στο Νεκροταφείο για την είσοδο της επιχείρησης και την κατασκευή του μνήματος.».

¹⁷³ [...].

¹⁷⁴ [...].

¹⁷⁵ Η έμφαση από τον συντάκτη της παρούσας.

VIII. ΝΟΜΙΚΗ ΕΚΤΙΜΗΣΗ

VIII.1 Εφαρμοστέες διατάξεις – Άρθρο 1 του Ν. 3959/2011 (πρώην άρθρο 1 του Ν. 703/1977) και άρθρο 101 ΣΛΕΕ

VIII.1.1 Μη επηρεασμός του ενωσιακού εμπορίου για την εφαρμογή του άρθρου 101 παρ. 1 ΣΛΕΕ

153. Σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 1 του Κανονισμού 1/2003 του Συμβουλίου για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα 81 και 82 της ΣυνθΕΚ, νυν 101 και 102 ΣΛΕΕ¹⁷⁶, οι αρχές ανταγωνισμού και τα δικαστήρια των κρατών μελών οφείλουν, όταν εφαρμόζουν την εθνική νομοθεσία ανταγωνισμού, να εφαρμόζουν και το άρθρο 81 (νυν 101 ΣΛΕΕ) σε συμφωνίες, αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων ή εναρμονισμένες πρακτικές, οι οποίες δύνανται να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών.
154. Η διάταξη του άρθρου 101 ΣΛΕΕ είναι αντίστοιχη αυτής του άρθρου 1 του Ν. 703/1977 και του άρθρου 1 Ν. 3959/2011. Σημειώνεται, εξάλλου, ότι σύμφωνα με τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας *«η διάταξη του άρθρου 1 του Ν. 703/77 είναι σχεδόν πανομοιότυπη με τη διάταξη του [άρθρου 101 ΣΛΕΕ]. Μοναδική επιπλέον προϋπόθεση εφαρμογής της κοινοτικής διάταξης, σε σχέση με τη διάταξη του εθνικού δικαίου, αποτελεί αυτή «της δυνατότητας σοβαρής επίδρασης στο ενδοκοινοτικό εμπόριο»*¹⁷⁷.
155. Το κριτήριο του επηρεασμού του εμπορίου είναι αυτόνομο κριτήριο της ενωσιακής νομοθεσίας, το οποίο πρέπει να εκτιμάται χωριστά σε κάθε περίπτωση και οριοθετεί το πεδίο εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου του ανταγωνισμού. Κατά πάγια νομολογία, για να μπορεί μια απόφαση, συμφωνία ή πρακτική να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών πρέπει, βάσει ενός συνόλου νομικών και πραγματικών στοιχείων, να μπορεί να πιθανολογηθεί επαρκώς ότι μπορεί να ασκήσει άμεση ή έμμεση, πραγματική ή δυνητική επίδραση στα εμπορικά ρεύματα μεταξύ κρατών μελών, τούτο δε κατά τρόπο που να προκαλείται φόβος ότι θα μπορούσε να εμποδίσει την πραγματοποίηση ενιαίας αγοράς μεταξύ κρατών μελών¹⁷⁸.
156. Το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών μπορεί να επηρεαστεί επίσης σε περιπτώσεις στις οποίες η οικεία αγορά είναι η εθνική αγορά ή τμήμα της εθνικής αγοράς¹⁷⁹. Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου της Ε.Ε. (πρώην ΔΕΚ, εφεξής ΔΕΕ) οι περιοριστικές του ανταγωνισμού πρακτικές που καλύπτουν ολόκληρο το έδαφος ενός των κρατών μελών, ζωτικό δηλαδή τμήμα της κοινής αγοράς, έχουν εξ ορισμού ως αποτέλεσμα την παρακώλυση της οικονομικής αλληλοδιεισδύσεως που επιδιώκεται με τη Συνθήκη¹⁸⁰. Η

¹⁷⁶ Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα 81 και 82 της συνθήκης Επ. Εφημ. αριθ. L 001 της 04/01/2003 σ. 0001 – 0025.

¹⁷⁷ Βλ. ενδεικτικά ΣτΕ1731/2001, Επισκ.Εμπ.Δικ.2003, σ.1053

¹⁷⁸ Βλ. Ανακοίνωση της Ευρ. Επιτροπής, Κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την έννοια του επηρεασμού του εμπορίου των άρθρων 81 και 82 της Συνθήκης, ΕΕ 2004 C101/81, παρ.9-13 και τη σχετική νομολογία στην οποία παραπέμπει. Σημειώνεται ότι αυτές οι κατευθυντήριες γραμμές βασίζονται στις αρχές που αναπτύχθηκαν από τα ενωσιακά δικαστήρια κατά την ερμηνεία της έννοιας του επηρεασμού του εμπορίου των άρθρων 81 και 82 ΣυνθΕΚ (πλέον 101 και 102 ΣΛΕΕ).

¹⁷⁹ Βλ. Κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την έννοια του επηρεασμού του εμπορίου ό.π., παρ.22.

¹⁸⁰ Βλ. ενδεικτικά αποφάσεις ΔΕΕ, 8/72 *Vereeniging van Cementhandelaren κ. Επιτροπής*, Συλλ. 1972 σ. 977, σκ. 29, 126/80, *Maria Salonia κ. Giorgio Poidomani και Franca Baglieri*, Συλλ. 1981 σ. 1563,

έννοια της επίδρασης στα εμπορικά ρεύματα δεν προϋποθέτει μόνο τον περιορισμό ή τη μείωση του εμπορίου, αλλά οποιαδήποτε διαφοροποίηση των εμπορικών ρευμάτων – αρκεί αυτή να είναι αισθητή¹⁸¹. Κατά συνέπεια, και στην περίπτωση συμφωνιών ή πρακτικών που καλύπτουν το έδαφος ενός μόνο κράτους μέλους θεμελιώνεται επίδραση μεταξύ κρατών μελών αρκεί να υπάρχει δυνατότητα αισθητής μεταβολής των εμπορικών ρευμάτων μεταξύ κρατών μελών. Κατά πάγια νομολογία του ΔΕΕ, οι περιοριστικές του ανταγωνισμού πρακτικές που καλύπτουν ολόκληρο το έδαφος ενός κράτους - μέλους, ζωτικό δηλαδή τμήμα της κοινής αγοράς, έχουν εκ φύσεως ως αποτέλεσμα την εδραίωση στεγανοποιήσεων εθνικού χαρακτήρα, παρακωλύοντας την οικονομική αλληλοδιείσδυση που επιδιώκεται με τη Συνθήκη.

157. Ειδικότερα, στην παρούσα υπόθεση εξετάζονται οι πρακτικές δεκαπέντε μαρμαροτεχνικών ταφικών μνημείων και του ΝΠΙΔ των Φιλανθρωπικών Καταστημάτων Μυτιλήνης που δραστηριοποιούνται σε τοπικό επίπεδο (περιφέρεια Α' και Β' κοιμητηρίων στην πόλη της Μυτιλήνης). Λόγω του αντικειμένου δραστηριότητας των ΦΚΜ και της φύσης της παρεχόμενης υπηρεσίας από τους μαρμαροτεχνίτες, οι πρακτικές παρουσιάζουν τοπικό χαρακτήρα. Παρά το γεγονός ότι δεν υφίσταται εκ του νόμου γεωγραφικός περιορισμός στην δραστηριοποίηση των μαρμαροτεχνιτών αποκλειστικά εντός στα όρια του νομού τους, η υπηρεσία κατασκευής ταφικών μνημείων δεν εκτιμάται ότι απευθύνεται σε πελάτες εκτός των ορίων των κοιμητηρίων που εξυπηρετούν (Α' και Β' Μυτιλήνης), πολλώ δε μάλλον εκτός νομού.
158. Εν προκειμένω, από την εξέταση των στοιχείων του φακέλου δεν πιθανολογείται η πλήρωση του κριτηρίου της δυνατότητας επηρεασμού του ενωσιακού εμπορίου στην παρούσα συμφωνία, η επιρροή της οποίας περιορίζεται στο συγκεκριμένο τμήμα της επικράτειας. Κατά συνέπεια, το άρθρο 101 ΣΛΕΕ δεν τυγχάνει εφαρμογής στην υπόθεση και οι πρακτικές αξιολογούνται μόνον υπό το πρίσμα των εθνικών διατάξεων περί προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού.

VIII.1.2 Εξέταση Κριτηρίων του αρ. 1 Ν. 3959/2011 (πρώην άρθρου 1 Ν. 703/1977) ή και του άρθρου 101 ΣΛΕΕ – Γενικό Μέρος

159. Δυνάμει του άρθρου 51 Ν. 3959/2011, με την έναρξη ισχύος του Ν. 3959/2011 (ΦΕΚ Α' 93) για την προστασία του ελεύθερου ανταγωνισμού την 20.4.2011, καταργήθηκε ο Ν. 703/1977 (Περί ελέγχου μονοπωλίων και ολιγοπωλίων και προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού). Βάσει των αρχών που διέπουν τη διαχρονική εφαρμογή του δικαίου και των γενικών αρχών της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, εφαρμοστέες είναι οι διατάξεις ουσιαστικού δικαίου, οι οποίες ίσχυαν κατά το χρόνο επελεύσεως των γεγονότων που συνιστούν την παράβαση, χωρίς να έχει σημασία

σκ. 14, C-42/84 *Remia BV κλπ κ. Επιτροπής*, Συλλ. 1985, σ. 2545, σκ. 22, C-35/96 *Επιτροπή κ. Ιταλίας*, Συλλ. 1998 σ. I 3851, σκ. 48, C-309/99 *J.C.J. Wouters κ.ά. κ. Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten*, Συλλ. 2002 σ. I-1577, σκ. 95, αποφ. ΕΑ 277/IV/2005 (ΣΕΣΜΕ), σελ. 42-43, η οποία επικυρώθηκε από το Διοικητικό Εφετείο Αθηνών με την υπ' αριθμ. 1001/2006 απόφασή του (ΣΕΣΜΕ). Βλ. επίσης Μιχ. - Θεοδ. Μαρίνο, Ανακοινώσεις και Κατευθυντήριες γραμμές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο δίκαιο του ανταγωνισμού - νομικές διαστάσεις μετά τον Κανονισμό 1/2003 και επιδράσεις στο εθνικό δίκαιο των συμβάσεων, ΔΕΕ 7/2006, σ. 713.

¹⁸¹ Βλ. σχετικά Κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την έννοια του επηρεασμού του εμπορίου, ό.π., παρ. 33 και 74.

ο χρόνος, κατά τον οποίο εφαρμόζονται οι σχετικές διατάξεις. Έτσι, κάθε συμπεριφορά, η οποία έλαβε χώρα μέχρι την 20.4.2011 (ημερομηνία θέσης σε ισχύ του ν. 3959/2011) και η οποία πιθανολογείται ότι πληροί τις προϋποθέσεις εφαρμογής των άρθρων 1 και 2 Ν. 703/1977, αξιολογείται βάσει των προαναφερόμενων άρθρων. Συνεπώς, στα πραγματικά περιστατικά της παρούσας υπόθεσης, τα οποία εμπίπτουν στο *ratione materiae* και *ratione temporis* πεδίο εφαρμογής του άρθρου 1 ν. 703/1977, εφαρμόζονται οι ουσιαστικού δικαίου κανόνες του εν λόγω άρθρου. Σε κάθε περίπτωση, ουδεμία ουσιαστική διαφοροποίηση υφίσταται μεταξύ των διατάξεων των άρθρων 1 Ν. 703/1977 και 1 Ν. 3959/2011, αλλά τουναντίον οι διατάξεις του άρθρου 1 Ν.703/77 είναι όμοιες με τις αντίστοιχες διατάξεις του άρθρου 1 Ν. 3959/2011.

160. Το άρθρο 1 παρ. 1 του Ν. 703/1977 και του Ν. 3959/2011 απαγορεύει όλες τις συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων, όλες τις αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων και κάθε εναρμονισμένη πρακτική που έχουν, ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα, την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού, και ιδίως εκείνες οι οποίες συνίστανται στον άμεσο ή έμμεσο καθορισμό των τιμών αγοράς ή πωλήσεως ή άλλων όρων συναλλαγής, στον περιορισμό ή στον έλεγχο της παραγωγής και των αγορών, ή στην κατανομή των αγορών ή των πηγών εφοδιασμού¹⁸².

161. Προϋποθέσεις, επομένως, εφαρμογής της διάταξης του άρθρου 1 παρ. 1 του Ν. 703/1977, ως ίσχυε, και του αντίστοιχου άρθρου του Ν. 3959/2011 είναι¹⁸³:

- Η ύπαρξη συμφωνίας, εναρμονισμένης πρακτικής μεταξύ επιχειρήσεων ή απόφασης ένωσης επιχειρήσεων,
- Αντικείμενο ή αποτέλεσμα της ανωτέρω συμφωνίας, εναρμονισμένης πρακτικής ή απόφασης να είναι ο αισθητός περιορισμός, η παρακάλυψη ή η νόθευση του ανταγωνισμού.

Κατά συνέπεια, προκειμένου να στοιχειοθετηθεί παράβαση του άρθρου 1 παρ. 1 του Ν. 703/1977 και του Ν. 3959/2011, θα πρέπει να ερευνηθεί εν προκειμένω η συνδρομή ή μη των ως άνω προϋποθέσεων στην παρούσα.

VIII.1.2.1 Η έννοια της «επιχείρησης»

162. Στα πλαίσια του άρθρου 1 παρ. 1 Ν. 703/1977 - άρθρου 1 παρ. 1 Ν. 3959/2011 και για τους σκοπούς της νομοθεσίας περί ανταγωνισμού, ως «επιχείρηση» νοείται κάθε φυσικό πρόσωπο ή οικονομική ενότητα που ασκεί εμπορική ή άλλη οικονομική δραστηριότητα,

¹⁸² Οι υπό εξέταση πρακτικές αξιολογούνται είτε με βάση τις προϊσχύουσες διατάξεις, δηλ. αυτές του Ν. 703/1977, εφόσον οι πιθανολογούμενες παραβάσεις έλαβαν χώρα κατά τη χρονική περίοδο ισχύος του Ν. 703/1977, είτε σωρευτικά βάσει του Ν. 703/1977 και των αντίστοιχων, όμοιων κατά το περιεχόμενο, διατάξεων του Ν. 3959/2011, εφόσον οι υπό εξέταση πρακτικές εξακολουθούν να ισχύουν και μετά τη θέση σε ισχύ του Ν. 3959/2011 ή να αναπτύσσουν αποτελέσματα κατά την ημερομηνία εξέτασης της υπόθεσης.

¹⁸³ Αντίστοιχες είναι και οι προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 101 παράγραφος 1 ΣΛΕΕ (πρώην άρθρου 81 παράγραφος 1 ΣυνθΕΚ). Μοναδική ουσιαστική επιπλέον προϋπόθεση εφαρμογής της κοινοτικής διάταξης, σε σχέση με τη διάταξη του εθνικού δικαίου αποτελεί αυτή της «δυνατότητας σοβαρής επίδρασης στο διακοινοτικό εμπόριο». Βλ. σχετικά ΣτΕ 1731/2001, ΕπισκΕμπΔικ 2003, σελ. 1053.

ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς της και τον τρόπο χρηματοδότησής της¹⁸⁴. Η έννοια της «επιχείρησης» είναι περισσότερο οικονομική παρά νομική και το αποφασιστικό κριτήριο για την έννοια αυτή στο δίκαιο προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού είναι η οικονομική και όχι η νομική της αυτοτέλεια¹⁸⁵. Ειδικότερα, η ύπαρξη επιχείρησης προϋποθέτει αυτονομία οικονομικής δράσης και συνακόλουθα πλήρη ανάληψη των οικονομικών κινδύνων που συνεπάγεται η εκάστοτε οικονομική δραστηριότητα¹⁸⁶. Ως οικονομική δραστηριότητα νοείται κάθε δραστηριότητα προσφοράς αγαθών ή υπηρεσιών σε δεδομένη αγορά¹⁸⁷.

163. Ο φορέας δεν ταυτίζεται με την ύπαρξη υποκειμένου δικαίου, δηλαδή «προσώπου» που είναι φορέας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων και έχει δικαιοπρακτική ικανότητα. Έχει την έννοια της οποιασδήποτε φύσης οικονομικής μονάδας και καλύπτει κάθε συλλογή πόρων για την πραγματοποίηση οικονομικών δραστηριοτήτων. Είναι αδιάφορο εάν ο φορέας εντάσσεται στον ιδιωτικό ή τον δημόσιο τομέα ή σε τομέα μικτής οικονομίας. Κατά το Δικαστήριο η έννοια της οικονομικής δραστηριότητας περιλαμβάνει κάθε δραστηριότητα που μπορεί να αναληφθεί στον ιδιωτικό τομέα ή βρίσκεται τουλάχιστον σε ανταγωνιστική σχέση με παρόμοια δραστηριότητα που ασκείται από ιδιωτικές επιχειρήσεις¹⁸⁸.

VIII.1.2.2 Αξιολόγηση ως προς τους μαρμαροτεχνίτες ταφικών μνημείων

164. Οι ελεύθεροι επαγγελματίες, εφόσον δεν τελούν υπό υπαλληλική σχέση, παρέχουν τις υπηρεσίες τους σε συγκεκριμένες αγορές έναντι αμοιβής και, ως εκ τούτου, ασκούν οικονομική δραστηριότητα, λογίζονται ως επιχειρήσεις κατά την έννοια των διατάξεων περί ελεύθερου ανταγωνισμού¹⁸⁹.

¹⁸⁴ Βλ. ενδεικτικά απόφαση ΔΕΕ, C-101 και 110/07 *Coop de France Betail and Viande κ. Επιτροπής*, Συλλ. 2008 σ. I-10193 και αποφάσεις ΔΕΕ C-41/90, *Hofner και Elser κ. Macroton GmbH*, Συλλ. 1991 σ. I-1979, C-55/96, *Job Centre II*, Συλλ. 1997, σ. I-7119, σκ. 21, C-180-184/98, *Pavlov κ. Stichting Pensioenfond Medische Specialisten*, Συλλ. 2000, σ. I-6451, σκ. 74, C-218/00, *Cisal di Batistello Venanzio & Co κ. Istituto Nazionale per L'Assicurazione Contro Gli fortune Sul Lavoro (INAIL)*, Συλλ. 2002 σ. I-691, σκ. 22, απόφαση ΓενΔικ, υπόθ T-217 και 245/03 *FNSEA κ. Επιτροπής*, Συλλ. 2006, σ. II-5019, σκ. 52. Ενδεικτικά επίσης, και ΣτΕ 148/2015, παρ. 11 (που επικύρωσε την ΕΑ 292/VI/2005) και ΣτΕ 2075/2014, παρ. 5 (που επικύρωσε την ΕΑ 516/VII/2011).

¹⁸⁵ Βλ. ενδεικτικά ΕΑ 376/V/2008, παρ. 6.1.1, ΕΑ 518/VI/2011, σκ. 102, ΕΑ 554/VII/2012, σκ. 81.

¹⁸⁶ Βλ. ενδεικτικά ΓενΔικ, υπόθ. T-23/09, *Conseil national de l'Ordre des pharmaciens (CNOP), Conseil central de la section G de l'Ordre national des pharmaciens (CCG) κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής*, σκ. 70-71, υπόθ. C-41/90 *Klaus Hofner and Fritz Elser κατά Macrotron GmbH* Συλλ. 1991 σ. I-1979, σκ. 21, αποφάσεις ΕΑ 292/IV/2005, παρ. IV.2.1 και 554/VII/2012, σκ. 81.

¹⁸⁷ Βλ. ενδεικτικά υπόθ. C-118/85, *Επιτροπή κατά Ιταλίας*, Συλλογή 1987, σελ. 2599, σκ. 7, υπόθ. C-35/96, *Επιτροπή κατά Ιταλίας*, Συλλ. 1998, σελ. 3851, σκ. 36, Απόφαση της Επιτροπής της 24ης Ιουνίου 2004 όσον αφορά διαδικασία σύμφωνα με το άρθρο 81 της συνθήκης ΕΚ σχετικά με την υπόθεση COMP/A.38549- *Bareme d'honoraires del' Ordre des Architectes belges*, σκ. 36, υπόθ. C-118/85, *Επιτροπή κατά Ιταλίας*, Συλλογή 1987, σελ. 2599, σκ. 7, υπόθ. C-35/96, *Επιτροπή κατά Ιταλίας*, Συλλ. 1998, σελ. 3851, σκ. 36. Επίσης Διοικ Εφαθ 1026/2007, δημοσιευμένη σε Ισοκράτη, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών (ΔΣΑ), παρ. IV, 2, ΔιοικΕφαθ 1027/2007, δημοσιευμένη σε Ισοκράτη, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΔΣΑ και σε Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, παρ. IV, 2 και ΔιοικΕφαθ 1028/2007, δημοσιευμένη σε Διοικητική Δίκη 2007, Τόμος 19, σελ. 1346, παρ. IV, 2.1, αποφάσεις ΕΑ 554/2012 παρ. 81, ΕΑ 430/V/2009, παρ. III.B και ΕΑ 317/V/2006, παρ. VII.B.α.

¹⁸⁸ Απόφαση του Δικαστηρίου της 16^{ης} Νοεμβρίου 1995, C-244/94, *Fédération française des sociétés d'assurances κ.λπ.*, Συλλογή 1995, σκέψεις 17 και 21. Βλ. και Απόφαση ΕΑ 336/V/2007, σκέψη 13.

¹⁸⁹ Βλ. ενδεικτικά απόφ. ΔΕΕ C-180-184/98, *Pavel Pavlov κ.ά. κ. Stichting Pensioenfond Medische Specialisten*, Συλλ. 2000 σ. I-6451, σκ. 76-77, και αποφάσεις ΕΑ, 292/IV/2005, παρ. IV, 2.1 και ΕΑ 518/VI/2011, σκ. 103. Βλ. επίσης απόφαση της Επιτροπής της 8.12.2010 σχετικά με τη διαδικασία

165. Εν προκειμένω, οι μαρμαροτεχνίτες ταφικών μνημείων συνιστούν επιχειρήσεις για τους σκοπούς του δικαίου ανταγωνισμού, καθώς είναι ελεύθεροι επαγγελματίες, οι οποίοι διεξάγουν αυτόνομη οικονομική δραστηριότητα, παρέχοντας τις υπηρεσίες τους προς τους πελάτες τους έναντι αμοιβής και αναλαμβάνοντας τους σχετικούς οικονομικούς κινδύνους¹⁹⁰.

VIII.1.2.3 Αξιολόγηση ως προς το ΝΠΔ Φιλανθρωπικά Καταστήματα Μυτιλήνη

166. Η επιδίωξη ή μη κέρδους δεν είναι κρίσιμη για το χαρακτηρισμό μίας οντότητας ως επιχείρησης¹⁹¹. Το γεγονός ότι η προσφορά αγαθών και υπηρεσιών δεν έχει σκοπό το κέρδος δε σημαίνει ότι ο φορέας που παρέχει αγαθά ή υπηρεσίες στην αγορά δεν πρέπει να θεωρείται ως επιχείρηση, εφόσον με την προσφορά αυτή ανταγωνίζεται άλλους επιχειρηματίες που επιδιώκουν κερδοσκοπικό σκοπό¹⁹². Αντίστοιχα, **ο κοινωνικός σκοπός**

εφαρμογής του άρθρου 101 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υπόθεση 39310-Labcó/ONP, σκ.586 επ. Βλ. ιδίως σκ. 588, στην οποία επισημαίνεται ότι το συμπέρασμα ως προς την υπαγωγή των φαρμακοποιών στην έννοια της επιχείρησης δεν μεταβάλλεται από το γεγονός ότι η άσκηση του επαγγέλματός τους είναι ρυθμισμένη. Βλ. και Απόφαση της Επιτροπής της 23ης Ιουλίου 2003, σχετικά με διαδικασία κατ' εφαρμογή του άρθρου 81 της συνθήκης ΕΚ και του άρθρου 53 της συμφωνίας για τον ΕΟΧ [COMP/C.2-37.398 — Κοινή πώληση των αποκλειστικών δικαιωμάτων μετάδοσης των αγώνων του κυπέλλου πρωταθλητριών της ευρωπαϊκής ένωσης ποδοσφαίρου (ΟΥΕΦΑ)], σκ. 105, καθώς και απόφαση του Πρωτοδικείου της 13.12.2006 FNCBV κατά Επιτροπής συνεκδ Τ-217/03 και Τ-245/03, σκ. 52 επ.

¹⁹⁰ Αντίστοιχα και ΕΑ 292/VI/2005 Κεφ. 2.1 σελ. 12-13, επικυρωθείσα από ΣτΕ 148/2015 παρ. 12 επί των οδοντιάτρων, ομοίως και ΕΑ 571/VI/2013 παρ. 89.

¹⁹¹ Απόφαση της Επιτροπής της 20^{ης} Ιουλίου 1999, Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου 1998, Υπόθεση IV/36.888, 2000/12/ΕΚ, παρ. 65, «ως δραστηριότητα οικονομικής φύσεως νοείται κάθε δραστηριότητα, κερδοσκοπική ή μη, η οποία περιλαμβάνει οικονομικές συναλλαγές».

¹⁹² Στην Απόφαση *ΜΟΤΟΕ κατά Ελλάδος* (Απόφαση του Δικαστηρίου της 1^{ης} Ιουλίου 2008, C-49/07, Ομοσπονδία Μοτοσικλετιστών Ελλάδος ΝΠΔ (ΜΟΤΟΕ) κατά Ελληνικού Δημοσίου, αίτηση προδικαστικής απόφασης, Συλλογή 2008), το Δικαστήριο – παραπέμποντας στις σκέψεις 122 και 123 της Απόφασής του της 10^{ης} Ιανουαρίου 2006 επί της υποθέσεως C-222/04, Cassa di Risparmio di Firenze – απεφάνθη πως το γεγονός ότι η προσφορά αγαθών και υπηρεσιών δεν έχει σκοπό το κέρδος δε σημαίνει ότι ο φορέας που πραγματοποιεί τις πράξεις αυτές στην αγορά δεν πρέπει να θεωρείται ως επιχείρηση, εφόσον με την προσφορά αυτή ανταγωνίζεται άλλους επιχειρηματίες που επιδιώκουν κερδοσκοπικό σκοπό. Τα προαναφερθέντα διευκρίνισε το Δικαστήριο εξετάζοντας το μη κερδοσκοπικό σκοπό της Ελληνικής Λέσχης Περιηγήσεως και Αυτοκινήτου, ενώ εν συνεχεία ανέφερε πως ακόμα και αν η ΜΟΤΟΕ, εκκαλούσα της κύριας δίκης, είναι η ίδια μη κερδοσκοπικό σωματείο, αυτό δεν έχει καμία επίπτωση στον χαρακτηρισμό ενός νομικού προσώπου όπως η ΕΛΠΑ ως επιχείρησης. Αφενός, δεν αποκλείεται να υφίστανται στην Ελλάδα, εκτός από τα σωματεία η δραστηριότητα των οποίων συνίσταται στη διοργάνωση και εκμετάλλευση αγώνων μοτοσικλέτας χωρίς επιδίωξη κερδοσκοπικού σκοπού, σωματεία τα οποία ασκούν τη δραστηριότητα αυτή επιδιώκοντας τέτοιο σκοπό και τα οποία βρίσκονται συνεπώς σε ανταγωνισμό με την ΕΛΠΑ. Αφετέρου, μη κερδοσκοπικά σωματεία τα οποία προσφέρουν αγαθά ή υπηρεσίες σε δεδομένη αγορά μπορούν να βρεθούν να ανταγωνίζονται το ένα το άλλο. Ειδικότερα, η επιτυχία ή οικονομική επιβίωση τέτοιων σωματείων εξαρτάται μακροπρόθεσμα από την ικανότητά τους να επιβάλουν στην οικεία αγορά τις παροχές που προσφέρουν, εις βάρος των παροχών που προσφέρονται από άλλους επιχειρηματίες.

Παρόμοια και η υπόθεση *Fédération française des sociétés d'assurances (FFSA) κ.λπ.*, (Απόφαση του Δικαστηρίου της 16^{ης} Νοεμβρίου 1995, C-244/94, Fédération française des sociétés d'assurances κ.λπ., Συλλογή 1995, σκέψεις 17 και 21. Βλ. επίσης, Βλ. *Distribution of Package Tours during the 1990 World Cup*, [1992] OJ L 326/ 31. ; Case C- 67/ 96, *Albany International BV v Stichting Bedrijfspensioenfonds Textielindustrie* [1999] ECR I- 5751, para 79 ; OFT, *Exchange of information on future fees by certain independent fee- paying schools*, No CA98/ 05/ 2006. Βλ. και Jonathan Faull and Ali Nikpay, “The EU Law of Competition”, Third Edition, Oxford, 2014, σκέψη 3.28), όπου το Δικαστήριο απεφάνθη ότι ο υπό εξέταση μη κερδοσκοπικός οργανισμός, διαχειριστής ενός προαιρετικού συστήματος ασφαλίσεως

των δραστηριοτήτων που ασκεί μία οντότητα δεν είναι καθοριστικός για τον χαρακτηρισμό της ή μη ως επιχείρησης¹⁹³, ενώ κατά την ισχύουσα ενωσιακή νομολογία η αρχή της αλληλεγγύης δεν αναιρεί απαραίτητα τον χαρακτηρισμό μίας δραστηριότητας ως οικονομικής και, κατ' επέκταση, την ιδιότητα μίας οντότητας ως επιχείρησης¹⁹⁴.

167. Κριτήριο για το χαρακτηρισμό μίας οντότητας ως «επιχείρησης» είναι η φύση της δραστηριότητάς της. Η οικονομική δραστηριότητα αντιδιαστέλλεται προς την άσκηση της δημόσιας εξουσίας. Έτσι, κατά πάγια νομολογία, δεν έχουν εφαρμογή οι κανόνες περί ανταγωνισμού σε δραστηριότητα, η οποία συνδέεται με την άσκηση προνομίων δημόσιας εξουσίας λόγω της φύσης της, των κανόνων στους οποίους υπόκειται και του αντικειμένου της¹⁹⁵. Δεν ασκεί επιρροή αν το κράτος ενεργεί απευθείας μέσω ενός οργάνου που αποτελεί μέρος της δημόσιας διοικήσεως ή μέσω μίας οντότητας στην οποία έχει παραχωρήσει ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα.
168. Σημειώνεται ότι το γεγονός και μόνο ότι ένας φορέας διαθέτει, για την άσκηση ενός μέρους των δραστηριοτήτων του, προνόμια που συνδέονται με την άσκηση δημόσιας εξουσίας, δεν εμποδίζει τον χαρακτηρισμό του ως επιχείρησης κατά την έννοια του άρθρου 1 Ν.

γήρατος, συνιστά επιχείρηση, δεδομένου ότι η επίμαχη δραστηριότητά του τελούσε σε ανταγωνιστική σχέση με τις δραστηριότητες ασφαλιστικών εταιρειών.

¹⁹³ Το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι αποκλείονται από την έννοια της επιχείρησης οργανισμοί παροχής υπηρεσιών κύριας κοινωνικής ασφάλισης οι οποίοι επιτελούν έργο κοινωνικού καθαρώς χαρακτήρα και ασκούν δραστηριότητα στηριζόμενη στην αρχή της εθνικής αλληλεγγύης και στερούμενη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Βλ. σχετ. Απόφαση του Δικαστηρίου της 17^{ης} Φεβρουαρίου 1993, C-159&160/91, *Poucet & Pistre*, Συλλογή 1993, σκέψεις 8 και 18. Στην υπόθεση αυτή το Δικαστήριο έλαβε υπόψη ότι στο πλαίσιο του συστήματος ασφαλίσεως υγείας και μητρότητας οι παροχές ήταν οι ίδιες για όλους τους δικαιούχους, ενώ οι εισφορές ήταν ανάλογες των εισοδημάτων. Στο σύστημα ασφαλίσεως γήρατος, η χρηματοδότηση των συντάξεων εξασφαλιζόταν από τους εν ενεργεία εργαζομένους. Επιπλέον, τα συνταξιοδοτικά δικαιώματα, τα οποία καθορίζονταν από το νόμο, δεν ήταν ανάλογα των εισφορών που είχαν καταβληθεί στο σύστημα ασφαλίσεως γήρατος. Τέλος, τα συστήματα που παρουσίαζαν πλεόνασμα συμμετείχαν στη χρηματοδότηση των συστημάτων που αντιμετώπιζαν διαρθρωτικές οικονομικές δυσχέρειες. Η αλληλεγγύη εκείνη συνεπαγόταν αναγκαστικά ότι η διαχείριση των διαφόρων συστημάτων εξασφαλιζόταν από έναν ενιαίο οργανισμό και ότι η υπαγωγή στα συστήματα αυτά ήταν υποχρεωτική. Βλ. και Jonathan Faull and Ali Nikpay, “The EU Law of Competition”, Third Edition, Oxford, 2014, σκέψη 3.46.

¹⁹⁴ Στην υπόθεση *Fédération française des sociétés d'assurances κ.λπ.* (Απόφαση του Δικαστηρίου της 16^{ης} Νοεμβρίου 1995, C-244/94, *Fédération française des sociétés d'assurances κ.λπ.*, Συλλογή 1995, σκέψεις 14 έως 22. Βλ. και Jonathan Faull and Ali Nikpay, “The EU Law of Competition”, Third Edition, Oxford, 2014, σκέψη 3.47) το Δικαστήριο κλήθηκε να εξετάσει εάν μπορεί να θεωρηθεί ως επιχείρηση ένας μη κερδοσκοπικός οργανισμός που διαχειρίζεται ένα προαιρετικό σύστημα ασφαλίσεως γήρατος, το οποίο θεσπίζεται με νόμο ως συμπληρωματικό του υποχρεωτικού βασικού συστήματος και το οποίο λειτουργεί, τηρουμένων των κανόνων που καθορίζουν οι διοικητικές αρχές, τις εισφορές και τις παροχές, σύμφωνα με την αρχή της κεφαλαιοποίησης. Το Δικαστήριο απέρριψε τα επιχειρήματα της Γαλλικής κυβέρνησης αναφορικά με την αρχή της αλληλεγγύης, το γεγονός ότι ο φορέας που διαχειρίζεται το συνταξιοδοτικό σύστημα επιδιώκει έναν στόχο κοινωνικής πολιτικής βάσει της εθνικής νομοθεσίας, ότι δεν έχει κέρδος και ότι περιορίζεται στο είδος των επενδύσεων που θα μπορούσε να πραγματοποιήσει. Αντίθετα, εστίασε στη φύση της υπαγωγής στο σύστημα ως προαιρετικής, στην αρχή της κεφαλαιοποίησης και στο γεγονός ότι οι χρησιμοποιούμενες παροχές εξαρτώνται αποκλειστικά από το ύψος των εισφορών που καταβάλλουν οι δικαιούχοι καθώς και από τα οικονομικά αποτελέσματα των επενδύσεων τις οποίες πραγματοποιεί ο επιφορτισμένος με τη διαχείριση του συστήματος οργανισμός. Απόρροια των ανωτέρω, το ΔΕΕ κατέληξε πως ο οργανισμός αυτός ασκεί οικονομική δραστηριότητα ανταγωνιζόμενος τις εταιρείες ασφαλίσεως ζωής, ενώ τα στοιχεία αλληλεγγύης που ενέχει το σύστημα δεν είναι ικανά να αναιρέσουν αυτόν τον χαρακτηρισμό. Βλ. επίσης, I. Lianos, V. Korah, P. Siciliani, *Competition Law: Analysis, Cases and Materials* (OUP, 2019), Κεφ. 4.

¹⁹⁵ Βλ. EA 501/VI/2010, σκέψεις 16-17, ΔΕΚ C- 364/92, SAT FluggesellschaftmbH κατά Eurocontrol, Συλλογή 1994, σκέψεις 15-32 και ΔΕΚ C-343/95, Diego Cali & Figli και SEPG, Συλλογή 1997, σκέψεις 1-22.

3959/2011. Στην περίπτωση αυτή, πρέπει να διερευνηθεί ποιες διαχειριστικές όψεις είναι οικονομικής και ποιες αμιγώς διοικητικής φύσης¹⁹⁶.

169. Δεδομένου ότι οι διατάξεις της Συνθήκης στον τομέα του ανταγωνισμού είναι εφαρμοστέες στις δραστηριότητες του οργανισμού των οποίων μόνον ένα μέρος μπορεί να θεωρηθεί ως δραστηριότητες δημοσίας αρχής¹⁹⁷, οι διάφορες δραστηριότητες ενός φορέα πρέπει να εξετάζονται ατομικά και δεν μπορεί να συναχθεί, από την εξομοίωση ορισμένων από αυτές με προνομίες δημοσίας εξουσίας, ότι οι άλλες δραστηριότητες δεν μπορούν να έχουν οικονομικό χαρακτήρα.¹⁹⁸ Συνεπώς, θα πρέπει να προσδιορίζεται κατά περίπτωση αν, αφενός, οι δραστηριότητες του φορέα μπορούν να διαχωριστούν από τις δραστηριότητες που εμπίπτουν στη δημόσια αποστολή του και, αφετέρου, αν συνιστούν οικονομικές δραστηριότητες¹⁹⁹.
170. Σε προηγούμενη απόφασή της, εξετάζοντας τη φύση δραστηριότητας συναφούς με την παρούσα υπόθεση, η ΕΑ έκρινε ότι η διαχείριση κοιμητηρίου στο μέτρο που αφορά την οργάνωση της εκτέλεσης των εργασιών κατασκευής μνημείων δεν συνιστά οικονομική δραστηριότητα, διότι υπηρετεί πρωτίστως, αν όχι αποκλειστικώς, το δημόσιο συμφέρον στις ειδικότερες εκφάνσεις της προστασίας της δημόσιας υγείας, της προστασίας του θρησκευτικού συναισθήματος και της εύρυθμης λειτουργίας των χώρων ταφής²⁰⁰. Με την ίδια απόφαση, εξετάζοντας κατά πόσο η διαχείριση ενός νεκροταφείου, αναφορικά με τους όρους και τις προϋποθέσεις κατασκευής μνημείων, συνιστά οικονομική δραστηριότητα και προσδίδει στο Δήμο Ηλιούπολης την ιδιότητα της επιχείρησης, η ΕΑ απεφάνθη ότι η είσπραξη τέλους για τη διάθεση χρήσης δημόσιου πράγματος²⁰¹ ώστε να εκτελεστούν επ' αυτού υπηρεσίες οικονομικής φύσεως, δε μπορεί να θεωρηθεί αυτοτελώς οικονομική δραστηριότητα²⁰², καθώς εισπραττόταν από τους εργολήπτες και αποδιδόταν στον Δήμο

¹⁹⁶ Η διάκριση αυτή εφαρμόστηκε, μεταξύ άλλων, και στην Απόφαση του Δικαστηρίου της 26^{ης} Μαρτίου του 2009, επί της υποθέσεως C-113/07, *SELEX Sistemi Integrati SpA*, όπου το Δικαστήριο διέκρινε τις δραστηριότητες του Eurocontrol αφενός σε δραστηριότητες διαχείρισεως του εναέριου χώρου και αναπτύξεως της αεροπορικής ασφάλειας και αφετέρου σε δραστηριότητες συνδρομής προς τις εθνικές διοικήσεις. Τόσο το Πρωτοδικείο όσο και το ΔΕΚ κατέληξαν ότι η ασκούμενη από τον Eurocontrol δραστηριότητα συνδρομής προς τις εθνικές διοικήσεις ανάγεται στην άσκηση προνομίων δημοσίας εξουσίας και, εν πάση περιπτώσει, δεν συνιστά αφεαυτής δραστηριότητα οικονομικής φύσεως, οπότε ο συγκεκριμένος οργανισμός, ασκώντας την οικεία δραστηριότητα, δεν είναι επιχείρηση κατά την έννοια του άρθρου 82 ΕΚ.

¹⁹⁷ Βλ. ΠΕΚ T-155/04 *SELEX Sistemi Integrati SpA* κατά Επιτροπής, Συλλογή 2006, σκέψη 54 και οι Αποφάσεις του Δικαστηρίου της 11^{ης} Ιουλίου 1985, 107/84, Επιτροπή κατά Γερμανίας, Συλλογή 1985, σκέψεις 14 και 15 και του Πρωτοδικείου της 12^{ης} Δεκεμβρίου 2000, T-128/98, *Aéroports de Paris* κατά Επιτροπής, Συλλογή 2000, σκέψη 108.

¹⁹⁸ Απόφαση του Πρωτοδικείου της 12^{ης} Δεκεμβρίου 2000, T-128/98, *Aéroports de Paris* κατά Επιτροπής, Συλλογή 2000, σκέψη 109, όπου το Δικαστήριο επισήμανε ότι «το γεγονός ότι η ADP είναι δημόσιος οργανισμός που υπάγεται στο Υπουργείο Πολιτικής Αεροπορίας και διασφαλίζει τη διαχείριση εγκαταστάσεων που αποτελούν δημόσια περιουσία δεν αποκλείει καθαυτό τη δυνατότητα της ADP να θεωρηθεί, εν προκειμένω, επιχείρηση υπό την έννοια του άρθρου 86 της Συνθήκης».

¹⁹⁹ Βλ. ΠΕΚ T-155/04 *SELEX Sistemi Integrati SpA* κατά Επιτροπής, Συλλογή 2006, σκέψη 55.

²⁰⁰ Απόφαση ΕΑ 336/V/2007, σκέψη 19.

²⁰¹ Και σε αυτή την υπόθεση, εφαρμόστηκε το κριτήριο διαχωρισμού δραστηριοτήτων, δεδομένου ότι η ΕΑ διέκρινε μεταξύ της διαχείρισης από τον Δήμο Ηλιούπολης του Κοιμητηρίου Ηλιούπολης υπό τη μορφή διευθέτησης και εποπτείας της διαμόρφωσης των τάφων και της συναφούς χορήγησης άδειας κατασκευής μνημείων αφενός και της ειδικότερης δραστηριότητας είσπραξης τέλους για τη διάθεση της χρήσης δημοσίου πράγματος αφετέρου.

²⁰² Η διαφορετική αντιμετώπιση της ΕΑ σε σχέση με την νομολογία *Aéroports de Paris*, όπου το ΠΕΚ έκρινε ότι η επιβολή τέλους συνιστούσε οικονομική δραστηριότητα, έγκειται στο ότι, ενώ στην τελευταία επρόκειτο περί μεταβλητού εμπορικού τέλους που επιβαλλόταν επιπροσθέτως του δημοσίου

για την εκτέλεση εργασιών επί ακινήτου δημοτικής περιουσίας και δεν αντιπροσώπευε αμοιβή του Δήμου για παρεχόμενες προς ους εργολήπτες υπηρεσίες²⁰³.

171. Στην παρούσα υπόθεση, τα ΦΚΜ διοικεί και διαχειρίζεται βάσει νομοθετικής πρόβλεψης και καταστατικού σκοπού του τα Α' και Β' Κοιμητήρια Μυτιλήνης, μεταξύ λοιπών αρμοδιοτήτων. Τα κοιμητήρια χαρακτηρίζονται ως πράγματα εκτός συναλλαγής, σύμφωνα με τον ορισμό της διάταξης ΑΚ 966, ενώ συνιστούν ειδικότερα κοινόχρηστα πράγματα επί των οποίων δύναται να αποκτάται ειδικό δικαίωμα ταφής. Τα κοιμητήρια εξυπηρετούν το γενικό συμφέρον και συμβάλλουν άμεσα στην εκπλήρωση των δημόσιων σκοπών των δήμων και για το σκοπό αυτό ονομάζονται δημόσια πράγματα και συναποτελούν τη δημόσια κτήση. Η διαχείριση των δημόσιων πραγμάτων αντιδιαστέλλεται προς τη διαχείριση της ιδιωτικής περιουσίας του Δημοσίου και αποτελεί άσκηση δημόσιας εξουσίας.
172. Σύμφωνα με προαναφερόμενη νομολογία της ΕΑ, η διευθέτηση και η εποπτεία της διαμόρφωσης των τάφων και η συναφής χορήγηση άδειας κατασκευής μνημείων εμπίπτουν στην έννοια της άσκησης δημόσιας εξουσίας, διότι υπηρετούν πρωτίστως, αν όχι αποκλειστικώς, το δημόσιο συμφέρον στις ειδικότερες εκφάνσεις του της προστασίας, δηλαδή, της δημόσιας υγείας, της προστασίας του θρησκευτικού συναισθήματος των πολιτών και της εύρυθμης λειτουργίας του χώρου ταφής των νεκρών.
173. Ωστόσο, η δραστηριότητα των ΦΚΜ ως προς την ειδικότερη περίπτωση έκδοσης άδειας για την κατασκευή ταφικών μνημείων²⁰⁴ δεν προσιδιάζει σε κάποιας μορφής άσκηση δημόσιας εξουσίας. Στο πλαίσιο αυτής της δραστηριότητας, άνευ νομοθετικής ή καταστατικής πρόβλεψης, όπως προκύπτει από το αποδεικτικό υλικό της υπόθεσης, τα ΦΚΜ εισπράττουν χρηματικά ποσά από τους μαρμαροτεχνίτες **ως αμοιβή και όχι τέλος δημόσιου χαρακτήρα**, προκειμένου να εκδοθεί η απαιτούμενη άδεια. Τα ποσά αυτά, χαρακτηρίζονται ως δωρεές στις αποφάσεις του ΔΣ των ΦΚΜ και δεν προβλέπονται ρητά στον Κανονισμό Λειτουργίας των ΦΚΜ, όπως λοιπές υπηρεσίες που παρέχονται έναντι καταβολής τέλους (ενδεικτικά σύσταση οικογενειακών τάφων, εκταφής κλπ). Κατά συνέπεια, η χορήγηση άδειας στους μαρμαροτεχνίτες κατασκευής ταφικών μνημείων υπό τον όρο της καταβολής ποσού-δωρεάς, σύμφωνα με τις προαναφερόμενες αποφάσεις του

τέλους για τη διάθεση ακινήτων, ως αμοιβή για τις υπηρεσίες που παρείχε ο φορέας διαχείρισης του αερολιμένα και το ύψος του κυμαινόταν αναλόγως του πραγματοποιούμενου κύκλου εργασιών, στην υπόθεση του Δήμου Ηλιούπολης επρόκειτο για δημοτικό τέλος που επιβαλλόταν μονομερώς με κανονιστική πράξη. Βλ. ΕΑ 336/Υ/2007, σκ. 21, «*Το άρθρο 4 παρ. 1 του ΒΔ 24/1958 ορίζει ότι «Εις τους ποιούμενους χρήσιν δημοτικών ή κοινοτικών κτημάτων, έργων ή υπηρεσιών ο δήμος ή η κοινότης δικαιούται να επιβάλει τέλη ή δικαιώματα, οριζόμενα δι' αποφάσεως του συμβουλίου».* Επίσης, σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 2 του ν. 582/1968 «*αι εκ των κοιμητηρίων πρόσοδοι είναι δικαιώματα ή τέλη επιβαλλόμενα προς κάλυψη εν όλω ή εν μέρει όλων των δαπανών της συντηρήσεως και εν γένει λειτουργίας αυτών».* Οι διατάξεις αυτές παρέχουν στο Δήμο την αρμοδιότητα επιβολής με την έκδοση σχετικής διοικητικής πράξης τέλους τόσο στους ιδιώτες που επιθυμούν να δραστηριοποιηθούν στην κατασκευή μνημείων εντός του κοιμητηρίου όσο και στα πρόσωπα εκείνα που κάνουν χρήση των εγκαταστάσεων του κοιμητηρίου για τον ενταφιασμό των οικείων τους. Υπό την έννοια αυτή, αυτή η καταβολή του σχετικού ποσού (δημοτικού τέλους) αποσκοπεί στην κάλυψη των προκαλούμενων δαπανών από την παρεχόμενη ειδική δημοτική υπηρεσία.». Βλ. και σκ.22 της ίδιας απόφασης, «*όσον αφορά στους αναγνωρισμένους εργολήπτες, η είσπραξη και απόδοση του ερευνώμενου τέλους δε συνδέεται με οικονομική δραστηριότητα του Δήμου κατά την έννοια των άρθρων 1 και 2 του ν. 703/77».*

²⁰³ ΕΑ 336/Υ/2007, σκ. 22.

²⁰⁴ Και όχι ως προς τη γενικότερη δραστηριότητα της διαχείρισης των Α' & Β' Νεκροταφείων, όπως αναφέρουν τα ΦΚΜ στο συμπληρωματικό τους υπόμνημα, σελ. 19-20.

ΔΣ των ΦΚΜ συνιστά αυτοτελή οικονομική δραστηριότητα, που διαφοροποιείται από τον κοινωνικό- φιλανθρωπικό σκοπό του συγκεκριμένου νομικού προσώπου και δεν εξυπηρετεί οποιοδήποτε δημόσιο σκοπό. Υπό τη θεώρηση αυτή, τα ΦΚΜ συνιστούν επιχείρηση για τους σκοπούς του δικαίου ανταγωνισμού και η συμπεριφορά τους ως νομική οντότητα δύναται να αξιολογηθεί στο πλαίσιο του κανόνα του άρθρου 1 του Ν. 703/77 ή/και του Ν. 3959/2011.

Τα ΦΚΜ αναφέρουν ότι «[ω]στόσο, το αν η είσπραξη της οποίας αμοιβής γίνεται με ή χωρίς νομοθετική ή καταστατική πρόβλεψη δεν αλλάζει τα δεδομένα: η έκδοση άδειας κατασκευής συνιστά μια εκ του ΑΝ 582/1968 διοικητική πράξη δημόσιας εξουσίας. Πράγματι πουθενά ο νομοθέτης δεν έχει συνδέσει την ανάγκη το οποίο τέλος/ αμοιβή να προβλέπεται από ειδικό νόμο ή κανονισμό με τον χαρακτηρισμό της έκδοσης άδειας κατασκευής μνημείου ως πράξης άσκησης δημόσιας εξουσίας, όπως αδόκιμα κάνει η Εισήγηση»²⁰⁵. Ωστόσο, όπως τα ίδια τα ΦΚΜ αναφέρουν «Περαιτέρω κατά το άρθρο 4 του ΑΝ 582/1968

«1. Τα δικαιώματα ταφής και η εν γένει λειτουργία των δημοτικών και κοινοτικών κοιμητηρίων ρυθμίζονται δια κανονισμού ψηφιζομένου υπό του δημοτικού ή κοινοτικού συμβουλίου, κατά τας περί αυτών ισχύουσας ειδικάς διατάξεις.

2. Αι εκ των κοιμητηρίων πρόσοδοι είναι δικαιώματα ή τέλη επιβαλλόμενα προς κάλυψιν εν μέρει ή εν όλω των δαπανών της συντηρήσεως και εν γένει λειτουργίας αυτών.

3. Η βεβαίωσις και η είσπραξις των δικαιωμάτων τούτων ενεργείται βάσει της κειμένης νομοθεσίας "περί βεβαιώσεως και εισπράξεως δημοτικών προσόδων"»²⁰⁶. Είναι προφανές από τις ανωτέρω αναφορές των ΦΚΜ ότι ο νομοθέτης έχει συνδέσει το τέλος δημόσιας εξουσίας με κανονισμό ψηφιζόμενο από το δημοτικό ή κοινοτικό συμβούλιο, που εν προκειμένω, δεν υφίσταται. Η προσπάθεια των ΦΚΜ να συνδέσουν εννοιολογικά τα τέλη δημόσιας εξουσίας με την αμοιβή που εισέπρατταν προκειμένου να εκδοθεί η απαιτούμενη άδεια (όπως αναφέρεται ανωτέρω «Πράγματι πουθενά ο νομοθέτης δεν έχει συνδέσει την ανάγκη το οποίο τέλος/ αμοιβή»), κρίνεται ως απαράδεκτη.

174. Εκ των ανωτέρω, η αμοιβή που εισέπρατταν τα ΦΚΜ δεν είναι τέλη υπό το μανδύα της δωρέας, όπως υποστηρίζουν τα ΦΚΜ. Η χορήγηση της εν λόγω άδειας, όπως έχει ήδη αναφερθεί στην παρούσα, συνιστά αυτοτελή οικονομική δραστηριότητα, που διαφοροποιείται από τον κοινωνικό - φιλανθρωπικό σκοπό του συγκεκριμένου νομικού προσώπου και δεν εξυπηρετεί οποιοδήποτε δημόσιο σκοπό. Συναφώς, συνιστά μηχανισμό υλοποίησης μιας καρτελικής σύμπραξης.

175. Άλλωστε, όπως αναφέρεται στις ένορκες καταθέσεις των κυρίων [...], καταγράφεται ότι τα Α' και Β' Νεκροταφεία Μυτιλήνης είναι **ιδιωτικά** και τα ΦΚΜ έχουν τη διοίκηση και συντήρησή τους²⁰⁷.

²⁰⁵ Ο.π., σελ. 22. Η έντονη γραφή από τον συντάκτη του συμπληρωματικού υπομνήματος των ΦΚΜ.

²⁰⁶ Ο.π., σελ. 21. Η έντονη γραφή από τον συντάκτη του συμπληρωματικού υπομνήματος των ΦΚΜ.

²⁰⁷ Βλ. σχετικά Ενότητα "Το περιεχόμενο του φακέλου της διαβιβαζόμενης δικογραφίας", υπό Ε της παρούσας.

VIII.1.3 Η έννοια της απαγορευμένης, κατά το άρθρο 1 Ν. 703/1977 – άρθρο 1 Ν. 3959/2011 σύμπραξης.

176. Κατά πάγια νομολογία, για να υφίσταται συμφωνία κατά την έννοια του άρθρου 1 παρ. 1 του Ν. 703/1977 ή/και του άρθρου 1 παρ.1 του Ν. 3959/2011 αρκεί οι εμπλεκόμενες επιχειρήσεις να έχουν εκδηλώσει την κοινή τους βούληση να συμπεριφέρονται στην αγορά κατά ορισμένο τρόπο²⁰⁸. Αυτό συμβαίνει οσάκις μεταξύ περισσοτέρων επιχειρήσεων υπήρξε σύμπτωση των βουλήσεων προς επίτευξη, λόγου χάριν, επιδιωκόμενων τιμών ή επιδιωκόμενου όγκου πωλήσεων²⁰⁹, ή όταν οι επιχειρήσεις αυτές έχουν εκφράσει την κοινή τους βούληση να προβούν σε ομοιόμορφες και ταυτόχρονες ανατιμήσεις²¹⁰.
177. Από πλευράς εννοιολογικού περιεχομένου, τόσο η Ευρωπαϊκή Επιτροπή όσο και τα ενωσιακά δικαστήρια εφαρμόζουν μια διευρυμένη άποψη ως προς την έννοια της «συμφωνίας». Σύμφωνα με την άποψη αυτή, συμφωνία υπάρχει εάν τα μέρη καταλήγουν σε συναίνεση σχετικά με ένα σχέδιο που περιορίζει ή δύναται να περιορίσει την κοινή ελευθερία τους, καθορίζοντας μεταξύ τους τις γραμμές της αμοιβαίας δράσης τους ή αποχής τους από δράση στην αγορά^{211,212}.
178. Για τους σκοπούς εφαρμογής των κανόνων του ανταγωνισμού άρθρου 1 παρ. 1 του ν. 703/1977 (νυν άρθρο 1 παρ. 1 ν. 3959/2011), αρκεί οι επιχειρήσεις να έχουν εκφράσει την κοινή τους βούληση να συμπεριφερθούν στην αγορά κατά καθορισμένο τρόπο, χωρίς να ενδιαφέρει η μορφή της έκφρασης της εν λόγω κοινής βούλησής τους²¹³. Αυτό

²⁰⁸ Βλ. ενδεικτικά απόφαση ΠΕΚ της 10.3.1992, υπόθ. T-13/89, Polypropylene, Συλλ. II-1021, σκ. 253, απόφαση ΠΕΚ της 17.12.1991, υπόθ. T-7/89, Hercules κατά Επιτροπής, Συλλ. II-1711, σκ. 256, απόφαση ΠΕΚ της 20.4.1999, υπόθ. T-305/94, Limburge κατά Επιτροπής, Συλλ. II-931, σκ. 715, απόφαση ΠΕΚ της 20.3.2002, υπόθ. T-9/99, HFB Holding κατά Επιτροπής, Συλλ. II-1487, σκ. 199 και απόφαση ΔΕΚ της 15.7.1970, υπόθ. C-41/69, ACF Chemiefarma κατά Επιτροπής, Συλλ. 661, σκ. 111-113.

²⁰⁹ Βλ. αποφάσεις ΔΕΚ της 15.7.1970, υπόθ. C-41/69, ACF Chemiefarma κατά Επιτροπής, Συλλ. 661, σκ. 112 και της 29.10.1980 στις συνεκδ. υποθ. C- 209/78 έως 215/78 και 218/78, Heinz van Landewyck κατά Επιτροπής, Συλλ. 3125, σκ. 86, και αποφάσεις ΠΕΚ της 24.10.1991, υπόθ. T-1/89, Rhône-Poulenc SA κατά Επιτροπής, Συλλ. II-867, σκ. 120 και της 10.3.1992, υπόθ. T-15/89, Chemie Linz AG κατά Επιτροπής, Συλλ. II-1275, σκ. 301.

²¹⁰ Βλ. απόφαση ΠΕΚ της 14.3.1998, υπόθ. T-310/94, Grueber και Weber GmbH & Co. KG κατά Επιτροπής, Συλλ. II-01043, σκ. 85, 87.

²¹¹ Χαρακτηριστικό ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η υπόθεση *Polypropylene* 1986, ΕΕ L230/1, κατά την εξέταση της οποίας το «σημείο κλειδί» ήταν ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ήταν σε θέση να αποδείξει πως «οι συμμετέχοντες στο καρτέλ παρευρέθηκαν σε μία συνάντηση στην οποία έγιναν συζητήσεις σχετικά με τη συμπεριφορά τους στην αγορά».

²¹² Για τη συγκεκριμένη υπόθεση βλέπε Alese, (1999) “The Economic Theory of Non-Collusive Oligopoly and the Concept of Concerted Practice Under Article 81”, *European Community Law Review*, 20(7), σελ. 382. Όπως παρατηρεί χαρακτηριστικά η V. Korah: “*In the Polypropylene cases, the question to be answered by the CFI was not whether parallel conduct on the market was the result of collusion. The Commission had found ample documentary evidence that 15 petrochemical companies had worked out a complex scheme of arrangements with the purpose of setting and implementing target prices and quotas. There was clear evidence of collusion [...]*” [An Introductory Guide to EC Competition Law and Practice, Hart Publishing, 2007, σελ. 63-64.]. Στην ελληνική βιβλιογραφία η συγκεκριμένη υπόθεση έχει αναφερθεί ως «χαρακτηριστικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο αντιλαμβάνεται η Επιτροπή την επαφή» [Βλέπε Καλαβρό, Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο του Ανταγωνισμού, εκδ. Σάκκουλα, 2003, σελ. 32].

²¹³ Βλ. αποφάσεις ΣτΕ 2007/2013, σκ. 17 και ΣτΕ 2780/2012, σκ. 4-6, καθώς και ενδεικτικά αποφάσεις ΔΕΚ C-74/04 P, Commission v Volkswagen, Συλλ. 2006, I 6585, σκ. 37, ΠΕΚ T-13/89, ICI κατά Επιτροπής, Συλλ. 1992 II-1021, σκ. 253, συνεκδικαζόμενες ΠΕΚ T-49, 31/02, Brasserie Nationale and Others v Commission, Συλλ. 2005 II-3033, σκ. 118, ΠΕΚ. T-9/99, HFB Holding

συμβαίνει, για παράδειγμα, κάθε φορά που επιχειρήσεις εκφράζουν κοινή βούληση προς επίτευξη επιδιωκομένων τιμών ή κατανομής αγορών/πελατείας²¹⁴.

179. Εξάλλου, δεν είναι αναγκαίο οι συμμετέχοντες να έχουν εκ των προτέρων συμφωνήσει σε ένα ολοκληρωμένο κοινό σχέδιο. Κατά πάγια νομολογία, η έννοια της «συμφωνίας» θα πρέπει να ερμηνεύεται διασταλτικά. Καταλαμβάνει δε, όχι μόνον συμβάσεις με τη στενή έννοια του όρου, αλλά και συμφωνίες κυρίων²¹⁵, ανεξαρτήτως του εάν είναι υπογεγραμμένες ή ανυπόγραφες²¹⁶. Συναφώς, η ειδικότερη μορφή εκδήλωσής της δεν είναι σημαντική, εφόσον συνιστά πιστή έκφραση της βούλησης των μερών²¹⁷. Υπό το φως της ενωσιακής νομολογίας, και ο καθορισμός εκ μέρους των συμμετεχουσών σε μία συνάντηση επιχειρήσεων των «κανόνων παιχνιδιού» για τη συμπεριφορά τους στην αγορά συνιστά «συμφωνία», δεδομένου ότι εκφράστηκε η επιθυμία να ακολουθηθεί η συγκεκριμένη συμπεριφορά²¹⁸. Η ύπαρξη συμφωνίας μπορεί να προκύπτει άμεσα ή έμμεσα από τη συμπεριφορά των μερών, μπορεί δε να εφαρμόζεται σε ατελείς συνεννοήσεις, καθώς και σε επιμέρους και υπό όρους συμφωνίες κατά τη διαδικασία διαπραγμάτευσης, η οποία οδηγεί σε συμφωνία²¹⁹. Συναφώς, ο όρος «συμφωνία» μπορεί να εφαρμοστεί όχι μόνο σε ένα γενικό σχέδιο ή σε ρητά συμφωνηθέντες όρους, αλλά και στην υλοποίηση όσων έχουν συμφωνηθεί βάσει των ίδιων μηχανισμών και κατά την επιδίωξη του ίδιου κοινού σκοπού²²⁰. Με βάση τα προεκτεθέντα, για την έννοια της «συμφωνίας», είναι αδιάφορος ο γραπτός ή προφορικός τύπος, καθώς και ο δεσμευτικός ή μη χαρακτήρας της. Δεν απαιτούνται, δηλαδή, τυπικές διαδικασίες, ούτε κυρώσεις ή μέτρα εφαρμογής²²¹.

κατά Επιτροπής, Συλλ.2002 II-1487, σκ. 199, ΠΕΚ T-7/89, Hercules κατά Επιτροπής, Συλλ. 1991 II-1711, σκ. 256.

²¹⁴Βλ. ενδεικτικά ΠΕΚ T-310/94, Grueber και Weber κατά Επιτροπής, Συλλ. 1998 II-01043, σκ. 85, 87, T-1/89, Rhône-Poulenc κατά Επιτροπής, Συλλ.1991, II-867, σκ.120, T-15/89, ChemieLinz κατά Επιτροπής, Συλλ.1992, II-1275, σκ. 301, και T-310/94, Grueber και Weber κατά Επιτροπής, Συλλ. 1998 II-01043, σκ. 85, 87.

²¹⁵Βλ. ενδεικτικά Αποφάσεις ΔΕΚ C- 41/69, ACF Chemiefarma Ελληνική ειδική έκδοση 1969-1971, σκ.13, C-44/69, Buchler & Co κατά Επιτροπής, Συλλ. 1970, σ. 733 και C-45/69, Boehringer Mannheim κατά Επιτροπής, Συλλ. 1970, σ. 769, καθώς και Αποφάσεις ΠΕΚ T-53/03 BPB κατά Επιτροπής, Συλλ. 2008, II-1333, σκ. 82, T-66/99, Μινωικές Γραμμές ANE κατά Επιτροπής, Συλλ.2003, II-5515, σκ. 207 και T-141/89, Tréfileurope κατά Επιτροπής, Συλλ.1995, II-791, σκ. 95-96. Βλ. ακόμη Ζιάμου Θ. σε Σκουρή Β., Ερμηνεία Συνθηκών για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, Εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2003, σελ. 692.

²¹⁶ΕΑ 563/VII/2013, σκ. 75.

²¹⁷Βλ. αποφάσεις ΣτΕ 2007/2013, σκ. 17 και ΣτΕ 2780/2012, σκ. 4-6, καθώς και ενδεικτικά αποφάσεις ΔΕΚ C- 74/04 P, Επιτροπή κατά Volkswagen, ό.π., σκ. 37, ΔΕΕ C-41/69, ό.π, σκ. 112, , και ΠΕΚ T - 99/04, AC-Treuhand AG κατά Επιτροπής, Συλλ. 2008, II-1501, σκ. 118, ΠΕΚ T-208/01, Volkswagen κατά Επιτροπής, Συλλ. 2003, II-5141, σκ. 30-32 ΠΕΚT-41/96, Bayer κατά Επιτροπής, Συλλ. 2000, II-3383, σκ. 67-69.

²¹⁸Βλ. ενδεικτικά ΕΑ 563/VII/2013, σκ. 75, ΔΕΕ συνεκδικασθείσες C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P AalborgPortlandA /Σκ.λ.π. κατά Επιτροπής, Συλλ. 2004 I-123, σκ. 228, 248.

²¹⁹Βλ. ενδεικτικά απόφαση Ε. Επ. 2004/104/ΕΚ (Υπόθεση COMP/E-1/37.978/Μεθυλογλυκαμίνη), σκ. 172, καθώς και ΕΑ 369/V/2007, σελ. 47.

²²⁰Βλ. ενδεικτικά ΕΑ 563/VII/2013, σκ. 75 και ΔΕΚ C-49/92P, Επιτροπή κατά Anic Partecipazioni SpA, Συλλ. 1999 I-4125: παράβαση μπορεί να προκύπτει όχι μόνο από μεμονωμένη ενέργεια, αλλά και από σειρά ενεργειών ή ακόμη από διαρκή συμπεριφορά. Η ερμηνεία αυτή δεν μπορεί να αμφισβητηθεί για το λόγο ότι ένα ή περισσότερα στοιχεία αυτής της σειράς ενεργειών ή η διαρκής αυτή συμπεριφορά θα μπορούσαν να συνιστούν και αφ' εαυτών παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ.

²²¹Βλ. ενδεικτικά απόφαση Ευρ. Επιτροπής 2004/104/ΕΚ (Υπόθεση COMP/E-1/37.978/Μεθυλογλυκαμίνη), σκ. 172.

Συναφώς, αδιάφορο είναι αν οι εκπρόσωποι που συμμετέχουν στη συμφωνία ήταν εξουσιοδοτημένοι να συνάπτουν συμφωνίες με αντίστοιχο περιεχόμενο²²².

180. Επιπλέον, κατά την ενωσιακή νομολογία, ο όρος συμφωνία ενδείκνυται να καλύπτει όχι μόνο τους όρους που έχουν συμφωνηθεί ρητώς, αλλά και την εφαρμογή των συμφωνηθέντων²²³. Εξάλλου, οι ακριβείς όροι μιας συμφωνίας ενδέχεται να μην έχουν διατυπωθεί ποτέ ρητώς, οπότε αυτοί να πρέπει να συναχθούν από το σύνολο των περιστάσεων. Πέραν τούτου, τόσο εξ επόψεως απόδειξης, όσο και εξ επόψεως ουσιαστικού δικαίου για να θεωρηθεί ότι δεδομένη συμφωνία πράγματι υπήρξε δεν είναι απαραίτητο να προκύπτει ότι καθένα από τα μετέχοντα μέλη συμμετείχε, ενέκρινε ρητώς ή έστω γνώριζε όλες ανεξαιρέτως τις επιμέρους πτυχές ή εκδηλώσεις του καρτέλ καθόλη τη διάρκεια συμμετοχής του σε αυτό.
181. Το ΔΕΕ έχει ερμηνεύσει διασταλτικά τον όρο, ο οποίος καλύπτει ακόμη και συμφωνίες κυρίων²²⁴, εφόσον αυτές αποτυπώνουν πιστά την κοινή βούληση των μερών²²⁵. Για την ύπαρξη «συμφωνίας» σημασία έχει η σύμπτωση βούλησης δύο τουλάχιστον φυσικών ή νομικών προσώπων, νομικώς ή οικονομικώς διακεκριμένων μεταξύ τους, και αρκεί ότι καθένα μέρος εκούσια αναλαμβάνει να περιορίσει την ελευθερία του προς δράση σε σχέση με το άλλο²²⁶, η δε μορφή εκδήλωσης της σύμπτωσης αυτής δεν είναι σημαντική, εφόσον συνιστά πιστή έκφραση της βούλησης των μερών²²⁷. Η ύπαρξη δηλαδή συμφωνίας μπορεί να προκύπτει άμεσα ή έμμεσα από τη συμπεριφορά των μερών²²⁸, μπορεί δε να εφαρμόζεται σε ατελείς συνεννοήσεις, καθώς και σε επιμέρους και υπό όρους συμφωνίες κατά τη διαδικασία διαπραγμάτευσης, η οποία οδηγεί σε οριστική συμφωνία²²⁹. Συναφώς, ο όρος «συμφωνία» μπορεί να εφαρμοστεί όχι μόνο σε ένα γενικό σχέδιο ή στους ρητά

²²² Βλ. ΕΑ 563/VII/2013, σκ. 75, ΠΕΚ συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-25/95 κ.α, Cimenteries CBR κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλ. 2000, II-491, σκ. 928.

²²³ Κατά πάγια νομολογία, τα στοιχεία απόδειξης μίας αντανταγωνιστικής πρακτικής πρέπει να αξιολογούνται ως σύνολο και όχι μεμονωμένα. Βλ. απόφαση ΣτΕ 2007/2013, σκ. 17 και ΣτΕ 1939/2013, απόφαση ΕΑ 563/2013 σκ. 92 επ., καθώς και ενδεικτικά αποφάσεις ΔΕΚ C-48/69 ICI κατά Επιτροπής, σκ. 68, ΔΕΕ C-204/00P επ. Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, ό.π., σκ. 57, ΠΕΚ T-305/94 PVC II, σκ. 768-778, η οποία επικυρώθηκε από το ΔΕΕ (C-238 P/99), ΠΕΚ T-67/00 επ. JFE Engineering, σκ. 180, ΠΕΚ T-109/02 επ. Bolloré κατά Επιτροπής, σκ. 155, ΠΕΚ T-303/02, Westfalen Gassen Nederland BV κατά Επιτροπής, σκ. 107, καθώς και ΠΕΚ T-54/03 Lafarge κατά Επιτροπής, σκ. 56 και 271.

²²⁴ Βλ. απόφαση του ΠΕΚ της 11.12.2003, υπόθ. T-66/99, Μινωικές Γραμμές ANE κατά Επιτροπής, Συλλ. II-5515, σκ. 207 και Καρύδη Γ., Ευρωπαϊκό Δίκαιο Επιχειρήσεων και Ανταγωνισμού / Ι. Θεμελιώδεις Ελευθερίες Ανταγωνισμού – Κρατικές Ενισχύσεις, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 2004, σ. 101.

²²⁵ Βλ. αποφάσεις ΔΕΚ της 15.7.1970, υπόθ. C-41/69, ACF Chemiefarma ό.π., υπόθ. C-44/69, Buchler & Co κατά Επιτροπής, Συλλ. 1970, σ. 733 και υπόθ. C-45/69, Boehringer Mannheim κατά Επιτροπής, Συλλ. 1970, σ. 769.

²²⁶ Βλ. Α. Κοτσίρη, Ευρωπαϊκό Εμπορικό Δίκαιο, 2003, σελ.391-392 και Α. Jones – Β. Sufirin, EU Competition Law, 4th Edition, σελ.142.

²²⁷ Βλ. απόφαση ΔΕΚ, υπόθ. C-41/69, ό.π, σκ. 112, απόφαση ΠΕΚ της 26.10.2000, υπόθ. T-41/96, Bayer κατά Επιτροπής, Συλλ. II-5141, σκ. 67-69 και απόφαση της 3.12.2003, υπόθ. T-208/01, Volkswagen κατά Επιτροπής, Συλλ. II-5141, σκ. 30-32. Βλ. γενικά Ι. Lianos, V. Korah, P. Siciliani, Competition Law: Analysis, Cases and Materials (OUP. 2019), Κεφ. 5.

²²⁸ Βλ. απόφαση Ευρ. Επιτροπής 2004/104/EK, της 27.11.2002, σχετικά με διαδικασία κατ' εφαρμογή του άρθρου 81 της συνθήκης ΕΚ και του άρθρου 53 της συμφωνίας για τον ΕΟΧ (Υπόθεση COMP/E-1/37.978/Μεθυλογλυκαμίνη), παρ.172, ΕΕ L 038 της 10/02/2004 σ. 18 - 46.

²²⁹ Βλ. ΕΑ 369/V/2007, σελ. 47.

συμφωνηθέντες όρους, αλλά και στην υλοποίηση όσων έχουν συμφωνηθεί βάσει των ίδιων μηχανισμών και κατά την επιδίωξη του ίδιου κοινού σκοπού^{230,231}.

182. Καταλαμβάνονται δε από τα άρθρα 101, παρ. 1, ΣΛΕΕ και 1 παρ. 1 ν. 3959/2011 όλες οι συμφωνίες (συμβάσεις με τη στενή έννοια του όρου ή ακόμη και συμφωνίες κυρίων²³² οι οποίες δεν δημιουργούν αυστηρές νομικές δεσμεύσεις)²³³, ανεξαρτήτως δε του εάν είναι υπογεγραμμένες ή ανυπόγραφες²³⁴. Για την έννοια της «συμφωνίας» είναι αδιάφορος ο γραπτός ή προφορικός τύπος και ο δεσμευτικός ή μη χαρακτήρας της. Δεν απαιτούνται δηλαδή τυπικές διαδικασίες²³⁵ ούτε κυρώσεις ή μέτρα εφαρμογής²³⁶.

²³⁰ Όπως επεσήμανε το ΔΕΕ στην απόφαση της 8.7.1999, υπόθ. C-49/92P, Επιτροπή κατά Anic Partecipazioni SpA, Συλλ. I-4125, επικυρώνοντας την προηγούμενη σχετική απόφαση του ΠΕΚ, παράβαση μπορεί να προκύπτει όχι μόνο από μεμονωμένη ενέργεια, αλλά και από σειρά ενεργειών ή ακόμη από διαρκή συμπεριφορά. Η ερμηνεία αυτή δεν μπορεί να αμφισβητηθεί για το λόγο ότι ένα ή περισσότερα στοιχεία αυτής της σειράς ενεργειών ή η διαρκής αυτή συμπεριφορά θα μπορούσαν να συνιστούν και αφ' εαυτών παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ.

²³¹ Εξάλλου, και ο καθορισμός εκ μέρους των συμμετεχουσών σε μία συνάντηση επιχειρήσεων των «κανόνων παιχνιδιού» για τη συμπεριφορά τους στην αγορά συνιστά «συμφωνία», δεδομένου ότι εκφράστηκε η επιθυμία ή η ευχή να ακολουθηθεί η συγκεκριμένη συμπεριφορά (βλ. απόφαση ΔΕΕ της 7.1.2004 υπόθ. C-204/00, Aalborg Portland A/S κατά Επιτροπής, Συλλ. I-123, σκ. 228, 248: «Ακόμα και αν ο πρόεδρος αυτός δεν πρότεινε τη σύναψη τυπικής συμφωνίας στο πλαίσιο της Cembureau, εξέφρασε την επιθυμία να συμφωνήσουν οι μετέχοντες στην εν λόγω συνεδρίαση επί των «κανόνων του παιχνιδιού». Όμως, ο καθορισμός, από τους επιχειρηματίες, «κανόνων παιχνιδιού» για τη συμπεριφορά τους στην αγορά συνιστά αναντιρρήτως, υπό το φως της κοινοτικής νομολογίας, συμφωνία υπό την έννοια του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης»).

²³² Βλ. απόφαση ΔΕΚ της 15.7.1970, υπόθ. C-41/69, Chemiefarma, Συλλ. 661 και απόφαση ΠΕΚ της 6.4.1995, υπόθ. T-141/89, Trefileurope κατά Επιτροπής, Συλλ. II-791, σκ. 95-96. Βλ. ακόμη Ζιάμου Θ. σε Σκουρή Β., Ερμηνεία Συνθηκών για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, Εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2003, σελ. 692.

²³³ Βλ. Καρύδη, Ευρωπαϊκό Δίκαιο Επιχειρήσεων και Ανταγωνισμού, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 2004, σ. 101.

²³⁴ Faull and Nickray, The EC Law of Competition (2007), σ. 195, παρ. 3.49 και τη σχετική νομολογία στην οποία παραπέμπει (Απόφαση της Ευρ. Επιτροπής (79/934/EEC) της 5^{ης} Σεπτεμβρίου 1979, Υπόθεση IV/29.021 –BP Kemi - DDSF, OJL 286 της 14.11.1979, σ. 0032-0052, σκ. 27 και 45).

²³⁵ Για να υπάρχει συμφωνία υπό την έννοια του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, αρκεί οι οικείες επιχειρήσεις να έχουν εκφράσει την κοινή βούλησή τους να συμπεριφερθούν στην αγορά κατά καθορισμένο τρόπο (αποφάσεις του ΠΕΚ της 17.12.1991, υπόθ. T-7/89, Hercules Chemicals κατά Επιτροπής, Συλλ. 1991, σ. II-1711, σκ. 256, και της 26.10.2000, υπόθ. T-41/96, Bayer κατά Επιτροπής, Συλλ. II-3383, σκ. 67· βλ. επίσης, κατ' αυτή την έννοια, αποφάσεις του ΔΕΚ της 15.7.1970, υπόθ. 41/69, ACF Chemiefarma κατά Επιτροπής, Συλλ. 397, σκ. 112, και της 29.10.1980, υπόθ. C- 209/78 έως 215/78 και 218/78, Van Landewyck κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλ. III,-207, σκ. 86). Όσον αφορά τη μορφή εκφράσεως της εν λόγω κοινής βουλήσεως, αρκεί ένας όρος της συμφωνίας να αποτελεί την έκφραση της βουλήσεως των μερών να συμπεριφερθούν στην αγορά σύμφωνα με τη συμφωνία αυτή (απόφαση Bayer κατά Επιτροπής, ό.π. σκ. 68· βλ., επίσης, υπ' αυτή την έννοια, προαναφερθείσες αποφάσεις ACF Chemiefarma κατά Επιτροπής, σκ. 112, και Van Landewyck κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκ. 86). Η έννοια της συμφωνίας κατά το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, όπως την ερμηνεύει η νομολογία, στηρίζεται στην ύπαρξη συμπτώσεως των βουλήσεων δύο τουλάχιστον μερών, της οποίας η μορφή εκδηλώσεως δεν είναι σημαντική εφόσον συνιστά πιστή έκφραση των βουλήσεων αυτών (προαναφερθείσα απόφαση Bayer κατά Επιτροπής, σκ. 69).

²³⁶ Βλ. απόφαση ΔΕΚ της 29.10.1980, υπόθ. C-209/78, Van Landewyck, Συλλ. 3125, σκ. 85-86, απόφαση ΠΕΚ της 17.12.1991, υπόθ. T-7/89, Hercules Chemicals κατά Επιτροπής, Συλλ. II-1711, σκ. 200-201 και απόφαση της 24.10.1991, υπόθ. T-1/89, Rhône-Poulenc SA κατά Επιτροπής, Συλλ. II-867, σκ. 43-44 και απόφαση Επιτροπής 2004/104/EK, ό.π. παρ. 172 (βλ. και Λ. Κοτσίρη, Δίκαιο Ανταγωνισμού, 2003, σ. 395-396). Εξάλλου, για να υπάρχει συμφωνία υπό την έννοια του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και του άρθρου 1 παράγραφος 1 ν. 3959/2011, αρκεί μια κατά φαινόμενο μονομερής πράξη ή συμπεριφορά να συνιστά έκφραση της συμπτώσεως βουλήσεων δύο τουλάχιστον μερών, ενώ η μορφή με την οποία εκδηλώνεται η σύμπτωση αυτή δεν αποτελεί καθοριστικό παράγοντα (βλ. απόφαση ΠΕΚ της 08.07.2008, υπόθ. T -99/04, AC-Treuhand AG κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών

183. Υπογραμμίζεται επίσης ότι, κατά πάγια νομολογία²³⁷, εφόσον μια επιχείρηση συμμετέχει, έστω και χωρίς να λαμβάνει ενεργό μέρος, σε συναντήσεις μεταξύ επιχειρήσεων που έχουν ως αντικείμενο τη βλάβη του ανταγωνισμού και δεν αποστασιοποιείται δημοσίως από το περιεχόμενο των συναντήσεων αυτών, δημιουργώντας έτσι την εντύπωση στους άλλους συμμετέχοντες ότι μετέχει στη σύμπραξη που προκύπτει από τις εν λόγω συναντήσεις και ότι θα συμμορφωθεί με αυτήν, μπορεί να θεωρηθεί ότι συμμετέχει στη σύμπραξη, η οποία προκύπτει από τις εν λόγω συναντήσεις. Συναφώς, το γεγονός ότι μια επιχείρηση δεν συμμορφώνεται προς τα αποτελέσματα των συναντήσεων που έχουν αντικείμενο προδήλως αντίθετο προς τον ανταγωνισμό, δεν μειώνει την ευθύνη της για τη συμμετοχή της στη σύμπραξη, άπαξ αυτή δεν αποστασιοποιήθηκε δημοσίως από το περιεχόμενο των συναντήσεων^{238, 239}.
184. Επιπλέον, η συμμετοχή επιχειρήσεων σε συναντήσεις στις οποίες έλαβαν χώρα, κατά τα προεκτεθέντα, συμφωνίες ή εναρμονισμένες πρακτικές θίγουσες τον ανταγωνισμό, χωρίς να αντιταχθούν σαφώς στις συμφωνίες αυτές, αποτελεί επαρκή απόδειξη της συμμετοχής των εν λόγω επιχειρήσεων στη σύμπραξη και δεν μειώνει την ευθύνη τους για τη συμμετοχή σε αυτήν²⁴⁰, ανεξαρτήτως του αν οι συμμετέχουσες επιχειρήσεις

Κοινοτήτων, Συλλ. II-1501, σκ. 118, απόφαση ΔΕΕ της 13.07.2006, C- 74/04 P, Επιτροπή κατά Volkswagen, Συλλ. I- 6585, σκ. 37).

²³⁷ Βλ. αποφάσεις ΠΕΚ της 8.7.2004, υπόθ. T-48/00, Corus UK Ltd κατά Επιτροπής, Συλλ. II-2325, σκ. 116, T-50/00, Dalmine SpA κατά Επιτροπής, Συλλ. II-2395, σκ. 162 και T-67/00, T-68/00, T-71/00 et T-78/00, JFE Engineering κατά Επιτροπής, Συλλ. II-2501, σκ. 327 και της 17.12. 1991, υπόθ. T-7/89, HerculesChemicals κατά Επιτροπής, Συλλ. σ. II-1711, σκ. 232.

²³⁸ Βλ. απόφαση ΠΕΚ, υπόθ. T-310/94, Gruber και Weber, ό.π.

²³⁹ Ενδεικτικά, εξάλλου, από τη νομολογία του ΠΕΚ HFB Holding (απόφαση της 20.3.2002, υπόθ. T-9/99, HFB Holding für Fernwärmetechnik Beteiligungsgesellschaft mbH & Co KG κ.α κατά Επιτροπής) συνάγεται ότι μια επιχείρηση που συμμετείχε σε παραβίαση του άρθρου 101 παρ. 1 ΣΛΕΕ μπορεί να κριθεί υπεύθυνη για συμπεριφορές που υιοθετήθηκαν από άλλες επιχειρήσεις που ήταν μέρη στη συγκεκριμένη παράβαση, εφόσον τις γνώριζε ή θα μπορούσε να τις προβλέψει. Βλ., Συλλ. II-1487. Συγκεκριμένα, στις σκέψεις 223 επ. της ως άνω απόφασης το ΠΕΚ επιβεβαιώνει ότι, εφόσον μια επιχείρηση μετέχει, έστω και χωρίς να λαμβάνει ενεργό μέρος, σε συναντήσεις μεταξύ επιχειρήσεων που έχουν ως αντικείμενο τη βλάβη του ανταγωνισμού και δεν αποστασιοποιείται δημοσίως από το περιεχόμενο των συναντήσεων αυτών, δημιουργώντας έτσι την εντύπωση στους άλλους συμμετέχοντες ότι επικροτεί το αποτέλεσμα των συναντήσεων και ότι θα συμμορφωθεί προς αυτό, μπορεί να θεωρηθεί ότι αποδεδειγμένως συμμετέχει στη σύμπραξη που προκύπτει από τις εν λόγω συναντήσεις. Συναφώς το ΠΕΚ συνάγει ότι είναι άνευ σημασίας το κατά πόσον η εν λόγω επιχείρηση συναντάται με επιχειρήσεις κατέχουσες δεσπόζουσα ή, τουλάχιστον, οικονομικώς εξέχουσα θέση στην αγορά. Με άλλα λόγια, για να θεωρηθεί μεμπτή η συμμετοχή μιας επιχείρησης στις απαγορευμένες συμπράξεις (και να θεμελιωθεί ευθύνη της τελευταίας), δεν απαιτείται κατ' ανάγκη μια ενεργητικά αντιανταγωνιστική συμπεριφορά εκ μέρους της, έστω και αν αυτή δεν κατέχει δεσπόζουσα θέση. Για να αποφευχθεί αυτή η κατάσταση, η επιχείρηση πρέπει να τηρήσει φανερά απόσταση από ό,τι έχει αποφασισθεί κατά τις συναντήσεις των λοιπών μελών. Το γεγονός και μόνο ότι η επιχείρηση δεν υιοθετεί τις καθορισμένες από τις λοιπές συμπράττουσες επιχειρήσεις τιμές, δεν αναιρεί τον αντιανταγωνιστικό σκοπό της συνάντησης στην οποία μετέσχε. Το επιχείρημα ότι εξωθήθηκε σε αυτή τη συμπεριφορά λόγω πίεσης από άλλες οικονομικά ισχυρότερες επιχειρήσεις αντικρούεται με το επιχείρημα ότι η πιο αδύναμη επιχείρηση θα μπορούσε και όφειλε να καταγγείλει την συμφωνία ή την πρακτική. Και βέβαια, μια επιχείρηση δεν μπορεί, επικαλούμενη απλώς τον ρόλο της ως εμπορικού αντιπροσώπου, να ζητήσει μείωση του προστίμου, εάν αυτή υποκίνησε, ενήργησε ως συντονιστής ή με οποιοδήποτε τρόπο διαδραμάτισε πρωτεύοντα ρόλο κατά τη θέση σε εφαρμογή της συμπράξεως (σκ. 578 επ.).

²⁴⁰ Βλ. ενδεικτικά ΠΕΚ T-310/94, Gruber και Weber, ό.π., σκ. 130; ΠΕΚ T- 566/ 08, *Total Raffinage Marketing v Commission*, ECLI:EU:T:2013:423, σκ. 156, 167 & 184; ΔΕΕC- 8/ 08, *T- Mobile Netherlands BV and Others v Raad van bestuur van de Nederlandse* [2009] ECR I- 4259, σκ. 51- 52

συμμορφώθηκαν τελικά με τα αποτελέσματα/συμφωνηθέντα των σχετικών συναντήσεων²⁴¹.

185. Σε γενικές γραμμές, οι περιπτώσεις συντονισμού της συμπεριφοράς μεταξύ ανταγωνιστών, οι οποίες εμπίπτουν στις απαγορευτικές διατάξεις περί ανταγωνισμού (εθνικές και ενωσιακές), είναι εκείνες, στις οποίες τουλάχιστον μία επιχείρηση δεσμεύεται να υιοθετήσει έναντι άλλης ορισμένη συμπεριφορά στην αγορά (συμφωνία), ή οι περιπτώσεις στις οποίες, κατόπιν επαφών μεταξύ των επιχειρήσεων, διαλύεται ή τουλάχιστον περιορίζεται ουσιωδώς η αβεβαιότητα ως προς τη συμπεριφορά τους στην αγορά (εναρμονισμένη πρακτική). Συνεπώς, ο συντονισμός μπορεί να αφορά στη συμπεριφορά τουλάχιστον ενός εκ των μερών στην αγορά και δεν είναι απαραίτητο να είναι προς το συμφέρον όλων των ανταγωνιστών.
186. Επομένως, για την κατάφαση παράβασης του άρθρου 1 Ν. 703/1977 ή/και 1 του Ν. 3959/2011 αρκεί να αποδειχθεί ότι οι εμπλεκόμενες επιχειρήσεις μετείχαν σε συναντήσεις, οι οποίες είχαν ως αντικείμενο τη βλάβη του ανταγωνισμού, χωρίς (οι εμπλεκόμενες επιχειρήσεις) να αντιταχθούν σαφώς στη σχετική συνεννόηση. Το γεγονός και μόνο ότι μία επιχείρηση ήταν παρούσα σε τέτοια συνάντηση αρκεί για να γίνει δεκτό ότι μετείχε στη σύμπτωση βουλήσεων και στις αποφάσεις της εν λόγω συνεδρίασης²⁴². Ακόμα και αν υποτεθεί ότι οι συμμετέχουσες επιχειρήσεις δεν συμμορφώνονται με τα αποτελέσματα των συναντήσεων ή ότι η συμπεριφορά τους στην αγορά δεν ανταποκρινόταν στα συμφωνηθέντα, το γεγονός αυτό ουδώς επηρεάζει την ευθύνη τους²⁴³.
187. Συνεπώς, εάν μία επιχείρηση παρίσταται σε συσκέψεις με έκδηλο σκοπό αντιβαίνοντα προς τον ανταγωνισμό, θεωρείται μέρος της σύμπραξης, αν δεν διαχωρίσει δημοσίως τη

²⁴¹ Βλ. ενδεικτικά ΔΕΕ συνεκδικασθείσες C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P Aalborg Portland A /Sk.λ.π. κατά Επιτροπής, ό.π., σκ. 249 και 292, 323, 330-331, ΔΕΚ C-291/98 P, Sargio κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Συλλ. 200, σελ. I-9991, σκ. 50, ΔΕΚ C-49/92 P, Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Anic Partecipazioni, ό.π., σκ. 95-100 και ΔΕΚ C-199/92 P, Huls κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ό.π., σκ. 174, 180-183. Βλ. επίσης T-83/08 Denki Karagu Kogyo and Denka v Commission, Συλλ. 2009 I-02857, σκ. 223-224, ΠΕΚ T-303/02, Westfalen Gassen κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ό.π., σκ. 97, ΠΕΚ T-67/00, T-68/00, T-71/00 και T-78/00, JFE Engineering κλπ κατά Επιτροπής, Συλλ. 2004, II-2501, σκ. 327, ΠΕΚ T-48/00, Corus UK Ltd κατά Επιτροπής, Συλλ. 2004, II-2325, σκ. 116, ΠΕΚ T- 50/00, Dalmine SpA κατά Επιτροπής, Συλλ. 2004, II-2395, σκ. 162, ΠΕΚ T-334/94, Sargio S.A. κατά της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Συλλ. 1998 σελ. II-01439, σκ. 118, ΠΕΚ T-7/89, Hercules Chemicals κατά Επιτροπής, Συλλ. , ό.π. σ. II-1711, σκ. 232.

²⁴² Βλ. απόφαση ΔΕΕ της 7.1.2004, υπόθ. C-204/00 Aalborg Portland κατά Επιτροπής κλπ Συλλ I-123, σκ. 249, 323, 330-331, απόφαση ΔΕΕ της 8.7.1999, υπόθ. C-49/92 P Επιτροπή κατά Anic Partecipazioni, Συλλ. I-4125, σκ 95-100 και απόφαση ΔΕΕ της 8.7.1999, υπόθ. C-199/92 P, Huls κατά Επιτροπής, Συλλ. I-4287, σκ. 174, 180-183 και απόφαση ΕΑ 369/V/2007, σ. 47 επ.

²⁴³ Βλ. ενδεικτικά απόφαση ΠΕΚ της 14.5.1998, υπόθ. T-334/94, Sargio S.A. κατά Επιτροπής, Συλλ II-1439, σκ. 118, η οποία επιβεβαιώθηκε ως προς το συγκεκριμένο σημείο από την απόφαση ΔΕΚ της 16.11.2000, C-291/98 P, Sargio κατά Επιτροπής, Συλλ. I-9991, σκ. 50 όπου ειδικά αναφέρεται ότι: «η συμμετοχή επιχειρήσεως σε συσκέψεις στρεφόμενες κατά του ανταγωνισμού έχει, εξ αντικειμένου, ως αποτέλεσμα να δημιουργεί σύμπραξη ή να την ενισχύει και ότι το γεγονός ότι η επιχείρηση δεν θέτει σε εφαρμογή τα αποτελέσματα αυτών των συσκέψεων δεν αποκλείει την ευθύνη της εκ της συμμετοχής της στη σύμπραξη, εκτός εάν έχει λάβει δημόσια τις αποστάσεις της από το περιεχόμενό τους»). Βλ. επίσης απόφαση ΠΕΚ, της 5.12.2006, υπόθ. T-303/02, Westfalen Gassen κατά Επιτροπής, Συλλ. II-4567, σκ. 97 όπου αναφέρεται χαρακτηριστικά: «...το γεγονός ότι η συμπεριφορά στην αγορά των οικείων επιχειρήσεων δεν συνάδει με τους συμφωνηθέντες «κανόνες παιχνιδιού» ουδώς επηρεάζει την ευθύνη τους λόγω συμμετοχής σε συμφωνία κατά του ανταγωνισμού».

θέση της από τα συμφωνηθέντα, ακόμη και αν στην πραγματικότητα δεν συμμορφώνεται με τα αποτελέσματα των συσκέψεων²⁴⁴.

188. Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι η παραπάνω νομολογία αφορά και περιπτώσεις επιχειρήσεων που διευκολύνουν καρτελικές συμπράξεις μεταξύ τρίτων επιχειρήσεων (cartel facilitators). Η έννοια της διευκόλυνσης καρτελικών συμπράξεων από τρίτους έχει διαμορφωθεί από τη νομολογία των ενωσιακών δικαστηρίων για να καταλάβει περιπτώσεις, κατά τις οποίες φυσικά ή νομικά πρόσωπα, που δεν είναι ανταγωνιστές των μελών του καρτέλ, συμμετέχουν όμως ενεργά σε αυτό, παρέχοντας υπηρεσίες διευκόλυνσης αντι-ανταγωνιστικής συμπαίγνιας. Όπως έχει κρίνει η νομολογία του ΔΕΕ, κύριος σκοπός της παρ. 1 του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, είναι η διασφάλιση της διατηρήσεως συνθηκών ανόθευτου ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς και ότι για λόγους πλήρους αποτελεσματικότητας της απαγορεύσεως που προβλέπεται στη διάταξη αυτή, καταλαμβάνεται από την απαγόρευση και η ενεργός σύμπραξη επιχείρησης σε περιοριστική του ανταγωνισμού συμφωνία/εναρμονισμένη πρακτική, ακόμη και εάν η επιχείρηση ασκεί οικονομική δραστηριότητα σε αγορά άλλη από αυτή, στην οποία αφορά η συμφωνία/εναρμονισμένη πρακτική²⁴⁵.

VIII.1.4 Παρεμπόδιση, περιορισμός ή νόθευση του ανταγωνισμού - χαρακτήρας της παράβασης

189. Το άρθρο 1 παρ. 1 Ν. 703/1977- 1 παρ.1 του Ν. 3959/2011 (όπως και η αντίστοιχη διάταξη του ενωσιακού δικαίου) μνημονεύει ρητά, ως περιοριστικές του ανταγωνισμού, μεταξύ άλλων, τις συμφωνίες ή εναρμονισμένες πρακτικές, οι οποίες συνίστανται στον άμεσο ή έμμεσο καθορισμό των τιμών αγοράς ή πώλησης ή άλλων όρων συναλλαγής, στον περιορισμό ή στον έλεγχο της παραγωγής, της διάθεσης, της τεχνολογικής ανάπτυξης ή των επενδύσεων, στην κατανομή των αγορών ή των πηγών εφοδιασμού^{246,247}. Έτσι, συμφωνίες ή εναρμονισμένες πρακτικές, βάσει των οποίων οι συμμετέχουσες επιχειρήσεις

²⁴⁴ Βλ. και απόφαση του ΠΕΚ, T-7/89, Hercules Chemicals, ό.π. σκ. 232.

²⁴⁵ Απόφαση ΔΕΕ C-194/14 P, AC-Treuhand, ECLI:EU:C:2015:717. Ειδικότερα, η ως άνω υπόθεση αφορά σε απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, με την οποία επιβλήθηκαν πρόστιμα σε πλείονες επιχειρήσεις για απαγορευμένες συμφωνίες και εναρμονισμένες πρακτικές με αντικείμενο τη νόθευση του ανταγωνισμού στον τομέα των σταθεροποιητών θερμότητας και τον τομέα του εποξυδωμένου σογιέλαιου και των εστέρων. Μεταξύ άλλων, επιβλήθηκε δε, πρόστιμο και στην επιχείρηση παροχής συμβουλών AC-Treuhand, παρότι δεν δραστηριοποιούνταν στις ίδιες αγορές με τα μέλη των παράνομων συμπράξεων, για το λόγο ότι διαδραμάτισε ουσιώδη ρόλο στις επίμαχες παραβάσεις οργανώνοντας συναντήσεις, στις οποίες παρέστη και συμμετείχε και η ίδια ενεργώς, συγκεντρώνοντας και παρέχοντας στους συμμετέχοντες δεδομένα για τις πωλήσεις στις επίμαχες αγορές, προτείνοντας τη διαμεσολάβησή της σε περίπτωση έντασης μεταξύ των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων και ενθαρρύνοντας τις τελευταίες να εξεύρουν συμβιβαστικές λύσεις, ήτοι, εν ολίγοις, διότι διευκόλυνε ουσιωδώς την παράνομη συμπαίγνια. Σχετική, ενδεικτικώς, είναι και η απόφαση T-180/15, Icar and Others κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ECLI:EU:T:2017:795, σκ 101)

²⁴⁶ Βλ. ενδεικτικά αποφάσεις ΠΕΚ της 15.9.1998, υπόθ. T-374/94, T-375/94, T-384/94 και T-388/94, European Night Services κ.λπ. κατά της Επιτροπής, Συλλ. II-3141 σκ. 136 και T-334/94, ό.π., σκ. 122, 137-139, καθώς και απόφαση της Ευρ. Επιτροπής 2004/104/ΕΚ, ό.π., παρ.125, 131, 148.

²⁴⁷ Πρόκειται για τις περιπτώσεις εδαφικού διαχωρισμού μιας περιοχής ή διανομής και πελατείας ή κατανομής της αγοράς κατά προϊόντα. Παράδειγμα τέτοιας μεθόδου θεωρείται και η απαγόρευση ανταγωνισμού στην περιοχή άλλου ανταγωνιστή: βλ. Ευρ. Επιτροπή, *Telefónica and Portugal Telecom* (AT.39839), C(2013) 306 final. (βλ. επίσης, Κοτσίρη Λ., Δίκαιο του Ανταγωνισμού, Αθέμιτου και Ελευθερου, Εκδ. Σάκκουλα, 4^η έκδοση, σελ. 457 και Alison Jones and Brenda Sufrin, *EU Competition Law*, 4th Edition, σ. 810).

συντονίζονται ιδίως αναφορικά με τη μελλοντική τους συμπεριφορά ως προς τον καθορισμό των τιμών απαγορεύονται ρητά από τις προαναφερθείσες διατάξεις. Περιορισμοί οι οποίοι περιέχονται σε συμφωνίες μεταξύ ανταγωνιστών και οι οποίοι, άμεσα ή έμμεσα, έχουν ως αντικείμενο τον καθορισμό των τιμών πώλησης ή αγοράς του εκάστοτε προϊόντος, τον περιορισμό ή τον έλεγχο της παραγωγής ή της διάθεσης ή την κατανομή των αγορών θεωρούνται ιδιαίτερα σοβαροί περιορισμοί του ανταγωνισμού²⁴⁸.

190. Συμφωνίες και αποφάσεις και εν γένει συμπράξεις που έχουν ως αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού, θεωρούνται εκείνες, οι οποίες είναι από τη φύση τους ικανές να περιορίσουν τον ανταγωνισμό. Πρόκειται για περιορισμούς οι οποίοι, ενόψει των στόχων που επιδιώκουν οι εθνικοί και ενωσιακοί κανόνες ανταγωνισμού, είναι τόσο πιθανό να επηρεάσουν δυσμενώς τον ανταγωνισμό, ώστε δεν είναι ανάγκη, στο πλαίσιο της εφαρμογής του άρθρου 1 Ν. 703/1977 - Ν. 3959/2011 (και του αντίστοιχου 101 ΣΛΕΕ) να αποδειχθούν οι συγκεκριμένες επιπτώσεις τους στην αγορά. Ειδικότερα, στις οριζόντιες συμπράξεις που έχουν ως αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού σημαντικό ρόλο καταλαμβάνουν οι σχετικές με τον καθορισμό τιμών²⁴⁹.

191. Δεδομένου ότι η τιμή είναι το κυριότερο μέσο ανταγωνισμού, οι διάφορες συνεννοήσεις και συμπράξεις που έχουν ως έσχατο στόχο τον καθορισμό της τιμής και την εξάλειψη του ανταγωνισμού σχετικά με την τιμή, καθώς και η κατανομή της αγοράς, περιορίζουν από την ίδια τους τη φύση τον ανταγωνισμό²⁵⁰. Ο όρος «τιμές» λαμβάνεται υπό ευρεία έννοια περικλείοντας και τις εκπτώσεις, περιθώρια κέρδους, ακόμα και συστάσεις περί τιμών²⁵¹. Ο άμεσος ή έμμεσος καθορισμός τιμής, ακόμη και μιας τιμολογιακής πολιτικής, η οποία συνιστά απλώς και μόνο επιδιωκόμενο στόχο, επηρεάζει αρνητικά τον ανταγωνισμό, διότι παρέχει σε όλους τους συμβαλλόμενους μιας σύμπραξης τη δυνατότητα να προβλέψουν

²⁴⁸ Επειδή δε ο καθορισμός τιμών αποτελεί τόσο σημαντικό περιορισμό του ανταγωνισμού, στην Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «σχετικά με τις συμφωνίες ή σπονδίες σημασίας οι οποίες δεν περιορίζουν σημαντικά τον ανταγωνισμό σύμφωνα με το άρθρο 101 παράγραφος 1 της ΣΛΕΕ (de minimis)» (2014/C 291/01) ορίζεται ότι τέτοιου είδους συμφωνίες μεταξύ ανταγωνιστών συνιστούν πάντοτε παράβαση ανεξαρτησίας του μεριδίου αυτών στη σχετική αγορά (παρ. 11).

²⁴⁹ Βλ. και Ανακοίνωση Επιτροπής- Κατευθυντήριες Γραμμές για την εφαρμογή του άρθρου 101 ΣΛΕΕ στις συμφωνίες οριζόντιας συνεργασίας (C 011 της 14/01/2011), παρ. 21 και 23: Το εν λόγω τεκμήριο βασίζεται στο σοβαρό χαρακτήρα του περιορισμού καθώς και στην εμπειρία, από την οποία προκύπτει ότι οι συμφωνίες που έχουν ως αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού, ενδέχεται να έχουν αρνητικές επιπτώσεις στην αγορά και να θέσουν σε κίνδυνο τους στόχους που επιδιώκουν οι κοινοτικοί κανόνες ανταγωνισμού. Οι περιορισμοί του ανταγωνισμού, ως αντικείμενο των εν λόγω συμφωνιών, όπως ο καθορισμός των τιμών, συνεπάγονται από τη φύση τους μείωση της παραγωγής και αύξηση των τιμών και τούτο οδηγεί σε κακή κατανομή των πόρων, λόγω της μη παραγωγής των προϊόντων και υπηρεσιών που ζητούν οι πελάτες. Οδηγούν επίσης σε μείωση της ευημερίας των καταναλωτών, οι οποίοι υποχρεώνονται να καταβάλλουν υψηλότερες τιμές για τα εν λόγω προϊόντα και υπηρεσίες.

²⁵⁰ Βλ. ενδεικτικά απόφαση Ευρ. Επιτροπής 2004/104/ΕΚ, ό.π, παρ. 182.

²⁵¹ Ο καθορισμός έστω και ενδεικτικών τιμών επηρεάζει τον ανταγωνισμό, λόγω του ότι επιτρέπει σε όσους συμμετέχουν να προβλέπουν με εύλογη βεβαιότητα ποια πολιτική τιμών θα ακολουθήσουν οι ανταγωνιστές τους. Η μέθοδος αυτή αποθαρρύνει τις επιχειρήσεις εκείνες, των οποίων το κόστος είναι μικρό να μειώσουν τις τιμές τους και προσφέρει ένα τεχνητό πλεονέκτημα στις επιχειρήσεις με μεγαλύτερο κόστος παραγωγής (βλ. ενδεικτικά αποφάσεις ΔΕΚ της 27.1.1987, υπόθ. C-45/85, Verband der Sachversicherer κατά της Επιτροπής, Συλλ. 405, σκ. 28-29, C-209/78, ό.π. σκ. 88, C-96/82 κλπ. ό.π. σκ. 19, απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής 96/438/ΕΚ, παρ.32-41, 46, 49, 6, καθώς και απόφαση ΠΕΚ, της 22.10.1997, υπόθ. T-213/95, Stichting Certificatie Kraanverhuurbedrijf (SCK) και Federatie van Nederlandse Kraanbedrijven (FNK) κατά Επιτροπής, Συλλ. 1739, σκ.169-172).

με εύλογη βεβαιότητα την πολιτική τιμών που θα ακολουθήσουν οι ανταγωνιστές τους²⁵². Επίσης, εκδηλώνοντας την κοινή πρόθεση να εφαρμόσουν ένα δεδομένο επίπεδο τιμών για τα προϊόντα τους, οι εμπλεκόμενες επιχειρήσεις παύουν να καθορίζουν αυτοτελώς την πολιτική που θα ακολουθήσουν στην αγορά, αντιστρατευόμενες έτσι την αντίληψη που εμπεριέχεται στις εθνικές και ενωσιακές διατάξεις περί ανταγωνισμού.

192. Κατά πάγια νομολογία, προκειμένου μία συντονισμένη πρακτική καθορισμού τιμών να κριθεί ως απαγορευμένη, δεν απαιτείται να έχει ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του ανταγωνισμού στη σχετική αγορά (να εφαρμόστηκε δηλαδή στην πράξη)²⁵³, αρκεί ότι σκοπός της εν λόγω σύμπραξης ήταν ο περιορισμός και νόθευση του ανταγωνισμού²⁵⁴. Δεν απαιτείται δε αντιανταγωνιστική πρόθεση, αλλά αρκεί το αντικειμενικά ενδεχόμενο αντιανταγωνιστικό αποτέλεσμα. Εφόσον το αντιανταγωνιστικό αποτέλεσμα είναι αντικειμενικά ενδεχόμενο, η σύμπραξη είναι απαγορευμένη, έστω και αν οι συμπράττοντες δεν αποσκοπούν στο αποτέλεσμα αυτό. Προκειμένου να θεμελιωθεί παράβαση του άρθρου 1 παρ. 1 Ν. 703/1977 – 1 παρ.1 Ν. 3959/2011 (και αντίστοιχα του άρθρου 101 παρ. 1 ΣΛΕΕ) δεν είναι απαραίτητο, εν προκειμένω, να εξεταστεί αν επήλθε το περιοριστικό του

²⁵² Βλ. ενδεικτικά απόφαση ΔΕΚ της 17.10.1972, υπόθ. C-8/72, Vereeniging van Cementhandelaren κατά Επιτροπής, Συλλ. 977, σκ. 21, απόφαση ΠΕΚ της 29.11.2005, υπόθ. T-64/02 Heubach κατά Επιτροπής, Συλλ. II-5137, σκ. 81 και 111 και απόφαση ΠΕΚ της 9.7.2003, υπόθ. T-224/00 Archer Daniels κατά Επιτροπής, Συλλ. II-2597, σκ. 271.

²⁵³ Βλ. ενδεικτικά απόφαση ΔΕΕ της 4.6.2009, υπόθ. C-8/08, T-Mobile Netherlands BV κ.ά. κατά Raadvanbestuurvande Nederlandse Mededingingsautoriteit, Συλλ. I-04529, σκ. 29 επ.: «29. Επιπλέον, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι, προκειμένου να εκτιμηθεί αν εναρμονισμένη πρακτική απαγορεύεται από το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ, παρέλκει η εκτίμηση των συγκεκριμένων αποτελεσμάτων της όταν προκύπτει ότι η συμφωνία αυτή έχει ως αντικείμενο την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς (βλ., συναφώς, αποφάσεις της 13ης Ιουλίου 1966, 56/64 και 58/64, Consten και Grundig κατά Επιτροπής, Συλλογή τόμος 1965-1968, σ. 363, της 21ης Σεπτεμβρίου 2006, C-105/04 P, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied κατά Επιτροπής, Συλλογή I-8725, σκέψη 125, καθώς και προπαρατεθείσα απόφαση, σκέψη 16). Η διάκριση μεταξύ «παραβάσεων λόγω του αντικειμένου» της συμφωνίας και «παραβάσεων λόγω των αποτελεσμάτων» αυτής εξηγείται από το ότι ορισμένες μορφές συμπτύξεως μεταξύ επιχειρήσεων μπορούν να θεωρηθούν, ως εκ της φύσεώς τους, ως παραβλάπτουσες την ορθή λειτουργία του ανταγωνισμού (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Beef Industry Development Society και Barry Brothers, σκέψη 17).

30. Υπό τις περιστάσεις αυτές, σε αντίθεση προς όσα εκτιμά το αιτούν δικαστήριο, δεν απαιτείται η εξέταση των αποτελεσμάτων μιας εναρμονισμένης πρακτικής εφόσον αποδεικνύεται το στρεφόμενο κατά του ανταγωνισμού αντικείμενό της. Όσον αφορά την εκτίμηση του στρεφόμενου κατά του ανταγωνισμού αντικειμένου μιας εναρμονισμένης πρακτικής, όπως η επίδικη στο πλαίσιο της κύριας δίκης, επιβάλλεται η υπόμνηση, πρώτον, όπως τόνισε και η γενική εισαγγελέας στο σημείο 46 των προτάσεών της, ότι, για να έχει ένα στρεφόμενο κατά του ανταγωνισμού αντικείμενο, αρκεί η εναρμονισμένη πρακτική να είναι ικανή να επαχθεί αρνητικά για τον ανταγωνισμό αποτελέσματα. Με άλλους λόγους, οφείλει απλώς να είναι εν τοις πράγμασι ικανή, λαμβανομένου υπόψη του νομικού και οικονομικού πλαισίου εντός του οποίου εντάσσεται, να παρεμποδίσει, να περιορίσει ή να νοθεύσει τον ανταγωνισμό εντός της κοινής αγοράς. Το ερώτημα αν και κατά πόσον παρόμοιο αποτέλεσμα παράγεται όντως δεν μπορεί να έχει σημασία παρά μόνο για τον υπολογισμό του ύψους των προστίμων και την αποτίμηση των δικαιωμάτων αποζημιώσεως». Επίσης, απόφαση ΠΕΚ της 14.5.1998, υπόθ. T-311/94 BPB de Eendracht κατά Επιτροπής, Συλλ. II- 1129, σκ. 192.

²⁵⁴ Βλ. αποφάσεις ΔΕΚ, υπόθ. C-246/86, SC BELASCO κ.λπ. κατά Επιτροπής, ό.π., παρ.12-15, απόφαση της 30.1.1985, υπόθ. C-123/83, BNIC κατά Clair, Συλλ. 391, σκ. 22, αποφάσεις ΠΕΚ T-7/89, ό.π., σκ. 271, T-25/95 κ.λπ. Cimenteries κατά Επιτροπής, ό.π., σκ.16, 25 (περίληψης) και 1531, 3921 επ. και T-303/02, ό.π., σκ. 75, επίσης απόφαση της Ευρ. Επιτροπής 2004/104/ΕΚ, ό.π., παρ.174, 177-179, και Κατευθυντήριες Γραμμές της Ε.Ε. για την εφαρμογή του άρθρου 81, παρ. 3, παρ. 23.

ανταγωνισμού αποτέλεσμα²⁵⁵. Οι ως άνω συμφωνίες ή εναρμονισμένες πρακτικές εμπίπτουν στην απαγόρευση των διατάξεων αυτών ανεξαρτήτως των πραγματικών επιπτώσεων στην αγορά, επειδή ανήκουν στις μορφές συμπράξεως μεταξύ επιχειρήσεων που μπορούν να θεωρηθούν ως εκ της φύσεώς τους, ως παραβιάπτουσες την ορθή λειτουργία του ανταγωνισμού.

193. Έτσι, η διαπίστωση ότι η σύμπραξη έχει αντικείμενο περιοριστικό του ανταγωνισμού δεν μπορεί να ανατραπεί ούτε από ενδείξεις ότι δεν είχε κανένα αποτέλεσμα εντός της αγοράς, ή ότι δεν είχε άμεση επίδραση επί των τιμών, ούτε από τη διαπίστωση ότι οι ενδιαφερόμενοι εξασφάλισαν ταυτόχρονα, δια της πρακτικής αυτής, ορισμένα πλεονεκτήματα ως προς τον ανταγωνισμό.
194. Περαιτέρω, επισημαίνεται ότι δεν είναι απαραίτητο να εξεταστεί η υποκειμενική πρόθεση των μερών, αλλά μόνο το περιεχόμενο και ο αντικειμενικός σκοπός της συμφωνίας υπό το φως των αμοιβαίων οικονομικών σχέσεων εντός των οποίων πρέπει να εφαρμοστεί η συμφωνία. Ήτοι, δεν απαιτείται αντι-ανταγωνιστική πρόθεση, αλλά αρκεί το αντικειμενικά ενδεχόμενο αντι-ανταγωνιστικό αποτέλεσμα. Εφόσον το αντι-ανταγωνιστικό αποτέλεσμα είναι αντικειμενικά ενδεχόμενο, η σύμπραξη είναι απαγορευμένη, έστω και εάν οι συμπράττοντες δεν αποσκοπούν στο αποτέλεσμα αυτό²⁵⁶.
195. Οι συμφωνίες καθορισμού τιμών δεν δικαιολογούνται ούτε ως άμυνα σε περιπτώσεις αθέμιτων πρακτικών άλλων επιχειρήσεων²⁵⁷. Επιπλέον έχει γίνει δεκτό ότι δεν αποτελεί λόγο άρσης του παρανόμου χαρακτήρα ότι η επιχείρηση δεν τήρησε συμφωνία αύξησης τιμών, διότι όπως κρίθηκε από το Δικαστήριο²⁵⁸ η επιχείρηση που παρά την ύπαρξη συμφωνίας, ακολουθεί περισσότερο ή λιγότερο ανεξάρτητη πολιτική στην αγορά, μπορεί να το κάνει από την επιθυμία της να εκμεταλλευτεί την απαγορευμένη σύμπραξη για ίδιον όφελος.
196. Εξάλλου, εφόσον μία σύμπραξη που έχει ως αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού εμπίπτει στις απαγορευτικές διατάξεις της παρ. 1 του άρθρου 1 Ν. 703/1977 - Ν. 3959/2011 ή και 101 ΣΛΕΕ, η εν τοις πράγμασι μη εφαρμογή της - εν όλω ή εν μέρει-, και η μη συμμόρφωση -εν όλω ή εν μέρει- προς τα συμφωνηθέντα, δεν ασκούν κατά νόμο επιρροή στη διαπίστωση της παράβασης ούτε και συνιστούν λόγο απαλλαγής- ιδίως λαμβανομένου υπόψη ότι η εκάστοτε επιχείρηση μπορεί να επιχειρεί να χρησιμοποιήσει τη σύμπραξη προς όφελός της²⁵⁹.

²⁵⁵ Βλ. απόφαση ΠΕΚ της 27.7.2002, υπόθ. T-49/02, Brasserie κατά Επιτροπής, Συλλ. II-3033, σκ. 97, 108 και 178. Βλ. ενδεικτικά ΣτΕ 2780/2012, σκ. 4-6, όπου και σχετική ενωσιακή νομολογία, καθώς και ΔΕφαΘ 502/2013, σκ. 3, ΔΕφαΘ 1001/2006, σκ. 16.

²⁵⁶ Βλ. ενδεικτικά ΔιοικΕφαΘ 559/2010, σκ. 17, ΔιοικΕφαΘ 2891/2009, σκ. 18, και ΔιοικΕφαΘ 1682/2009, σκ. 27, όπου και εκτενείς παραπομπές σε ενωσιακή νομολογία. Βλ. επίσης ΔΕΕ C-29/83 και 30/83, *Compagnie Royale Asturienne des Mines SA and Rheinzing GMBH κ. Επιτροπής*, Συλλ. 1984, σ. 1679, σκ. 26, καθώς και απόφαση ΕΑ 554/VII/2012, σκ. 89.

²⁵⁷ ΔΕΕ 4,63/82, αποφ. Της 17.1.1984 VBBB κατά Επιτροπής, Συλλ. 1984, 19,63.

²⁵⁸ T-308/94 Cascades κατά Επιτροπής, Συλλ. 1998 II-925.

²⁵⁹ Βλ. ΣτΕ 2780/2012, σκ. 4 «[...] Εξ άλλου, εφ' όσον μία συμφωνία ή εναρμονισμένη πρακτική που έχει ως αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού αντίκειται στο άρθρ. 81 παρ. 1 της Συνθήκης και το αρθ. 1 παρ. 1 του ν. 703/1977, ανεξάρτητα από τα αποτελέσματά της, η εν τοις πράγμασι μη εφαρμογή (εν όλω ή εν μέρει) της, όπως, αντίστοιχα, και η μη συμμόρφωση (εν όλω ή εν μέρει) προς τα συμφωνηθέντα, δεν ασκούν, κατά νόμο, επιρροή, ούτε συνιστούν λόγο απαλλαγής [...], ιδίως διότι η απόκλιση από τα συμφωνηθέντα μπορεί να οφείλεται απλώς στο ότι η συγκεκριμένη επιχείρηση επιχειρεί να χρησιμοποιήσει τη σύμπραξη προς όφελός της [...]» (με περαιτέρω παραπομπές σε ΔΕΚ, απόφαση Sandoz C-277/87, σκ. 17-8, βλ. και αποφάσεις της 11.7.1999, Belasco κα κατά Επιτροπής C-246/86, Σ. 02117, σκ. 15, ΠΕΚ αποφάσεις της 14.7.1994, Herlitz κατά Επιτροπής, T-66/92, Σ. II-531, σκ. 40, και Parker Pen κατά

Επομένως, η επίκληση αμυντικών επιχειρημάτων, όπως η αμελητέα επίπτωση στον ανταγωνισμό, το δυσχερές οικονομικό περιβάλλον, η τυχόν απόκλιση από τα συμφωνηθέντα, και η άγνοια ότι πτυχές της συμφωνίας ή εναρμονισμένης πρακτικής μπορούσαν να θεωρηθούν παράνομες, δεν απαλλάσσουν τους αυτουργούς της παράβασης από τη διάπραξή της. Ούτε, επίσης, απαλλάσσει από την ευθύνη τις συμπράττουσες εταιρείες η τυχόν πεποίθησή τους ότι ενεργούσαν σύμφωνα με το νόμο. Συναφώς, εφόσον διαπιστώνεται το περιοριστικό αντικείμενο των συμπράξεων, δεν είναι απαραίτητο να εξετασθεί το τυχόν επιχειρηματικό συμφέρον των συμβαλλομένων. Είναι δηλαδή αδιάφορο το ζήτημα αν η συμμετοχή κάποιας επιχείρησης στην εν λόγω σύμπραξη, για την οποία υπάρχουν έγγραφες αποδείξεις, υπαγορεύθηκε από συγκεκριμένους εμπορικούς λόγους ή ήταν κατ' εκτίμηση οικονομικά λογική ή πρόσφορη²⁶⁰.

197. Κατά πάγια νομολογία, ο άμεσος ή έμμεσος καθορισμός τιμών συνιστά πρόδηλο περιορισμό του ανταγωνισμού²⁶¹. Δεδομένου ότι η τιμή είναι το κυριότερο μέσο ανταγωνισμού, οι συμπράξεις με στόχο τον καθορισμό τιμών περιορίζουν από την ίδια τους τη φύση τον ανταγωνισμό. Επειδή δε ο καθορισμός τιμών αποτελεί τόσο σοβαρό περιορισμό, βάσει πάγιας νομολογίας και πρακτικής, τέτοιου είδους συμπράξεις μεταξύ ανταγωνιστών συνιστούν παράβαση ανεξαρτήτως του μεριδίου αυτών στη σχετική αγορά²⁶².

198. Αντικείμενο του εν λόγω περιορισμού μπορεί να είναι ο καθορισμός των τιμών, των τιμών πλαισίων, των εκπτώσεων ή των δεσμεύσεων ως προς τις τιμές μεταπώλησης, του κόστους βάσει του οποίου προσδιορίζονται συνιστώμενες τιμές, και των αμοιβών των παρεχόμενων υπηρεσιών από τους αντίστοιχους επαγγελματίες. Ο όρος «τιμές» λαμβάνεται υπό ευρεία έννοια περικλείοντας ακόμα και συστάσεις περί τιμών²⁶³, όπως τιμές στόχους που πρέπει να επιτευχθούν²⁶⁴ ή «συνιστώμενες» τιμές που πρέπει να εφαρμοσθούν²⁶⁵. Για τη διαπίστωση, επομένως, άμεσου ή έμμεσου καθορισμού τιμών δεν απαιτείται ούτε η ταύτιση τιμών, ούτε η τυχόν ομοιόμορφη αύξηση ή αναπροσαρμογή τους. Ο άμεσος ή έμμεσος καθορισμός μιας τιμής, ακόμη και τιμής η οποία συνιστά απλώς και μόνο επιδιωκόμενο στόχο ή προτεινόμενη ή ενδεικτική τιμή, επηρεάζει αρνητικά τον

Επιτροπής T-77/92, Σ. II-549 σκ. 55, βλ. και απόφαση της 6.4.1995 Trefileurope κατά Επιτροπής T-141/89, Σ. II-791 σκ. 60- 85, της 6.4.1995, ILRO κατά Επιτροπής, T-152/89, Σ. II-1197, σκ. 32, της 13.1.2004, JCB Service κατά Επιτροπής, T-67/01, Σ. II-49, σκ. 103, κα).

²⁶⁰ Βλ. ενδεικτικά Αποφάσεις ΔΕΕ C-403/04P και C-405/04P Sumitomo Metal Industries Ltd και Nippon Steel Corp. κατά Επιτροπής, σκ. 46, ΔΕΕ C-204/00 P, C-205/00P, C-211/00P, C-213/00P, C-217/00P and C-219/00P Aalborg κ. αλ. κατά Επιτροπής, σκ. 335. Βλ. επίσης απόφαση ΔΕΕ C-195/99 P, Krupp Hoesch κατά Επιτροπής, σκ. 85, σύμφωνα με την οποία το άρθρο [101 ΣΔΕΕ] δεν στηρίζεται στην έννοια του πλουτισμού, αλλά στην έννοια της διακινδύνευσης του ανταγωνισμού. Βλ. επίσης ενδεικτικά ΔΕφαΘ 1001/2006, σκ. 20.

²⁶¹ Βλ. ενδεικτικά αποφάσεις του ΓενΔικ T-374/94, T-375/94, T-384/94 και T-388/94 *European Night Services κ.λπ κ. Επιτροπής*, Συλλ. 1998, II- 3141, σκ. 136.

²⁶² Ενώ δεν μπορούν να εξαιρεθούν από το πεδίο εφαρμογής των διατάξεων των άρθρων 1 παρ. 1 Ν. 3959/2011 ή να τύχουν ατομικής εξαιρέσης βάσει της παρ. 3 του άρθρου 1.

²⁶³ Βλ. απόφαση ΕΑ 571/VII/2013, σκ. 134.

²⁶⁴ Ενδεικτικά ΠΕΚ T-13/89 ICI κατά Επιτροπής Συλλ.1992, II-1021, Απόφαση της Επιτροπής 89/515/ΕΟΚ - Δομικά πλέγματα Υπόθεση IV/31.553, σκ. 166

²⁶⁵ Απόφαση της Επιτροπής 95/551/ΕΚ, Stichting Certificatie Kraanverhuurbedrijf και Federatie van Nederlandse Kraanverhuurbedrijve Υποθέσεις IV/34.179, 34.202, 216, σκ. 19, όπου ο σύνδεσμος των εκμισθωτών γερανών δημοσίευε συνιστώμενες τιμές προκειμένου οι τιμές που χρέωναν τα μέλη του να είναι «αποδεκτές» κατά τη σχετική πρόβλεψη στο καταστατικό, επίσης και απόφαση Επιτροπής, 96/438/ΕΚ, *FENEX*, ΕΕ 1996 L181/28, σκ. 60, 61 και 70.

ανταγωνισμό, διότι παρέχει σε όλα τα μέρη μιας σύμπραξης τη δυνατότητα να προβλέψουν με εύλογη βεβαιότητα την πολιτική τιμών που θα ακολουθήσουν οι ανταγωνιστές τους²⁶⁶. Εκδηλώνοντας, δηλαδή, την κοινή πρόθεση να εφαρμόσουν ένα δεδομένο επίπεδο τιμών για τις υπηρεσίες τους, οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις παύουν να καθορίζουν αυτοτελώς την πολιτική που θα ακολουθήσουν στην αγορά, αντιστρατευόμενοι έτσι την αντίληψη που εμπεριέχεται στις εθνικές και κοινοτικές διατάξεις περί ανταγωνισμού²⁶⁷.

199. Οι συμφωνίες περί κατανομής αγορών, πέραν του σοβαρού περιορισμού του ανταγωνισμού που ενέχουν, επιφέρουν τη στεγανοποίηση των αγορών και έτσι βάλουν κατά της ολοκλήρωσης της ενιαίας αγοράς. Ειδική περίπτωση εδαφικής κατανομή είναι η συμφωνία κατανομής πελατών²⁶⁸.

200. Συναφώς, η απαίτηση αυτονομίας δράσης στην αγορά (που περικλείεται στις εθνικές και ενωσιακές διατάξεις περί ανταγωνισμού) δεν αποκλείει μεν το δικαίωμα των επιχειρήσεων να προσαρμόζονται επιτηδείως στη διαπιστούμενη ή αναμενόμενη συμπεριφορά των ανταγωνιστών τους, πλην όμως αντιτίθενται αυστηρώς σε κάθε άμεση ή έμμεση επαφή μεταξύ αυτών δυνάμενη, είτε να επηρεάσει τη συμπεριφορά ενός υφιστάμενου ή δυνητικού ανταγωνιστή στην αγορά, είτε να αποκαλύψει σε έναν ανταγωνιστή την τιμολογιακή πολιτική που η επιχείρηση έχει αποφασίσει ή σκέπτεται να ακολουθήσει στην αγορά. Περαιτέρω, οι επιχειρήσεις που συμμετέχουν σε συναντήσεις, στις οποίες ανταλλάσσονται πληροφορίες μεταξύ ανταγωνιστών που αφορούν, μεταξύ άλλων, την τιμολογιακή πολιτική που αυτοί σκοπεύουν να υιοθετήσουν στην αγορά, όχι μόνο σκοπεύουν στην εξάλειψη της προηγούμενης αβεβαιότητας ως προς τη μελλοντική συμπεριφορά των ανταγωνιστών, αλλά και δεν μπορούν παρά να λάβουν, άμεσα ή έμμεσα, υπόψη τις πληροφορίες που ανταλλάσσονται κατά τη διάρκεια των συναντήσεων αυτών κατά τον καθορισμό της μελλοντικής εμπορικής τους πολιτικής. Το συμπέρασμα αυτό εφαρμόζεται ακόμα και στις περιπτώσεις που η συμμετοχή μίας ή περισσότερων επιχειρήσεων σε συναντήσεις με αντι-ανταγωνιστικό σκοπό περιορίζεται στην απλή λήψη πληροφοριών που σχετίζονται με τη μελλοντική συμπεριφορά των ανταγωνιστών τους. Τέλος, η συνεχής συμμετοχή των επιχειρήσεων αυτών σε τέτοιες συναντήσεις αρκεί για να δημιουργήσει ένα κλίμα αμοιβαίας σιγουριάς ως προς τη μελλοντική τιμολογιακή τους πολιτική²⁶⁹.

VIII.1.5 Εξέταση της εφαρμογής του κανόνα “de minimis”

201. Το άρθρο 1 παρ. 1 του ν. 703/1977, όπως ίσχυε, και το άρθρο 1 παρ. 1 του ν. 3959/2011 δεν εφαρμόζονται, όταν οι συνέπειες μίας σύμπραξης δεν είναι σημαντικές για τον

²⁶⁶ Βλ. ενδεικτικά ΔΕΕ C-8/72 *Vereeniging van Cementhandelaren* κατά Επιτροπής, σκ. 21, ΓενΔικΤ-64/02 *Heubach* κατά Επιτροπής, σκ. 81 και T-224/00 *Archer Daniels* κατά Επιτροπής, σκ. 120. Βλ. επίσης ΕΑ 518/VI/2011, σκ. 127 και ΕΑ 554/VII/2012, σκ. 92. Βλ. επίσης και την απόφαση ΔΕΕ της 8.7.2008 στην υπόθεση 53/03, *BPB/ Επιτροπή*, σκ. 310 και απόφαση της Επιτροπής της 8.12.2010, υπόθεση 39310-ONP, σκ. 655, σύμφωνα με την οποία ο καθορισμός τιμών ακόμη και ενδεικτικών επηρεάζει τον ανταγωνισμό, καθώς επιτρέπει τους ανταγωνιστές να προβλέψουν την πολιτική τιμών των ανταγωνιστών του, ιδίως μάλιστα εάν παράλληλα με τις διατάξεις σχετικά με τις ενδεικτικές τιμές υφίσταται η πιθανότητα ελέγχου και κυρώσεων.

²⁶⁷ Βλ. ενδεικτικά απόφαση Γενικού Δικαστηρίου, T-311/94, *BPB de Eendracht* κατά Επιτροπής, Συλλ.1998, σελ. II-1129, σκ. 192.

²⁶⁸ Βλ. Α.Μικρούλεα, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού (επιμ. Δ. Τζουγανάτου), εφεξής ΔικΕΛΑντ β' έκδοση 2020, παρ.8, 172 -183 και νομολογία στην οποία παραπέμπει.

²⁶⁹ Βλ. ΕΑ 563/VII/2013, σκ. 89 με περαιτέρω παραπομπές.

- ανταγωνισμό εντός των ορίων της ελληνικής επικράτειας, σχετικό δε κριτήριο συνιστά το μερίδιο αγοράς. Σύμφωνα με την ποσοτικοποίηση του ως άνω κριτηρίου στην οποία προβαίνει η σχετική Ανακοίνωση της ΕΑ²⁷⁰, όταν πρόκειται για συμφωνία μεταξύ ανταγωνιστικών επιχειρήσεων, αυτή κατ' αρχήν εξαιρείται από την εφαρμογή της ανωτέρω διάταξης, εφόσον το συνολικό μερίδιο αγοράς που κατέχουν τα μέρη δεν υπερβαίνει το 5% σε καμία από τις σχετικές αγορές που επηρεάζονται από τη συμφωνία²⁷¹.
202. Ωστόσο, οι ιδιαίτερα σοβαροί περιορισμοί του ανταγωνισμού, όπως ο καθορισμός τιμών ή ο καταμερισμός της πελατείας προκειμένου περί συμφωνιών μεταξύ ανταγωνιστών, συνιστούν σε κάθε περίπτωση παράβαση των προαναφερόμενων διατάξεων²⁷², καθώς περιορίζουν αισθητά τον ανταγωνισμό, ακόμα και αν τα μερίδια αγοράς των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων υπολείπονται του προαναφερόμενου ποσοστού.
203. Συνεπώς, η πρακτική της παρούσας υπόθεσης, η οποία αφορά στον καθορισμό τιμών και την κατανομή πελατείας, συνιστά ιδιαίτερος σοβαρό περιορισμό του ανταγωνισμού, δεν μπορεί να εξαιρεθεί από τις ως άνω διατάξεις κατ' εφαρμογή του κανόνα *de minimis*²⁷³. Οι εν λόγω περιορισμοί συνιστούν παράβαση, ανεξαρτήτως του μεριδίου αγοράς των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων στη σχετική αγορά και δεν δύναται να εξαιρεθούν από το πεδίο εφαρμογής των απαγορευτικών διατάξεων των άρθρων 1 Ν. 703/77 και 1 Ν. 3959/2011.

VIII.1.6 Αποδεικτικά μέσα

204. Κατά πάγια νομολογία, τα στοιχεία απόδειξης μιας σύμπραξης πρέπει να αξιολογούνται ως σύνολο και όχι μεμονωμένα. Δεν είναι αναγκαίο το κάθε ένα από τα διαθέσιμα αποδεικτικά στοιχεία να ικανοποιεί τις προϋποθέσεις απόδειξης κάθε πτυχής (συστατικού στοιχείου) της παράβασης. Αρκεί ότι όλα τα στοιχεία, συνεκτιμώμενα ως σύνολο, πληρούν αυτές τις προϋποθέσεις απόδειξης της παράβασης²⁷⁴. Στις περισσότερες περιπτώσεις, η ύπαρξη θίγουσας τον ανταγωνισμό εναρμονισμένης πρακτικής ή συμφωνίας πρέπει να

²⁷⁰ Από 02.03.2006 Ανακοίνωση της ΕΑ σχετικά με τις συμφωνίες ήσσονος σημασίας οι οποίες δεν περιορίζουν σημαντικά τον ανταγωνισμό σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 1 του ν. 703/1977 (*de minimis*), όπου προβλέπεται ότι ο κανόνας *de minimis* δεν ισχύει για τις συμφωνίες που περιλαμβάνουν ιδιαίτερα σοβαρούς περιορισμούς, οι οποίοι, άμεσα ή έμμεσα, μεμονωμένα ή σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες που ελέγχονται από τα μέρη, έχουν- μεταξύ άλλων- ως αντικείμενο τον καθορισμό των τιμών πώλησης του εκάστοτε προϊόντος σε τρίτους και τον περιορισμό της παραγωγής- διάθεσης.

²⁷¹ Βλ. την από 02.03.2006 Ανακοίνωση της ΕΑ σχετικά με τις συμφωνίες ήσσονος σημασίας οι οποίες δεν περιορίζουν σημαντικά τον ανταγωνισμό σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 1 του ν. 703/1977 (*de minimis*), παρ. 7 υπό στ. α.

²⁷² Βλ. την από 02.03.2006 Ανακοίνωση της ΕΑ σχετικά με τις συμφωνίες ήσσονος σημασίας οι οποίες δεν περιορίζουν σημαντικά τον ανταγωνισμό σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 1 του ν. 703/1977 (*de minimis*), παρ. 11 υπό στ. 1 περ. α και γ..

²⁷³ Βλ. Ανακοίνωση της ΕΑ της 2/3/2006 σχετικά με τις συμφωνίες ήσσονος σημασίας, (*de minimis*) παρ. 11(2), και Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με τις συμφωνίες ήσσονος σημασίας (*de minimis*), 2014/C 291/01, παρ. 13. Βλ. επίσης ενδεικτικά ΔΕφΑθ 559/2010, ΔΕφΑθ 2891/2009 και ΔΕφΑθ 1682/2009, σκ. 29, και απόφαση ΕΑ 554/2012.

²⁷⁴ Βλ. απόφαση ΣτΕ 2007/2013, σκ. 17 και ΣτΕ 1939/2013, απόφαση ΕΑ 563/2013 σκ. 92 επ., καθώς και ενδεικτικά αποφάσεις ΔΕΚ C-48/69 ICI κατά Επιτροπής, σκ. 68, ΔΕΕ Απόφαση του Δικαστηρίου της 7.1.2004, Συνεκδ. Υποθέσεις C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P and C-219/00 PC-204/00P επ. Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκ. 57, ΠΕΚ T-305/94 PVC II, σκ. 768-778, η οποία επικυρώθηκε από το ΔΕΚ (C-238 P/99), ΠΕΚ T-67/00 επ. JFE Engineering, σκ. 180, ΠΕΚ T-109/02 επ. Bollore κατά Επιτροπής, σκ. 155, ΠΕΚ T-303/02, Westfalen Gassen Nederland BV κατά Επιτροπής, σκ. 107, καθώς και ΠΕΚ T-54/03 Lafarge κατά Επιτροπής, σκ. 56 και 271.

συναχθεί από έναν ορισμένο αριθμό συμπτώσεων και ενδείξεων, οι οποίες συνολικά θεωρούμενες, μπορούν να αποτελέσουν, ελλείψει άλλης εύλογης εξήγησης, απόδειξη περί παράβασης των κανόνων ανταγωνισμού^{275,276}. Ειδικότερα, εκδηλώσεις συμπεριφοράς που παρέχουν ευθέως ενδείξεις για την ύπαρξη και το περιεχόμενο μιας σύμπραξης μπορεί να είναι, μεταξύ άλλων, **έγγραφα και στοιχεία από τα εμπορικά ή φορολογικά βιβλία των επιχειρήσεων**, εσωτερικά έγγραφα, ανακοινώσεις, αλληλογραφία, και εν γένει κάθε μορφής δήλωση ή ανακοίνωση βούλησης ή παράστασης, προκειμένου δε περί οριζόντιων συμπράξεων και οι ανταλλαγές πληροφοριών μεταξύ ανταγωνιστών ή/ και οι επαφές με ανταγωνιστές ή συνεργάτες τους, εφόσον κατά τις επαφές αυτές η επιχείρηση δεν αποστασιοποιήθηκε ρητά. Μονομερείς δηλώσεις ή ανακοινώσεις μιας επιχείρησης μπορεί κι αυτές να είναι ένδειξη συμμετοχής σε μία σύμπραξη, όπως άλλωστε και μονομερείς δηλώσεις ή ανακοινώσεις άλλης επιχείρησης που απευθύνονται προς αυτήν, εφόσον η επιχείρηση δεν αποστασιοποιήθηκε ρητά. Ενδείξεις συμμετοχής μιας επιχείρησης σε μία απαγορευμένη σύμπραξη μπορεί να συναχθούν ακόμη και από στοιχεία που δεν αναφέρονται άμεσα σε αυτήν, αλλά σε άλλα μέλη της σύμπραξης.

205. Κατά πάγια πρακτική και νομολογία, οι άμεσες έγγραφες αποδείξεις που προέρχονται από έναν ή περισσότερους συμμετέχοντες σε συναντήσεις με περιοριστικό του ανταγωνισμού περιεχόμενο συνιστούν αξιόπιστα αποδεικτικά μέσα για τη στοιχειοθέτηση της παράβασης. Ειδικότερα, αποδεικτικά μέσα, τα οποία συντάχθηκαν σε ανύποπτο, και σύγχρονο με τη διενέργεια των παραβατικών συναντήσεων, χρόνο έχουν αυξημένη αποδεικτική αξία. Με βάση τις γενικές αρχές αποδείξεων, το γεγονός ότι τα έγγραφα που χρησιμοποιούνται προς στοιχειοθέτηση της παράβασης συντάχθηκαν αμέσως μετά τις επίμαχες συναντήσεις, και χωρίς ο συντάκτης αυτών να έχει την υποψία ότι θα έπεφταν στα χέρια τρίτων προσώπων

²⁷⁵ Βλ. σχετ. ΕΑ 536/VII/2013, σκ. 92 επ. Βλ. απόφαση ΔΕΕ C-204/00P επ. Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκ. 57, ΔΕΕ C-105/04P FEG κατά Επιτροπής, σκ. 135, ΔΕΕ C-403/04, 405/04P Sumitomo Metal Industries and Nippon Steel κατά Επιτροπής, σκ. 51, καθώς και ΠΕΚ T-54/03 Lafarge κατά Επιτροπής, σκ. 452. Βλ. επίσης απόφαση Cisac κατά Επιτροπής, T-448/2008, σκ. 96, 97 στην οποία αναφέρεται ότι η Επιτροπή πρέπει να προσκομίζει ακριβή και συνεκτικά αποδεικτικά στοιχεία προκειμένου να θεμελιώσει την ύπαρξη της παράβασης και να υποστηρίξει την η εικαζόμενη παράβαση αποτελεί περιορισμό του ανταγωνισμού με την έννοια του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, αλλά ότι δεν είναι απαραίτητο κάθε αποδεικτικό στοιχείο το οποίο επικαλείται η Επιτροπή να πληροί αυτά τα κριτήρια αναφορικά με κάθε πλευρά της παράβασης, αρκεί το σύνολο των στοιχείων στα οποία βασίζεται η Επιτροπή, ιδωμένο ως σύνολο, να πληροί τα κριτήρια αυτά., Βλ. επίσης Απόφαση ΔΕΕ της 21.01.2016, Eturas-Υπόθεση C-74/14-, ιδίως σκ. 36-37 (με περαιτέρω παραπομπές): «36. Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, η ύπαρξη εναρμονισμένης πρακτικής ή συμφωνίας πρέπει, στην πλειονότητα των περιπτώσεων, να συνάγεται από ορισμένο αριθμό συμπτώσεων και ενδείξεων οι οποίες, συνολικά θεωρούμενες, μπορούν να αποτελέσουν, ελλείψει άλλης εύλογης εξήγησης, απόδειξη περί παραβάσεως των κανόνων ανταγωνισμού [...]

37: Κατά συνέπεια, η αρχή της αποτελεσματικότητας επιβάλλει να είναι δυνατό να αποδειχθεί η παραβίαση του περί ανταγωνισμού δικαίου της Ένωσης όχι μόνον με άμεσες αποδείξεις, αλλά και με ενδείξεις, υπό την προϋπόθεση ότι αυτές είναι αντικειμενικές και συγκλίνουσες».

²⁷⁶ Συναφώς, κατά την έννοια των διατάξεων του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, το διοικητικό δικαστήριο, προκειμένου να εκφέρει κρίση ως προς τη διάπραξη της παράβασης των κανόνων του ανταγωνισμού που απέδωσε η Επιτροπή σε προσφεύγουσα επιχείρηση, θα πρέπει να σχηματίσει πλήρη και βέβαιη δικανική πεποίθηση, χρησιμοποιώντας τα επιτρεπόμενα από τον εν λόγω Κώδικα αποδεικτικά μέσα, μεταξύ των οποίων είναι και τα δικαστικά τεκμήρια, περί της συνδρομής των κρίσιμων πραγματικών περιστατικών, μετά από συνολική εκτίμηση των στοιχείων του φακέλου της υπόθεσης. Βλ. ΣτΕ 2007/2013, σκ. 17 και ΣτΕ 2780/2012, σκ. 4-7 και ΕΑ 563/2013, σκ. 93), ΕΑ 590/2014, σκ. 256 .

ή των διοικητικών αρχών, τους προσδίδει ιδιαίτερη σημασία²⁷⁷. Εξάλλου, οι **μαρτυρίες προσώπων** που είχαν άμεση γνώση των πραγματικών περιστατικών έχουν, καταρχήν, ιδιαίτερα μεγάλη αποδεικτική αξία²⁷⁸. Συναφώς, έγγραφα (πρακτικά και σημειώσεις) συναντήσεων, στις οποίες υιοθετήθηκαν συμφωνίες/πρακτικές θίγουσες τον ανταγωνισμό, θεωρούνται αυξημένης αποδεικτικής ισχύος, όταν ο συντάκτης τους είχε μετάσχει αυτοπροσώπως στις εν λόγω συναντήσεις²⁷⁹. Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι τυχόν ενοχοποιητικές μαρτυρίες από πρόσωπα που δεν είχαν άμεση γνώση των πραγματικών περιστατικών θα πρέπει να θεωρούνται κατ' ανάγκην μειωμένης αποδεικτικής αξίας²⁸⁰. Η απουσία ημερομηνίας ή υπογραφής από ένα έγγραφο, το γεγονός ότι είναι κακογραμμένο ή περιληπτικό, δεν αφαιρεί από το εν λόγω έγγραφο αποδεικτική ισχύ, εφόσον η προέλευσή του, η πιθανή χρονολογία του και το περιεχόμενό του μπορούν να καθοριστούν με αρκετή βεβαιότητα^{281,282}.

206. Επίσης, δηλώσεις που αντίκεινται στα συμφέροντα του δηλούντος πρέπει, καταρχήν, να θεωρούνται ως ιδιαίτερος αξιόπιστος αποδεικτικός στοιχείο²⁸³. Περαιτέρω, καμία διάταξη ή γενική αρχή του ενωσιακού δικαίου δεν απαγορεύει στις αρχές ανταγωνισμού να επικαλούνται εναντίον μιας επιχείρησης τυχόν δηλώσεις άλλων κατηγορουμένων επιχειρήσεων. Αν δεν ίσχυε αυτό, το βάρος απόδειξης των συμπεριφορών που αντιβαίνουν στο άρθρο 1 Ν. 703/1977-3959/2011 (και το αντίστοιχο 101 ΣΛΕΕ), το οποίο φέρουν οι αρχές ανταγωνισμού, θα ήταν δυσβάστακτο και ασυμβίβαστο προς την αποστολή της επιτήρησης της καλής εφαρμογής των διατάξεων αυτών, που τους έχει ανατεθεί²⁸⁴. Στο ίδιο πλαίσιο, έγγραφα στοιχεία που εντοπίστηκαν κατά τη διάρκεια επιτόπιου ελέγχου που διενεργήθηκε στα γραφεία μιας επιχείρησης μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως απόδειξη κατά άλλης επιχείρησης, ακόμη κι αν η τελευταία δεν μνημονεύεται ρητώς στο σχετικό

²⁷⁷ Βλ. Προτάσεις Γεν. Εισαγγελέα Vesterdorf, όπως υιοθετήθηκαν στις συνεκδ. υποθέσεις T-1/89 κλπ. Rhone-Poulenc SA κ. αλ. κατά Επιτροπής, κεφάλαιο I.E.4.

²⁷⁸ Βλ. Προτάσεις Γεν. Εισαγγελέα Vesterdorf, όπως υιοθετήθηκαν στις συνεκδ. υποθέσεις T-1/89 κλπ. Rhone-Poulenc SA κ.αλ. κατά Επιτροπής, σελ. Π-956-7

²⁷⁹ Βλ. ενδεικτικά απόφαση ΠΕΚ T-67/00 JFE Engineering Corp κατά Επιτροπής, σκ. 207.

²⁸⁰ Βλ. ενδεικτικά απόφαση ΠΕΚ T-67/00 JFE Engineering Corp κατά Επιτροπής, σκ. 299.

²⁸¹ Βλ. απόφαση ΠΕΚ T-56/99 Marlines κατά Επιτροπής, σκ. 57, ΠΕΚ T-305/94 κ.λπ. Limburgse Vinyl Maatschaaprij κ.αλ. κατά Επιτροπής (PVC II), σκ. 667, ΠΕΚ T-303/02 Westfalen Gassen Nederland κατά Επιτροπής, και ΠΕΚ T-11/89 Shell κατά Επιτροπής σκ. 86.

²⁸² Βλ. Απόφαση Γεν. Δικ. C-68/12 της 7.2.2013 προδικαστική απόφαση στην υπόθεση Protimonopolný úrad Slovenskej republiky κατά Slovenská sporiteľňa a.s., όπου υποστηρίχθηκε ότι ο υπάλληλος της εμπλεκόμενης επιχείρησης, ο οποίος είχε μετάσχει στη σύσκεψη των εκπροσώπων των έτερων εμπλεκόμενων επιχειρήσεων δεν είχε λάβει εντολή προς τούτο και ότι, ταυτοχρόνως, δεν είχε αποδειχθεί ότι ο υπάλληλος αυτός είχε διατυπώσει τη συμφωνία του όσον αφορά τα συμπεράσματα της συσκέψεως αυτής και το Δικαστήριο επ' αυτού έκρινε (σκ.25-26) ότι «Πρέπει, συναφώς, να υπομνησθεί ότι η εφαρμογή του άρθρου 101 ΣΛΕΕ δεν προϋποθέτει πράξη ή έστω γνώση εκ μέρους των εταίρων ή των κυριότερων διαχειριστών της εμπλεκόμενης επιχείρησης, αλλά πράξη προσώπου το οποίο έχει εξουσιοδοτηθεί να ενεργεί για λογαριασμό της επιχείρησης (απόφαση της 7ης Ιουνίου 1983, 100/80 έως 103/80, Musique Diffusion française κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 1983, σ. 1825, σκέψη 97). 26 Περαιτέρω, όπως το υπογράμμισε και η Επιτροπή, η συμμετοχή σε συμπράξεις που απαγορεύονται από τη Συνθήκη ΑΕΕ αποτελεί τις περισσότερες φορές λαθραία δραστηριότητα η οποία δεν υπόκειται σε τυπικούς κανόνες. Είναι σπάνιο ο εκπρόσωπος επιχείρησης να μετέχει σε σύσκεψη εφοδιασμένος με εντολή προς τέλεση παραβάσεως».

²⁸³ Βλ. ενδεικτικά απόφαση ΠΕΚ T-67/00 JFE Engineering Corp κατά Επιτροπής, σκ. 211.

²⁸⁴ Βλ. ενδεικτικά απόφαση ΠΕΚ T-305/94 κλπ. Limburgse Vinyl Maatschaaprij κ.αλ. κατά Επιτροπής (PVC II), σκ. 109 και 512 (επιβεβαιώθηκε από το ΔΕΚ, απόφαση C-238/99 P), καθώς και ΠΕΚ T-67/00 JFE Engineering Corp κατά Επιτροπής, σκ. 192.

έγγραφο²⁸⁵. Συναφώς το γεγονός ότι τα εις βάρος μιας επιχείρησης έγγραφα δεν βρέθηκαν στους χώρους της δεν θέτει υπό αμφισβήτηση την αποδεικτική τους αξία²⁸⁶.

207. Σημειώνεται, τέλος, ότι, επειδή η απαγόρευση συμμετοχής σε πρακτικές ή συμφωνίες θίγουσες τον ανταγωνισμό, καθώς και οι κυρώσεις που δύνανται να επιβληθούν στους παραβάτες, είναι σε όλους γνωστές, είναι σύνηθες να αναπτύσσονται μυστικά και συγκεκριμένα οι δραστηριότητες αυτές και να περιορίζονται στο ελάχιστο τα συναφή έγγραφα²⁸⁷. Ακόμη και όταν αποκαλύπτονται στοιχεία, τα οποία πιστοποιούν ρητώς παράνομες επαφές μεταξύ των επιχειρηματιών, όπως τα πρακτικά μιας συνάντησης, τα στοιχεία αυτά είναι συνήθως αποσπασματικά και διασκορπισμένα, οπότε κατά τη νομολογία είναι συχνά απαραίτητη η ανασύσταση ορισμένων λεπτομερειών δια της επαγωγής. Κατά πάγια νομολογία, η αναγραφή σε έγγραφα (π.χ. πρακτικά, χειρόγραφες σημειώσεις, ηλεκτρονικά μηνύματα κ.λπ.) της ημερομηνίας της στρεφόμενης εξ αντικειμένου κατά του περιορισμού συνεδρίασης και των επιχειρήσεων που συμμετείχαν σε αυτή αποτελεί απόδειξη τόσο της συμμετοχής των επιχειρήσεων αυτών στην συνεδρίαση όσο και της λήψης των στρεφόμενων κατά του ανταγωνισμού αποφάσεων²⁸⁸.

VIII.1.7 Ενιαίος και διαρκής χαρακτήρας της παράβασης

208. Κατά πάγια νομολογία, παραβίαση των απαγορευτικών διατάξεων του άρθρου 1 Ν. 703/1977- 1 Ν. 3959/2011 και 101 ΣΛΕΕ δεν στοιχειοθετείται μόνο στην περίπτωση συμφωνιών, εναρμονισμένων πρακτικών ή αποφάσεων ενώσεων επιχειρήσεων οι οποίες

²⁸⁵ Βλ. απόφαση ΠΕΚ Τ-59/99 Ventouris Group Enterprises SA κατά Επιτροπής, σκ. 91 (όπου και παραπομπές σε ενωσιακή νομολογία). Ομοίως, το γεγονός ότι δεν γίνεται μνεία της επωνυμίας μιας επιχείρησης σε ένα έγγραφο που αφορά συμφωνία δεν συνεπάγεται την άρνηση της συμμετοχής της στη συμφωνία αυτή, εφόσον η εν λόγω συμμετοχή αποδείχθηκε ήδη με άλλα έγγραφα και εφόσον αυτή η έλλειψη μνείας δεν μπορεί να προσδώσει διαφορετική έννοια στις άμεσες έγγραφες αποδείξεις που χρησιμοποίησε η Επιτροπή για να αποδείξει τη συμμετοχή της επιχείρησης στη συμφωνία.

²⁸⁶ Βλ. ενδεικτικά Τ-56/99 Marlines κατά Επιτροπής, σκ. 57 (όπου και παραπομπές σε εκτενέστερη νομολογία). Οι αρχές ανταγωνισμού μπορεί να στηριχθούν, προς απόδειξη της συμπεριφοράς μιας επιχείρησης, στην αλληλογραφία μεταξύ τρίτων και, συνεπώς, είναι αδιάφορο το εάν κατά τη διάρκεια των ελέγχων που διενεργήθηκαν στους χώρους της επιχείρησης δεν βρέθηκε κανένα έγγραφο αποσταλμένο από αυτήν: υπό αυτή την έννοια βλ. απόφαση ΠΕΚ Τ-305/94 κλπ. Limburgse Vinyl Maatschappij κ.αλ. κατά Επιτροπής, σκ. 667. Βλ. και απόφαση ΕΑ 590/2014, σκ. 582.

²⁸⁷ Βλ. απόφαση ΔΕΕ C-204/00P επ. Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκ. 55 και 56, καθώς και απόφαση ΠΕΚ Τ-303/02, Westfalen Gassen Nederland BV κατά Επιτροπής, σκ. 106.

²⁸⁸ Βλ. ενδεικτικά απόφαση ΠΕΚ Τ-303/02, ό.π., σκ. 99-114. Βλ. επίσης Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 17^{ης} Μαΐου 2013, Trelleborg Industrie SAS, Trelleborg AB v Commission, υπόθεση Τ-147/09, σκ. 51-53 (με περαιτέρω παραπομπές): «51. Εντούτοις, επίσης, κατά πάγια νομολογία, κάθε απόδειξη που προσκομίζει η Επιτροπή δεν χρειάζεται να ανταποκρίνεται αναγκαστικά στα κριτήρια αυτά σε σχέση προς κάθε στοιχείο της παραβάσεως. Αρκεί η δέσμη των ενδείξεων που επικαλείται το εν λόγω όργανο, συνολικώς εκτιμώμενη, να ανταποκρίνεται στην απαίτηση αυτή [...]

52. [...] Τα στοιχεία αυτά είναι συνήθως αποσπασματικά και διασκορπισμένα, οπότε είναι συχνά απαραίτητη η ανασύσταση ορισμένων λεπτομερειών δια της επαγωγής. Κατά συνέπεια στις περισσότερες περιπτώσεις, η ύπαρξη θίγουσας τον ανταγωνισμό πρακτικής ή συμφωνίας πρέπει να συναχθεί από έναν ορισμένο αριθμό συμπτώσεων και ενδείξεων, οι οποίες, συνολικά θεωρούμενες, μπορούν να αποτελέσουν, ελλείψει άλλης εύλογης εξήγησης, απόδειξη περί παραβάσεως των κανόνων του ανταγωνισμού [...]

53. Εξάλλου, η νομολογία επιτάσσει ότι, όταν δεν υπάρχουν αποδεικτικά στοιχεία δυνάμενα να αποδείξουν άμεσα τη διάρκεια της παραβάσεως, η Επιτροπή στηρίζεται, τουλάχιστον, σε αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με πραγματικά περιστατικά χωρίς μεγάλη χρονική απόσταση μεταξύ τους, ώστε να μπορεί λογικά να γίνει δεκτό ότι η παράβαση συνεχίστηκε αδιάλειπτα μεταξύ δύο συγκεκριμένων ημερομηνιών [...]

Βλ. επίσης Απόφαση του Δικαστηρίου της 7.1.2004, Aalborg Portland κλπ. κατά Επιτροπής, Συνεκδ. Υποθέσεις C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P and C-219/00 P, σκ. 78-79, 81, 83. Βλ. και ΕΑ 563/VIΠ2013, σκ. 97, ΕΑ 590/2014, σκ. 260.

είναι μεμονωμένες, οπότε πρέπει να επιβληθούν κυρώσεις για χωριστές παραβάσεις, αλλά και στην περίπτωση μιας αλληλουχίας πράξεων ή μιας διαρκούς συμπεριφοράς, οπότε τα επιμέρους στοιχεία τους συνθέτουν μια ενιαία παράβαση²⁸⁹. Τούτο συντρέχει ανεξαρτήτως του ότι ένα ή περισσότερα στοιχεία αυτής της σειράς ενεργειών ή η διαρκής αυτή συμπεριφορά θα μπορούσαν να συνιστούν και αφ'εαυτών παράβαση των εν λόγω άρθρων²⁹⁰. Τα κριτήρια τα οποία εφαρμόζονται για τη διαπίστωση ενιαίας παράβασης επί συμφωνιών ή εναρμονισμένων πρακτικών εφαρμόζονται και επί αποφάσεων ενώσεων επιχειρήσεων²⁹¹.

209. Συναφώς, έχει κριθεί από το Δικαστήριο ότι «*με την έννοια της ενιαίας παραβάσεως, νοείται κατάσταση, στο πλαίσιο της οποίας πλείονες επιχειρήσεις συμμετείχαν σε παράβαση συνισταμένη σε αδιάλειπτη συμπεριφορά επιδιώκουσα ένα και μόνον οικονομικό σκοπό, ήτοι τη νόθευση του ανταγωνισμού, ή ακόμη και σε μεμονωμένες παραβάσεις συνδεδεμένες μεταξύ τους λόγω ταυτότητας αντικειμένου (ίδιος σκοπός του συνόλου των στοιχείων) και υποκειμένων (ταυτότητα των ενδιαφερομένων επιχειρήσεων εχουσών συνείδηση της συμμετοχής τους στον κοινό σκοπό)*»²⁹².

210. Τα κριτήρια που λαμβάνονται υπόψη για να διαπιστωθεί εάν μια παράβαση του άρθρου 1 παρ. 1 Ν. 703/1977- 1 Ν. 3959/2011 ή και του άρθρου 101 ΣΛΕΕ είναι ενιαία ή όχι, είναι το εάν οι εν λόγω πρακτικές είχαν κοινό ή διαφορετικό αντικείμενο, το αν αφορούν κοινά προϊόντα ή υπηρεσίες, το αν μετείχαν σε αυτές οι ίδιες επιχειρήσεις και εάν

²⁸⁹ Βλ. σχετικώς, απόφαση ΔΕΚ C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P, Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκ. 258 (και εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Βλ. επίσης απόφαση ΠΕΚ T-279/02 Degusa AG κατά Επιτροπής, σκ. 155. Βλ. και ΕΑ 563/VII/2013, σκ. 229 επ. Βλ. επίσης, την Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 17^{ης} Μαΐου 2013, υπόθεση T-147/09, Trelleborg Industrie SAS, Trelleborg AB v Commission, σκ. 60: «*Συναφώς, η νομολογία χρησιμοποιεί πολλά κριτήρια για την εκτίμηση του αν μια παράβαση είναι ενιαία ή όχι και, συγκεκριμένα, το αν οι επίμαχες πρακτικές είχαν κοινό αντικείμενο [...], το αν αφορούν κοινά προϊόντα και υπηρεσίες [...], το αν μετείχαν σε αυτές οι ίδιες επιχειρήσεις [...]* και *το αν χρησιμοποιήθηκαν οι ίδιες μέθοδοι για την εφαρμογή τους [...]*. Επιπλέον, η ταυτότητα των φυσικών προσώπων που εμπλέκονται για λογαριασμό των επιχειρήσεων και το γεωγραφικό πεδίο εφαρμογής των επίμαχων πρακτικών είναι επίσης στοιχεία που μπορούν να ληφθούν υπόψη για την εξέταση αυτή».

²⁹⁰ ΕΑ 642/2017 σκ. 98 με παραπομπή και σε C-49/92 P, Επιτροπή κατά Anic Partecipazioni SpA Συλλ. 1999, σελ. I-4125, σκ. 81

²⁹¹ Βλ. και απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 8.12.2010 Υπόθεση COMP39510 Labco/ONP διαθέσιμη στο http://ec.europa.eu/competition/antitrust/cases/dec_docs/39510/39510_1203_3.pdf (στα γαλλικά) όπου έγινε δεκτό ότι η διαπίστωση ότι η έννοια της ενιαίας παράβασης προϋποθέτει συμπεριφορές με ενιαίο ανταγωνιστικό οικονομικό σκοπό, εφαρμόζεται και επί συμπεριφοράς που υιοθετείται από μια ένωση επιχειρήσεων, σκ. 635 («*Le Tribunal a souligné, notamment dans l'affaire Ciment, que la notion d'«accord unique» ou d'«infraction unique» suppose un ensemble de comportements adoptés par différentes parties poursuivant un même but économique anticoncurrentiel [...] Dans le cadre de l'article 101, paragraphe 1, du TFUE, cette constatation est également applicable à un comportement adopté par une association d'entreprises*» και σε μετάφραση της Εισήγησης: «*Το Δικαστήριο υπογράμμισε, ιδίως στην υπόθεση του τσιμέντου, ότι η έννοια της «ενιαίας συμφωνίας» ή της «ενιαίας παράβασης» προϋποθέτει ένα σύνολο συμπεριφορών που υιοθετήθηκε από διαφορετικά μέρη με επιδίωξη ενός κοινού οικονομικού ανταγωνιστικού σκοπού [...]* Στο πλαίσιο του άρθρου 101, παρ. 1 της ΣΛΕΕ, αυτή η δήλωση είναι αντιστοίχως εφαρμοστέα σε συμπεριφορά υιοθετηθείσα από μια ένωση επιχειρήσεων») με παραπομπή και στην Απόφαση του Δικαστηρίου της 4 Ιουνίου 2009 Υπόθεση C-8/08, T-Mobile Netherlands BV, KPN Mobile NV, Orange Nederland NV et Vodafone Libertel NV / Raad van bestuur van de Nederlandse Mededingingsautoriteitpoint, Συλλογή 2009, σελ. I-4529, σκ. 23 και Απόφαση του Δικαστηρίου της 8 Ιουλίου 1999 στην Υπόθεση C-49/92 P., Commission / Anic Partecipazioni SpA Συλλογή 1999, σελ. I-4125, σκ. 131. Βλ. επίσης ΔΕφαΘ 3645 σκ. 17.

²⁹² ΓενΔΕΕ T- 410/09 Almamet GmbH Handel mit Spanen und Pulvern aus Metall κατά Επιτροπής, σκ. 152 και νομολογία στην οποία παραπέμπει.

χρησιμοποιήθηκαν οι ίδιες μέθοδοι για την εφαρμογή τους. Άλλα κριτήρια που λαμβάνονται υπόψη είναι η ταυτότητα των φυσικών προσώπων που εμπλέκονται για λογαριασμό των επιχειρήσεων και το γεωγραφικό πεδίο εφαρμογής των επίμαχων πρακτικών²⁹³.

211. Τα στοιχεία και οι περιστάσεις που κρίνονται συναφή πρέπει να εξετάζονται στο σύνολό τους και όχι μεμονωμένα για την εξαγωγή συμπεράσματος²⁹⁴, ενώ η συνήθης πρακτική της Ευρωπαϊκής Επιτροπής είναι ο ενιαίος χαρακτήρας της παράβασης να διαπιστώνεται στη βάση ενός συνδυασμού περισσότερων κριτηρίων, και όχι να εξαρτάται από τη συνδρομή ενός συγκεκριμένου στοιχείου. Για τη σχετική δε εκτίμηση παρέχεται στην Επιτροπή περιθώριο και διακριτική ευχέρεια εκτιμήσεως, καθώς οι ποικίλες παράμετροι σταθμίζονται διαφορετικά στο πλαίσιο των πραγματικών περιστατικών κάθε επιμέρους υπόθεσης²⁹⁵. Πέραν των προαναφερθεισών, ιδίως συνεκτιμάται τυχόν προκύπτουσα «σχέση συμπληρωματικότητας» μεταξύ των υπό εξέταση δράσεων, η οποία συνιστά αντικειμενική ένδειξη ότι υφίσταται συνολικό σχέδιο. Η έννοια της συμπληρωματικότητας αφορά κατάσταση στο πλαίσιο της οποίας προκύπτει ότι κάθε μία από τις επίμαχες δράσεις αποσκοπεί στην αντιμετώπιση μιας ή περισσότερων συνεπειών της κανονικής λειτουργίας του ανταγωνισμού, καθώς και ότι αυτές συνδυαζόμενες συμβάλλουν, μέσω της αλληλεπιδράσεώς τους, στην επέλευση του συνόλου των αντίθετων προς τους κανόνες του ανταγωνισμού αποτελεσμάτων που επιδίωκαν οι μετέχοντες σ' αυτές, στο πλαίσιο ενός συνολικού σχεδίου, το οποίο είχε έναν ενιαίο σκοπό²⁹⁶. Η συμπληρωματικότητα αυτή μπορεί να επαληθεύεται από στοιχεία και κριτήρια όπως τα προαναφερθέντα, ιδίως δε αναφέρονται «*το χρονικό διάστημα εφαρμογής, το περιεχόμενο (περιλαμβανομένων των χρησιμοποιούμενων μεθόδων) και, συνακόλουθα, ο σκοπός των διαφόρων υπό εξέταση συμφωνιών και εναρμονισμένων πρακτικών*»²⁹⁷. Εντούτοις, με πρόσφατη νομολογία το Δικαστήριο διευκρίνισε ρητά ότι η πλήρωση του κριτηρίου της συμπληρωματικότητας δεν είναι απαραίτητη προκειμένου περισσότερες πρακτικές να συμπεριληφθούν σε ενιαία και διαρκή παράβαση²⁹⁸.
212. Ειδικά, ως προς τις επιμέρους παραβάσεις τις σχετιζόμενες με τον καθορισμό τιμών (όπως είναι οι διάφορες αποφάσεις καθορισμού τιμών στις οποίες προβαίνει μια ένωση επιχειρήσεων σε διαφορετικές χρονικές περιόδους), γίνεται δεκτό ότι οι εν λόγω πρακτικές δεν συνιστούν αυτοτελείς παραβάσεις, αλλά πρόκειται για συστατικά στοιχεία μιας ενιαίας παραβάσεως, που έχουν εκ της φύσεώς τους διαρκή χαρακτήρα²⁹⁹.

²⁹³ Βλ. απόφαση Γενικού Δικαστηρίου, υποθ. T-110/07, *Siemens AG κατά Επιτροπής*, Συλλ. 2011, σελ. II-477, σκ. 241 και την εκεί αναλυτικώς παρατιθέμενη νομολογία.

²⁹⁴ ΓενΔΕΕ T-259/02 κλπ *Raiffeissen Zentralbank Osterreich κ.α. κατά Επιτροπής*, Συλλ. 2006, σελ. II-5169, σελ. 121.

²⁹⁵ *Faull & Nikpay (Eds.), The EC Law of Competition, 3rd ed. Oxford, 2014, παρ. 8.462.*

²⁹⁶ Βλ. ΠΕΚ T-101/05 και T-111/05 *BASF AG και UCB SA κατά Επιτροπής*, σκ. 179, ΓενΔΕΕ T-410/09 *Almamet GmbH Handel mit Spanen und Pulvern aus Metall κατά Επιτροπής*, σκ. 154.

²⁹⁷ Βλ. υπ' αυτή την έννοια, ΠΕΚ T-101/05 και T-111/05 *BASF AG και UCB SA κατά Επιτροπής*, σκ. 181, ΠΕΚ T-446/05, *Amann & Söhne και Cousin Filterie κατά Επιτροπής*, σκ. 92.

²⁹⁸ Βλ. ΔΕΕ C-239/11 P, C-489/11P και 498/11 P *Siemens AG, Mitsubishi Electric Corp. and Toshiba Corp. κατά Επιτροπής*, σκ. 248.

²⁹⁹ Βλ. απόφαση Γενικού Δικαστηρίου, υποθ. T-5/00, *DEP Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied κατά Επιτροπής*, συλλ. 2003, σελ. II-5761, σκ. 406.

213. Όσον αφορά, πρώτον, στην διαπίστωση ότι υπήρξε μια ενιαία παράβαση, αρκεί, επομένως, να αποδειχθεί ότι οι επίμαχες συμφωνίες, εναρμονισμένες πρακτικές ή/ και αποφάσεις ενώσεως επιχειρήσεων -μολονότι ενδέχεται να αφορούν ακόμη και διαφορετικά προϊόντα, υπηρεσίες ή εδάφη- εντάσσονται στο πλαίσιο συνολικού σχεδίου το οποίο οι οικείες επιχειρήσεις έθεσαν εν γνώσει τους σε εφαρμογή, προκειμένου να επιτύχουν έναν κοινό, αντίθετο προς τον ανταγωνισμό σκοπό. Η σχέση συμπληρωματικότητας μεταξύ τους συνιστά αντικειμενική ένδειξη ότι υφίσταται συνολικό σχέδιο. Τέτοια σχέση υπάρχει όταν οι εν λόγω συμφωνίες ή πρακτικές εφαρμόζονται προς αντιμετώπιση μίας ή περισσότερων συνεπειών της κανονικής λειτουργίας του ανταγωνισμού και συμβάλλουν, μέσω του συνδυαστικού τους αποτελέσματος, στην επίτευξη ενός κοινού, αντίθετου προς τον ανταγωνισμό, σκοπού³⁰⁰.
214. Εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις για τη στοιχειοθέτηση ενιαίας και διαρκούς παράβασης, επιτρέπεται η επιβολή από την αρχή ανταγωνισμού ενός προστίμου για το σύνολο της ληφθείσας υπόψη παραβατικής περιόδου, αντί της επιβολής κύρωσης ανά μία ξεχωριστή μεμονωμένη παράβαση. Ως ημερομηνία ενάρξεως της προθεσμίας παραγραφής της εξουσίας της αρχής ανταγωνισμού να επιβάλει κυρώσεις ορίζεται η ημερομηνία από την οποία έπαυσε η διαρκής παράβαση³⁰¹.
215. Εν προκειμένω, από τα στοιχεία του φακέλου προκύπτει ότι υφίσταται ένα συνολικό σχέδιο δράσης μεταξύ των δεκαπέντε (15) εμπλεκόμενων μαρμαροτεχνιτών ταφικών μνημείων και του ΝΠΙΔ των ΦΚΜ, με κοινή στόχευση τον περιορισμό του ανταγωνισμού, δεδομένου ότι καταργείται ο ανταγωνισμός στο πεδίο των τιμών και της αυτόνομης προσφοράς της παρεχόμενης υπηρεσίας, λόγω της κατανομής αγορών (εν προκειμένω πελατείας). Τα στοιχεία του φακέλου αφορούν σε επιστολές των μαρμαροτεχνιτών, επιστολές των ΦΚΜ, πρακτικά Διοικητικού Συμβουλίου, φορολογικά στοιχεία (όπως το βιβλίο δωρεών και τα σχετικά οικονομικά στοιχεία) και μαρτυρικές καταθέσεις που ελήφθησαν κατά την ποινική διαδικασία. Τα ευρήματα παρουσιάζουν χρονική αλληλουχία και συμπληρωματικότητα και εντάσσονται στο πλαίσιο ενός ενιαίου αντι ανταγωνιστικού σχεδίου, φέροντας χαρακτηριστικά ενιαίας και διαρκούς παράβασης. Εφόσον τα ευρήματα αφορούν στο σύνολο της υπό εξέταση χρονικής περιόδου, θα ήταν πλασματικό να κατατημηθεί η συμπεριφορά αυτή, την οποία χαρακτηρίζει ένας κοινός σκοπός, σε πολλές, διακριτές επιμέρους παραβάσεις³⁰².

³⁰⁰ Βλ. υπ' αυτή την έννοια, απόφαση ΠΕΚ Τ-54/03, Lafarge κατά Επιτροπής, σκ. 482, καθώς και απόφαση ΠΕΚ Τ-446/05, Amann & Söhne και Cousin Filterie κατά Επιτροπής, σκ. 92 (και εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Βλ. επίσης, ΕΑ 563/VII/2013, σκ. 230. Βλ. επίσης, την Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 17^{ης} Μαΐου 2013, υπόθεση Τ-147/09, Trelleborg Industrie SAS, Trelleborg AB ν Commission, σκ. 53.

³⁰¹ Βλ. ΕΑ 642/2017 σκ. 101 και ΓενΔΕΕ Τ-147/09 και 148 /09, Trelleborg Industrie SAS κ.α. κατά Επιτροπής, ό.π. σκ. 62. Βλ. επίσης τις Προτάσεις του Γεν. Εισαγγελέα Κοσμά στην υπόθεση C- 49/92 Ρ, Επιτροπή κατά Anic Partecipazioni SpA, ό.π. σκ.80. Βλ. επίσης άρθρο 42 του ν. 3959/2011.

³⁰² Βλ. σχετικώς απόφαση ΔΕΕ C-204/00 Ρ, C-205/00 Ρ, C-211/00 Ρ, C-213/00 Ρ, C-217/00 Ρ και C-219/00 Ρ, Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, καθώς και συνεκδ. υποθέσεις ΠΕΚ Τ-109/02 κ.αλ. Bolloré SA κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκ. 312 επ. (όπου και αναφορές σε πάγια νομολογία). Μια τέτοια τεχνητή κατάτημηση δεν θα ήταν, άλλωστε, ούτε και προς το συμφέρον των ίδιων συμπραττουσών επιχειρήσεων αναφορικά με την επιμέτρηση τυχόν προστίμου, δεδομένου ότι το ανώτατο κατά το νόμο όριο του προστίμου θα υπολογιζόταν επί διακριτών παραβάσεων και η συνακόλουθη έκθεσή τους σε πρόστιμα θα ήταν μεγαλύτερη. Αντιθέτως, στην προκειμένη περίπτωση, το ανώτατο κατά το νόμο όριο του προστίμου υπολογίζεται επί της ενιαίας παράβασης: πρβλ. ΠΕΚ Τ- 25/05 ΚΜΕ κατά Επιτροπής, σκ. 172, ΠΕΚ Τ-68/04 SGL Carbon AG κατά Επιτροπής, σκ. 126-134, καθώς και ΠΕΚ Τ-71/03 Tokai

216. Επισημαίνεται ότι δεν αναιρείται ο διαρκής χαρακτήρας της παράβασης από το γεγονός ότι τα διαθέσιμα στοιχεία της πρακτικής (αλληλογραφία μεταξύ των εμπλεκομένων επιχειρήσεων και πρακτικά ΔΣ) δεν φαίνεται να παρουσιάζουν την ίδια περιοδικότητα, συχνότητα ή ένταση καθόλη τη διάρκεια της διαπιστωθείσας παράβασης ή από το ότι ενδέχεται να εμφανίζονται ορισμένα κενά στη χρονική ανακολουθία ορισμένων στοιχείων. Και τούτο διότι μια σύμπραξη μπορεί να τροποποιείται από καιρού εις καιρόν, ενώ οι αποφάσεις του αρμοδίου οργάνου μίας επιχείρησης ισχύουν έως την αναπροσαρμογή, τροποποίηση ή κατάργησή τους. Επιπλέον, οι μηχανισμοί υλοποίησης των εν λόγω αποφάσεων ενδέχεται να προσαρμόζονται ή να ενισχύονται για να λάβουν υπόψη τις νέες εξελίξεις. Εξάλλου, ακόμα και αν υπάρξει μια περίοδος, κατά την οποία τα στοιχεία της σύμπραξης φαίνεται να αδρανούν, ενώ αποκαλύπτεται η λειτουργία της και μετά την υποτονική αυτή περίοδο, ο χαρακτήρας της απαγορευμένης συμπεριφοράς ως ενιαίας και διαρκούς παράβασης δεν αναιρείται³⁰³. Πράγματι, το γεγονός ότι μπορεί να μην εντοπίστηκαν αποδείξεις για ορισμένες χρονικές περιόδους δεν εμποδίζει να θεωρηθεί ότι η παράβαση διαπράχθηκε για μια μεγαλύτερη συνολικά περίοδο, όταν η διαπίστωση αυτή στηρίζεται σε αντικειμενικά και συγκλίνοντα στοιχεία (που αξιολογούνται εν συνόλω). Κατά πάγια νομολογία, στο πλαίσιο παράβασης που εκτείνεται σε πλείστα όσα έτη, το γεγονός ότι οι εκφάνσεις της συμπράξεως ανάγονται σε διαφορετικές περιόδους, που μπορεί να χωρίζονται μεταξύ τους με κατά το μάλλον ή ήττον μεγάλα χρονικά διαστήματα, δεν έχει σημασία για τη στοιχειοθέτηση της σύμπραξης, αρκεί οι διάφορες πράξεις που αποτελούν μέρος της παράβασης να έχουν έναν σκοπό και να εντάσσονται στο πλαίσιο μιας ενιαίας και διαρκούς παραβάσεως³⁰⁴. Συναφώς, το γεγονός ότι ενδέχεται να εμφανίζονται ορισμένα κενά στη χρονική ακολουθία των πραγματικών περιστατικών προς

Carbon κατά Επιτροπής, σκ. 117-118 και 377. Επί του ενιαίου χαρακτήρα διαδοχικών αποφάσεων ενώσεως επιχειρήσεων βλ. και ΔΕΦΑθ 3645/2017, σκ. 17.

³⁰³ Βλ. ενδεικτικά υπόθ. Ε.Ε. IV/35.691/E-4 Preinsulated Pipes, σκ. 134 επ. (που αποτυπώνει, ως προς την προβληματική αυτή, πάγια ενωσιακή νομολογία). Βλ. επίσης ΕΑ 563/VII/2013 (καρτέλ πτηνοτροφίας), σκ. 235 και παρ. 244: Όταν σε μία αντι-ανταγωνιστική συνάντηση γίνονται συζητήσεις / συνεννοήσεις αναφορικά με τη μελλοντική τιμολογιακή πολιτική των συμμετεχόντων, τεκμαίρεται ότι η σύμπραξη αποσκοπούσε να επιφέρει αντι-ανταγωνιστικά αποτελέσματα σε μεταγενέστερο χρονικό σημείο στο μέλλον. Βλ. ενδεικτικά απόφαση ΠΕΚ T-14/89 Montedipe κατά Επιτροπής, σκ. 231. Συναφώς, στην περίπτωση συμπράξεων που έχουν παύσει να ισχύουν, για να έχει εφαρμογή το άρθρο 101 ΣΛΕΕ, αρκεί να μπορούσαν να επιφέρουν αποτελέσματά πέραν από την (εικαζόμενη) τυπική τους περάτωση: βλ. συνεκδ. υποθέσεις T-47/98 και T-48/98 Krupp Thyssen Stainless κατά Επιτροπής, σκ. 181-182, όπου και παραπομπές σε πάγια ενωσιακή νομολογία (αποφάσεις ΔΕΚ 51/75 EMI Records, σκ. 15, ΔΕΚ 243/83 Binon, σκ. 17, καθώς και αποφάσεις ΠΕΚ T-2/89 Petrofina κατά Επιτροπής, σκ. 212, και ΠΕΚ T-327/94 SCA Holding κατά Επιτροπής, σκ. 95).

Βλ. περαιτέρω, ενδεικτικά και αποφάσεις ΠΕΚ T-43/92 Dunlop Slazenger κατά Επιτροπής, σκ. 79, ΠΕΚ T-62/98 Volkswagen κατά Επιτροπής, σκ. 188 και ΠΕΚ T-279/02 Degusa AG κατά Επιτροπής, σκ. 153, και υπόθ. Ε.Ε. COMP/E-1/38.069 Copper Plumbing Tubes: Όταν δεν υφίστανται αποδεικτικά στοιχεία από τα οποία να προκύπτει άμεσα η διάρκεια της παραβάσεως, αρκεί να προκύπτουν στοιχεία σχετικά με πραγματικά περιστατικά χωρίς μεγάλη χρονική απόσταση μεταξύ τους, ώστε να μπορεί λογικά να γίνει δεκτό ότι η παράβαση συνεχίστηκε αδιάλειπτα μεταξύ δύο συγκεκριμένων ημερομηνιών.

³⁰⁴ Βλ. ενδεικτικά απόφαση ΔΕΚ C-113/04 Technische Unie BV κατά Επιτροπής, σκ. 169, ΔΕΕ C-105/04 P Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied κατά Επιτροπής, Συλλ. 2006, σελ. 8725 σκ. 97-98, ΔΕΕ C 204/00 P, C 205/00 P, C 211/00 P, C 213/00 P, C 217/00 P και C 219/00 P, Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλ. 2004, σελ. I -123, σκ. 260, ΓενΔΕΕ T-147/09 και 148 /09, Trelleborg Industrie SAS κ.α. κατά Επιτροπής, σκ. 59, 61.

στοιχειοθέτηση της παράβασης δεν σημαίνει ότι η εν λόγω παράβαση θα πρέπει να θεωρηθεί ότι έχει διακοπεί (ότι, δηλαδή, δεν έχει διαρκή χαρακτήρα)³⁰⁵.

217. Περαιτέρω, για να υπολογισθεί η διάρκεια της παράβασης που έχει ως αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού, πρέπει να εξακριβώνεται η περίοδος υπάρξεως της σύμπραξης αυτής, ήτοι η περίοδος από την ημερομηνία συνάψεώς της μέχρι την ημερομηνία κατά την οποία έπαυσε να ισχύει³⁰⁶. Προκειμένου να αποδείξει η κάθε συμμετέχουσα στη σύμπραξη ότι έθεσε τέρμα στη συμμετοχή της, πρέπει να παρέχει επαρκείς αποδείξεις περί διακοπής και αποστασιοποίησης από τη σύμπραξη με υιοθέτηση συμπεριφοράς συνιστάμενης στον θεμιτό και ανεξάρτητο ανταγωνισμό στη σχετική αγορά και καταγγελία της συμπεριφοράς στην Επιτροπή³⁰⁷. Ελλείψει αποδεικτικού στοιχείου ή ένδειξης που να μπορεί να ερμηνευθεί ως δημόσια αποστασιοποίηση / δηλωθείσα βούληση της προσφεύγουσας να αποστασιοποιηθεί από το αντικείμενο της αντιανταγωνιστικής σύμπραξης, η παράβαση λογίζεται ότι συνεχίζεται τουλάχιστον μέχρι την ημέρα της έρευνας³⁰⁸.

³⁰⁵ Βλ. ενδεικτικά αποφάσεις ΠΕΚ T-43/92 Dunlop Slazenger κατά Επιτροπής, σκ. 79, ΠΕΚ T-62/98 Volkswagen κατά Επιτροπής, σκ. 188 και ΠΕΚ T-279/02 Degusa AG κατά Επιτροπής, σκ. 153. Βλ. επίσης υπόθ. E.E. COMP/E-1/38.069 Copper Plumbing Tubes. Όταν δεν υφίστανται αποδεικτικά στοιχεία από τα οποία να προκύπτει άμεσα η διάρκεια της παραβάσεως, αρκεί να προκύπτουν στοιχεία σχετικά με πραγματικά περιστατικά χωρίς μεγάλη χρονική απόσταση μεταξύ τους, ώστε να μπορεί λογικά να γίνει δεκτό ότι η παράβαση συνεχίστηκε αδιάλειπτα μεταξύ δύο συγκεκριμένων ημερομηνιών. Βλ. και την Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 17^{ης} Μαΐου 2013, υπόθεση T-147/09, Trelleborg Industrie SAS, Trelleborg AB v Commission, σκ. 59, 61 και 87: «59. Όσον αφορά την απουσία αποδείξεων για την ύπαρξη συμφωνίας σε ορισμένα χρονικά διαστήματα, ή, τουλάχιστον, για την εφαρμογή της συμφωνίας από την επιχείρηση κατά τη διάρκεια της συγκεκριμένης περιόδου, υπενθυμίζεται ότι το γεγονός ότι δεν αποδείχθηκε η παράβαση για ορισμένα χρονικά διαστήματα δεν εμποδίζει να γίνει δεκτό ότι η παράβαση διήρκεσε για συνολικά μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, όταν η διαπίστωση αυτή στηρίζεται σε αντικειμενικά και συγκλίνοντα στοιχεία. Στο πλαίσιο παραβάσεως εκτεινόμενης σε πλείονα έτη, το γεγονός ότι οι εκδηλώσεις της συμπράξεως ανάγονται σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα, τα οποία παρουσιάζουν ασυνέχειες μακράς ή βραχύτερης διάρκειας, δεν ασκεί επιρροή στη διαπίστωση της υπάρξεως της συμπράξεως αυτής, εφόσον οι επιμέρους πράξεις που συναποτελούν την παράβαση επιδιώκουν κοινό σκοπό και εντάσσονται στο πλαίσιο ενιαίας και διαρκούς παραβάσεως [...]

61. Επιπλέον, η νομολογία παρέχει στην Επιτροπή τη δυνατότητα να συναγάγει ότι η παράβαση – ή η συμμετοχή επιχειρήσεως στην παράβαση- δεν διεκόπη, ακόμα και αν δεν διαθέτει αποδεικτικά στοιχεία για την παράβαση σχετικά με ορισμένες συγκεκριμένες περιόδους, καθόσον οι επιμέρους πράξεις, οι οποίες συναποτελούν την εν λόγω παράβαση επιδιώκουν κοινό σκοπό και δύνανται να ενταχθούν στο πλαίσιο ενιαίας και διαρκούς παραβάσεως, η δε διαπίστωση αυτή πρέπει να βασίζεται σε αντικειμενικά και συγκλίνοντα στοιχεία αποδεικνύοντα την ύπαρξη ενός συνολικού σχεδίου. [...]

87. Περαιτέρω, υπενθυμίζεται, όσον αφορά τη διαρκή παράβαση, ότι η έννοια του συνολικού σχεδίου παρέχει στην Επιτροπή τη δυνατότητα να συναγάγει ότι η διάπραξη παραβάσεως δεν διακόπηκε ακόμα και αν, για μια συγκεκριμένη περίοδο, δεν διαθέτει αποδεικτικά στοιχεία για τη συμμετοχή της οικείας επιχειρήσεως στην παράβαση αυτή, καθόσον η εν λόγω επιχείρηση μετείχε στην παράβαση πριν και μετά την περίοδο αυτή και δεν υφίστανται αποδεικτικά στοιχεία ή ενδείξεις από τις οποίες μπορεί να θεωρηθεί ότι η παράβαση διακόπηκε όσον την αφορά. Στην περίπτωση αυτή, η Επιτροπή δύναται να επιβάλει πρόστιμο για όλη την παραβατική περίοδο, περιλαμβανομένης της περιόδου για την οποία δεν διαθέτει αποδεικτικά στοιχεία για τη συμμετοχή της οικείας επιχειρήσεως (βλ. σκέψεις 60 έως 62 ανωτέρω)».

³⁰⁶ Βλ. ενδεικτικά απόφαση Γενικού Δικαστηρίου, υποθ. T-49/02 έως T-51/02, Brasserie nationale κατά Επιτροπής, Συλλ. II-3033, σκ. 185.

³⁰⁷ Βλ. ενδεικτικά απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου, υποθ. T-62/02, Union Pigments κατά Επιτροπής, Συλλ. 2005, σελ. II-5057, σκ. 42 και απόφαση της Επιτροπής, 2004/337/EK, Αυτογραφικό Χαρτί, ΕΕ 2004 L 115/1, σκ. 261.

³⁰⁸ Βλ. ενδεικτικά απόφαση Γενικού Δικαστηρίου, υποθ. T-59/99, Ventouris κατά Επιτροπής, Συλλ. 2003, σελ. II-5257, σκ. 193.

218. Ως εκ τούτου, στις περιπτώσεις που η χρονική απόσταση μεταξύ δύο αποδεδειγμένων αντιανταγωνιστικών ενεργειών είναι τέτοια ώστε να μπορεί εύλογα να υποστηριχθεί ότι η παράβαση συνεχίστηκε αδιάλειπτα μεταξύ δύο συγκεκριμένων ημερομηνιών, η διαπιστωθείσα διαρκής παράβαση μιας επιχείρησης δεν διακόπτεται για τις περιόδους, μεταξύ της λήψεως των επιμέρους αποφάσεών της, για τις οποίες δεν έχουν βρεθεί αποδεικτικά στοιχεία. Σε αυτά τα πλαίσια, και εφόσον δεν προκύπτει ότι η αμέσως προηγούμενη απόφαση καθορισμού τιμών που έλαβε η εκάστοτε ένωσης επιχείρησης ανακλήθηκε ή έπαυε να ισχύει για κάποιο λόγο, ή δεν συνάγεται κάποια ένδειξη που να μπορεί να ερμηνευθεί ως δήλωση βούλησης αποστασιοποίησης από το αντικείμενο της σχετικής απόφασης, λογίζεται ότι η παράβαση συνεχίζεται έως τουλάχιστον την ημέρα διενέργειας του σχετικού ελέγχου από τη ΓΔΑ, εκτός φυσικά και εάν υφίστανται αποδεικτικά στοιχεία ότι η παράβαση συνεχίζεται και μετά τη διενέργεια του σχετικού ελέγχου.
219. Εν προκειμένω, όπως καταδεικνύεται στην Ενότητα “*Το περιεχόμενο του φακέλου της διαβιβαζόμενης δικογραφίας*”, αλλά και στις οικείες ενότητες κατωτέρω, ο διαρκής χαρακτήρας της διαπιστωθείσας για κάθε συμμετέχουσα επιχείρηση παράβασης στηρίζεται σε αντικειμενικά στοιχεία για όλη τη χρονική περίοδο στην οποία εκτείνεται η παράβαση, ιδίως λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι εκ φύσεως οι αποφάσεις διαρκούν έως τη ρητή αναπροσαρμογή, τροποποίηση ή κατάργησή τους με νεότερη απόφαση. Στην παρούσα υπόθεση η αρχική απόφαση υπ’αρ. 1142/3225/28.3.2007 καταργήθηκε ρητώς με την από Ιανουάριο 2021 απόφαση των ΦΚΜ.

VIII.2 Εξέταση Ενδεχόμενης Σύμπραξης του άρθρου 1 Ν. 703/1977 – 1 Ν. 3959/2011 - Εφαρμογή στην κρινόμενη Υπόθεση

VIII.2.1 Ως προς τη λειτουργία και το περιεχόμενο της σύμπραξης

220. Σύμφωνα με τα στοιχεία του φακέλου, στις 21.3.2007 πέντε μαρμαροτεχνίτες³⁰⁹, κατόπιν καλέσματος των ΦΚΜ³¹⁰, απέστειλαν επιστολή στα τελευταία προτείνοντας ένα σχέδιο ρύθμισης της παροχής υπηρεσίας κατασκευής ταφικών μνημείων στο Α’ και Β’ Νεκροταφείο Μυτιλήνης. Σύμφωνα με την επιστολή, θα πρέπει να καταρτιστεί κατάλογος με τιμές κατασκευής ανά μνημείο, ανάλογα με το οποίο τα ΦΚΜ θα εισπράττουν συγκεκριμένα ποσά, εκτός της αμοιβής του μαρμαροτεχνίτη για την κατασκευή του μνημείου. Πέραν τούτου, προτείνεται η τήρηση καταλόγου καταγραφής ανάθεσης έργου ανά μαρμαροτεχνίτη και ο έλεγχος από υπάλληλο του Κοιμητηρίου για την τήρηση της σειράς ανάθεσης, ώστε να υπάρχει ισομερής κατανομή έργων μεταξύ των τεχνιτών. Η επιστολή περιλαμβάνεται στο πρακτικό της υπ’αρ. 1142/3225/28.3.2007 συνεδρίασης του ΔΣ των ΦΚΜ, στο οποίο γίνεται μνεία για συνάντηση μεταξύ του Εφόρου κ. Μαυρογιάννη και των πέντε μαρμαροτεχνιτών που εκδήλωσαν ενδιαφέρον και υπέγραψαν το έγγραφο. Κατά την εν λόγω συνεδρίαση ελήφθη ομόφωνη απόφαση περί εφαρμογής, με την επισήμανση της δοκιμαστικής περιόδου, των προτάσεων της προαναφερθείσας επιστολής,

³⁰⁹ Βλ. ανωτέρω Ενότητα «*Το περιεχόμενο του φακέλου της διαβιβαζόμενης δικογραφίας*», υπό Β.

³¹⁰ Βλ. ανωτέρω Ενότητα «*Το περιεχόμενο του φακέλου της διαβιβαζόμενης δικογραφίας*», υπό ΣΤ (ανομοτί εξηγήσεις του κ. Μαυρογιάννη (μέλος του ΔΣ των ΦΚΜ στη θέση του ταμία και έφορος των Α και Β’ νεκροταφείων της πόλης της Μυτιλήνης) στις 14.01.2019, οι οποίες επιβεβαιώνονται σε όσα κατέθεσε ο ίδιος στις 14-01-2019 με το υπόμνημά του.

ενώ σε καμία περίπτωση δεν είναι «.....εκτός πεδίου ελέγχου του δικαίου του ανταγωνισμού πράξη δημόσιας εξουσίας των ΦΚΜ.....», όπως αναφέρουν τα ΦΚΜ στο συμπληρωματικό τους υπόμνημα (σελ. 23).

221. Η επιστολή των αρχικώς υπογραφόντων μαρμαροτεχνιτών που ενσωματώνεται σε ομόφωνη απόφαση του ΔΣ των ΦΚΜ συνιστά συμφωνία κατ' αρ. 1 του Ν. 703/77 – 1 του Ν. 3959/2011 με αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού μεταξύ μαρμαροτεχνιτών και ΦΚΜ μέσω του καθορισμού των τιμών κατασκευής μνημείων και της κατανομής αγορών (και πελατείας) μέσω της τήρησης λίστας ανάθεσης και ισάριθμης κατασκευής μνημείων. Για τον έλεγχο της σύμπραξης μεταξύ των αρχικώς υπογραφόντων μαρμαροτεχνιτών και των ΦΚΜ προτείνεται η υλοποίηση μηχανισμού παρακολούθησης μέσω της είσπραξης ποσών, αναφερόμενων ως δωρεών, από τα ΦΚΜ που αντιστοιχούν στον εκάστοτε τύπο μνημείου. Η σύναψη συμφωνίας επικυρώνεται και από την αναφερόμενη στην απόφαση του ΔΣ συνάντηση μεταξύ των αρχικών επαγγελματιών μαρμαροτεχνιτών και του Εφόρου των ΦΚΜ, η οποία δεν μπορεί να τοποθετηθεί σε ακριβές χρονικό σημείο. Για το σκοπό αυτό ως εναρκτήριο σημείο της συμφωνίας τοποθετείται η 21.3.2007, ημερομηνία σύνταξης της επιστολής των πέντε μαρμαροτεχνιτών.
222. Από την μεταγενέστερη υπ'αρ. 1169/3252/15.3.2010 απόφαση του ΔΣ των ΦΚΜ προκύπτει η τήρηση λίστας προτεραιότητας για την κατασκευή μνημείων σύμφωνα με τη πρόταση να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο όσων παρεκκλίνουν με την χορήγηση ειδικής άδειας κατασκευής μνημάτων. Στόχος σύμφωνα με την απόφαση είναι να ελέγχεται η κατασκευή και να μην επιτρέπεται να συμμετέχουν τρίτοι (π.χ. γραφεία τελετών) στην κατασκευή μνημείων στα νεκροταφεία. Σύμφωνα με την υπ' αρ.πρωτ. 737/26.1.2021 επιστολή παροχής στοιχείων των ΦΚΜ, η χορήγηση άδειας από τον Έφορο των Νεκροταφείων εφαρμόστηκε από το 2007. Από την εν λόγω απόφαση, προκύπτει η τήρηση και εφαρμογή της συμφωνίας για το διάστημα 3.2007 έως 3.2010. Επισημαίνεται όπως προκύπτει από τον Πίνακα 1 της παρούσας, ότι από το 2007 έως το 2010 προσχώρησαν στην συμφωνία άλλοι επτά (7) μαρμαροτεχνίτες.
223. Στις 18.3.2010 κοινοποιήθηκε το περιεχόμενο της εν λόγω απόφασης (βλ. ανωτέρω παρ. 46) μεταξύ άλλων σε δέκα (10) μαρμαροτεχνίτες με επιστολή των ΦΚΜ. Με την επιστολή τα ΦΚΜ ενημερώνουν τους αποδέκτες ότι τέθηκε σε ισχύ και υποχρεωτική εφαρμογή ο από 18.3.2010 ο Κανονισμός Λειτουργίας του Α' Κοιμητηρίου, σύμφωνα με τον οποίο απαγορεύεται η εκτέλεση εργασιών χωρίς άδεια κατασκευής ή διαμόρφωσης μνημείων από τον Έφορο Νεκροταφείων των ΦΚΜ. Από το περιεχόμενο της απόφασης και της συναφούς επιστολής διαπιστώνεται ότι το μέτρο της έκδοσης ειδικής άδειας αποτελούσε τρόπο ελέγχου της τήρησης της συμφωνίας ως αυτή αποτυπώθηκε στο πρακτικό του 2007.
224. Στις 27.5.2016 με απόφαση των ΦΚΜ (βλ. ανωτέρω Ενότητα “*Το περιεχόμενο του φακέλου της διαβιβαζόμενης δικογραφίας*”, υπό Β) γίνεται αποδεκτή πρόταση του εφόρου για ανάθεση μνημείων ισομερώς σε όλους τους μαρμαρογλύπτες που έχουν υπογράψει το σχετικό συμφωνητικό (προφανώς αναφέρεται στην επιστολή που ενσωματώθηκε στην απόφαση του 2007) για την κατασκευή μνημείων MINI. Για το περιεχόμενο της εν λόγω απόφασης του ΔΣ να γίνεται ισομερής ανάθεση ενημερώνονται 14 μαρμαροτεχνίτες, ενώ η πρόθεση καθορισμού της τιμής (αμοιβής) και για τον τύπο αυτού του μνημείου προκύπτει από το αίτημα να υποβάλουν οι μαρμαρογλύπτες στοιχεία κόστους για την κατασκευή

αυτών των μνημείων με σκοπό να υπάρξει ενιαία αντιμετώπιση του θέματος. Η πρόθεση ρύθμισης της τιμής και η εφαρμογή της απόφασης προκύπτει από τον υποχρεωτικό χαρακτήρα της επιστολής και την απειλή μη εφοδιασμού με την σχετική άδεια, σε περίπτωση μη παροχής απάντησης (στα αιτούμενα στοιχεία κόστους).

225. Από την επιστολή της 23.6.2016 13 μαρμαροτεχνιτών προς το ΔΣ των ΦΚΜ προκύπτει η ανανέωση της μεταξύ των συμφωνίας για κατανομή αγορών μέσω της ισομερούς ανάθεσης των έργων κατασκευής μνημείων στους τεχνίτες. Ειδικότερα για τον έλεγχο της εν λόγω συμφωνίας και την παρακολούθησή της προτάθηκε η τήρηση βιβλίου στους ναούς χωριστά για τα δύο νεκροταφεία το οποίο να περιλαμβάνει πληροφορίες για τα έργα που έχουν αναληφθεί με ημερομηνία και υπογραφή με αίτημα πρόσβασης κάθε τεχνίτη σε αυτό.
226. Η πρακτική συνεχίζεται και για τα έτη 2018-2020, σύμφωνα με τις δηλώσεις και παραδοχές της [...] κατά την ποινική διαδικασία (βλ. ανωτέρω Ενότητα “*Το περιεχόμενο του φακέλου της διαβιβαζόμενης δικογραφίας*”, υπό ΣΤ). Από αυτές προκύπτει ότι σκοπός της πρακτικής ήταν να μην υπάρχει ανταγωνισμός μεταξύ των μαρμαράδων, ενώ κατόπιν συνεννόησης μαζί τους αποσκοπούσαν στην σύνταξη τιμοκαταλόγου με τις επιλογές για κατασκευή μαρμάρων.
227. Η ως άνω περιγραφόμενη πρακτική καθορισμού τιμών και κατανομής της αγοράς (πελατείας εν προκειμένω) ενισχύεται και παρακολουθείται από τον καθορισμό εισπρακτέων ποσών από τα ΦΚΜ, τα οποία φέρουν το χαρακτηρισμό «δωρεές» στα βιβλία εσόδων των ΦΚΜ. Η καταβολή των ποσών αυτών από τους μαρμαρογλύπτες είναι υποχρεωτική και συναρτάται άρρηκτα από την έκδοση άδειας κατασκευής ταφικών μνημείων, εντασσόμενη στο συνολικό σχέδιο νόθευσης του ανταγωνισμού στην υπό εξέταση σχετική αγορά. Η υποχρεωτική καταβολή ποσών - δωρεών στα ΦΚΜ που αντιστοιχούν στις καθορισμένες τιμές κατασκευής ταφικών μνημείων δεν μπορεί βάσει των συγκεκριμένων πραγματικών και νομικών συνθηκών να θεωρηθεί χωριστή παράβαση, αλλά συνιστά πρακτική με τουλάχιστον επιβλητικό χαρακτήρα³¹¹ (αποτελώντας όπως προαναφέρθηκε αναπόσπαστο μέρος του ίδιου γενικού σχεδίου) και λειτουργεί ενισχυτικά ως προς την κύρια συμφωνία μεταξύ ΦΚΜ και μαρμαροτεχνιτών.

VIII.2.2 Αξιολόγηση ως προς τα επιμέρους αποδεικτικά στοιχεία της συμφωνίας

228. Η μακροχρόνια αντανταγωνιστική σύμπραξη μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών στην παρούσα με αντικείμενο τον καθορισμό των τιμών και την κατανομή της αγοράς, ως ενισχύεται μέσω του μηχανισμού είσπραξης δωρεών για την έκδοση άδειας κατασκευής ταφικών μνημείων, θεμελιώνεται σε πλήθος αποδείξεων που λαμβάνουν μεταξύ άλλων τη μορφή εγγράφων (επιστολές, αποφάσεις του ΔΣ των ΦΚΜ, οικονομικά - φορολογικά στοιχεία των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων, μαρτυρικές καταθέσεις στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας και επιστολές παροχής στοιχείων προς τη Γ.Δ.Α.). Τα συγκλίνοντα

³¹¹ Βλ. σχετικά την από 20.12.2001 απόφαση της Επιτροπής 2004/337/ΕΚ, Υπόθεση COMP/E-1/36.212 – Αυτογραφικό Χαρτί παρ. 241, 246, 253 : «(241) ... για να στηριχθεί η εφαρμογή των συμφωνημένων αυξήσεων τιμών, σε ορισμένες συναντήσεις της σύμπραξης σε εθνικό επίπεδο κατανέμονταν ποσοτώσεις και καθορίζονταν μερίδια αγοράς για κάθε συμμετέχοντα... (246).... (253) Οι παράνομες πρακτικές που αφορούσαν τον καθορισμό των τιμών, του όγκου πωλήσεων και των μεριδίων της αγοράς αποτελούσαν αναπόσπαστα μέρη του ίδιου γενικού σχεδίου. Κατά συνέπεια, οι συμφωνίες που επετεύχθησαν σε διάφορες περιστάσεις, ιδίως κατά τις συναντήσεις που αναφέρονται στην παρούσα απόφαση, δεν μπορούν να θεωρηθούν χωριστές παραβάσεις».

αυτά στοιχεία, αξιολογούμενα συνολικά και συνδυαστικά, παρέχουν απόδειξη για το περιεχόμενο της εξεταζόμενης σύμπραξης, τα εμπλεκόμενα μέρη και την εφαρμογή της πρακτικής³¹².

VIII.2.2.1 Επιστολές των μαρμαροτεχνιτών και των ΦΚΜ – πρακτικά ΔΣ ΦΚΜ

229. Ως προς τη μορφή και το ειδικότερο περιεχόμενο των εγγράφων του φακέλου, λεκτέα είναι τα εξής: Κατά πρώτον, σε αυτά καταγράφονται οι συμμετέχοντες στη συμφωνία, το γεγονός ότι πραγματοποιήθηκε συνάντηση προ της σύναψης συμφωνίας (γι αυτό και δεν τοποθετείται ακριβώς χρονικά), οι επιμέρους όροι της συμφωνίας, όπως το ύψος των συμφωνούμενων τιμών και ο τρόπος κατανομής της πελατείας μέσω της τηρούμενης λίστας. Τα ανωτέρω εκτεθέντα έγγραφα, τα οποία συνιστούν άμεσα αποδεικτικά στοιχεία σύγχρονα με την παράβαση, έχουν μείζονα αποδεικτική αξία.
230. Συγκεκριμένα, στο πρακτικό της υπ'αρ. 1142/3225/28.3.2007 συνεδρίασης του ΔΣ των ΦΚΜ αναφέρεται ότι πραγματοποιήθηκε συνάντηση μεταξύ πέντε μαρμαροτεχνιτών που εκδήλωσαν ενδιαφέρον και υπέγραψαν το έγγραφο – επιστολή της 21.3.2007 και του εφόρου κ. Μαυρογιάννη. Κατόπιν της φερόμενης συνάντησης υπεβλήθη η από 21.3.2007 επιστολή και εγκρίθηκε ομόφωνα η εφαρμογή του περιεχομένου της στα Κοιμητήρια διαχείρισης των ΦΚΜ. Στην επιστολή ως υπεβλήθη και ενσωματώθηκε σε πρακτικό ΔΣ των ΦΚΜ γίνεται ρητή αναφορά σε ορισμένες τιμές ανά ταφικό μνημείο, στον τρόπο εφαρμογής τους μέσω της είσπραξης των αντίστοιχων δωρεών καθώς και στην κατανομή αγορών (άρα και πελατείας) μέσω της τήρησης λίστας αναθέσεων ανα τεχνίτη και την παρακολούθηση αυτής από υπάλληλο του νεκροταφείου. Επισημαίνεται ότι εκφράζονται διαφωνίες και αμφιβολίες κατά τη συνεδρίαση (βλ. ανωτέρω Ενότητα «Το περιεχόμενο του φακέλου της διαβιβαζόμενης δικογραφίας», υπό Β.) από μέλος του ΔΣ ([...]) και την [...], πλην όμως δεν αφορούν στην ουσία της πρακτικής αλλά σε τυχόν λογιστικά ζητήματα που μπορεί να ανακύψουν από την εφαρμογή της. Οι προβληματισμοί που εκφράζονται δεν δύνανται να αξιολογηθούν ως εκδήλωση αποστασιοποίησης από την υπό εξέταση συμφωνία, καθώς δεν πληρούν το αποδεικτικό μέτρο της προαναφερόμενης νομολογίας περί του αναγκαίου βαθμού αποστασιοποίησης και μη εφαρμογής. Εξάλλου, η απόφαση ελήφθη ομόφωνα από το ΔΣ ενώ η αναφορά σε δοκιμαστική εφαρμογή δεν επιβεβαιώνεται, όπως αποδεικνύεται από τα στοιχεία του φακέλου που υποδηλώνουν ενιαία και διαρκή παράβαση καθορισμού τιμών και κατανομής αγορών από το 2007 έως τον Ιανουάριο του 2021.
231. Περαιτέρω, από την μεταγενέστερη υπ'αρ. 1169/3252/15.3.2010 απόφαση του ΔΣ των ΦΚΜ προκύπτει η εξέλιξη της μεθόδου παρακολούθησης των τιμών και της κατανομής της αγοράς. Συγκεκριμένα, προτείνεται πέραν της τηρούμενης λίστας προτεραιότητας για

³¹² Κατά τη νομολογία, τα στοιχεία απόδειξης μίας σύμπραξης πρέπει να αξιολογούνται ως σύνολο και όχι μεμονωμένα (βλ. σχετικά απόφαση ΔΕΚ της 14.07.1972, υπόθ. C-48/69 ICI κατά Επιτροπής, Συλλ. 619, σκ. 68). Δεν είναι έτσι αναγκαίο το κάθε ένα από τα διαθέσιμα αποδεικτικά στοιχεία να ικανοποιεί τις προϋποθέσεις απόδειξης κάθε πτυχής (συστατικού στοιχείου) της παράβασης. Αρκεί ότι όλα τα στοιχεία συνεκτιμημένα ως σύνολο πληρούν αυτές τις προϋποθέσεις απόδειξης της παράβασης (βλ. σχετικά απόφαση ΠΕΚ της 20.04.1999, υπόθ. T-305/94 PVC, Συλλ. II-931, σκ. 768-778, η οποία επικυρώθηκε από το ΔΕΕ (C-238 P/99). Βλ. και απόφαση ΠΕΚ της 05.12.2006 στην υπόθεση T-303/02, Westfalen Gassen Nederland BV κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ό.π., σκ. 107 και απόφαση Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, ό.π., σκ. 57.

την κατασκευή μνημείων, τρόπος αντιμετώπισης του φαινομένου όσων παρεκκλίνουν μέσω της χορήγησης ειδικής άδειας κατασκευής μνημάτων. Στόχος σύμφωνα με την απόφαση είναι να ελέγχεται η κατασκευή και να μην επιτρέπεται να συμμετέχουν τρίτοι (π.χ. γραφεία τελετών) στην κατασκευή μνημείων στα νεκροταφεία. Το περιεχόμενο της εν λόγω απόφασης κοινοποιήθηκε στις 18.3.2010 μεταξύ άλλων σε δέκα (10) μαρμαροτεχνίτες με επιστολή των ΦΚΜ. Από το περιεχόμενο της επιστολής συνάγεται ο υποχρεωτικός και δεσμευτικός χαρακτήρας του Κανονισμού Λειτουργίας του Α' Κοιμητηρίου, που ανήκει στην εποπτεία και διαχείριση των ΦΚΜ, και προβλέπει την απαγόρευση εκτέλεσης εργασιών χωρίς άδεια κατασκευής ή διαμόρφωσης μνημείων από τον Έφορο. Τα έγγραφα αυτά (πρακτικό και επιστολή), υπό συνδυαστική ανάγνωση και ερμηνεία, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το μέτρο της έκδοσης ειδικής άδειας αποτελούσε τρόπο ελέγχου της τήρησης της συμφωνίας ως αυτή αποτυπώθηκε στο πρακτικό του 2007. Ο σκοπός της συμφωνίας εξάλλου είναι σαφής και αφορά στον αποκλεισμό πιθανών ανταγωνιστών από την κατασκευή μνημείων εντός των Α' και Β' Νεκροταφείων, γεγονός που συνεπάγεται την στεγανοποίηση της σχετική υπό κρίση αγοράς.

232. Σε επόμενο χρόνο (27.5.2016) πραγματοποιείται συνεδρίαση του ΔΣ των ΦΚΜ με θέμα μεταξύ άλλων την ανέγερση μνημείων «MINI» κατά προτεραιότητα, λόγω της οικονομικής κρίσης. Η εν λόγω απόφαση αποτελεί συνέχεια και εξειδίκευση της συμφωνίας που ελήφθη κατά την υπ' αρ. 1142/3225/26.3.2007 απόφαση του ΔΣ των ΦΚΜ, αφενός γιατί παραπέμπει ρητά σε αυτή, αφετέρου διότι προβλέπει την ισομερή ανάθεση μνημείων MINI σε όλους τους μαρμαρογλύπτες, λόγω μη ρητής πρόβλεψης του όρου «ισομερής ανάθεση» στην προηγούμενη απόφαση.
233. Για το περιεχόμενο ως άνω απόφασης του ΔΣ των ΦΚΜ ενημερώνονται 14 μαρμαροτεχνίτες με την υπ' αρ.πρωτ. 430/13.6.2016 επιστολή των ΦΚΜ, στην οποία γίνεται ρητή αναφορά σε ισομερή ανάθεση των μνημείων «MINI» σε όλους τους μαρμαροτεχνίτες που έχουν υπογράψει το σχετικό συμφωνητικό. Η επιστολή προφανώς αναφέρεται στην από 21.3.2007 επιστολή-συμφωνία που υπέβαλαν οι μαρμαρογλύπτες με αντικείμενο τον καθορισμό των τιμών κατασκευής των ταφικών μνημείων. Η πρόθεση καθορισμού τιμών και εφαρμογής τους και στο πλαίσιο της συμπληρωματικής αυτής συμφωνίας - συμπληρωματική καθώς αναφέρεται σε νέο τύπο ταφικού μνημείο - προκύπτει σαφώς από το αίτημα προς τους μαρμαροτεχνίτες να υποβάλουν στοιχεία κόστους για την κατασκευή αυτών των μνημείων με σκοπό να υπάρξει ενιαία αντιμετώπιση του θέματος. Η επιστολή εντάσσεται στο συνολικό σχέδιο νόθευσης του ανταγωνισμού μεταξύ των μαρμαροτεχνιτών, καθώς αφορά σε καθορισμό τιμών και κατανομή αγορών και για τον τύπο μνημείων MINI, ενώ ο υποχρεωτικός χαρακτήρας τήρησης των τιμών προκύπτει από την απειλή μη εφοδιασμού με την σχετική άδεια κατασκευής μνημείων, σε περίπτωση μη παροχής απάντησης.
234. Από την συναφή με την ως άνω απόφαση των ΦΚΜ επιστολή 13 μαρμαροτεχνιτών με ημερομηνία 23.6.2016 προκύπτει η ανανέωση της μεταξύ των συμφωνίας για κατανομή αγορών μέσω της ισομερούς ανάθεσης των έργων κατασκευής μνημείων στους τεχνίτες. Η επικαιροποιημένη συμφωνία αφορά σε καθορισμό τιμών κατασκευής μνημείων (συμπεριλαμβανομένων πλέον και των MINI μνημείων), σε καθορισμό των ποσών που αποδίδονται στα ΦΚΜ ανάλογα με τον τύπο του μνημείου και σε κατανομή αγοράς μέσω

της ισομερούς ανάθεσης εργασιών κατασκευής. Ο έλεγχος και η παρακολούθηση της συμφωνίας θεμελιώνονται στις προτάσεις να τηρείται βιβλίο των υλοποιηθέντων έργων και να αποκλείονται λοιπές επιχειρήσεις, όπως γραφεία τελετών ή οι αναφερόμενοι ως περιστασιακοί μαρμαρογλύπτες.

235. Επισημαίνεται ότι πρώτη φορά στην επιστολή αυτή γίνεται αναφορά σε προτεινόμενες τιμές, αναφορά που δεν επηρεάζει την αξιολόγηση της συμφωνίας καθορισμού τιμών, καθώς από το σύνολο των προαναφερόμενων στοιχείων προκύπτει ότι οι τιμές είναι ορισμένες, η δε τήρησή τους υποχρεωτική, μέσω των μεθόδων παρακολούθησής τους. Εξάλλου αναφορά σε μία εκ των μεθόδων, την τήρηση βιβλίου στους ναούς χωριστά για τα δύο νεκροταφεία, γίνεται και στην επιστολή και το σχετικό πρακτικό, σύμφωνα με το οποίο η λίστα θα πρέπει να περιλαμβάνει πληροφορίες για τα έργα που έχουν αναληφθεί με ημερομηνία και υπογραφή του κάθε τεχνίτη και θα πρέπει να έχει ατομική πρόσβαση κάθε μαρμαροτεχνίτης.
236. Τέλος από την απόφαση του ΔΣ της 20.1.2021, οπότε και ρητά καταργήθηκε η από 28.3.2007 απόφασή του, προκύπτει η αδιάλειπτη ισχύς και εφαρμογή της συμφωνίας μεταξύ μαρμαροτεχνιτών και ΦΚΜ.

VIII.2.2.2 Καταθέσεις και εξηγήσεις στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας και επιστολές παροχής στοιχείων προς τη ΓΔΑ στο πλαίσιο της παρούσης έρευνας.

237. Στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας ελήφθησαν ανωμοτί καταθέσεις παρασχέθηκαν εξηγήσεις από τις εμπλεκόμενες επιχειρήσεις μαρμαροτεχνιτών αλλά και από μέλη της Διοίκησης των ΦΚΜ. Για το σκοπό της περαιτέρω διερεύνησης της υπόθεσης και εξ απόψεως δικαίου ανταγωνισμού, οι ως άνω επιχειρήσεις προσκόμισαν στοιχεία και παρείχαν διευκρινίσεις επί των τεθέντων από τη ΓΔΑ ερωτημάτων (βλ. αναλυτικά ανωτέρω Ενότητα «Μέτρα έρευνας της Υπηρεσίας»). Οι ισχυρισμοί που προβάλλονται εκατέρωθεν δεν αναιρούν τα ως άνω συμπεράσματα περί ύπαρξης ενιαίου αντιανταγωνιστικού σχεδίου και απορρίπτονται ως αβάσιμοι. Ειδικότερα:
238. Ορισμένες επιχειρήσεις προβάλλουν τον ισχυρισμό ότι ο συντονισμός των τιμών ήταν με πρωτοβουλία των ΦΚΜ και δη του Εφόρου κ. Μαυρογιάννη προκειμένου να εξαλειφθεί το φαινόμενο των μη επαγγελματιών. Από τη συνολική εξέταση των στοιχείων προκύπτει ξεκάθαρα ο άμεσος και ενεργός ρόλος των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων μαρμαροτεχνιτών στην υπό κρίση σύμπραξη, συνεπώς ο ισχυρισμός αυτός δεν μπορεί να ασκήσει επίδραση στη διαπίστωση της διάπραξης της παράβασης. Χαρακτηριστική απόδειξη του σκοπού περιορισμού του ανταγωνισμού είναι η χειρόγραφη σημείωση στην από 21.3.2007 επιστολή, με πρόταση στο ΔΣ να αποκλείσει τεχνίτες που δημιουργούν πρόβλημα στις επιχειρήσεις. Ο αποκλεισμός των ανταγωνιστών με το πρόσχημα της αντιμετώπισης παράνομων μη επαγγελματιών του κλάδου δεν μπορεί να αποτελέσει δικαιολογητική βάση για την υπό κρίση συμφωνία. Και αυτό γιατί αποδεικνύεται η βούληση να συντονιστούν μεταξύ τους για τον καθορισμό των τιμών και την εφαρμογή ενός μηχανισμού παρακολούθησης της κατανομής της αγοράς, ώστε να μην αποκλίνει κάποιος εκ των συμμετεχόντων.
239. Εξάλλου, κατά πάγια νομολογία, η Επιτροπή δεν απαιτείται να στοιχειοθετήσει την υποκειμενική πρόθεση για τη διάπραξη της παράβασης – αρκεί να θεμελιωθεί ότι η σύμπραξη είχε αντικειμενικά αντι-ανταγωνιστικό σκοπό και ότι τα εμπλεκόμενα μέρη

συνέβαλαν με τις ενέργειές τους προς το σκοπό αυτό (έστω κι αν οι συμπράττοντες δεν αποσκοπούσαν άμεσα στο αποτέλεσμα αυτό). Περαιτέρω, μια σύμπραξη δύναται να συνιστά εξ αντικειμένου περιορισμό του ανταγωνισμού, ακόμη και στην περίπτωση που εξυπηρετεί και άλλους σκοπούς (ακόμη και νόμιμους σκοπούς)³¹³. Το γεγονός συνεπώς ότι ο Έφορος κ. Μαυρογιάννης φέρεται, κατά τους ισχυρισμούς των μαρμαροτεχνιτών, ως πιθανός εμπνευστής της εξεταζόμενης συμπεριφοράς δεν έχει καμία επίδραση για τη διαπίστωση της ύπαρξης της αντιανταγωνιστικής σύμπραξης και της συμμετοχής στην παράβαση των 15 μαρμαροτεχνιτών. Ωστόσο δύναται να συσχετιστεί με το βαθμό συμμετοχής των ίδιων των ΦΚΜ στην σύμπραξη, στο πλαίσιο του καταλογισμού και της επιμέτρησης της ποινής³¹⁴. Αφετέρου, ο ισχυρισμός αυτός είναι ατελέσφορος και οι ανταγωνιστές τεχνίτες ταφικών μνημείων δεν μπορούν βάσει αυτού να απεκδυθούν της ευθύνης τους για τις μεταξύ τους συνεννοήσεις για τις τιμές πώλησης ή για άλλες βασικές παραμέτρους του ανταγωνισμού: αυτές είναι εξ αντικειμένου παράνομες, ανεξαρτήτως δε του αν οι συμμετέχουσες επιχειρήσεις είχαν σκοπό να τηρήσουν τη συμφωνία ή του εάν την εφάρμοσαν στην πράξη.

240. Το επιχείρημα της πλειοψηφίας³¹⁵ των μαρμαροτεχνιτών για τον ενδεικτικό χαρακτήρα των τιμών κατασκευής ταφικών μνημείων απορρίπτεται ως αβάσιμο. Πέραν της ρητής αναφοράς σε ορισμένες τιμές σε πρακτικά και επιστολές, το επιχείρημα έρχεται σε αντίθεση με την ομολογία των επιχειρήσεων ότι οι τιμές κατασκευής ήταν άρρηκτα συνδεδεμένες με τα ποσά των δωρεών που εισέπραττε το ΦΚΜ για την έκδοση αδειών. Από το σύνολο των στοιχείων του φακέλου προκύπτει ότι τα ποσά των δωρεών ήταν ορισμένα αμετάβλητα διαχρονικά, γεγονός που ενισχύεται από τα φορολογικά στοιχεία των ΦΚΜ (βιβλία εσόδων από δωρεές) που προσκομίστηκαν στην Υπηρεσία. Εξάλλου το σύνολο των τεχνιτών συνομολογεί ότι οι τιμές των αδειών ταφής- δωρεές προς τα ΦΚΜ εφαρμόζονται μέχρι σήμερα και συνιστούν προϋπόθεση για την κατασκευή των μνημείων.
241. Ως προς τους επικουρικούς ισχυρισμούς από τα ΦΚΜ, προς αποποίηση της συλλογικής ευθύνης του ΔΣ και μετακύλιση αυτής στον Έφορο κ. Μαυρογιάννη, περί αυτόνομης

³¹³ Βλ. ενδεικτικά απόφαση ΔΕΚ, της 8.11.1982, υπόθ. C- 96/82 NVIAZ International Belgium κατά Επιτροπής, Συλλ. 3369, σκ. 25. Βλ. επίσης απόφαση ΔΕΚ C-45/85, Verband κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ό.π. σκ. 35-42. Στην συγκεκριμένη υπόθεση, η προσφεύγουσα ισχυρίστηκε ενώπιον του ΔΕΚ ότι η σύσταση που απηύθυνε στα μέλη της δεν είχε σκοπό να περιορίσει τον ανταγωνισμό μεταξύ των μελών αλλά έγινε στο πλαίσιο της συνήθους και αναγκαίας μορφής συνεργασίας στην ασφαλιστική αγορά ιδίως σε σχέση με τον υπολογισμό του κινδύνου. Εντούτοις, στον ισχυρισμό αυτό το ΔΕΚ αποκρίθηκε ότι η σύσταση αφορούσε το συντονισμό της συμπεριφοράς των μελών της ένωσης αναφορικά με τις τιμές που (θα) εφαρμόζον στη σχετική αγορά (βλ. σκ.42). Ως εκ τούτου, θεωρήθηκε ότι είχε ως αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού ανεξάρτητα από την υποκειμενική πρόθεση της ένωσης. Βλ. και απόφαση ΔΕΚ C-246/86, Belasco κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ό.π. σκ.40-42. Στη συγκεκριμένη υπόθεση, οι προσφεύγουσες υποστήριξαν ότι δεν είχαν πρόθεση να παραβιάσουν το άρθρο 81 παρ.1. Εντούτοις, το ΔΕΚ αποκρίθηκε ότι δεν είναι απαραίτητο η επιχείρηση να έχει επίγνωση ότι παρέβαινε την απαγόρευση του άρθρου 81 [νυν 101] παρ. 1, αρκεί ότι δεν μπορούσε να αγνοεί ότι η επίμαχη συμπεριφορά είχε ως αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού. Βλ. και Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τις κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή του άρθρου 81 παρ.3, παρ.22 («Η απόδειξη της υποκειμενικής πρόθεσης των μερών να περιορίσουν τον ανταγωνισμό αποτελεί σημαντικό στοιχείο, αλλά όχι αναγκαία προϋπόθεση»). Βλ. επίσης απόφαση Διοικητικού Εφετείου Αθηνών 1001/2006 (ΣΕΣΜΕ), σκ. 16, καθώς και απόφαση Διοικητικού Εφετείου Αθηνών 1617/2009 της 29.5.2009, σκ. 6 και 17.

³¹⁴ Η έκταση της συμμετοχής στην παράβαση εξετάζεται κατωτέρω στην ενότητα Επιμέτρηση ποινής.

³¹⁵ Μία εκ των εμπλεκόμενων αναφέρει ότι οι τιμές ήταν προκαθορισμένες για όσους εγγράφονταν στον κατάλογο (βλ. ανωτέρω [...])

δράσης τους Εφόρου, μη παροχής έγκρισης η ή εισαγωγής των εν λόγω θεμάτων στο ΔΣ προς ψήφιση εκτός ημερησίας διάταξης, επισημαίνεται ότι δεν ασκούν καμία επίδραση επί της αξιολόγησης της παρούσης σύμπραξης. Εξάλλου από την κατάθεση του Μαυρογιάννη στις 14.1.2019, προκύπτει ότι η πρόταση έγινε από το ίδιο το ΔΣ, το οποίο κάλεσε τους μαρμαροτεχνίτες να προτείνουν λύση για το θέμα του αθέμιτου ανταγωνισμού για τις κατασκευές μνημείων. Το ΔΣ κατόπιν των προτάσεων αποφάσισε να τηρείται κατάλογος των επαγγελματιών υπό την επίβλεψη του Εφόρου ώστε να υπάρχει κατανομή των έργων. Η απόφαση επιπλέον προέβλεπε ότι ήταν προαπαιτούμενη η καταβολή ενός ποσού ανάλογα με το μνημείο προκειμένου για την έκδοση άδειας. Περαιτέρω στην ίδια κατάθεση ως προς υποβληθείσα εναντίον του κ. Μαυρογιάννη μήνυση γίνεται ρητή αναφορά στο ποσό των 50€ (δωρεά) που υποχρεούταν να καταβάλει ο μαρμαροτεχνίτης και στην ύπαρξη λίστας εγκεκριμένων μαρμαροτεχνιτών από το ΔΣ.

242. Η συμπραξιακή συμπεριφορά μεταξύ μαρμαροτεχνιτών και ΦΚΜ καταδεικνύεται και από την ένορκη εξέταση [...] (18.12.2018), σύμφωνα με την οποία σκοπός της πρακτικής ήταν να μην υπάρχει ανταγωνισμός μεταξύ των μαρμαράδων. Για το σκοπό αυτό κατόπιν συνεννόησης μαζί τους αποσκοπούσαν στην σύνταξη τιμοκαταλόγου με τις επιλογές για κατασκευή μαρμάρων. Το γεγονός ότι τα έξοδα που έπρεπε να καταβληθούν, ανάλογα με το μνημείο, εξυπηρετούσαν φιλανθρωπικό σκοπό είναι αδιάφορο για τον χαρακτηρισμό της εν λόγω πρακτικής ως συμφωνίας καθορισμού τιμών. Από την επόμενη ανωμοτί κατάθεσή της στις 11.11.2019 προκύπτει σαφώς ότι το ΔΣ ενέκρινε την επιστολή των μαρμαροτεχνιτών και με τον τρόπο αυτό εξαλείφθηκε το φαινόμενο να αναλαμβάνουν κατασκευή ορισμένοι μόνο. Επιπλέον γίνεται ρητή αναφορά σε κατανομή των αναληφθέντων έργων τηρουμένης σειράς προτεραιότητας, αρχής γενομένης το 2007. Το αδιάλειπτο της παράβασης προκύπτει και από τις συμπληρωματικές εξηγήσεις της [...] στις 2.6.2020 όπου επαναλαμβάνεται ο σκοπός της απόφασης ήταν η εξάλειψη του ανταγωνισμού μεταξύ μαρμαροτεχνιτών. Στην ίδια κατάθεση αναφέρεται ότι η πρωτοβουλία σύνταξης τιμοκαταλόγου ανελήφθη από τους μαρμαρογλύπτες, πλην όμως η διαδικασία ανάθεσης επιβλέπεται από τον Έφορο, αποποιούμενη την ευθύνη από πλευράς μελών ΔΣ ΦΚΜ. Με την άποψη αυτή συντάσσεται και ο Μητροπολίτης Μυτιλήνης [...] ο οποίος επισημαίνει ότι η επιστολή 430/13.6.2016 συντάχθηκε και απεστάλη από τον Έφορο χωρίς προηγούμενη έγκριση του ΔΣ. Οι δηλώσεις αυτές δεν φτάνουν το αποδεικτικό μέτρο της αποστασιοποίησης των συγκεκριμένων προσώπων από την εν λόγω σύμπραξη, καθώς δεν αναιρούν το περιεχόμενο των αποφάσεων του μόνου οργάνου με εξουσία εκπροσώπησης των ΦΚΜ, ήτοι του Διοικητικού Συμβουλίου.

243. Από τις απαντήσεις των μαρμαροτεχνιτών συνάγεται ότι ήταν απαραίτητη η τήρηση της σειράς για την κατασκευή μνημείων, ενώ για τον έλεγχο της συμμόρφωσης στη λίστα τέθηκε ως προϋπόθεση η έκδοση της άδειας. Αυτό αποδεικνύεται από τις απαντήσεις τους και το γεγονός ότι για να αναλάβουν την κατασκευή ενός μνημείου έπρεπε να υπάρχει προηγούμενη συνεννόηση με τα ΦΚΜ προκειμένου να εκδοθεί η άδεια. Εκτός από τις περιπτώσεις μη έκδοσης άδειας, αναφέρεται και περίπτωση επιστροφής προκαταβολής (βλ. ανωτέρω) άρνηση έκδοσης άδειας. Αντίστοιχα ως προς την τήρηση της λίστας τα ΦΚΜ αναφέρουν ότι υπήρχε βιβλίο που τηρούνταν με τα ονόματα των τεχνιτών που αναλάμβαναν την κατασκευή αλλά η κατανομή δεν ήταν απόλυτα ισομερής, γιατί μπορούσε να επιλέξει ο «πελάτης» τον τεχνίτη της αρεσκείας του. Το βασικό τους

επιχείρημα για την πρακτική είναι για τον φορολογικό έλεγχο των μαρμαροτεχνιτών και αυτό τον σκοπό θα εξυπηρετούσε η τήρηση βιβλίου το οποίο απορρίπτεται ως αλυσιτελής.

244. Περαιτέρω η αυτοτέλεια της συμφωνίας ομολογείται κατ' ουσίαν από τους ίδιους τους τεχνίτες καθώς δεν υπήρξε απόφαση συλλογικού οργάνου που να τους ανάγκασε να προσχωρήσουν σε κάποια απόφαση, ενώ δεν υφίσταται καν σωματείο. Δεν αμφισβητείται ότι οι 15 υπό εξέταση τεχνίτες προσχώρησαν στη συμφωνία, παρά το γεγονός ότι παρέχονται διαφορετικές εκδοχές για τους λόγους που οδηγήθηκαν σε αυτή τη συμφωνία. Εξάλλου ο χρόνος προσχώρησης αξιολογείται μόνο για το σκοπό της συμμετοχής εκάστου στη συμφωνία και τον υπολογισμό της διάρκειας της παράβασης. Ως προς την προσχώρηση άλλων τεχνιτών δεν υπήρξε ένσταση ή αποστασιοποίηση καθώς όλοι προσχωρούσαν διαδοχικά με την ενοποίηση των Δήμων (πρόγραμμα Καλλικράτης), οπότε η πρακτική επεκτεινόταν και γεωγραφικά.

245. Συμπερασματικά, η ΕΑ κατά πλειοψηφία κρίνει ότι από τα στοιχεία του φακέλου αξιολογούμενα τόσο μεμονωμένα το καθένα από αυτά όσο και συνολικά, ως αναλύθηκαν ανωτέρω, προκύπτει η σύμπραξη μεταξύ των 15 μαρμαροτεχνιτών και των ΦΚΜ με αντικείμενο τον καθορισμό τιμών και την κατανομή αγορών (πελατείας) για την ανάληψη έργων και την κατασκευή ταφικών μνημείων. Η εν λόγω σύμπραξη εφαρμόστηκε και μέσω του μηχανισμού της είσπραξης ποσών δωρεών άρρηκτα συνδεδεμένων με την έκδοση αδειών κατασκευής ταφικών μνημείων στα Α' και Β' Κοιμητήρια Μυτιλήνης, που διαχειρίζονται τα ΦΚΜ. Από όλα τα ανωτέρω στοιχεία συνάγεται το συμπέρασμα ότι τα μέρη συνεννοήθηκαν και συμφώνησαν να ακολουθήσουν συγκεκριμένη συμπεριφορά στη σχετική αγορά, ενέργεια, η οποία από μόνη της συνιστά παράβαση της νομοθεσίας περί ανταγωνισμού. Η κατά τα άνω επαφή των επιχειρήσεων που είχε ως αντικείμενο τη σύγκλιση της τιμολογιακής τους πολιτικής, παραβίασε την εθνική και ενωσιακή επιταγή περί ανεξαρτησίας στην επιχειρηματική δράση³¹⁶. Οι επιχειρήσεις των μαρμαροτεχνιτών με τη σύμπραξη των ΦΚΜ αποποιήθηκαν της επιχειρηματικής τους ανεξαρτησίας και παρενέβησαν με συντονισμένο τρόπο στη λειτουργία της αγοράς.

246. Η κρίνόμενη συμπεριφορά συνιστά, σύμφωνα με την ανωτέρω ανάλυση, ενιαία και διαρκή σύμπραξη, η οποία από τη φύση της περιορίζει τον ανταγωνισμό στη σχετική αγορά και ως εκ τούτου εμπίπτει στην απαγορευτική ρύθμιση του άρθρου 1 παρ. 1 Ν.703/1977 και του άρθρου 1 παρ.1. του Ν.3959/2011.

VIII.3 Δυνατότητα εξαιρέσεως βάσει του άρθρου 1 παρ. 3 του Ν. 3959/2011 (πρώην άρθρου 1 παρ. 3 του Ν. 703/1977)

247. Εξαιρέση από τους απαγορευτικούς κανόνες των άρθρων 1 Ν.703/77 - 1 Ν. 3959/2011 προβλέπεται, σύμφωνα με την παρ. 3 του άρθρου 1 του ν. 3959/11 και αντίστοιχα την παρ. 3 του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, για τις συμφωνίες, οι οποίες (α) συμβάλλουν στη βελτίωση της παραγωγής ή της διανομής των προϊόντων ή στην προώθηση της τεχνικής ή οικονομικής προόδου, (β) εξασφαλίζουν συγχρόνως στους καταναλωτές δίκαιο τμήμα από το όφελος που προκύπτει, (γ) οι οποίες δεν επιβάλλουν περιορισμούς που δεν είναι απαραίτητοι για

³¹⁶ Βλ. ενδεικτικά αποφάσεις ΔΕΚ της 14.7.1972, υπόθ. C-48/69 ICI κατά Επιτροπής, Συλλ. 619, σκ. 64, της 16.12.1975, υπόθ. C-40επ./73, SuikerUnie κατά Επιτροπής, Συλλ. 1663, σκ. 173-174 και απόφαση ΠΕΚ, υπόθ. T-202/98 Tate&Lyle κατά Επιτροπής, ό.π. σκ.. 56 και απόφ. ΠΕΚ της 8.7.2008, υπόθ. T-54/03 Lafarge κατά Επιτροπής, Συλλ. 121,σκ. 461.

την επίτευξη των στόχων αυτών και (δ) δεν παρέχουν στις επιχειρήσεις αυτές τη δυνατότητα καταργήσεως του ανταγωνισμού σε σημαντικό τμήμα των σχετικών προϊόντων. Οι τέσσερις προαναφερόμενες προϋποθέσεις πρέπει να συντρέχουν *σωρευτικά* προκειμένου να τύχει εφαρμογής η ατομική απαλλαγή που προβλέπουν οι ανωτέρω διατάξεις. Εφόσον έστω και μία από αυτές δεν πληρούται, η συμφωνία είναι αυτοδικαίως άκυρη κατ' άρθρο 1 παρ. 2 ν. 3959/2011 (και άρθρο 101, παρ.2 ΣΛΕΕ).³¹⁷ Η επιχείρηση που διεκδικεί τη χορήγηση ατομικής απαλλαγής, φέρει το βάρος να αποδείξει ότι πληρούνται οι σχετικές προϋποθέσεις, με πειστικά επιχειρήματα και αποδεικτικά στοιχεία³¹⁸.

248. Προκειμένου να εξετασθεί αν η πρακτική καθορισμού τιμών και κατανομής πελατείας της παρούσας εξαιρείται από την απαγορευτική διάταξη του άρθρου 1 του Ν. 703/1977-Ν. 3959/2011 ή και 101 ΣΛΕΕ, πρέπει να διερευνηθεί εάν πληρούνται σωρευτικά οι προϋποθέσεις ατομικής εξαίρεσης, όπως αυτές προβλέπονται ρητά στο άρθρο 1 παρ. 3 του Ν. 703/1977 - 1 παρ. 3 Ν. 3959/2011 ή 101 παρ. 3 ΣΛΕΕ.

249. Η εφαρμογή της εξαίρεσης του άρθρου 1 παρ. 3 του Ν. 703/1977 – Ν. 3959/2011, και αντιστοίχως του άρθρου 101 παρ. 3 ΣΛΕΕ υπόκειται σε τέσσερις προϋποθέσεις, δύο θετικές και δύο αρνητικές:

α) η απόφαση πρέπει να συμβάλλει στην βελτίωση της αποτελεσματικότητας ή της διανομής των προϊόντων ή στην προώθηση της τεχνικής- οικονομικής προόδου,

β) πρέπει να εξασφαλίζει δίκαιο τμήμα στους καταναλωτές από το όφελος που προκύπτει,

γ) οι περιορισμοί πρέπει να είναι απαραίτητοι για την επίτευξη των στόχων αυτών και

δ) η συμφωνία δεν πρέπει να παρέχει στα μέρη τη δυνατότητα κατάργησης του ανταγωνισμού.

250. Οι τέσσερις προϋποθέσεις τόσο του άρθρου 101 ΣΛΕΕ όσο και των άρθρων 1 παρ. 3 Ν. 703/1977 – 1 παρ. 3 Ν. 3959/2011 είναι *σωρευτικές*, δηλαδή οι εμπλεκόμενες επιχειρήσεις οφείλουν να αποδείξουν ότι πληρούνται και οι τέσσερις προκειμένου να χορηγηθεί εξαίρεση. Εφόσον έστω και μία από αυτές δεν πληρούται, η συμφωνία είναι αυτοδικαίως άκυρη³¹⁹.

251. Τα άρθρα 1 παρ. 3 Ν. 703/1977 - άρθρο 1 παρ. 3 Ν. 3959/2011, όπως άλλωστε και το αντίστοιχο άρθρο 101 παρ. 3 ΣΛΕΕ, δεν αποκλείουν a priori ορισμένα είδη συμφωνιών από το πεδίο εφαρμογής τους. Ωστόσο, σοβαροί περιορισμοί του ανταγωνισμού, όπως ο άμεσος ή έμμεσος καθορισμός τιμών, δεν θεωρείται πιθανό να πληρούν τις προϋποθέσεις εξαίρεσης από την απαγορευτική διάταξη του άρθρου 1 Ν. 703/1977-3959/2011 και του

³¹⁷ Βλ και Κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή του άρθρου 81 παρ. 3 της Συνθήκης, ΕΕ C 101 της 27.4.2004, σημ. 42 με περαιτέρω παραπομπές σε ενωσιακή νομολογία.

³¹⁸ Βλ. ενδεικτικά απόφαση ΕΑ 581/VII/2013, σκ. 267, καθώς και αποφάσεις ΔΕφαθ 559/2010, σκ. 18, ΔΕφαθ 2891/2009, σκ. 19, ΔΕφαθ 1682/2009, σκ. 28 με περαιτέρω παραπομπές σε ενωσιακή νομολογία. Κατά τη σχετική αξιολόγηση, λαμβάνονται υπόψη μόνο τα αντικειμενικά πλεονεκτήματα, πράγμα που σημαίνει ότι η τυχόν επικαλούμενη βελτίωση της αποτελεσματικότητας δεν εκτιμάται με βάση την υποκειμενική άποψη των μερών (βλ. ενδεικτικά απόφαση ΕΑ 520/VI/2011, σκ. 134).

³¹⁹ Βλ. Ανακοίνωση Επιτροπής - Κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή του άρθρου 81 παρ. 3 της Συνθήκης, ΕΕ 2004 C101/97, παρ. 42 (και νομολογία των Ευρωπαϊκών δικαστηρίων που μνημονεύεται σχετικά).

101 ΣΛΕΕ³²⁰. Ειδικότερα, οι συμφωνίες αυτές κατά κανόνα δεν πληρούν (τουλάχιστον) τις δύο πρώτες προϋποθέσεις των σχετικών διατάξεων. Δεν δημιουργούν, δηλαδή, αντικειμενικά οικονομικά πλεονεκτήματα³²¹, ούτε και προσπορίζουν οφέλη στους καταναλωτές³²². Επιπλέον, κατά κανόνα αυτά τα είδη συμφωνιών δεν πληρούν το κριτήριο του απαραίτητου χαρακτήρα βάσει της τρίτης προϋπόθεσης³²³. Τέλος, ούτε και η τέταρτη προϋπόθεση της εξαίρεσης πληρούται, εάν η συμφωνία καταργεί τον ανταγωνισμό στη σημαντικότερη έκφρασή του, ήτοι σε επίπεδο τιμών³²⁴. Επομένως ένας τέτοιος περιορισμός δεν παρίσταται *stricto* ή *lato sensu* αναλογικός.

252. Επισημαίνεται παρεμπιπτόντως ότι, εφόσον αποδειχθεί παράβαση του άρθρου 1 παρ. 1 Ν. 703/1977-3959/2011 και του 101 ΣΛΕΕ, τα εμπλεκόμενα μέρη που το επικαλούνται φέρουν το βάρος απόδειξης ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 1 παρ. 3 Ν. 703/1977 - άρθρου 1 παρ. 3 Ν. 3959/2011 και αντιστοίχως του άρθρου 101 παρ. 3 ΣΛΕΕ. Επιπλέον, σύμφωνα με το άρθρο 4 Ν. 3959/2011, κατά τη διαδικασία ενώπιον της Επιτροπής Ανταγωνισμού, για την εφαρμογή των άρθρων 1 και 2 καθένας φέρει το βάρος απόδειξης των ισχυρισμών του³²⁵. Κάθε επιχείρηση επικαλούμενη την εφαρμογή της παρ. 3, συνεπώς, βαρύνεται να αποδείξει, κατά τρόπο ειδικό και συγκεκριμένο, ότι η υπό κρίση περίπτωση ικανοποιεί κάποια από τις εξαιρετικές προϋποθέσεις ατομικής απαλλαγής της παρ. 3 του άρθρου 1 και αντιστοίχως του 101 ΣΛΕΕ. Κατά τη σχετική αξιολόγηση, λαμβάνονται υπόψη μόνο τα αντικειμενικά πλεονεκτήματα, πράγμα που σημαίνει ότι η τυχόν επικαλούμενη βελτίωση της αποτελεσματικότητας δεν εκτιμάται με βάση την υποκειμενική άποψη των μερών.

253. Εν προκειμένω, ως καταδείχθηκε ανωτέρω, η σύμπραξη της παρούσας είναι εξ αντικειμένου περιοριστική του ανταγωνισμού και αφορά σε ιδιαίτερα σοβαρούς περιορισμούς καθορισμού τιμών και κατανομής αγορών, μη δυνάμενη να εξαιρεθεί υπό το πρίσμα του άρθρου 1 παρ.3 του Ν. 703/1977 και Ν. 3959/2011.

ΙΧ. ΑΙΤΗΜΑ ΥΠΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΕΜΠΛΕΚΟΜΕΝΩΝ ΜΕΡΩΝ ΣΤΗΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΔΙΕΥΘΕΤΗΣΗΣ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΤΗΣ ΕΑ

ΙΧ.1 Εφαρμοστέες διατάξεις

254. Βάσει του άρθρου 25α του ν. 3959/2011³²⁶, η ΕΑ έχει την δυνατότητα να θεσπίσει με απόφασή της Διαδικασία Διευθέτησης Διαφορών (εφεξής και «ΔΔΔ») με τις επιχειρήσεις ή ενώσεις επιχειρήσεων που εκούσια και με ελεύθερη βούληση παραδέχονται τη συμμετοχή τους σε αποδιδόμενη σε αυτές οριζόντια σύμπραξη, κατά παράβαση του

³²⁰ Βλ. Ανακοίνωση Επιτροπής - Κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή του άρθρου 81 παρ. 3 της Συνθήκης, ΕΕ 2004 C 101/97, παρ. 46.

³²¹ Βλ. Ανακοίνωση Επιτροπής - Κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή του άρθρου 81 παρ. 3 της Συνθήκης, ΕΕ 2004 C 101/97, παρ. 49.

³²² Βλ. ενδεικτικά απόφαση ΓΔικ, Τ-29/92 *Vereniging van Samenwerkende Prijsregelende Organisaties in de Bouwnijverheid (SPO) κ. Επιτροπής*, Συλλ. 1995 II-289, σκ. 294.

³²³ Βλ. Ανακοίνωση Επιτροπής - Κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή του άρθρου 81 παρ. 3 της Συνθήκης, ΕΕ 2004 C 101/97, παρ. 46 και 79 (και νομολογία που μνημονεύεται σχετικά).

³²⁴ Βλ. Ανακοίνωση Επιτροπής - Κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή του άρθρου 81 παρ. 3 της Συνθήκης, ΕΕ 2004 C 101/97, παρ. 110.

³²⁵ Βλ. ενδεικτικά ΔιοικΕφαθ 559/2010, σκ. 18, ΔιοικΕφαθ 2892/2009, σκ. 19, ΔιοικΕφαθ 1682/2009, σκ. 28.

³²⁶ Το οποίο θεσπίστηκε και εισήχθη στο ν. 3959/2011 με το άρθρο 105 του ν. 4389/2016 (ΦΕΚ Α'94/27.5.2016).

άρθρου 1 του ν. 3959/2011 ή/και του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, καθώς και να ρυθμίσει, εντός της κανονιστικής εμβέλειας που οριοθετείται με το εν λόγω άρθρο, τα εκεί ενδεικτικώς αναφερόμενα ζητήματα, αλλά και κάθε άλλη αναγκαία λεπτομέρεια που συνδέεται με τη διεξαγωγή της διαδικασίας αυτής, καθώς και βάσει του άρθρου 14 παρ. 2 περ. ιδ (εε) του ν. 3959/2011³²⁷ εκδόθηκε από την ΕΑ η υπ' αριθ. 628/2016 απόφαση με τίτλο «Όροι, προϋποθέσεις και διαδικασία για τη διευθέτηση διαφορών σε υποθέσεις οριζοντίων συμπράξεων κατά παράβαση του άρθρου 1 του ν. 3959/2011 ή/και του άρθρου 101 της ΣΛΕΕ» (εφεξής «Ανακοίνωση για τη διαδικασία διευθέτησης διαφορών»), η οποία τροποποιήθηκε και κωδικοποιήθηκε με την απόφαση ΕΑ 704/2020³²⁸.

255. Σύμφωνα με την εν λόγω Απόφαση³²⁹, σκοπός της διαδικασίας διευθέτησης διαφορών είναι η **απλοποίηση και επιτάχυνση της διοικητικής διαδικασίας έκδοσης αποφάσεων από την ΕΑ** για παραβάσεις του άρθρου 1 του ν. 3959/2011 ή/και του άρθρου 101 της ΣΛΕΕ, καθώς και ο περιορισμός του αριθμού των προσφυγών που ασκούνται κατά των αποφάσεων της ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου³³⁰, **προκειμένου να παρασχεθεί στην ΕΑ η δυνατότητα να εξετάζει περισσότερες υποθέσεις με τους ίδιους πόρους και με λιγότερη διοικητική επιβάρυνση**, να αυξάνει, έτσι, τον αποτρεπτικό χαρακτήρα της δράσης της και να ενισχύει, συγχρόνως, το ενδιαφέρον των πολιτών για την αποτελεσματική και έγκαιρη τιμωρία των παραβατών. Στο πλαίσιο αυτό, στις επιχειρήσεις³³¹ που συμβάλλουν στην ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της διοικητικής διαδικασίας ενώπιον της ΕΑ³³² μπορεί να επιβάλλονται μειωμένα πρόστιμα υπό τις ειδικότερες προϋποθέσεις που αναλύονται κατωτέρω³³³. Η συμβολή αυτή λαμβάνει τη μορφή της **ειλικρινούς, ανέκκλητης και ανεπιφύλακτης παραδοχής από μέρους της εμπλεκόμενης επιχείρησης της αποδιδόμενης σε αυτή συμμετοχής στην παράβαση και της σχετικής ευθύνης της, καθώς και της παραίτησής της από την άσκηση**

³²⁷ Η περ. ιδ (εε) θεσπίστηκε και εισήχθη στο άρθρο 14 παρ. 2 του ν. 3959/2011 με την παρ. 2 του άρθρου 105 του ν. 4389/2016 (ΦΕΚ Α' 94/27.5.2016).

³²⁸ Όπως προβλέπεται στο άρθρο 52 παρ.1 Ν.4886/2022,ΦΕΚ Α' 12/24.01.2022:"1. Μέχρι την έκδοση της απόφασης της Επιτροπής Ανταγωνισμού του άρθρου 29 Α του ν. 3959/2011 (Α' 93) για τη διευθέτηση υποθέσεων, εφαρμόζεται, κατά περίπτωση, η ισχύουσα απόφαση της Επιτροπής Ανταγωνισμού σχετικά με τους όρους, τις προϋποθέσεις και τη διαδικασία διευθέτησης διαφορών».

³²⁹ Βλ. παρ. 2 και 3. Βλ. ακόμα ΕΑ 642/2017, παρ. 6-9, 636/2017, σκ. 6- 9, 721/2020, σκ. 4-7, 748/2021, σκ. 2-5.

³³⁰ Βλ. ΓενΔικ Τ-456/10, Τιμαβ κ.ά. κατά Επιτροπής, Συλλ. 2015 σελ. 296, σκ. 60.

³³¹ Εφεξής η αναφορά σε «επιχειρήσεις» περιλαμβάνει και τις «ενώσεις επιχειρήσεων».

³³² Βλ. ΓενΔικ Τ-456/10, Τιμαβ κ.ά. κατά Επιτροπής, Συλλ. 2015 σελ. 296, σκ. 65.

³³³ Κατά πάγια ενωσιακή νομολογία, μείωση του προστίμου λόγω συνεργασίας κατά τη διοικητική διαδικασία δικαιολογείται, εάν η συμπεριφορά της επιχείρησης διευκόλυνε την εκ μέρους της Επιτροπής διαπίστωση της παράβασης και, ενδεχομένως, την παύση της (βλ. ΔΕΕ C- 297/98 P, SCA Holding κατά Επιτροπής, Συλλ. 2000, σελ. I-10101, σκ. 36, ΔΕΕ C- 328/05 P, SGL Carbon κατά Επιτροπής, Συλλ. 2007, σελ. I-3921, σκ. 83, και ΠΕΚ 311/94, BPB de Eendracht κατά Επιτροπής, Συλλ. 1998, σελ. 11.29, σκ. 325). Μείωση του προστίμου δικαιολογείται επίσης και στην περίπτωση που επιχείρηση συνδράμει την Επιτροπή στην ευκολότερη διαπίστωση του υποστατού της παράβασης, ιδίως με την εκ μέρους της επιχείρησης αναγνώριση της συμμετοχής της στην παράβαση ή με την μη αμφισβήτηση των πραγματικών ισχυρισμών επί των οποίων θεμελιώνεται η παράβαση (βλ. ΔΕΕ C-298/98 P, Finnboard κατά Επιτροπής, Συλλ. 2000, σελ. I-10157, σκ. 56, 59 και 60, C-57/02 P, Acerinox κατά Επιτροπής, Συλλ. 2005, σελ. 453, σκ. 88). Βλ. επίσης ΕΑ 526/2011, σκ. 2, και Ανακοίνωση ΕΑ-Κατευθυντήριες γραμμές για τον υπολογισμό των προστίμων που επιβάλλονται δυνάμει του άρθρου 9 του ν. 703/1977, παρ. 15.

συγκεκριμένων οικονομικών δικαιωμάτων και δικαιολογεί μείωση του προστίμου που επιβάλλεται από την ΕΑ³³⁴.

256. Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο της ΔΔΔ οι επιχειρήσεις για τις οποίες διεξάγονται έρευνες και σε βάρος των οποίων έχουν συλλεχθεί αποδεικτικά στοιχεία και έχει στοιχειοθετηθεί παράβαση του άρθρου 1 του ν. 3959/2011 ή/και του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, **αναγνωρίζουν ανεπιφύλακτα τη συμμετοχή τους σε αυτή και τη συναφή ευθύνη τους** και παραιτούνται, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, από το δικαίωμά τους για πλήρη πρόσβαση στο διοικητικό φάκελο της υπόθεσης και από το δικαίωμα προφορικής ακρόασης κατά τη συζήτηση ενώπιον της ΕΑ^{335,336}.
257. Στην περίπτωση αυτή, η απόφαση διαπίστωσης παράβασης από την ΕΑ κατά το άρθρο 29^α τελευταίο εδάφιο του ν. 3959/2011 σε συνδυασμό με το άρθρο 25 παρ. 1³³⁷ του ίδιου νόμου εκδίδεται κατ' απλοποιημένη διαδικασία, αφού έχουν ληφθεί υπόψη οι ισχυρισμοί, νομικοί και πραγματικοί, και οι θέσεις των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων, όπως υποβλήθηκαν στο πλαίσιο της ΔΔΔ. Με την ίδια απόφαση προβλέπεται η επιβολή προστίμου³³⁸ στις εμπλεκόμενες επιχειρήσεις, κατά το άρθρο 25 παρ. 1 του ν. 3959/2011 και σύμφωνα με την Ανακοίνωση της ΕΑ-Κατευθυντήριες γραμμές για τον υπολογισμό των προστίμων, μειωμένου κατά ποσοστό 15% λόγω υπαγωγής της υπόθεσης στην ΔΔΔ.

ΙΧ.2 Υπαγωγή στην παρούσα υπόθεση

258. Με το από 27.09.2021 υπόμνημα προσθήκης (αρ. πρωτ. 510/27.09.2021)³³⁹ τα ΦΚΜ δήλωσαν την ειλκρινή πρόθεση τους να υπαχθούν στη ΔΔΔ, δυνάμει των άρθρων 14 (2) και 25^α του ν. 3959/2011, ως ισχύει και των υπ' αριθμ. 628/2016 & 704/2020 Αποφάσεων ΕΑ. Στην εν λόγω δήλωση τους τα ΦΚΜ αναφέρουν προς την ΕΑ «..... ότι το πραγματικό υλικό που αποτυπώνεται στην Εισήγηση μπορεί να αποτελέσει τη βάση της διαδικασίας [και ω]ς με το παρόν αιτούμεθα την αναβολή της ακρόασης της 7.10.2021 προκειμένου να καταστεί χρονικά εφικτή η εκκίνηση της διαδικασίας διευθέτησης»³⁴⁰. Με

³³⁴ Η μείωση του προστίμου δικαιολογείται ενόψει της συνεργασίας της εμπλεκόμενης επιχείρησης υπό την παραπάνω έννοια. Η ΕΑ, ως ανεξάρτητη διοικητική αρχή με αποκλειστική αρμοδιότητα την εφαρμογή του δικαίου του ανταγωνισμού με την έκδοση εκτελεστών αποφάσεων που υπόκεινται σε δικαστικό έλεγχο, δε διαπραγματεύεται με τις ελεγχόμενες επιχειρήσεις το ζήτημα της ύπαρξης της παράβασης και της επιβολής της κατάλληλης κύρωσης. Βλ. και Ανακοίνωση Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με την διεξαγωγή διαδικασιών διευθέτησης διαφορών ενόψει της έκδοσης αποφάσεων δυνάμει του άρθρου 7 και του άρθρου 23 του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1/2003 του Συμβουλίου σε περιπτώσεις συμπράξεων (ΕΕ 2008 C 167/1), παρ. 2.

³³⁵ Βλ. άρθρο 14 παρ. 2 του Κανονισμού Λειτουργίας και Διαχείρισης της Επιτροπής Ανταγωνισμού (ΦΕΚ Β' 117/16.1.2013) (εφεξής ΚΛΔ ΕΑ).

³³⁶ Βλ. αναλυτικά Ανακοίνωση Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με την διεξαγωγή διαδικασιών διευθέτησης διαφορών ενόψει της έκδοσης αποφάσεων δυνάμει του άρθρου 7 και του άρθρου 23 του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1/2003 του Συμβουλίου σε περιπτώσεις συμπράξεων (ΕΕ 2008 C 167/1) [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008XC0702\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008XC0702(01)&from=EN).

³³⁷ Η παρ. 1 του άρθρου 25 του ν. 3959/2011 προβλέπει τις κυρώσεις, πέραν της επιβολής προστίμου, που δύναται να επιβάλει η ΕΑ σε περίπτωση διαπίστωσης παράβασης των άρθρων 1, 2 και 11 του ίδιου νόμου και 101 και 102 της ΣΛΕΕ. Οι εν λόγω διατάξεις τυγχάνουν εφαρμογής και σε περίπτωση υπαγωγής μίας υπόθεσης στη διαδικασία διευθέτησης διαφορών.

³³⁸ Η ΕΑ δύναται στο πλαίσιο της διαδικασίας διευθέτησης διαφορών να επιβάλει κατά τη διακριτική της ευχέρεια και τις λοιπές προβλεπόμενες στο άρθρο 25 παρ. 1 του ν. 3959/2011 κυρώσεις.

³³⁹ Επισημαίνεται ότι τα ΦΚΜ δεν κατέθεσαν (αρχικό) υπόμνημα επί της υπόθεσης, ενόψει και της ακροαματικής που έλαβε χώρα την 7^η Οκτωβρίου 2021.

³⁴⁰ Βλ. σχετικά και Συνεδρίαση 129^η ΕΑ, Πρακτικά της 7^{ης} Οκτωβρίου 2021, σελ. 3.

τα υπομνήματα προσθήκης η πλειοψηφία των λοιπών μερών στην υπόθεση³⁴¹ δήλωσαν την ειλικρινή πρόθεση τους να υπαχθούν στη ΔΔΔ, δυνάμει των άρθρων 14 (2) και 25^α του ν. 3959/2011. Η κα Γρηγορέλλη Αικατερίνη δεν κατέθεσε υπόμνημα προσθήκης³⁴² και στο (αρχικό) υπόμνημα της δεν δήλωσε την ειλικρινή πρόθεση της να υπαχθεί στη ΔΔΔ. Ωστόσο, με δήλωση της πληρεξούσιας δικηγόρου της κα Θάλεια Γεωργαλα η κα Γρηγορέλλη Αικατερίνη « προτίθεται να μπει σε διαδικασία διευθέτησης,, σημειώνοντας ότι ως προς το κομμάτι της επιβολής, ενδεχόμενης επιβολής προστίμου, υφίσταται θέμα παραγραφής». ³⁴³ Ο κος Αναστάσιος Ψαρρός δεν κατέθεσε υπομνήματα και δεν συμμετείχε στην ακροαματική διαδικασία³⁴⁴. Συνεπώς, δεν κατέθεσε δήλωση πρόθεσης υπαγωγής στην ΔΔΔ.

259. Επισημαίνεται επίσης ότι ο πληρεξούσιος δικηγόρος των α) κο Παναγιώτη Αγιασώτη, β) Αφοί Καμάτσου ΟΕ και γ) κο Χρήστο Σακαράκα, δήλωσε κατά την ακροαματική διαδικασία της 7^{ης} Οκτωβρίου 2021 ότι «..... εμείς δεν είμαστε αυτή την στιγμή σε θέση ακόμα να παραδεχθούμε ότι έχουμε τελέσει την παράβαση. Θεωρούμε ότι δεν έχουμε τελέσει την παράβαση.....», ενώ κατόπιν ερώτησης του κου Προέδρου της ΕΑ ότι «..... προϋπόθεση της διευθέτησης όμως, είναι ότι παραδέχεστε ότι έχετε πράξει την παράβαση, γιατί αλλιώς τι διευθέτηση είναι;», επανέλαβε ότι «[ε]κ των προτέρων, δεν μπορούμε να το παραδεχθούμε αυτό»³⁴⁵.

260. Η ΕΑ, κατά την διακριτική της ευχέρεια, εκτίμησε την ενδεχόμενη επιτάχυνση και ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της διαδικασίας έκδοσης της Απόφασης και κατέληξε ότι κάτι τέτοιο δεν υφίσταται στην παρούσα υπόθεση διότι 1) δεν ήταν ειλικρινής η πρόθεση μέρους των εμπλεκόμενων μερών για να υπαχθούν στην ΔΔΔ (βλ. ανωτέρω τις αναφορές του πληρεξούσιου δικηγόρου των α) κο Παναγιώτη Αγιασώτη, β) Αφοί Καμάτσου ΟΕ και γ) κο Χρήστο Σακαράκα), ενώ και η πρόθεση υπαγωγής της κα Αικατερίνης Γρηγορέλλη ήταν υπό την προϋπόθεση μη επιβολής προστίμου, 2) κάποια από τα εμπλεκόμενα μέρη με πρόθεση να υπαχθούν στη ΔΔΔ αμφισβήτησαν την Εισηγήση του Εισηγητή και, συνεπώς, τα πραγματικά περιστατικά, τη νομική αξιολόγηση και την ευθύνη τους, 3) ο προσδοκώμενος βαθμός επίτευξης διαδικαστικής αποτελεσματικότητας ήταν περιορισμένος διότι το αίτημα για υπαγωγή στην ΔΔΔ κοινοποιήθηκε ενώπιον της ΕΑ με την προσθήκη των εμπλεκόμενων μερών και όχι του συνόλου αυτών, με αποτέλεσμα να μην έχει αποφευχθεί η μεγάλη καθυστέρηση και η ανάλωση πόρων για την χορήγηση πλήρους πρόσβασης στον φάκελο της υπόθεσης.

261. Σε κάθε περίπτωση, τα εμπλεκόμενα μέρη δύνανται να εκδηλώσουν γραπτώς το ενδιαφέρον τους για υπαγωγή τους στην ΔΔΔ το αργότερο τριάντα πέντε (35) ημέρες πριν από την συζήτηση της υπόθεσης ενώπιον της ΕΑ, δυνάμει της παρ. 30 της υπ' αριθμ. 704/2020 Απόφασης ΕΑ. Στην προκειμένη περίπτωση, τα εμπλεκόμενα μέρη εκδήλωσαν γραπτώς το ενδιαφέρον τους για υπαγωγή στην ΔΔΔ στις 27.09.2021, 29.09.2021 και

³⁴¹ Βλ. σχετικά τα υπ' αριθμ. πρωτ. 511/27.09.2021, 512/27.09.2021, 513/27/09. 2021514/27.09.2021, 515/27.09.2021, 516/27.09.2021, 525/29.09.2021 και Συνεδρίαση 129^η ΕΑ, Πρακτικά της 7^{ης} Οκτωβρίου 2021, σελ. 1-15.

³⁴² Βλ. σχετικά Συνεδρίαση 129^η ΕΑ, Πρακτικά της 7^{ης} Οκτωβρίου 2021, σελ. 9.

³⁴³ Ο.π.

³⁴⁴ Ο.π., σελ. 9 και 13-14. Ο κος Αναστάσιος Ψαρρός με την από 29.09.2021 επιστολή του (αρ. πρωτ. 526/29.09.2021) ενημέρωσε την ΕΑ ότι [...].

³⁴⁵ Βλ. σχετικά Συνεδρίαση 129^η ΕΑ, Πρακτικά της 7^{ης} Οκτωβρίου 2021, σελ. 12.

- 07.10.2021, ήτοι, για την πλειοψηφία αυτών περίπου δέκα (10) ημέρες πριν από την συζήτηση της υπόθεσης ενώπιον της ΕΑ, ενώ για ένα εμπλεκόμενο μέρος, την ημέρα που έλαβε χώρα η ακροαματική διαδικασία (αφορά την ημερομηνία της ακροαματικής διαδικασίας και τη δήλωση κατά την διάρκεια αυτής της πληρεξούσιας δικηγόρου της κας Αικατερίνης Γρηγορέλλη). Συνεπώς, μια ενδεχόμενη αποδοχή του αιτήματος, κατόπιν αναβολής της συνεδρίασης την 7 Οκτωβρίου 2021³⁴⁶, θα μείωνε έτι περαιτέρω τον βαθμό επίτευξης διαδικαστικής αποτελεσματικότητας, ο οποίος κατά τα ανωτέρω, ήταν ήδη περιορισμένος την ημερομηνία κοινοποίησης των αιτημάτων υπαγωγής στην ΔΔΔ. Το γεγονός ότι η έρευνα επί της υπόθεσης από την Υπηρεσία δεν έχει διαρκέσει για μεγάλο χρονικό διάστημα (βλ. σχετικά και παρ. 1 της παρούσας) δεν μπορεί να αποτελέσει επιχείρημα υπέρ της αναβολής της ακροαματικής διαδικασίας της 7^{ης} Οκτωβρίου 2021³⁴⁷.
262. Η ΕΑ, αφού διασκέφθηκε για το ανωτέρω αίτημα των εμπλεκόμενων μερών την 7^η Οκτωβρίου 2021, διακόπτοντας την ακροαματική διαδικασία³⁴⁸, αποφάσισε την απόρριψη του διότι έκρινε ότι την χρονική στιγμή που κατατέθηκε το ανωτέρω αίτημα υπαγωγής στην ΔΔΔ δεν εξυπηρετείται η προοπτική επίτευξης διαδικαστικής αποτελεσματικότητας, δυνάμει της παρα. 9 της υπ' αριθμ. 704/2020 Απόφασης της.

X. ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΠΙΒΑΛΛΟΜΕΝΩΝ ΚΥΡΩΣΕΩΝ - ΠΡΟΣΤΙΜΩΝ

X.1 Γενικό Πλαίσιο

263. Σύμφωνα με το άρθρο 25 παρ. 1 του Ν. 3959/2011 εάν η ΕΑ, μετά από σχετική έρευνα που διεξάγει, διαπιστώσει παράβαση των άρθρων 1 ν. 3959/2011 ή/ και 101 ΣΛΕΕ, μπορεί με απόφασή της να επιβάλει πρόστιμο στις επιχειρήσεις και στις ενώσεις επιχειρήσεων που υπέπεσαν στην παράβαση³⁴⁹.
264. Περαιτέρω, με βάση το άρθρο 25 παρ. 2 υπό α του Ν. 3959/2011, για τον καθορισμό του προστίμου λαμβάνονται υπόψη, μεταξύ άλλων, η σοβαρότητα και η διάρκεια και η γεωγραφική έκταση της παράβασης, ενώ το επιβαλλόμενο πρόστιμο μπορεί να φτάσει μέχρι ποσοστό δέκα τοις εκατό (10%) του συνολικού κύκλου εργασιών της επιχείρησης της χρήσης κατά την οποία έπαυσε η παράβαση, ή, αν αυτή συνεχίζεται μέχρι την έκδοση της απόφασης, της προηγούμενης της έκδοσης της απόφασης χρήσης³⁵⁰.

³⁴⁶ Βλ. σχετικά Συνεδρίαση 129^η ΕΑ, Πρακτικά της 7^{ης} Οκτωβρίου 2021, σελ. 10 («...[γ]ι' αυτό και ζητάμε μια αναβολή, για να μπορεί να είναι και τυπικά σωστά η διαδικασία διευθέτησης»).

³⁴⁷ Βλ. σχετικά Συνεδρίαση 129^η ΕΑ, Πρακτικά της 7^{ης} Οκτωβρίου 2021, σελ. 10.

³⁴⁸ Ο.π., σελ. 15.

³⁴⁹ Βλ. άρθρο 25 παρ. 1 του ν. 3959/2011 (προϊσχύον άρθρο 9 παρ. 1 του ν. 703/1977).

³⁵⁰ Βλ. άρθρο 25 παρ. 2α) ν. 3959/2011 (προϊσχύον άρθρο 9 παρ. 2εδ. α και β ν. 703/1977) και Κατευθυντήριες Γραμμές για τον τρόπο υπολογισμού του ύψους των προστίμων, ό.π., παρ. 6 επ. Βλ. σχετικά και ΣτΕ 2007/2013, σκ. 28 (όπου και παραπομπές σε αντίστοιχη ενωσιακή νομολογία): το μέγιστο του επιβαλλόμενου προστίμου, το οποίο σκοπεύει όχι μόνο να κολάσει τις παράνομες πράξεις των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων, αλλά και να αποτρέψει τόσο τις εν λόγω επιχειρήσεις, όσο και άλλους επιχειρηματίες, από τη μελλοντική παράβαση των κανόνων του δικαίου του ανταγωνισμού, ορίζεται με βάση τα συνολικά ακαθάριστα έσοδα της επιχείρησης. Ο συνολικός αυτός κύκλος εργασιών αποτελεί ένδειξη, έστω κατά προσέγγιση και ατελή, του μεγέθους και της οικονομικής ισχύος της επιχείρησης, στοιχείων που νομίμως λαμβάνονται υπόψη για την εκτίμηση της σοβαρότητας της παράβασης. Επιπλέον, τα εν λόγω στοιχεία σχετίζονται με την ανάγκη διασφάλισης της αποτελεσματικότητας και της επαρκούς αποτρεπτικότητας του προστίμου, η οποία λαμβάνεται υπόψη για τον προσδιορισμό του ύψους αυτού.

265. Οι ανωτέρω διατάξεις δεν προσδιορίζουν τη βάση για τον υπολογισμό του προστίμου³⁵¹, ωστόσο, προσδιορίζουν, με γνώμονα την αρχή της αναλογικότητας, ένα ανώτατο ποσοτικό όριο (10% του συνολικού κύκλου εργασιών της επιχείρησης), το οποίο το τελικώς επιβαλλόμενο από την Επιτροπή πρόστιμο δεν επιτρέπεται να υπερβεί, ανεξαρτήτως των ενδιάμεσων πράξεων υπολογισμού³⁵². Ανάλογες διατάξεις ισχύουν και στο ενωσιακό δίκαιο³⁵³.
266. Σύμφωνα με την Ανακοίνωση της ΕΑ της 12.05.2006 αναφορικά με τις κατευθυντήριες γραμμές για τον υπολογισμό προστίμων, η ΕΑ «...καθορίζει το βασικό ποσό του προστίμου για κάθε επιχείρηση σε συνάρτηση με τη σοβαρότητα και τη διάρκεια της παράβασης. Εν συνεχεία, εφόσον το κρίνει σκόπιμο, προσαυξάνει ή μειώνει το βασικό ποσό, ανάλογα με το εάν συντρέχουν αντίστοιχα επιβαρυντικές ή ελαφρυντικές περιστάσεις³⁵⁴». Ειδικότερα, το βασικό ποσό του προστίμου προκύπτει ως εξής:
- α) ορίζεται ποσοστό ύψους μέχρι 30% επί των ετήσιων ακαθάριστων εσόδων της επιχείρησης από προϊόντα ή υπηρεσίες που αφορούν στην παράβαση, με κριτήριο τη σοβαρότητα αυτής, και
- β) το ποσό αυτό υπολογίζεται επί των ετήσιων ως άνω εσόδων για κάθε έτος της παράβασης αθροιστικά³⁵⁵. Εν συνεχεία, εφόσον το κρίνει σκόπιμο, προσαυξάνει ή μειώνει το βασικό ποσό, ανάλογα με το εάν συντρέχουν αντίστοιχα επιβαρυντικές ή ελαφρυντικές περιστάσεις³⁵⁶. Εάν κατόπιν των ανωτέρω, το τελικώς επιβαλλόμενο πρόστιμο υπερβαίνει το ανώτατο όριο του άρθρου 25 παρ. 2 υπό α του Ν. 3959/2011, τούτο προσαρμόζεται αντίστοιχα και περιορίζεται στο ποσό αυτό.
267. Προκειμένου δε, να αξιολογηθεί η σοβαρότητα μίας παράβασης, η Επιτροπή λαμβάνει υπόψη της ιδίως το είδος της παράβασης, τα αντι-ανταγωνιστικά αποτελέσματα που προκλήθηκαν ή απειλήθηκε να προκληθούν στην αγορά, το ειδικό βάρος της κάθε επιχείρησης στη σχετική αγορά, το οικονομικό όφελος που αποκόμισε ο παραβάτης, εφόσον είναι δυνατό να υπολογιστεί το ύψος του, την οικονομική δύναμη της επιχείρησης που παραβιάζει τους κανόνες ανταγωνισμού στη σχετική αγορά και την έκταση της

³⁵¹Βλ. απόφαση ΠΕΚ Τ-241/01, *Scandinavian Airlines System*, Συλλ. 2005, II-02917, σκ. 165.

³⁵²Βλ. σχετικά ΕΑ 642/2017 (*Διαγωνισμοί δημοπράτησης δημοσίων έργων*) σκ. 279 και την εκεί παρατιθέμενη νομολογία.

³⁵³Βλ. Κανονισμό (ΕΚ) 1/2003, ό.π., άρθρο 5 αναφορικά με τις εξουσίες των αρχών ανταγωνισμού των κρατών – μελών για την επιβολή προστίμων, καθώς και άρθρο 23 αναφορικά με τις αντίστοιχες εξουσίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

³⁵⁴Βλ. Κατευθυντήριες Γραμμές ΕΑ για τον τρόπο υπολογισμού του ύψους των προστίμων, ό.π., παρ. 5 και 6-7.

³⁵⁵Βλ. Κατευθυντήριες Γραμμές ΕΑ για τον τρόπο υπολογισμού του ύψους των προστίμων, ό.π., παρ. 8. Η βάση για τον υπολογισμό του προστίμου είναι ο συνολικός κύκλος εργασιών της επιχείρησης από προϊόντα ή υπηρεσίες που αφορούν στην παράβαση. Παρομοίως, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή χρησιμοποιεί ως βάση υπολογισμού την αξία των πωλήσεων των προϊόντων ή υπηρεσιών που πραγματοποιήθηκαν από την επιχείρηση, με τις οποίες η παράβαση σχετίζεται άμεσα ή έμμεσα. Ο συνδυασμός της αξίας των πωλήσεων με τις οποίες σχετίζεται άμεσα ή έμμεσα η παράβαση, καθώς και της διάρκειας της παράβασης, θεωρείται ως κατάλληλη βάση υπολογισμού για να προσδιοριστεί η οικονομική σημασία της παράβασης, καθώς και το σχετικό βάρος της συμμετοχής κάθε επιχείρησης σε αυτήν (βλ. Κατευθυντήριες Γραμμές για τη μέθοδο υπολογισμού των προστίμων που επιβάλλονται κατ' εφαρμογή του άρθρου 23 παράγραφος 2 σημείο α) του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1/2003, ΕΕ C 210 της 1.9.2006, σελ. 2 έως 5, παρ. 6, 13-15) (εφεξής και «Κατευθυντήριες Γραμμές ΕΕπ για τα πρόστιμα»).

³⁵⁶Βλ. ιδίως παρ. 27-31 προαναφερόμενης Ανακοίνωσης.

γεωγραφικής αγοράς³⁵⁷. Οι πιο σοβαρές παραβάσεις του ανταγωνισμού, όπως είναι ενδεικτικά οι οριζόντιοι περιορισμοί που αφορούν σε καθορισμό τιμών, η κατανομή αγορών, οι περιορισμοί της παραγωγής, αλλά και ορισμένες καταχρήσεις δεσπόζουσας θέσης, τιμωρούνται αυστηρά και παραδειγματικά³⁵⁸.

268. Σημειώνεται ότι, **η Επιτροπή δύναται να αποκλίνει από τη γενική μέθοδο υπολογισμού του προστίμου που προβλέπεται στη σχετική Ανακοίνωση της 12.5.2006, όταν οι ιδιαιτερότητες ορισμένης υπόθεσης το υπαγορεύουν**³⁵⁹. Συναφώς, είναι επιτρεπτός ο κατ' αυτοδέσμευση της διοίκησης προσδιορισμός από αυτήν των κριτηρίων που σκοπεύει να εφαρμόσει στο πλαίσιο άσκησης της διακριτικής της εξουσίας. Στην ΕΑ εναπόκειται να ακολουθήσει τη μέθοδο υπολογισμού του ύψους του προστίμου, με την οποία αυτοδεσμεύτηκε, ενώ επιτρέπεται η απόκλιση από τα ούτως τεθέντα κριτήρια, λόγω συντρέχουσών ιδιαίτερων περιστάσεων σε συγκεκριμένη περίπτωση (είτε προς αυστηρότερη είτε προς ηπιότερη κατεύθυνση) – απόκλιση, ωστόσο, που θα πρέπει να δικαιολογείται ειδικώς³⁶⁰.
269. Κατά την άσκηση της ανωτέρω αρμοδιότητάς της, η ΕΑ έχει ευρεία διακριτική ευχέρεια (εντός του κατά το νόμο ανώτατου ορίου) για τη συγκεκριμενοποίηση του εκάστοτε επιβληθησομένου προστίμου, προκειμένου να διασφαλίζεται με επάρκεια το επιδιωκόμενο αποτρεπτικό αποτέλεσμα. Η αποτελεσματική εφαρμογή των ενωσιακών κανόνων ανταγωνισμού προϋποθέτει ότι η εκάστοτε αρχή ανταγωνισμού μπορεί οποτεδήποτε να προσαρμόζει το ύψος των προστίμων στις ανάγκες της πολιτικής αυτής³⁶¹. Επιπλέον, έχει κριθεί ότι δεν υφίσταται παράβαση των αρχών της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της μη αναδρομικότητας, είτε (α) όταν η αρχή ανταγωνισμού μέσω κατευθυντήριων γραμμών αποφασίζει να κινηθεί σε αυστηρότερο σε σχέση με το παρελθόν πλαίσιο, είτε (β) όταν πράττει τούτο επί ατομικής βάσης (ήτοι σε σύγκριση προς άλλες ατομικές περιπτώσεις)³⁶². Οι επιχειρήσεις που εμπλέκονται σε διοικητική διαδικασία, η οποία μπορεί να καταλήξει στην επιβολή προστίμου, δεν μπορούν να έχουν δικαιολογημένη εμπιστοσύνη στο γεγονός ότι η Επιτροπή δεν θα υπερβεί το ύψος των προστίμων το οποίο εφάρμοζε προηγουμένως³⁶³.
270. Συναφώς, επισημαίνεται ότι το πρόστιμο πρέπει αφενός να επιβάλλεται ως κύρωση για ορισμένη παράβαση (ειδικό αποτρεπτικό αποτέλεσμα) και αφετέρου να συντελεί στην αποτροπή των επιχειρήσεων από την επανάληψη παρόμοιων αντιανταγωνιστικών

³⁵⁷Βλ. Κατευθυντήριες Γραμμές ΕΑ για τον τρόπο υπολογισμού του ύψους των προστίμων, ό.π., παρ. 10-11. Ανάλογα προβλέπονται και στις Κατευθυντήριες Γραμμές της ΕΕπ για τα πρόστιμα, ό.π., παρ. 19 επ. Συναφώς, και η απόφαση ΕΑ 635/2016, σκ. 380.

³⁵⁸Βλ. Κατευθυντήριες Γραμμές ΕΑ για τον τρόπο υπολογισμού του ύψους των προστίμων, ό.π., παρ. 11. Επομένως, όταν πρόκειται για τέτοιου είδους παραβάσεις, το ποσοστό επί των ακαθάριστων εσόδων που αφορούν στην παράβαση, θα ορίζεται στα ανώτερα προεκτεθέντα όρια. Βλ. Κατευθυντήριες Γραμμές ΕΑ για τον τρόπο υπολογισμού του ύψους των προστίμων, ό.π., παρ.

³⁵⁹Βλ. Κατευθυντήριες Γραμμές ΕΑ για τον τρόπο υπολογισμού του ύψους των προστίμων, ό.π., παρ. 21, ΕΑ 644/2017, σκ. 238, με περαιτέρω παραπομπές σε νομολογία.

³⁶⁰Βλ. ΕΑ 580/VII/2013, σκ. 168 και ΕΑ 622/2015, σκ. 365, ΕΑ 644/2017, σκ. 238, με περαιτέρω παραπομπές σε νομολογία. Βλ. και ΣτΕ 2007/2013, σκ. 29 καθώς και ΔΕφαθ 2458/2017, σκ. 34, ΔΕφαθ 869/2013, σκ. 43, ΔΕφαθ 2265/2010, σκ. 46, ΔΕφαθ 559/2010, σκ. 26 και ΔΕφαθ 2891/2009, σκ. 29, όπου και σχετικές παραπομπές σε ενωσιακή νομολογία.

³⁶¹Βλ. ΕΑ 580/VII/2013, σκ. 169 και ΕΑ 622/2015, σκ. 366, ΕΑ 644/2017, σκ. 239, με περαιτέρω παραπομπές σε νομολογία.

³⁶²Βλ. ΕΑ 644/2017, σκ. 239, με περαιτέρω παραπομπές σε νομολογία.

³⁶³Βλ. ΕΑ 644/2017, σκ. 239, με περαιτέρω παραπομπές σε νομολογία.

συμπεριφορών στο μέλλον (γενικό αποτρεπτικό αποτέλεσμα). Η ανάγκη εξασφάλισης του αρκούντως αποτρεπτικού χαρακτήρα του προστίμου επιβάλλει την κατάλληλη προσαρμογή του ύψους του, ώστε να λαμβάνεται υπόψη ο επιδιωκόμενος αντίκτυπος στην επιχείρηση στην οποία επιβάλλεται το εν λόγω πρόστιμο, τούτο δε, προκειμένου το πρόστιμο αυτό να μην είναι αμελητέο, ή αντιθέτως, υπερβολικά υψηλό, ιδίως σε σχέση με την οικονομική δυνατότητα της επιχείρησης, σύμφωνα με τις επιταγές, αφενός της εξασφάλισης της αποτελεσματικότητας του προστίμου και αφετέρου της τήρησης της αρχής της αναλογικότητας³⁶⁴.

271. Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι, βάσει της ενωσιακής νομολογίας, η αρχή της αναλογικότητας επιτάσσει να μην υπερβαίνουν οι πράξεις των οργάνων της Ένωσης το πρόσφορο και αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη των θεμιτών σκοπών που επιδιώκει η σχετική ρύθμιση, το οποίο σημαίνει ότι, όταν υφίσταται δυνατότητα επιλογής μεταξύ περισσότερων του ενός πρόσφορων μέτρων, πρέπει να επιλέγεται το λιγότερο επαχθές και ότι τα μειονεκτήματα που προκαλούνται δεν πρέπει να είναι υπέρμετρα σε σχέση με τους επιδιωκόμενους σκοπούς³⁶⁵. Συνεπώς, τα πρόστιμα δεν πρέπει να είναι υπέρμετρα σε σχέση με τους επιδιωκόμενους σκοπούς, ήτοι σε σχέση με την τήρηση των κανόνων περί ανταγωνισμού, και το ποσό του επιβαλλόμενου σε μια επιχείρηση προστίμου για παράβαση σε υπόθεση ανταγωνισμού πρέπει να είναι ανάλογο με την παράβαση, εκτιμώμενη στο σύνολό της, λαμβάνοντας υπόψη, ειδικότερα, τη σοβαρότητα της παραβάσεως αυτής.

X.2 Εφαρμογή στην παρούσα υπόθεση

X.2.1.1 Η βάση για τον υπολογισμό του προστίμου

272. Όπως προαναφέρθηκε, η βάση για τον υπολογισμό του προστίμου είναι ο συνολικός κύκλος εργασιών της επιχείρησης από προϊόντα ή υπηρεσίες που αφορούν στην παράβαση. Σύμφωνα και με την ερμηνευτική ανακοίνωση της Επιτροπής Ανταγωνισμού της 17ης Ιουλίου 2009 αναφορικά με το εύρος των ακαθαρίστων εσόδων που χρησιμοποιούνται ως βάση για τον υπολογισμό του προστίμου, λαμβάνεται κάθε φορά υπόψη το σύνολο των ακαθαρίστων εσόδων της επιχείρησης στη σχετική (-ές) αγορά (-ές) προϊόντων που αφορά η διαπιστωθείσα παράβαση. Και τούτο, διότι η σχετική αγορά προϊόντων αποτελεί συνήθως ασφαλές κριτήριο για τον προσδιορισμό της αξίας πωλήσεων των προϊόντων που επηρεάζονται άμεσα ή έμμεσα από την παράβαση, ενώ παράλληλα διασφαλίζεται με τον τρόπο αυτό και ο επιδιωκόμενος αποτρεπτικός χαρακτήρας του προστίμου³⁶⁶. Στην περίπτωση δε που η ΓΔΑ δεν έχει στη διάθεσή της τα ετήσια ακαθάριστα έσοδα της επιχείρησης από προϊόντα και υπηρεσίες που αφορούν στην παράβαση, θα χρησιμοποιεί

³⁶⁴Βλ. ΓενΔΕΕ T-352/09, Nováckechemická závody a.s., της 12.12.2012, σκ. 46 και την εκεί παρατιθέμενη νομολογία.

³⁶⁵Βλ. απόφαση ΓενΔΕΕ της 12^{ης} Δεκεμβρίου 2012, *Electrabel v Commission*, T-332/09, σκ. 279 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία (απόφαση του Δικαστηρίου της 5ης Μαΐου 1998, C-180/96, Ηνωμένο Βασίλειο κατά Επιτροπής, Συλλογή 1998, σ. I-2265, σκέψη 96, και απόφαση του Πρωτοδικείου της 12ης Σεπτεμβρίου 2007, T-30/05, Prym και Prym Consumer κατά Επιτροπής, σκέψη 223). Η απόφαση επικυρώθηκε με την απόφαση του Δικαστηρίου της 3ης Ιουλίου 2014, C-84/13 P

³⁶⁶Βλ. ενδεικτικά ΔΕφαΘ 2094/2001, σκ. 12 (η οποία αντικατοπτρίζει πάγια ενωσιακή νομολογία).

τα ακαθάριστα έσοδα της επιχείρησης της τρέχουσας ή της προηγούμενης της παράβασης χρήσης για τον υπολογισμό του προστίμου³⁶⁷.

273. Το ποσοστό επί των ακαθαρίστων εσόδων της επιχείρησης υπολογίζεται για όλη τη χρονική διάρκεια της συμμετοχής της στην παράβαση. Στην περίπτωση που η Επιτροπή δεν διαθέτει αξιόπιστα οικονομικά στοιχεία το βασικό ποσό του προστίμου για όλο το χρονικό διάστημα της παράβασης, για το χρονικό διάστημα που υπολείπεται λαμβάνονται υπόψη τα υψηλότερα ετήσια ακαθάριστα έσοδα που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της παράβασης³⁶⁸. Το γεγονός ότι κάποιος από τους συμμετέχοντες μπορεί να μην έλαβε μέρος διαρκώς ή κατ' εξακολούθηση σε όλη την έκταση του αντι-ανταγωνιστικού σχεδίου, ή μπορεί να είχε περιορισμένο/περιθωριακό σχετικά ρόλο κατά το μέρος της συμμετοχής του στη σύμπραξη, αποτελούν στοιχεία που πρέπει σε κάθε περίπτωση, να λαμβάνονται υπόψη στο στάδιο του προσδιορισμού της σοβαρότητας της παράβασης και της επιμέτρησης της ποινής^{369,370}.
274. Εν προκειμένω, η περιγραφόμενη στο ως άνω σκεπτικό παράβαση του άρθρου 1 ν. 3959/2011 η οποία εκτείνεται - από γεωγραφική άποψη - σε όλη την περιοχή της Μυτιλήνης επηρεάζει, άμεσα ή έμμεσα, την εγχώρια **σχετική αγορά κατασκευής ταφικών μνημείων**. Επομένως, **ως προς τους μαρμαροτεχνίτες, η βάση για τον υπολογισμό του προστίμου στην παρούσα λαμβάνεται υπόψη ο κύκλος εργασιών που πραγματοποίησε κατ' έτος η εκάστοτε επιχείρηση στην αγορά κατασκευής ταφικών μνημείων στη συνολική περιοχή της Μυτιλήνης. Ως προς τα ΦΚΜ λαμβάνεται υπόψη ο κύκλος εργασιών από τα έσοδα δωρεές, που καταβάλλονται για την έκδοση της άδειας κατασκευής ταφικών μνημείων**, η οποία είναι αγορά με την οποία η παράβαση σχετίζεται άμεσα ή έμμεσα³⁷¹.

X.2.1.2 Εφαρμογή των κριτηρίων για τον καθορισμό του προστίμου

X.2.1.2.1 Σοβαρότητα της παράβασης

275. Προκειμένου να αξιολογηθεί η σοβαρότητα μίας παράβασης, η Επιτροπή λαμβάνει, ιδίως, υπόψη της το είδος της παράβασης, τα αντιανταγωνιστικά αποτελέσματα που προκλήθηκαν ή απειλήθηκε να προκληθούν στην αγορά, το ειδικό βάρος της κάθε επιχείρησης στη σχετική αγορά, το οικονομικό όφελος που αποκόμισε ο παραβάτης, την οικονομική δύναμη της επιχείρησης που παραβιάζει τους κανόνες ανταγωνισμού στη σχετική αγορά, καθώς και την έκταση της γεωγραφικής αγοράς.
276. Εν προκειμένω, σε σχέση με τα εν λόγω επιμέρους κριτήρια περί της σοβαρότητας της υπό εξέταση παράβασης λεκτέα είναι τα εξής:

³⁶⁷ Βλ. σημείο 18 της Ανακοίνωσης.

³⁶⁸ Βλ. σημείο 13 της Ανακοίνωσης.

³⁶⁹ Περί όλων των ανωτέρω, βλ. ενδεικτικά απόφαση ΔΕΕ C-49/92, ό.π, κυρίως σκ.. 78-81, 83-85 και 203. Βλ. επίσης αποφάσεις ΔΕΚ C-204/00 κλπ. Aalborg Portland κατά Επιτροπής, ό.π. και απόφαση ΠΕΚ T-25/95 κλπ. Cimenteries κατά Επιτροπής, ό.π.

³⁷⁰ Βλ. απόφαση ΔΕΚ C-49/92 Επιτροπή κατά Anic Partecipazioni, ό.π. σκ. 90.

³⁷¹ Με την άποψη αυτή συμφωνούν και τα ΦΚΜ. Βλ. σχετική αναφορά στο συμπληρωματικό τους υπόμνημα, σελ. 34.

- Είδος/Φύση της παράβασης: Οι συμπράττουσες επιχειρήσεις προέβησαν, όπως καταδείχθηκε εκτενώς ανωτέρω, σε οριζόντιες συμφωνίες καρτελικού τύπου με αντικείμενο τον καθορισμό ενιαίων τιμώνταφικών μνημείων και δωρεών αφενός και την κατανομή της αγοράς με τη μορφή της ισοκατανομής ταφικών μνημείων ανάμεσα στους μαρμαρογλύπτες αφετέρου. Κατά πάγια πρακτική και νομολογία η εν λόγω σύμπραξη έχει, από τη φύση της, πρόδηλα περιοριστικό του ανταγωνισμού περιεχόμενο και συνιστά παράβαση του άρθρου 1 του ν. 3959/2011.
- Πραγματικός (ή δυνατικός) αντίκτυπος στην αγορά: ο άμεσος ή έμμεσος καθορισμός τιμών και η κατανομή των αγορών (πελατείας), αντικείμενα της σύμπραξης στην οποία προέβησαν οι 15 επιχειρήσεις μαρμαροτεχνίτες – κατασκευαστές μνημείων και τα ΦΚΜ, συνιστούν εξ αντικειμένου περιορισμούς του ανταγωνισμού ιδιαίτερης σοβαρότητας, οι οποίοι από τη φύση τους θεωρείται ότι έχουν αντίκτυπο στην αγορά. Συνάπτοντας ευθέως συμφωνίες με περιοριστικό του ανταγωνισμού αντικείμενο ή/και αντικαθιστώντας ηθελημένα τους κινδύνους που ενέχει ο ανταγωνισμός με τη έμπρακτη συνεργασία μεταξύ τους, οι συμπράττουσες επιχειρήσεις ενεργούσαν κατά τρόπο ώστε να διατηρείται ένα υψηλότερο επίπεδο τιμών, ώστε να αυξάνονται τα κέρδη των μελών της σύμπραξης. Ως εκ τούτου, τέτοιου είδους μυστικές συμφωνίες και εναρμονισμένες πρακτικές έχουν ιδιαίτερα αρνητικές επιπτώσεις στο δημόσιο συμφέρον εν γένει.
- Οικονομική δύναμη των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων: Οι εμπλεκόμενες είναι μικρές επιχειρήσεις σύμφωνα με τους ορισμούς της σχετικής Σύστασης της Ε.Επ.
- Έκταση της γεωγραφικής αγοράς: Γεωγραφική αγορά είναι εν προκειμένω τα Α' και Β' Νεκροταφεία Μυτιλήνης, ενώ ως ευρύτερη γεωγραφική αγορά σκόπιμο είναι να θεωρηθεί η συνολική περιοχή της Μυτιλήνης.
- Οικονομικό όφελος που αποκόμισαν ή επιδίωξαν να αποκομίσουν οι παραβαίνουσες: ΔΕν προκειμένω, δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί επακριβώς το οικονομικό όφελος που απέκομισε έκαστη συμμετέχουσα επιχείρηση.
- Είδος συμμετοχής στην παράβαση: Οι συμπράττουσες επιχειρήσεις συμμετείχαν άμεσα στην σύμπραξη. Όπως θα αναλυθεί κατωτέρω, τα ΦΚΜ, σε αντίθεση με τους μαρμαροτεχνίτες, επέδειξαν ηγετικό ρόλο σε όλη την διάρκεια της αντιανταγωνιστικής συμπεριφοράς και διευκόλυναν τη πραγματοποίησή της.

X.2.1.2.2 Διάρκεια της παράβασης

277. Για να υπολογισθεί η διάρκεια της παράβασης που έχει ως αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού, πρέπει να εξακριβώνεται η περίοδος υπάρξεως της σύμπραξης αυτής / η περίοδος που διέρρευσε από την ημερομηνία συνάψεως της μέχρι την ημερομηνία κατά την οποία έπαυσε να ισχύει³⁷². Επισημαίνεται ότι για τον υπολογισμό της διάρκειας της παράβασης λαμβάνεται υπόψη το χρονικό διάστημα, κατά το οποίο η αντιανταγωνιστική συμπεριφορά έχει εκδηλωθεί στην πράξη³⁷³. Περαιτέρω, προκειμένου να αποδείξει η κάθε συμμετέχουσα στη σύμπραξη ότι έθεσε τέρμα στη συμμετοχή της πρόωρα, δηλαδή στην προκειμένη περίπτωση προγενέστερα του χρονικού σημείου που λαμβάνεται υπόψη για τη

³⁷² Απόφαση ΠΕΚ της 27.7.2005, υπόθ. T-49/02 έως T-51/02, Brasserie nationale κατά Επιτροπής, Συλλ. II-3033, σκ. 185.

³⁷³ Βλ. σημείο 12 της Ανακοίνωσης.

λήξη της παράβασης σύμφωνα με την παρούσα Έκθεση, πρέπει να παρέχει επαρκείς αποδείξεις περί απόσυρσης ή αποστασιοποίησης από τη σύμπραξη ή έστω αποδείξεις ότι κατήγγειλε την παράνομη συμπεριφορά³⁷⁴.

278. Αναφορικά με τη διάρκεια της διαπιστωθείσας παράβασης, παρακάτω εκτίθεται η διάρκεια συμμετοχής στη σύμπραξη των ΦΚΜ και καθενός εκ των 15 μαρμαροτεχνιτών.

Ως προς τα Φιλανθρωπικά Καταστήματα Μυτιλήνης:

279. Η συμμετοχή των ΦΚΜ στη σύμπραξη εκκινεί από τις 28.3.2007, ημερομηνία υπογραφής του υπ' αριθμ. πρωτ. 1142/3225/28-3-2007 πρακτικού του ΔΣ των ΦΚΜ, στο οποίο περιλήφθηκε η από 21.03.2007 επιστολή των αρχικών 5 μαρμαροτεχνιτών, ενώ ολοκληρώνεται στις 20.01.2021, όπως προκύπτει από το υπ' αριθμ. πρωτ. 1259/3341/20-01-2021 πρακτικό του ΔΣ των ΦΚΜ, πρακτικό που σηματοδότησε τη λήξη της παράνομης σύμπραξης.

Ως προς τους 15 μαρμαροτεχνίτες : Διάρκεια Συμμετοχής στη Συμφωνία³⁷⁵

280. Για έκαστο εκ των εμπλεκόμενων μαρμαροτεχνιτών η διάρκεια συμμετοχής στη συμφωνία είναι η εξής:

- Παττές Γεώργιος – Ραφαήλ: από 21-3-2007 έως τις 20-01-2021.
- Παύλου Μιχαήλ Ο.Ε.: από 21-3-2007 έως τις 20-01-2021.
- Σακαράκας Χρήστος: από 21-3-2007 έως τις 20-01-2021.
- Ψαρρός Γεώργιος Ψαρρού Μάγδα ΟΕ: από 21-3-2007 έως τις 20-01-2021.
- Ψαρρός Αναστάσιος: από 21-3-2007 έως τις 20-01-2021.
- Γρηγορέλλη Αικατερίνη: από 8-6-2007 έως τις 14-12-2012.
- Γρηγορέλλης Θεόδωρος: από 8-6-2016 έως τις 20-01-2021.
- Τελωνιάτης Παναγιώτης: από 7-9-2010 έως τις 20-01-2021.
- Βερβερίδου Ι. & Α. και ΣΙΑ ΕΕ: από 8-6-2012 έως τις 20-01-2021.
- Καραγκούνης Αριστοτέλης: από 01-3-2010 έως τις 31-7-2014 και από 3-10-2017 έως τις 20-01-2021.
- Μωραϊτης Παναγιώτης: από 18-7-2009 έως τις 20-01-2021.
- Γιαννάκα Σταυρούλα: από 17-6-2016, ενώ στις 21-7-2020.
- Αγιασώτης Παναγιώτης: από 8-12-2009 έως τις 20-01-2021.
- Καμάτσου Αφοί Ο.Ε.: από 22-11-2010 έως τις 20-01-2021.
- Σαλαβός Βασίλειος: από 10-5-2008 έως τις 20-01-2021.

³⁷⁴ Βλ. ενδεικτικά απόφαση του Πρωτοδικείου της 29ης Νοεμβρίου 2005, T-62/02, Union Pigments κατά Επιτροπής, αδημ., σκ. 42 και την από 20.12.2001 απόφαση της Επιτροπής 2004/337/ΕΚ, Υπόθεση COMP/E-1/36.212 – Αυτογραφικό Χαρτί παρ. 261.

³⁷⁵ Για τον υπολογισμό της διάρκειας για κάθε μαρμαρογλύπτη, λήφθηκαν υπόψη τα εξής: α) η εμφάνιση του ονόματός του στους καταλόγους των νεκροταφείων, β) η δήλωση των ίδιων σε ανωμοτί καταθέσεις και σε επιστολή παροχής στοιχείων, γ) η έναρξη και η διακοπή λειτουργίας της δραστηριότητας τους στην ΔΟΥ, δ) η υπογραφή στις επιστολές του 2007 και 2016 προς τα ΦΚΜ, ε) η επιστολές των ΦΚΜ προς τους μαρμαρογλύπτες, στις οποίες εμφανίζονται οι παραλήπτες τους και ζ) η απόφαση ΔΣ των ΦΚΜ του 2021 σχετικά με την πάυση ισχύος της από 21/3/2007 απόφασης. Βλ. σχετικά και Πίνακα 1 της παρούσας.

Χ.2.2 Επιβαρυντικές περιστάσεις

281. Το ποσό του προστίμου μπορεί να προσαυξάνεται, εάν συντρέχουν επιβαρυντικές περιστάσεις, όπως όταν η εμπλεκόμενη επιχείρηση έχει διαπράξει στο παρελθόν διαπιστωμένη παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού, όταν η εμπλεκόμενη επιχείρηση αρνήθηκε να συνεργαστεί ή αποπειράθηκε να παρεμποδίσει τη ΓΔΑ κατά τη διεξαγωγή της έρευνάς της επί της συγκεκριμένης υπόθεσης, ή **όταν η εμπλεκόμενη επιχείρηση είχε ηγετικό ρόλο στην παράνομη συμπεριφορά** ή είχε προτρέψει άλλες επιχειρήσεις να την υιοθετήσουν³⁷⁶.
282. Ειδικότερα, κατά την ανάλυση της παράβασης και την επιμέτρηση του προστίμου για την επίτευξη αποτρεπτικού αποτελέσματος, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η καθ' υποτροπή υιοθέτηση παράνομης συμπεριφοράς από μία επιχείρηση, ως στοιχείο ιδιαίτερης σημασίας και ως πολύ σημαντικός δείκτης της σοβαρότητας της επίδικης συμπεριφοράς³⁷⁷. Η ενωσιακή έννοια της υποτροπής είναι αντίστοιχη αυτής που απαντάται σε ορισμένες έννομες τάξεις, όταν δηλ. ένα πρόσωπο διαπράττει νέες παραβάσεις, αφού του επιβλήθηκαν κυρώσεις για παρόμοιες παραβάσεις³⁷⁸, ενώ από τη στιγμή που απαιτείται νέα παράβαση, συνάγεται ότι η τέλεση ταυτόχρονων παραβάσεων δεν εμπίπτει στην υποτροπή³⁷⁹. Επισημαίνεται ότι, η νέα παράβαση πρέπει να έχει διαπραχθεί από την ίδια επιχείρηση, υπό την έννοια της οικονομικής οντότητας³⁸⁰. Κατά την συνεκτίμηση των επιβαρυντικών περιστάσεων δεν απαιτείται η προγενέστερη παράβαση να εμφανίζει ομοιότητες με τη μεταγενέστερη ως προς τη φύση, την αγορά³⁸¹, το προϊόν³⁸² ή τη γεωγραφική επίδραση³⁸³. Για τη διαπίστωση, ωστόσο, τέλεσης παρόμοιας παράβασης, αρκεί να έχει παραβιασθεί ο ίδιος κανόνας δικαίου στο παρελθόν³⁸⁴. Επίσης, κρίσιμο είναι το στοιχείο της προηγούμενης παράβασης των κανόνων του ανταγωνισμού. Αντιθέτως, η έννοια της υποτροπής δεν προϋποθέτει κατ' ανάγκη την προηγούμενη επιβολή κύρωσης, ούτε εξαρτάται από τη βαρύτητα αυτής³⁸⁵.

³⁷⁷Βλ. σχετικά απόφαση ΔΕΚ 7.1.2004, συν. υπ. C – 204/00P κ.α., *AalborgPortlandA/S*, Συλλ. 2004, I-123, σκ. 91, ΠΕΚ 17.12.1991, T-6/89, *EnichemAnic (Polypropylene)*, Συλλ. 1991, II – 1623, σκ. 295, ΔΕΚ 8.2.2007, C-3/06P, *GroupeDanone*, Συλλ. 2007, I – 1331, σκ. 47.

³⁷⁸Ο.π., T-141/94, *ThyssenStahl*, σκ. 617

³⁷⁹Ο.π., T-141/94, *ThyssenStahl*, σκ.618.

³⁸⁰Βλ. ενδεικτικά απόφαση T-206/06 *Total και ElfAquitaine κατά Επιτροπής*, Συλλ. 2011, II-163, σκ. 213 (ιδίως ως προς την ταυτότητα του αποδέκτη των σχετικών αποφάσεων περί παράβασης).

³⁸¹Απόφαση ΕΕ COMP 38695 2009/C 137/06, παρ. 525, απόφαση ΠΕΚ T-101/05 και T-111/05, *BASF* κατά Επιτροπής, Συλλογή 2007, σ. II-4949, σκέψη 64 καθώς και T-161/05 *Hoechst* κατά Επιτροπής, Συλλ 2009, II-3555, σκ. 147.

³⁸²Απόφαση ΕΕ COMP/C.39181- 2009/C295/13, παρ. 679 και COMP/39129-2009/C 296/08, παρ. 255.

³⁸³Βλ. σχετικά απόφαση T-203/01, *Michelin* κατά Επιτροπής, ο.π., σκ. 288.

³⁸⁴Βλ. σχετικά απόφαση ΠΕΚ στις συνεκδ. υποθέσεις T-101/05 και T-111/05, *BASF* και *UCB* κατά Επιτροπής, Συλλ. 2007, II 4949, σκ. 64 και T-57/01, *Solvay* κατά Επιτροπής, Συλλ 2009, II-4621, σκ. 510.

³⁸⁵Βλ. σχετικά απόφαση ΠΕΚ, T – 53/2003, *BPB*, Συλλ. 2008, II-1333, σκ. 387-388 και T-38/02, *Groupe Danone*, ο.π., σκ. 363. Ιδίως δε σκέψη 388 του Γενικού Δικαστηρίου στην υπόθεση T – 53/2003, ό.π., σύμφωνα με το οποίο: «[...] η συνεκτίμηση της υποτροπής αποβλέπει στο να παρακινήσει τις επιχειρήσεις που έχουν εκδηλώσει την τάση να παραβούν τους κανόνες του ανταγωνισμού να μεταβάλουν τη συμπεριφορά τους, εφόσον αποδεικνύεται ότι η προηγούμενη διαπίστωση παραβάσεώς τους δεν ήταν αρκετή για να προλάβει την επανάληψη της παραβατικής συμπεριφοράς. Έτσι, το καθοριστικό στοιχείο της υποτροπής δεν είναι η προηγούμενη επιβολή προστίμου και κατά μείζονα λόγο το ύψος του, αλλά η προηγούμενη διαπίστωση παραβάσεως.»

283. Κατά πάγια δε, νομολογία, η Επιτροπή έχει ιδιαίτερος ευρεία διακριτική ευχέρεια όσον αφορά την επιλογή των στοιχείων που πρέπει να ληφθούν υπόψη για τον καθορισμό του ύψους των προστίμων, όπως οι ιδιαίτερες περιστάσεις της υποθέσεως, το πλαίσιο της και ο αποτρεπτικός χαρακτήρας των προστίμων, χωρίς να είναι αναγκαίο να γίνει παραπομπή σε δεσμευτικό ή εξαντλητικό κατάλογο κριτηρίων που πρέπει οπωσδήποτε να ληφθούν υπόψη³⁸⁶. Επομένως, η Επιτροπή μπορεί, σε κάθε περίπτωση, να λάβει υπόψη τις ενδείξεις που επιβεβαιώνουν την τάση μιας επιχείρησης να παραβαίνει τους κανόνες του ανταγωνισμού, συμπεριλαμβανομένου του χρονικού διαστήματος που μεσολάβησε μεταξύ των εν λόγω παραβάσεων και να αποτυπώνει την ένδειξη αυτή στο ποσοστό της προσαύξεσης³⁸⁷.
284. Εν προκειμένω, δεν συντρέχουν, επιβαρυντικές περιστάσεις για τους μαρμαροτεχνίτες. Ωστόσο, σε σχέση με τα ΦΚΜ η ΕΑ κρίνει ότι κατείχαν ηγετικό ρόλο σε όλη την διάρκεια της αντανταγωνιστικής συμπεριφοράς (28.3.2007 – 20.01.2021). Ιδιαίτερης σημασίας στοιχείο υπέρ του ηγετικού ρόλου των ΦΚΜ αποτελεί το γεγονός ότι όλες οι Αποφάσεις των συμπραττουσών επιχειρήσεων λαμβάνονται μέσω του ΔΣ των ΦΚΜ, ενώ όλοι οι μαρμαροτεχνίτες δήλωσαν στην Υπηρεσία ότι χωρίς την άδεια που λάμβαναν από τον έφορο των ΦΚΜ κ. Ιωάννη Μαυρογιάννη, δεν ήταν σε θέση να κατασκευάσουν ταφικό μνημείο. Αυτό επιβεβαιώνεται και από την μηνυτήρια αναφορά [...] κατά του κ. Ιωάννη Μαυρογιάννη, ο οποίος, σύμφωνα με την μηνυτήρια αναφορά, «[...] εκβιαστικά και επανειλημμένα επιβάλλει στους ενδιαφερόμενους να χρησιμοποιήσουν Μαρμαράδες από τη δικιά του λίστα. Στην περίπτωση που ο ενδιαφερόμενος αρνείται να χρησιμοποιήσει μαρμαρά από τη λίστα του ο [...] αρνείται κατηγορηματικά την έκδοση άδειας κατασκευής τάφου, χρησιμοποιώντας καταχρηστικά την αρμοδιότητά του....».
285. Σε κάθε περίπτωση, από την στιγμή όπου η κατασκευή των ταφικών μνημείων λάμβανε χώρα εντός των Α' & Β Νεκροταφείων της Μυτιλήνης, τα οποία υπάγονται στην αρμοδιότητα των ΦΚΜ, είναι προφανές ότι τον πρώτο και τελευταίο λόγο στην παροχή άδειας για την ανωτέρω κατασκευή είχαν τα ΦΚΜ και, ως εκ τούτου, κατείχαν τον ηγετικό ρόλο σε όλη την διάρκεια της παραβατικής συμπεριφοράς.
286. Το γεγονός ότι η από 21.03.2007 επιστολή των αρχικών 5 μαρμαροτεχνιτών προς τα ΦΚΜ προηγείται της από 28.03.2007 υπογραφής του υπ' αριθμ. πρωτ. 1142/3225/28-3-2007 πρακτικού του ΔΣ των ΦΚΜ, στο οποίο περιλήφθηκε η εν λόγω επιστολή, δεν αρκεί για να προσδώσει ηγετικό ρόλο στους μαρμαροτεχνίτες. Ούτε επίσης το γεγονός ότι τα ΦΚΜ ζητούσαν από τους μαρμαροτεχνίτες να καθορίσουν τις τιμές ανά τύπο ταφικού μνημείου αρκεί για να προσδώσει ηγετικό ρόλο στους μαρμαροτεχνίτες. Απεναντίας, τα ΦΚΜ, στα πλαίσια της μεταξύ τους συμπεριφοράς, γνώριζαν ότι οι μαρμαροτεχνίτες ήξεραν

³⁸⁶Βλ. σχετικά διάταξη του Δικαστηρίου της 25ης Μαρτίου 1996, C-137/95 P, SPO κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 1996, σ. I-1611, σκ. 54 και απόφαση ΔΕΚ C-219/95 P, Ferriere Nord κατά Επιτροπής, Συλλογή 1997, σ. I-4411, σκ. 33.

³⁸⁷Βλ. σχετικά απόφαση ΠΕΚ, Τ – 53/2003, ΒΡΒ, Συλλ. 2008, II-1333, σκ. 383. Συναφώς, πρέπει να επισημανθεί ότι το ΠΕΚ θεώρησε ότι χρονικό διάστημα μικρότερο των δέκα ετών που μεσολάβησε μεταξύ των διαπιστώσεων δύο παραβάσεων μαρτυρούσε την τάση μιας επιχείρησης να μην αντλεί τα δέοντα συμπεράσματα από τη διαπίστωση της εκ μέρους της παραβάσεως των κανόνων ανταγωνισμού Βλ. σχετικά απόφαση ΠΕΚ, Τ – 53/2003, ΒΡΒ, ο.π., σκ. 384 καθώς και απόφαση ΠΕΚ, Τ-38/02, Groupe Danone κατά Επιτροπής, Συλλογή 2005, σ. II-4407, σκ. 354-355.

καλύτερα από τα μέλη του ΔΣ των ΦΚΜ τις τιμές της αγοράς και συνεπώς λειτουργούσαν με γνώμονα την αποτελεσματική λειτουργία της μεταξύ τους παραβατικής συμπεριφοράς.

X.2.3 Ελαφρυντικές περιστάσεις

287. Το ποσό του προστίμου μπορεί να μειώνεται, εάν συντρέχουν ελαφρυντικές περιστάσεις, όπως όταν η εμπλεκόμενη επιχείρηση παρέχει αποδείξεις ότι έχει παύσει την παράβαση ύστερα από την πρώτη παρέμβαση της ΓΔΑ (π.χ. διενέργεια επιτόπιου ελέγχου), όταν η εμπλεκόμενη επιχείρηση αποδεικνύει ότι από αμέλεια οδηγήθηκε στην παράβαση, **όταν η εμπλεκόμενη επιχείρηση παρέχει αποδείξεις ότι η εμπλοκή της στην παράβαση είναι περιορισμένη** ή όταν η εμπλεκόμενη επιχείρηση συνεργάστηκε αποτελεσματικά με την Επιτροπή εκτός του προγράμματος επιείκειας³⁸⁸.
288. Εν προκειμένω, διαπιστώνεται ότι δεν συντρέχουν ελαφρυντικές περιστάσεις για τα ΦΚΜ. Από τα στοιχεία του φακέλου της υπόθεσης προκύπτει ότι οι μαρμαροτεχνίτες δεν κατείχαν, όπως αναλύεται ανωτέρω, τον ηγετικό ρόλο στην παραβατική συμπεριφορά. Συνεπώς, η συμμετοχή τους στην παράβαση είναι περιορισμένη και σε κάθε περίπτωση μικρότερη σε σχέση με τα ΦΚΜ που κατείχαν τον ηγετικό ρόλο σε αυτή.
289. Αξίζει πάντως να σημειωθεί ότι, όλοι οι εμπλεκόμενοι στην παρούσα αντάποκρίθηκαν χωρίς αντεγλίσεις στη παροχή των απαραίτητων διευκρινήσεων για την έρευνα της Υπηρεσίας.

X.2.4 Αναπροσαρμογή του ποσού του προστίμου με βάση τις επιβαρυντικές και ελαφρυντικές περιστάσεις

290. Η ΕΑ κρίνει, κατά πλειοψηφία ότι η περιορισμένη συμμετοχή των μαρμαροτεχνιτών δικαιολογεί την επιλογή ενός συμβολικού προστίμου, ενώ σε ότι αφορά τα ΦΚΜ η ΕΑ κρίνει, κατά πλειοψηφία, ότι το ποσό του προστίμου αυξάνεται, καταρχάς, κατά 30% λόγω του ηγετικού ρόλου που κατείχαν σε όλη την διάρκεια της παραβατικής συμπεριφοράς. Ωστόσο, λόγω της ύπαρξης της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα σε όλη την αναφερόμενη περίοδο της παραβατικής συμπεριφοράς, η οποία έπληξε και τα νεκροταφεία (βλ. σχετικά την απόφαση του 2016 σχετικά με τα μνημεία MINI)³⁸⁹, η ΕΑ κρίνει, κατά πλειοψηφία, ότι το ποσό του προστίμου μειώνεται κατά 30%.

X.2.5 Τελικό ποσό προστίμου των συμπραττουσών επιχειρήσεων

291. Εκ των ανωτέρω, η ΕΑ, κατά πλειοψηφία, επιβάλλει σε κάθε ένα από τους 14 μαρμαροτεχνίτες (Παττές Γεώργιος – Ραφαήλ, Παύλου Μιχαήλ Ο.Ε., Σακαράκας Χρήστος, Ψαρρός Γεώργιος, Ψαρρού Μάγδα ΟΕ, Ψαρρός Αναστάσιος, Γρηγορέλλης Θεόδωρος, Τελωνιάτης Παναγιώτης, Βερβερίδου Ι. & Α. και ΣΙΑ ΕΕ, Καραγκούνης Αριστοτέλης, Μωραΐτης Παναγιώτης, Γιαννάκα Σταυρούλα, Αγιασώτης Παναγιώτης, Καμάτσου Αφοί Ο.Ε. και Σαλαβός Βασίλειος) συμβολικό πρόστιμο ύψους **50 ευρώ**,

³⁸⁸ Βλ. Ανακοίνωση ΕΑ για τα πρόστιμα, ό.π. παρ. 15 και Κατευθυντήριες γραμμές για τα πρόστιμα, ό.π., παρ. 29.

³⁸⁹ Βλ. Ενότητα V.2 υπό Β, παρ. 45 της παρούσας, στην οποία αναφέρεται ότι «[σ]το με ημερομηνία 27.05.2016 Πρακτικό του ΔΣ των ΦΚΜ μεταξύ των λοιπών θεμάτων εκτός ημερησίας διατάξεως ήταν και η ανέγερση μνημείων «MINI» κατά προτεραιότητα, όπου αναφέρεται από τον κ. Μαυρογιάννη ότι λόγω της οικονομικής κρίσης οι συγγενείς των νεκρών επιθυμούν να κατασκευάζουν μνημεία MINI.....».

θεωρώντας ότι το συγκεκριμένο μέτρο επαρκές από την σκοπιά της ειδικής και γενικής αποτρεπτικότητας, λαμβάνοντας υπόψη τη σημαντική ασυμμετρία ισχύος μεταξύ των μαρμαροτεχνιτών ατομικά και του ΦΚΜ, το οποίο όπως αναφέρθηκε προηγουμένως είχε ηγετικό ρόλο στη σύμπραξη, και τις περιστάσεις της υπόθεσης, ενώ για μία εξ' αυτών, ήτοι την κα Αικατερίνη Γρηγορέλλη, η ΕΑ κρίνει ότι δεν έχει τη δυνατότητα επιβολής προστίμου λόγω του ότι η παραβατική της συμπεριφορά έληξε την **14^η Δεκεμβρίου 2012**, δηλ. περίπου 8 χρόνια πριν την πρώτη ενέργεια της Υπηρεσίας, ήτοι την επιστολή παροχής στοιχείων προς τους μαρμαροτεχνίτες την **23^η Δεκεμβρίου 2020** (βλ. Ενότητα «*Τα μέτρα έρευνας της Υπηρεσίας*» ανωτέρω). Ωστόσο, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η δυνατότητα επιβολής προστίμου στην Αικατερίνη Γρηγορέλλη είχε ήδη παραγραφεί κατά την ημερομηνία κοινοποίησης στην ΕΑ την **14^η Σεπτεμβρίου 2020** του υπ' αριθμ. πρωτ. [...] εγγράφου του Τμήματος Μηνύσεων της Εισαγγελίας Πρωτοδικών Μυτιλήνης, με το οποίο διαβιβάστηκαν αντίγραφα της δικογραφίας με [...] (την εν λόγω ημερομηνία είχαν ήδη παρέλθει 6 χρόνια και 9 μήνες από την λήξη της παραβατικής συμπεριφοράς της Αικατερίνης Γρηγορέλλη την 14^η Δεκεμβρίου του 2012).

292. Η ΕΑ επιβάλλει στα ΦΚΜ πρόστιμο ύψους [...] % επί του κύκλου εργασιών από τα έσοδα που καταβάλλονται για την έκδοση της άδειας κατασκευής ταφικών μνημείων ([...] ευρώ), ήτοι ποσό ύψους **15.612,00 ευρώ**.

XI. ΜΕΙΟΨΗΦΙΑ ΕΝΟΣ ΜΕΛΟΥΣ ΤΗΣ ΕΑ

293. Το μέλος και εισηγητής της ΕΑ κ. Ιωάννης Στεφάτος εξέφρασε την άποψη ότι, από την εισήγηση, την ακροαματική διαδικασία και τα πραγματικά περιστατικά δεν απεδείχθη πέραν πάσης αμφιβολίας ότι τα ΦΚΜ καταρχήν υπάγονται η πολλώ δε, παραβίασαν τον ν. 703/1977 και τον ν. 3959/2011. Εκ του νόμου έχει χορηγηθεί στα ΦΚΜ η αρμοδιότητα να ασκούν δημόσια εξουσία σε απολύτως ρυθμιζόμενη δραστηριότητα και ίσως δεν αποτελούν επιχειρήσεις, κατά το δίκαιο του ανταγωνισμού, με αντικείμενο την οικονομική δραστηριότητα. Υπενθυμίζεται ότι για να τύχουν εφαρμογής οι κανόνες του δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού αναφορικά με τη συμπεριφορά επιχείρησης, η οποία και ελέγχεται βάσει αυτών, πρέπει να υπάρχει επιχείρηση που ασκεί οικονομική δραστηριότητα³⁹⁰. Συγκεκριμένα τα ΦΚΜ αποτελούν κοινωφελές μη κερδοσκοπικό ίδρυμα - νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου που διέπεται από τις διατάξεις του Ν.Δ. 3414/55 και από τον Α.Ν. 2039/39 «Περί τροποποίησης, συμπλήρωσης και κωδικοποίησης των Νόμων περί εκκαθαρίσεως και διοικήσεως των εις το Κράτος και υπέρ κοινωφελών σκοπών καταλειπομένων κληρονομιών, κληροδοσιών και δωρεών», όπως αυτός αντικαταστάθηκε με το ν. 4182/2013 «Κώδικας κοινωφελών περιουσιών, σχολαζουσών κληρονομιών και λοιπές διατάξεις». Σύμφωνα με το άρθρο 1 του ως άνω νόμου κοινωφελής σκοπός είναι κάθε εθνικός, θρησκευτικός, φιλανθρωπικός, εκπαιδευτικός, πολιτιστικός και γενικά επωφελής για την κοινωνία, εν όλω ή εν μέρει, σκοπός στον οποίο δεν μπορεί να αποδοθεί εκ των πραγμάτων η οικονομική δραστηριότητα επιχειρήσεων που προϋποθέτει το δίκαιο του ανταγωνισμού³⁹¹. Τα ΦΚΜ

³⁹⁰ Βλ. C-41/90, Klaus Hofner and Fritz Elser, EU:C:1991:161, σκ. 19,21.

³⁹¹ Εκ του ιδρυτικού τους νόμου, σκοπός δε του εν λόγω κοινωφελούς μη κερδοσκοπικού ιδρύματος είναι : Α) Η συντήρηση και διοίκηση των : α) Βοστανείου Ιερού Νοσοκομείου Μυτιλήνης, β)

διατηρούν τη συντήρηση και τη διοίκηση της μονάδας Φροντίδας Ηλικιωμένων και χρονίως πασχόντων ατόμων "Ο Άγιος Γεώργιος Μυτιλήνης" το οποίο σύμφωνα με τον ταμειακό απολογισμό εσόδων εξόδων χρήσεως ³⁹² 2020 επιχορηγήθηκε με 326.146,25 ευρώ. Επίσης ασκούν την διοίκηση και διαχείριση, των κληροδοτημάτων: Γεωργίου Βοστάνη, Καραντώνειο Νικολάου Μητρέλια, Βασιλείου Καμπα, Εριφύλης Αρχοντοπούλου και Θρασυβούλου Αρχοντοπούλου και χορηγούν υποτροφιών για προπτυχιακές και μεταπτυχιακές σπουδές σε φοιτητές. Επίσης ασκούν νομίμως, εν προκειμένω, την διοίκηση, λειτουργία και διαχείριση των Ιερών Νεκροταφείων Α' και Β' Μυτιλήνης³⁹³. Ενδεικτικά δε σε απόσπασμα απόφασης του ΔΣ των ΦΚΜ στις 27.05.2016³⁹⁴ γίνονται αναφορές σε φερόμενο οικονομικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει το Κατσακούλειο Ορφανοτροφείο και σε προσπάθειες των ΦΚΜ να ενταχθεί το εν λόγω Ορφανοτροφείο στην διαχείριση τους αποδεικνύοντας έτσι, αν μη τι άλλο, τον φιλανθρωπικό, μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα των ΦΚΜ. Άρα τα ΦΚΜ πιθανότατα δεν ασκούν οικονομική δραστηριότητα κατά το δίκαιο του Ανταγωνισμού ³⁹⁵.

294. Σε προηγούμενη απόφασή της, εξετάζοντας τη φύση παρόμοιας δραστηριότητας, η Ε.Α. έκρινε καταρχήν ότι η διαχείριση κοιμητηρίου στο μέτρο που αφορά την οργάνωση της εκτέλεσης των εργασιών κατασκευής μνημείων δεν συνιστά οικονομική δραστηριότητα, διότι υπηρετεί πρωτίστως, αν όχι αποκλειστικώς, το δημόσιο συμφέρον στις ειδικότερες εκφάνσεις της προστασίας της δημόσιας υγείας, της προστασίας του θρησκευτικού συναισθήματος και της εύρυθμης λειτουργίας των χώρων ταφής³⁹⁶. **Κατά πάγια νομολογία θα πρέπει να προσδιορίζεται κατά περίπτωση αν, αφενός, οι δραστηριότητες του φορέα μπορούν να διαχωριστούν από τις δραστηριότητές που εμπίπτουν στη δημόσια αποστολή του και, αφετέρου, αν συνιστούν οικονομικές δραστηριότητες**^{397 398}. Με την ίδια απόφαση, εξετάζοντας κατά πόσο η διαχείριση ενός νεκροταφείου, αναφορικά με τους όρους και τις προϋποθέσεις κατασκευής μνημείων, συνιστά οικονομική δραστηριότητα και προσδίδει στο Δήμο Ηλιούπολης την ιδιότητα της επιχείρησης, η ΕΑ απεφάνθη ότι η είσπραξη τέλους για τη διάθεση χρήσης δημόσιου πράγματος³⁹⁹ ώστε να εκτελεστούν επ' αυτού υπηρεσίες οικονομικής φύσεως, δε μπορεί

Βρεφοκομείου Μυτιλήνης, γ) Γηροκομείου Μυτιλήνης. Β) Η ίδρυσις και διοικήσις παντός ετέρου ευαγούς Ιδρύματος συνιστωμένου είτε εκ της περιουσίας τούτου είτε εις εκτέλεσιν όρου διαθήκης ή δωρεάς. Γ) Η συντήρησις και διοικήσις: α) Των Α' και Β' Ιερών Νεκροταφείων Μυτιλήνης μετά των εν αυτοίς ιερών Ναών Αγίου Παντελεήμονος και Αγίας Κυριακής και β) του Ιερού Ναού Αγίου Θεράποντος μετά των παρεκκλησίων αυτού Αγίων Ακινδύνων, Αγίας Ειρήνης και Αγίου Κωνσταντίνου.

³⁹² Βλ το υπ. αριθ πρωτ 780/31.12.2021

³⁹³ Βλ πρακτικά σελ 42.

³⁹⁴ Βλ σχετικό 5 στο υπ αριθμ πρωτ συμπληρωματικό υπόμνημα των ΦΚΜ

³⁹⁵ Από τα πραγματικά περιστατικά προέκυψε ότι τα ΦΚΜ διοικούνται από εννεαμελές Διοικητικό Συμβούλιο στο οποίο συμμετέχουν ευυπόληπτα μέλη της τοπικής κοινωνίας και προεδρεύει ο εκάστοτε Μητροπολίτης Μυτιλήνης ενώ συμμετέχουν μεταξύ άλλων οι Πρόεδροι των τοπικών Ιατρικού και Δικηγορικού Συλλόγου.

³⁹⁶ Απόφαση Ε.Α. 336/Υ/2007, σκέψη 19.

³⁹⁷ Βλ. ΠΕΚ Τ-155/04 *SELEX Sistemi Integrati SpA κατά Επιτροπής*, Συλλογή 2006, σκέψη 55.

³⁹⁸ Απόφαση Ε.Α. 336/Υ/2007, σκέψη 19.

³⁹⁹ Και σε αυτή την υπόθεση, εφαρμόστηκε το κριτήριο διαχωρισμού δραστηριοτήτων, δεδομένου ότι η Ε.Α. διέκρινε μεταξύ της διαχείρισης από τον Δήμο Ηλιούπολης του Κοιμητηρίου Ηλιούπολης υπό τη μορφή διευθέτησης και εποπτείας της διαμόρφωσης των τάφων και της συναφούς χορήγησης άδειας κατασκευής μνημείων αφενός και της ειδικότερης δραστηριότητας είσπραξης τέλους για τη διάθεση της χρήσης δημοσίου πράγματος αφετέρου.

να θεωρηθεί αυτοτελώς οικονομική δραστηριότητα⁴⁰⁰, καθώς εισπραττόταν από τους εργολήπτες και αποδιδόταν στον Δήμο για την εκτέλεση εργασιών επί ακινήτου δημοτικής περιουσίας και δεν αντιπροσώπευε αμοιβή του Δήμου για παρεχόμενες προς τους εργολήπτες υπηρεσίες⁴⁰¹.

295. Σύμφωνα με τον Νόμο, πέραν των ίδιων των δημοτικών και κοινοτικών νεκροταφείων και τα ίδια ταφικά μνημεία που κείται εντός αυτών θεωρούνται ως πράγματα εκτός συναλλαγής με θρησκευτικό σκοπό την μνήμη των θανόντων με χρήση την θρησκευτικού περιεχομένου, άνευ περιουσιακού ή οικονομικού χαρακτήρα⁴⁰². Οι σχετικές διατάξεις ενδέχεται να έχουν εφαρμογή και στα επίμαχα κοιμητήρια εφόσον διαχειρίζονται ταφικά μνημεία και τα σχετικά δικαιώματα ταφής τεθνεώτων παρά του γεγονότος ότι την διοίκηση και την συντήρηση την έχει επιφορτιστεί νομίμως ένα ΝΠΙΔ και εν προκειμένω τα ΦΚΜ. Ενδέχεται ορθώς τα ΦΚΜ να δύνανται να εισπράττουν μέρος από τα εν λόγω χρηματικά ποσά από τους μαρμαρογλύπτες, που χρεώνουν τους ενδιαφερόμενους πολίτες, όχι ως αμοιβή αλλά ως τέλος δημόσιου χαρακτήρα η δωρεά εν προκειμένω για να καλυφθούν τα έξοδα των ΦΚΜ για τις δαπάνες και έξοδα λειτουργίας των κοιμητηρίων. Προκειμένου επίσης, να εκδοθεί η εκ του νόμου απαιτούμενη άδεια εκτέλεσης εργασιών και κατασκευής του τάφου εντός του χώρου των κοιμητηρίων η οποία πιθανολογείται ότι συνιστά άδεια χρήσης του χώρου και σε αυτήν χορηγείται ταυτόχρονα το δικαίωμα ταφής.

⁴⁰⁰. Βλ. Ε.Α. 336/Ν/2007, σκ. 21, «Το άρθρο 4 παρ. 1 του ΒΔ 24/1958 ορίζει ότι «Εις τους ποιούμενους χρήσιν δημοτικών ή κοινοτικών κτημάτων, έργων ή υπηρεσιών ο δήμος ή η κοινότης δικαιούται να επιβάλει τέλη ή δικαιώματα, οριζόμενα δι' αποφάσεως του συμβουλίου». Επίσης, σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 2 του ν. 582/1968 «αι εκ των κοιμητηρίων πρόσοδοι είναι δικαιώματα ή τέλη επιβαλλόμενα προς κάλυψιν εν όλω ή εν μέρει όλων των δαπανών της συντηρήσεως και εν γένει λειτουργίας αυτών». Οι διατάξεις αυτές παρέχουν στο Δήμο την αρμοδιότητα επιβολής με την έκδοση σχετικής διοικητικής πράξης τέλους τόσο στους ιδιώτες που επιθυμούν να δραστηριοποιηθούν στην κατασκευή μνημείων εντός του κοιμητηρίου όσο και στα πρόσωπα εκείνα που κάνουν χρήση των εγκαταστάσεων του κοιμητηρίου για τον ενταφιασμό των οικείων τους. Υπό την έννοια αυτή, αυτή η καταβολή του σχετικού ποσού (δημοτικού τέλους) αποσκοπεί στην κάλυψη των προκαλούμενων δαπανών από την παρεχόμενη ειδική δημοτική υπηρεσία.». Βλ. και σκ.22 της ίδιας απόφασης, «όσον αφορά στους αναγνωρισμένους εργολήπτες, η είσπραξη και απόδοση του ερευνώμενου τέλους δε συνδέεται με οικονομική δραστηριότητα του Δήμου κατά την έννοια των άρθρων 1 και 2 του ν. 703/77».

⁴⁰¹ Ε.Α. 336/Ν/2007, σκ. 22.

⁴⁰² Εν προκειμένω σε ότι αφορά τα τέλη που εισπράττουν τα ΦΚΜ κατά το άρθρο 3 παρ.1 του νόμου ΑΝ 582/1968 «Τα κοιμητήρια χαρακτηρίζονται ως πράγματα εκτός συναλλαγής, εφ' ων κατά το άρθρον 970 του Αστικού Κώδικας δύναται να αποκτάται ιδιωτικόν δικαίωμα ιδιαίτερον (ειδικόν δικαίωμα) επί ωρισμένου χώρου ταφής», ενώ κατά την παρ. 2 του άρθρου 3 «Η παραχώρησις ιδιαιτέρου δικαιώματος ταφής εκ μέρους του διοικούντος το νεκροταφείον δήμου ή κοινότητος αποτελεί νομολογώδιοικητικής φύσεως παραχώρησιν αδείας χρήσεως δημοτικού πράγματος των σχετικών πράξεων του δήμου ή κοινότητος συνιστασών εκτελεστός διοικητικός πράξις». Περαιτέρω κατά το άρθρο 4 του ΑΝ 582/1968 «1. Τα δικαιώματα ταφής και η εν γένει λειτουργία των δημοτικών και κοινοτικών κοιμητηρίων ρυθμίζονται δια κανονισμού ψηφιζομένου υπό του δημοτικού ή κοινοτικού συμβουλίου, κατά τας περί αυτών ισχυρούσας ειδικός διατάξεις. 1 Αι εκ των κοιμητηρίων πρόσοδοι είναι δικαιώματα ή τέλη επιβαλλόμενα προς κάλυψιν εν μέρει ή εν όλω των δαπανών της συντηρήσεως και εν γένει λειτουργίας αυτών. 2 Η βεβαίωσις και η είσπραξις των δικαιωμάτων τούτων ενεργείται βάσει της κειμένης νομοθεσίας "περί βεβαίωσεως και εισπράξεως δημοτικών προσόδων». Κατά το άρθρο 5 «Τα επί των τάφων μνημεία, τα αφιερωμένα εις μνήμην τεθνεώτων, έχοντα την έννοιαν εκδηλώσεως θρησκευτικού σκοπού, χαρακτηρίζονται ως πράγματα εκτός συναλλαγής μη επιτρεπομένης ενταύθα της εκποιήσεως, υποθηκεύσεως ή κατασχέσεως αυτών ως και της μεταβολής του προορισμού των. Η επ' αυτών ασκουμένη νομή είναι θρησκευτικού περιεχομένου και δεν έχει περιουσιακόν χαρακτήρα». Σύμφωνα δε με το άρθρο 970 του ΑΚ σε κοινόχρηστα πράγματα μπορεί να παραχωρηθεί δικαίωμα ιδιωτικής εργασίας μετά από άδεια της αρμόδιας αρχής.

296. Τα δε επίμαχα έσοδα άλλωστε, που εισπράττουν τα ΦΚΜ, 50, 100, 150 και 300 ευρώ ανάλογα με το μνημείο⁴⁰³ για την χορήγηση άδειας κατασκευής τάφου φαίνονται να εγγράφονται στα βιβλία του ΦΚΜ ως δικαιώματα χρήσης του νεκροταφείου– άδεια κατασκευής του μνημείου. Από την ακροαματική διαδικασία μάλιστα προέκυψε ότι οι μαρμαροτεχνίτες «τα κατέβαλαν για να μπορούν να μπούνε μέσα..... Δεν είναι λίγες οι φορές που όποιος δεν είχε άδεια, φώναζαν την Αστυνομία να τον συλλάβει, ότι μπήκε παρανόμως στο νεκροταφείο⁴⁰⁴» καταδεικνύοντας το γεγονός ότι οι εν λόγω δωρεές καταγράφονταν προκειμένου να δοθεί άδεια η κατασκευής εντός του χώρου. Φαίνεται ότι είχε παρατηρηθεί το φαινόμενο να εισέρχονται στον χώρο μαρμαροτεχνίτες άνευ άδειας κατασκευής ταφικού μνημείου ενώ ως τέτοια την αντιλαμβάνονταν η διοίκηση των ΦΚΜ για να καλεί την Αστυνομία.
297. Άλλωστε από τις καταθέσεις και απαντήσεις των μαρμαροτεχνιτών προς τη ΓΔΑ κατά την έρευνα⁴⁰⁵ προκύπτει ότι οι εμπλεκόμενοι, είχαν θεωρήσει ότι δυνάμει της σχετικής απόφασης του ΔΣ των ΦΚΜ η καταβολή των ποσών των δωρεών αποτελούσε προϋπόθεση για να εκδοθεί η άδεια κατασκευής ενώ αντίστοιχη άδεια κατασκευής – εκτέλεσης τεχνικών εργασιών σε τάφο προβλέπεται και για αρκετά δημοτικά κοιμητήρια της ελληνικής επικράτειας⁴⁰⁶. Εάν προ του εν λόγω καθεστώτος καταγραφής αδιακρίτως οι μαρμαρογλύπτες πραγματοποιούσαν εργασίες άνευ ενημέρωσης των ΦΚΜ, άνευ αδειάς και άνευ καταβολής τελών χρήσης, η διοίκηση που έχει επιφορτιστεί με την εύρυθμή λειτουργία των νεκροταφείων δεν θα ήταν δυνατόν να γνωρίζει εάν πραγματοποιούνται εντός του χώρου της εργασίες για την κατασκευή για παράδειγμα μόνιμου διαρκούς (οικογενειακού τάφου) η ζετούς διάρκειας (προσωρινού), υπό το πρίσμα του πεπερασμένου χώρου των κενών θέσεων εντός των εν λόγω κοιμητηρίων για την ταφή των εκλιπόντων⁴⁰⁷.
298. Επιπροσθέτως για τα ως άνω ποσά οι Ιεροί Ναοί στους οποίους βρίσκονται τα εν λόγω κοιμητήρια εξέδιδαν το σχετικό παραστατικό δωρεών και τηρούσαν με λεπτομέρεια το ετήσιο βιβλίο δωρεών με το ονοματεπώνυμο του εκλιπόντος υπέρ του οποίου εδόθη η δωρεά από τον μαρμαροτεχνίτη που είχε αναλάβει να κατασκευάσει το μνημείο⁴⁰⁸. Ενδεικτικά δε σε σχετικό ταμειακό παραστατικό, ήτοι στην υπ αριθμ 1378 απόδειξη εκδόσεως του Ιερού Ναού Αγίου Παντελεήμωνος με ημερομηνία 06.09.2019 αναφέρεται ότι η καταβολή ποσού 100 ευρώ με αιτιολογία την δωρεά για την Αγιογράφηση του ως

⁴⁰³ Βλ πρακτικό ΕΑ 129/07.10.2021, παράγραφο 42

⁴⁰⁴ Βλ πρακτικό ΕΑ 129/07.10.2021 σελ 42 τοποθέτηση Κου Αρμένακα και την κατάθεση της Κας Βερβερίδου

⁴⁰⁵ Βλ. τις υπ αριθ πρωτ 546/2021, 673/2021, 676/2021, 1081/2021, 1082/2021, 1148/2021, 1149/2021, 1157/2021, 1158/2021, 1159/2021, 1227/2021, 1228/2021, 1492/2021, 1638/2021, 2842/2021 απαντήσεις των μαρμαροτεχνιτών στα ερωτηματολόγια της ΓΔΑ και την παράγραφο 102 της Εισήγησης.

⁴⁰⁶ Βλ ενδεικτικά τον Κανονισμό Λειτουργίας των Δημοτικών Κοιμητηρίων Γλυφάδας το κεφάλαιο Β – Διατάξεις εκτέλεσης τεχνικών εργασιών σε τάφους στα κοιμητήρια του Δήμου Γλυφάδας https://glyfada.gr/uploads/articles/documents/%CE%91%CE%A0%CE%9F%CE%A6%CE%91%CE%A3%CE%97%CE%94%CE%A3_2018_9.pdf. Στο εν λόγω Δήμο προβλέπεται μάλιστα υπό προϋποθέσεις μητρώο καταγραφής των επαγγελματιών μαρμαροτεχνιτών που δύνανται να εκτελούν εργασίες κατασκευής μνημείων.

⁴⁰⁷ Βλ πρακτικό ΕΑ 129/07.10.2021 κατάθεση κας Βερβερίδου σε ερωτήσεις του Προέδρου της ΕΑ του Ιωάννη Λιανού.

⁴⁰⁸ Βλ το υπ αριθ πρωτ 737/26.01.2021 έγγραφο του ΦΚΜ.

άνω Ιερού Ναού και την κατασκευή αίθουσας τελετών με βάση την σχετική απόφαση ΔΣ των ΦΚΜ 1142/27-03-2007.

299. Ως εκ τούτου δεν απεδείχθη, κατά την άποψη του Ιωάννη Στεφάτου, από την Εισήγηση, τα πραγματικά περιστατικά και την ακροαματική διαδικασία ότι ο ως άνω μηχανισμός είσπραξης δωρεών εμπίπτει σε οικονομική δραστηριότητα άσχετη και διάφορη με τις πραγματικές ανάγκες εύρυθμης λειτουργίας και συντήρησης των εν λόγω κοιμητηρίων. Δεν απεδείχθη ότι δεν αποτελούσε στην πραγματικότητα μηχανισμό είσπραξης τελών χρήσης με σκοπό την εύρυθμη λειτουργία των κοιμητηρίων ή και τον κοινωφελή είσπραξης δωρεών (ενδεικτικά, συλλογή των χρημάτων για Αγιογράφιση Ιερών Ναών, κατασκευής Αίθουσες τελετών, χρήση των δωρεών για υποτροφίες κλπ). Δεν απεδείχθη πέραν αμφιβολίας ότι, αντιθέτως, αποτελούσε μηχανισμό για την υλοποίηση καρτελικής σύμπραξης εκ μέρους των ΦΚΜ με ηγετικό ρόλο και με σκοπό την βλάβη στον ανταγωνισμό⁴⁰⁹ και την αποκόμιση κερδών από τα ΦΚΜ παρότι κατά το δίκαιο του ανταγωνισμού είναι αδιάφορο⁴¹⁰. Ενόψει των ειδικών περιστάσεων της υπόθεσης, δεν αποδείχθηκε δεν διαπιστώθηκε με ποιες άλλες νομικές οντότητες η ενδεχομένως φυσικά πρόσωπα τελούν σε ανταγωνισμό τα ΦΚΜ τα οποία δεν δραστηριοποιούνται ως μαρμαροτεχνίτες στην κατασκευή ταφικών μνημείων. Έτσι ώστε, να προβούν στην υλοποίηση και ηγεσία της καρτελικής σύμπραξης των μαρμαροτεχνιτών. Όταν μάλιστα είχαν επιφορτιστεί εκ του νόμου με την εύρυθμη λειτουργία συντήρηση και διοίκηση του χώρου των εν λόγω νεκροταφείων, στην σχετική αγορά των εν λόγω κοιμητηρίων που είχαν ούτως η άλλως την αποκλειστική διαχείριση και επιμελητεία^{411 412}.
300. Σε ότι αφορά δε επίμαχες αποφάσεις ΔΣ των ΦΚΜ κατά την άποψη του Ιωάννη Στεφάτου, το ΔΣ των ΦΚΜ πιθανώς ενήργησε εντός των ορίων της άσκησης των αρμοδιοτήτων του. Συγκεκριμένα στο υπ' αριθ. 1142/3225/28.03.2007 Πρακτικό ΔΣ αναφέρεται ότι τα ποσά

⁴⁰⁹ Μία συμφωνία περιορίζει εξ αντικείμενου τον ανταγωνισμό, εφόσον διαπιστώνεται ότι, βάσει του οικονομικού της πλαισίου, του περιεχομένου των όρων της και των σκοπών που επιδιώκει, είναι αρκούντως επιβλαβής για τον ανταγωνισμό. Βλ Απόφαση ΔΕΕ, C-439/09, Pierre Fabre Dermo-Cosmetique SAS, σκέψη 35.

⁴¹⁰ Ήτοι είναι αδιάφορη η είσπραξη η μη κέρδους για την θεμελίωση της παράβασης. Επίσης η αμελητέα επίπτωση στον ανταγωνισμό, το δυσχερές οικονομικό περιβάλλον, η τυχόν απόκλιση από τα συμφωνηθέντα και η άγνοια ότι πτυχές της συμφωνίας ή εναρμονισμένης πρακτικής μπορούσαν να θεωρηθούν παράνομες, δεν απαλλάσσουν τους αυτουργούς της παράβασης από τη διάπραξη της. Συναφώς, εφόσον διαπιστώνεται το περιοριστικό αντικείμενο των συμπράξεων, δεν είναι απαραίτητο να εξετασθεί το τυχόν επιχειρηματικό συμφέρον των συμβαλλομένων. Είναι δηλαδή αδιάφορο το ζήτημα αν η συμμετοχή κάποιας επιχείρησης στην εν λόγω σύμπραξη υπαγορεύθηκε από συγκεκριμένους εμπορικούς λόγους ή ήταν κατ' εκτίμηση οικονομικά λογική ή πρόσφορη η δεν είχε εμπορικό συμφέρον. Βλ. ενδεικτικά απόφαση ΔΕΕ C-403/04P/

⁴¹¹ Βλ παρ 30 της παρούσης Απόφασης.

⁴¹² Στην υπόθεση Fédération française des sociétés d'assurances κ.λπ. (Απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Νοεμβρίου 1995, C-244/94, Fédération française des sociétés d'assurances κ.λπ., Συλλογή 1995, σκέψεις 14 έως 22. Βλ. και Jonathan Faull and Ali Nikpay, "The EU Law of Competition", Third Edition, Oxford, 2014, σκέψη 3.47) το Δικαστήριο κλήθηκε να εξετάσει εάν μπορεί να θεωρηθεί ως επιχείρηση ένας μη κερδοσκοπικός οργανισμός που διαχειρίζεται ένα προαιρετικό σύστημα ασφαλίσεως γήρατος, το οποίο θεσπίζεται με νόμο ως συμπληρωματικό του υποχρεωτικού βασικού συστήματος και το οποίο λειτουργεί, τηρουμένων των κανόνων που καθορίζουν οι διοικητικές αρχές, τις εισφορές και τις παροχές, σύμφωνα με την αρχή της κεφαλαιοποίησης. Το ΔΕΚ κατέληξε πως ο επίδικος μη κερδοσκοπικός οργανισμός ασκούσε οικονομική δραστηριότητα ανταγωνιζόμενος τις εταιρείες ασφαλίσεως ζωής, ενώ τα στοιχεία αλληλεγγύης που ενέχει το σύστημα δεν είναι ικανά να αναιρέσουν αυτόν τον χαρακτηρισμό ενώ εστίασε σε οικονομικά αποτελέσματα των επενδύσεων που προέρχονται από τα χρήματα των δικαιούχων σε προαιρετική ασφάλιση.

θα εισπράττονται ως δωρεές για συγκεκριμένες ανάγκες των ΦΚΜ. Κατόπιν της πρότασης των μαρμαροτεχνιτών, τα όσα προτείνουν οι ως άνω αναγράφεται να εφαρμοστούν δοκιμαστικά (άνευ διευκρινίσεως) αφού γίνεται συζήτηση, αμέσως ανωτέρω, στο πρακτικό για το ποιες ανάγκες θα μπορούσαν καλύψουν οι εν λόγω δωρεές. Στην πρόταση-αίτημα των μαρμαροτεχνιτών αναγράφονται όντως επιβαρυντικά στοιχεία (για τους ίδιους) που αφορούν την οικονομική δραστηριότητα (των ως άνω ελεύθερων επαγγελματιών) και βούληση συντονισμού τους. Ωστόσο δεν προκύπτει από την απόφαση του, ότι το ΔΣ υιοθέτησε από την πρόταση τους, το ουσιώδες, ήτοι τον ενιαίο τιμοκατάλογο που αφορούσε τους εν λόγω, ενδεχομένως ως συντονιστής της προσπάθειας καρτελικής σύμπραξης των μαρμαροτεχνιτών. Επιπροσθέτως στην διαλογική συζήτηση που περιγράφεται στο εν λόγω πρακτικό δεν αναφέρεται ούτε η υιοθέτηση των συγκεκριμένων τιμών από τα ΦΚΜ (μνημείο Καβάλας απλό 650 ευρώ, μνημείο λευκό απλό 1250 ευρώ, οικογενειακό απλό λευκό 4500 ευρώ) ούτε καν εάν θα είναι υποχρεωτική η ενδεικτική για τους συγγενείς των τεθνεώτων η θα είναι υποχρεωτική για τους μαρμαροτεχνίτες να την εφαρμόσουν προκειμένου να λαμβάνουν άδεια εισόδου-εργασιών στον χώρο.

301. Όλως επικουρικός, από τις απαντήσεις των μαρμαροτεχνιτών⁴¹³ κατά την έρευνα δεν προέκυψε ότι εν τέλει υπήρξε κάποιος τιμοκατάλογος θεωρημένος από τα ΦΚΜ η ή επιβολή ενός υποχρεωτικού επιπέδου τιμών, από τα ΦΚΜ. Ενώ, από την ακροαματική διαδικασία προέκυψε ότι όχι μόνο δεν υπήρξε τιμοκατάλογος των ΦΚΜ αλλά δεν υπήρξε ούτε αναρτημένος πίνακας τιμών στα εν λόγω κοιμητήρια, εκ των οποίων θα μπορούσαν να πληροφορηθούν οι ενδιαφερόμενοι συγγενείς πόσο κάνει το κάθε ταφικό μνημείο⁴¹⁴. Σε ότι αφορά δε το υπ. αριθ. Πρακτικό 1169/3252/15.03.2010 του ΔΣ των ΦΚΜ, γίνεται αναφορά σε κανονισμό λειτουργίας των εν λόγω κοιμητηρίων από την διοίκηση τους ο οποίος αναφέρεται ότι είναι υποχρεωτικός. Σύμφωνα με τον οποίο απαγορεύεται στους μαρμαροτεχνίτες, στους εργάτες της αφής των κανδηλιών να αναλαμβάνουν οποιαδήποτε εργασία στα ταφικά μνημεία εάν προηγουμένως δεν έχουν εφοδιαστεί από τον Έφορο των κοιμητηρίων των ΦΚΜ με την σχετική άδεια κατασκευής η διαμόρφωσης ταφικού μνημείου (οικογενειακού η τριετούς χρήσης) υποβάλλοντας δεν προς τούτο σχετική αίτηση. Στο έγγραφο δε, αναφέρεται ότι η τήρηση του κανονισμού είναι υποχρεωτική, σύμφωνα με την νομοθεσία, για την εύρυθμη λειτουργία των εν λόγω κοιμητηρίων⁴¹⁵.

⁴¹³ Βλ παρ 117 της παρούσης απόφασης. Οι μαρμαρογλύπτες κλήθηκαν να διευκρινίσουν αν τυχόν, λόγω α) της μη τήρησης τιμών, β) της μη τήρησης της διαδικασίας των αναθέσεων και γ) της μη καταβολής των ποσών προς τα ΦΚΜ για κάθε κατασκευή, όπως αυτά είχαν αποφασιστεί από το 2007, υπήρχε περίπτωση να μην τους χορηγηθεί από τα ΦΚΜ άδεια εργασιών.

⁴¹⁴ Βλ πρακτικό ΕΑ 129/07.10.2021 σελ 55, κατάθεσης κας Βερβερίδου και σελ 72 κατάθεση κου Καμάτσου

⁴¹⁵ Επίσης, στο πρακτικό ΔΣ των ΦΚΜ της 15.3.2010 υπάρχει αναφορά του κ. Μαυρογιάννη, Εφόρου των Νεκροταφείων, με την οποία ενημερώνει το Δ.Σ. για τις καταγγελίες των νεκροθαπτών και επισημαίνεται ότι «κατά την κατασκευή των τάφων ακολουθείται μια διαδικασία σύμφωνα με την οποία οι μαρμαροτεχνίτες αναλαμβάνουν την κατασκευή μνημάτων κατά προτεραιότητα την οποία τηρούν οι νεκροθάπτες των δυο Νεκροταφείων. Κάποιοι όμως απ' τους μαρμαροτεχνίτες συνεργάζονται με τα γραφεία τελετών τα οποία αυθαίρετα τους προωθούν για κατασκευή τάφων ενώ δεν έχουν σειρά. Ο Σεβασμιότατος Πρόεδρος προτείνει στο Δ.Σ. να χορηγείται στο εξής στους μαρμαροτεχνίτες που συνεργάζονται με το Ίδρυμα μια ειδική άδεια κατασκευής μνημάτων. Μ' αυτό τον τρόπο θα ελέγχουμε την ανάθεση κατασκευής μνημείων αλλά παράλληλα θα απαγορευτεί και οποιαδήποτε έμμεση συμμετοχή των γραφείων τελετών στην κατασκευή μνημείων στα Νεκροταφεία ». Τα εν λόγω ζητήματα ενδέχεται να εμπίπτουν στην εύρυθμη λειτουργία των κοιμητηρίων εφόσον συνδέουν την προτεραιότητα εισόδου με

302. Σε ότι αφορά ωστόσο τους ελεύθερους επαγγελματίες - μαρμαροτεχνίτες, προκύπτει από την ενυπόγραφη κοινή αίτηση τους προς το ΔΣ των ΦΚΜ, η βούληση τους να συντονίσουν την επιχειρηματική τους συμπεριφορά για τις τιμές κατασκευής μνημείων που θα χρεώνουν τους συγγενείς των τεθνεώτων. Ασχέτως του γεγονότος ότι δεν διαπιστώθηκε εάν οι τιμές αυτές εφαρμόστηκαν στην πράξη ή ότι δεν ήταν σε ωφέλεια των συγγενών των τεθνεώτων στα χρόνια της οικονομικής κρίσης, κατά την έννοια του άρθρου 1 παρ. 3 του ν. 3959/2011. Κατά την άποψη του Ιωάννη Στεφάτου θα πρέπει να τους βεβαιωθεί η παράβαση του άρθρου 1 του ν. 3959/2011 άνευ προστίμου. Ωστόσο θα πρέπει τους απευθυνθούν συστάσεις, κατά την έννοια του άρθρου 1 παρ. α' και β' του ν. 3959/2011, ήτοι με απειλή ουσιαστικού αποτρεπτικού προστίμου σε περίπτωση που υποπέσουν η συνεχίσουν την ίδια παράβαση στο μέλλον.

μα ειδική άδεια κατασκευής μνημείων ενώ από την έρευνα δεν διαπιστώνεται εάν τα εν λόγω γραφεία τελετών νομίμως μπορούν να ασκούν το επάγγελμα του μαρμαροτεχνίτη.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ

Η Ολομέλεια της Επιτροπής Ανταγωνισμού, αποφάσισε, κατά πλειοψηφία, και σε φανερή ψηφοφορία τα ακόλουθα:

Α) Διαπιστώνει ότι οι εταιρείες 1) το Ίδρυμα «ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ», 2) Γεώργιου Ραφαήλ Παττέ, 3) Μιχαήλ Παύλου, 4) Χρήστου Σακαράκα, 5) Γεώργιου Ψαρρού, 6) Αναστάσιου Ψαρρού, 7) Αικατερίνης Γρηγορέλη, 8) Βασιλείου Σαλαβού, 9) Παναγιώτη Μωραΐτη, 10) Παναγιώτη Αγιασώτη, 11) Παναγιώτη Τελωνιάτη, 12) Αριστοτέλη Καραγκούνη, 13) Μιχαήλ Καματσου, 14) Ιωάννας Βερβερίδου, 15) Θεόδωρου Γρηγορέλη, 16) Σταυρούλας Γιαννακά, παραβίασαν, σύμφωνα με τα εκτεθέντα στο ως άνω σκεπτικό, το άρθρο 1 του ν. 3959/2011 λόγω της συμμετοχής τους σε απαγορευμένη σύμπραξη με απώτερο σκοπό τον περιορισμό του ανταγωνισμού.

Β) Επιβάλλει τα πρόστιμα που αναλύθηκαν ανωτέρω για την τέλεση των διαπιστωθεισών στο ως άνω σκεπτικό παραβάσεων του άρθρου 1 του ν. 3959/2011, ήτοι συμβολικό ποσό πενήντα (50) ευρώ στις εταιρείες 1) Γεώργιου Ραφαήλ Παττέ, 2) Μιχαήλ Παύλου, 3) Χρήστου Σακαράκα, 4) Γεώργιου Ψαρρού, 5) Αναστάσιου Ψαρρού, 6) Βασιλείου Σαλαβού, 7) Παναγιώτη Μωραΐτη, 8) Παναγιώτη Αγιασώτη, 9) Παναγιώτη Τελωνιάτη, 10) Αριστοτέλη Καραγκούνη, 11) Μιχαήλ Καματσου, 12) Ιωάννας Βερβερίδου, 13) Θεόδωρου Γρηγορέλη, 14) Σταυρούλας Γιαννακά και πρόστιμο ύψους δεκαπέντε χιλιάδες εξιακόσα δώδεκα (15.612) ευρώ για το Ίδρυμα «ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ».

Γ) Δεν επιβάλλει πρόστιμο στην εταιρεία/μαρμαροτεχνίτη Αικατερίνη Γρηγορέλλη, σύμφωνα με τα εκτεθέντα στο ως άνω σκεπτικό.

Η απόφαση εκδόθηκε την **30^η Δεκεμβρίου 2021**.

Η απόφαση να δημοσιευθεί στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης, σύμφωνα με το άρθρο 27 του Ν. 3959/2011 (ΦΕΚ Α'/93/20.4.2011).

Ο Πρόεδρος

Ιωάννης Λιανός

Ο Συντάκτης της Απόφασης

Παναγιώτης Φώτης

Η Γραμματέας

Ηλιάνα Κούτρα